મહાસતી સુલસા ચરિત્ર
આધારિત

ધર્મશ્રદ્ધા

લેખક
પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્‌વિજય
ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજા

।। ॐ ह्रीँ श्रीँ अर्हं श्री सीमंधरस्वामिने नमः।।
।। परमोपकारी श्री प्रेम - भुवनभानु - जयघोषसूरिसद्गुरुभ्यो नमः ।।

મહાસતી સુલસા ચરિત્ર આધારિત

ધર્મશ્રદ્ધા

લેખક

પ. પૂ. ન્યાયવિશારદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્‌વિજય
ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજા

વીર સંવત
૨૫૪૨

₹:- 100

વિક્રમ સંવત
૨૦૭૨

પ્રાપ્તિસ્થાન

દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ
કુમારપાળભાઈ વી. શાહ
39, કલિકુંડ સોસાયટી,
ધોળકા, જી. અમદાવાદ -
૩૮૭૮૧૦
O : 02714 - 225482
www.jainonline.org

ભાનૂદય ધામ
પીયુષભાઈ સી. શાહ
C/2, દિક્શાંતિ એપા.,
મલાવ તળાવની ગલીમાં,
રજવાડુ હોટલથી આગળ,
જીવરાજ પાર્ક, અમદાવાદ - ૫૧
M. 9924512929

ઉર્મિલભાઈ શાહ
D/2/3,નૂતનજીવન કો.હા.સો.,
કૃપાનગર, ઇર્લા,
વિલેપાર્લા (વેસ્ટ) મુંબઈ - ૫૬
M. 9820527710

ડિઝાઈન
Prizm Art
7208837322

ટાઈપસેટીંગ
સમીર પારેખ, મુંબઈ
૯૮૬૯૦ ૦૮૯૦૭

મુદ્રક
પારસ પ્રિન્ટસ, મુંબઈ
૯૯૬૯૧૭૬૪૩૨

વિમોચન

૨૧/૭/૨૦૧૬ ગુરુવાર
જૈન નગર, અમદાવાદ

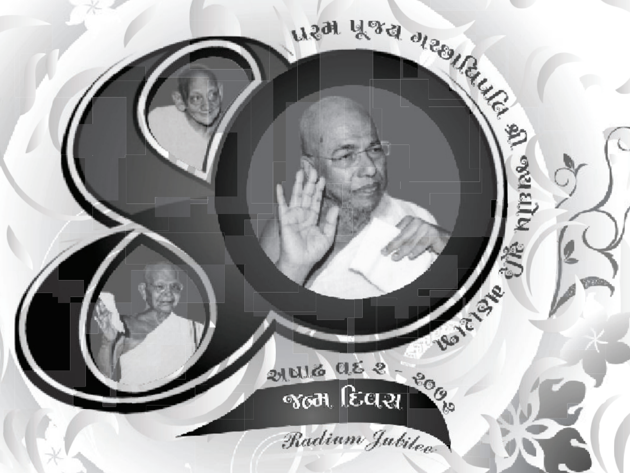

શુભ નિમિત્ત

પરમ પૂજ્ય સિદ્ધાન્ત દિવાકર, સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ
આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજાનો
રેડીયમ જન્મોત્સવ

સૌજન્ય

પ.પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિ
શ્રી જયઘોષ સૂરિશ્વરજી મહારાજા
સાહેબની રેડીયમ જ્યુબિલી નિમિત્તે...

હરેશકુમાર નેમચંદ શાહ
સંગીતા હરેશકુમાર શાહ
દાની સદન કો. સોસાયટી, વાલકેશ્વર મુંબઈ.

હસ્તે.. પુત્ર નિપેશ,પુત્રવધુ રીતુ - પૌત્રી - ઈશા
યુ.એસ. એ

એક બાઈ માણસ તીર્થંકર થવાનું પુણ્ય
ઉપાર્જે ?
હા, બાઈ ય ઉપાર્જે અને ભાઈ ય ઉપાર્જે.
ધર્મપરિણતિ દ્વારા અંતરની તેવી
આશયની જ્વલંત નિર્મળતા અને વિશાળતા
કરવા પર એ બની શકે.

સુલસા શ્રાવિકાનું ચરિત્ર

''जं जं समयं जीवो, आविसइ जेण जेण भावेण ।
सो तंमि तंमि समये, सुहासुहं बंधए कम्मं ।।''

ત્રિલોકનાથ, સુરાસુરેન્દ્રપૂજિત, ચરમ તીર્થપતિ, શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય, અવધિજ્ઞાની મહર્ષિ શ્રી ધર્મદાસગણી મહારાજ આ શ્લોકમાં જીવનના સુધાર-બગાડનું એક ટૂંકું પણ મહાન સૂત્ર બતાવી રહ્યા છે. એઓશ્રી કહે છે કે :

'જે જે સમયે જીવ જેવા જેવા શુભ યા અશુભ સારા યા નરસા ભાવથી આવિષ્ટ બને છે, યુક્ત બને છે; તે તે સમયે એ તેવા તેવા શુભ યા અશુભ કર્મ બાંધે છે.'

આનો અર્થ એ કે તમે જો સારા ક્ષમાદિ ભાવ, વૈરાગ્ય-દયા-મૈત્રીના ભાવ, પરમાત્મપ્રીતિ, સંયમ વગેરેના ભાવમાં હો, તો એ વખતે શુભ પુણ્યકર્મ ઉપાર્જો છો, જીવનને સુધારી રહયા છો; પણ એના બદલે જો ક્રોધાદિ કષાયના ભાવમાં હો, ઈંદ્રિયવિષયોના, રાગ-દ્વેષ-નિર્દયતા વગેરે વગેરેના નરસા ભાવમાં હો, તો તમે એ વખતે અશુભ પાપકર્મો બાંધી જીવનને બગાડી રહ્યા છો.

પ્ર. : શું સારા-નરસા ભાવથી જીવન સુધરતું-બગડતું ગણાય છે?

ઉ. : હા. જુઓ, જીવનનો સુધારો કે બગાડો જોવો હોય તો એવું નથી કે વર્તમાનમાં જો સુખી; તો જીવન સુધરેલું ને દુઃખી; તો જીવન બગડેલું. અર્થાત્

સુધારો બગાડો વર્તમાન સુખ-દુઃખ પર નથી મપાતો, કિન્તુ ભાવી દીર્ઘકાળના સુખ-દુઃખમાં સર્જવા ઉપર મપાય છે.

છોકરો નિશાળે બરાબર વિદ્યાભ્યાસ ન કરતો હોય ને રમતો ફરતો હોય, તો શું એ વખતે એ સુખ ચેનમાં નથી ? છે જ, છતાં એને શું કહો છો ? 'અરે મૂર્ખ ! આ રખડપટ્ટીથી તારું જીવન કેમ બગાડી

રહ્યો છે ?' આના ઉપર, તમે માનો છો કે છોકરો જો અત્યારે વિદ્યાભ્યાસ ન કરે તો અભણ મૂર્ખ રહે ને તેથી મોટો થયે સારો ધંધો નોકરી ન કરી શકે, સરખું કમાઈ શકે નહિ. તેથી આખી જિંદગી દુઃખી થાય. આમ,

ભાવી દીર્ઘ કાળ માટે દુઃખી થવાની વર્તમાન ચેષ્ટા; એ જીવનને વર્તમાનમાં બગાડવાનું ગણાય છે, પછી ભલે વર્તમાનમાં આનંદી સ્થિતિ હોય.

મોટો શ્રીમંતનો છોકરો કુસંગે જુગારી થઈ ગયો હોય તો એ પોતાના મનથી તો આનંદમંગળ માનતો હોય છે, તેમ ઘરમાં પણ એને ખાનપાન વગેરેની મોજ છે; છતાં બાપો એને શું કહે છે ? આ જ કે 'તું કેમ જુગારથી જીવન બગાડી રહ્યો છે ?' તો એ મૂર્ખ જ ગણાય ને ?

બસ, જ્ઞાની ભગવંતો આ જ કહે છે કે 'તમે દિલમાં જો ધનની તીવ્ર લાલસા, ભોગની લંપટતા, વેરઝેર, ઈર્ષ્યા, અસૂયા, માયા-દંભ, ગુસ્સો-ગુમાન વગેરે મલિન ભાવો રાખો છો, તો તમે જીવનને બગાડી રહ્યા છો.' એ વખતે તમે જો એમ માનવામાં, પેલા જુગારી છોકરાના ઉત્તરની જેમ શું મૂર્ખતા નથી ? અથવા એમ માનતાં ન પણ હો, છતાં જો મલિન ભાવો અટકાવવાનું કશું વિચારો નહિ, તો જુગાર છોડવાનું નહિ વિચારનાર છોકરાની જેમ નઠોર દિલના ગણાઓ કે નહિ ?

ભાવ મન-વચન-કાયાને ઘસડે છે :

ભૂલશો નહિ, દિલના ભાવ ઘોડા જેવા છે. એ મન-વચન-કાયાના રથને પોતાના અનુસાર તાણી જાય છે. ઘોડો જો ઉન્માદી, તો રથ ઉન્માર્ગે ઘસડાવાનો, એમ દિલના ભાવ પણ જો ઉન્માદી, તો મન-વચન-કાયા ઉન્માર્ગે પ્રવર્તાવાના. દેખાય જ છે ને કે જો દિલમાં કોઈ વ્યક્તિ પર દ્વેષ ઊભરાયો, તો એ વ્યક્તિ માટે મનમાં વિચાર કેવા આવે છે ? ને એની સામે બોલ કેવા નીકળે છે ? અગર બીજાની આગળ એના માટે બોલ ક્યા પ્રકારના બોલાય છે ? એમ એની સામે કાયાની આંખ કેવી થાય છે ? જરૂર પડ્યે બીજી પણ કાયિક પ્રવૃત્તિ યાવત્ એને મારપીટ કરવા સુધી પણ પહોંચાય છે ને ? કારણ ?

આ જ કે મૂળમાં એના પ્રત્યે દિલમાં દ્વેષ ઊભરાયો છે. માટે જ આ ધ્યાન રાખવાનું છે કે દિલના ભાવ ન બગાડાય. તેમ,

એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે મન, વચન, કાયાથી પ્રવૃત્તિ યાને વિચાર-વાણી-વર્તાવ પણ ઉમદા રખાય, ક્ષુદ્ર નહિ, તુચ્છ નહિ, તામસી નહિ. એનું કારણ આ છે કે પ્રવૃત્તિ ભાવને પોષે છે, ઉત્તેજે છે. અનુભવસિદ્ધ છે કે કદાચ બહુ ભાવ લઈને દેરાસરે નથી ગયા, છતાં ત્યાં પ્રભુજીના દર્શન કરતાં કરતાં દિલમાં સારા ભાવ જાગે છે, વધે છે. એમ ચૈત્યવંદન શરું કરતાં દિલમાં એવા સારા ભાવ ન હોવા છતાં જ્યાં બહુ સારી રીતે વાણીથી 'નમુત્થુણં' સૂત્રના પદે પદ બોલાય છે, સુંદર ભાવભર્યું સ્તવન ઢબસર ગવાય છે, તો દિલમાં સુંદર ભાવ ઉછાળા મારે છે. આપણે ન બોલતાં હોઈએ, પણ કોઈથી સારું ગવાતું સાંભળીએ અર્થાત્ કાયાથી કાનની પ્રવૃત્તિ થાય, તો પણ પહેલાં નહિ એવા સારા ભાવ ઊછળી આવે છે.

એથી ઊલટું જુઓ કે દિલમાં એવા નરસા ભાવ નથી ચાલતાં, એ વખતે જો કોઈ રેડિયામાં મોહભર્યું ગીત સાંભળ્યું તો અંતરમાં મોહના ભાવ ઉછળી આવે છે. સિનેમા ચિત્રપટમાં આ દેખાય છે ને કે માંહી પેઠા અને બેઠા ત્યાં સુધી એવા મોહના કે રાગ-દ્વેષના ભાવ નહોતાં ચાલતાં, પણ પિક્ચર શરું થયા પછી આંખેથી એ ચિત્રપટ જોવાની પ્રવૃત્તિ કરતાં દિલમાં કેવા કેવા મોહના, રાગના ને દ્વેષના ભાવ, તેમ હાસ્યાદિના ભાવ દિલમાં ઉછળતા બને છે ?

ભાવ તેવી તેવી પ્રવૃત્તિને પ્રેરે છે, એમ પ્રવૃત્તિ તેવા તેવા ભાવને પ્રેરે છે.

માટે આ કહેવાય છે : વિચાર-વાણી-વર્તાવની પ્રવૃત્તિ બને તેટલી ઉમદા રાખો, શુભ રાખો, સુંદર કોટિની રાખો. જેટલી એ સારી, એટલા સારા ભાવને ચાલવા અવસર મળશે. સિનેમાનું ગીત ગાતાં કે સાંભળતાં નહિ આવે એવા સારા ભાવ કોઈ સ્તવન-સજ્ઝાય કે આધ્યાત્મિક પદ ગાતાં, સાંભળતાં આવશે. રમણીને જોતાં ભાવ સારો નહિ આવે, એ કોઈ મહાત્માને જોતાં આવશે.

પ્રવૃત્તિની ભાવ પર અસરનું દૃષ્ટાન્ત :

એક માણસે કોઈ મહાત્મા પરના દ્વેષને લઈને એમને મારી નખાવવા ધાર્યું. એ માટે મારાઓને પૈસાની સારી લાલચ આપી કહ્યું કે 'રાતના જઈને એ સાધુને ખત્મ કરી નાખજો.' મારાઓને શું ? માણસ પૈસાનો લાલચુ, લાલચમાં શું કરવા તૈયાર ન થાય ? માટે તો જ્ઞાનીઓ કહે છે : '**સર્વગુણવિનાશકો લોભઃ**' લોભ સઘળા ગુણોનો નાશ કરે છે. ક્રોધથી તો પ્રેમ નાશ પામે, અભિમાનથી વિનય નાશ પામે અને માયાથી વિશ્વાસ નષ્ટ થાય; પરંતુ લોભથી તો આ પ્રેમ-વિનય-વિશ્વાસ વગેરે ઘણું ઘણું નષ્ટ થાય. માટે જ લોભ-લાલચ-લંપટતાથી સાવધાન રહેવા જેવું છે. એકદમ તો સમૂળગા નાશ ન પામે, કિન્તુ એના પર અંકુશ અને ચોકી રાખવા જેવી.

માનવીની માનવતા એટલે પશુતા કરતાં સારી વિશિષ્ટ માનસિક સ્થિતિ, પોતાની લોભ-લાલસા પર અંકુશ અને ચોકી.

(૧) લોભ પર અંકુશ :

એમ તો હંસ જેવા કેટલાક પશુ ય લોભ પર માપવાળા દેખાય છે, પરંતુ તે તો સમજથી નથી. કિન્તુ એ ભવ જ એવો કે અમુક પ્રમાણમાં ખોરાક મળી ગયો એટલે બસ, પછી મસ્ત ફર્યા કરવું કે પડ્યા રહેવું એવો સ્વભાવ. જ્યારે માણસે લોભ-લાલચ પર માપ અંકુશ રાખવાનો છે. તે સમજપૂર્વક કે લોભને તો હટાવવો જ જોઈએ અને એ સમૂળ ન હટે ત્યાં સુધી એનું માપ રાખવું જોઈએ, એના પર અંકુશ રાખવો જોઈએ.

(૨) લોભ પર ચોકી શી ?

આ કે 'લોભ-લાલચ-મમતાના કાળમાં એ કોઈ એવા પાપ-દુષ્કૃત-દુર્વિચારને તો નથી પ્રેરતાં ને ? નથી જગાવતાં ને ?' આ ચોકી રાખવાની. એમાં દેખાય કે 'હા, એવા વિશેષ ખરાબ પાપ આદિને પ્રેરે છે.' તો એ લોભ વગેરેને જતાં કરવાના, 'જોઈએ નહિ એવા લોભ-લાલચ-મમતા' આ નિર્ધાર અને અમલ રાખવાના.

લોભ-લાલચથી કેટલા પાપ ? :

લોભ પર આ અંકુશ અને ચોકી હોય તો જ આ જગતમાં બચી શકાય એવું છે. નહિતર તો પાપની સીમા નહિ રહે. આજે દેખાય છે ને કે લોભવશ (૧) કર્માદાનના ધંધા કેવા ચાલુ થઈ ગયા છે ? (૨) જૂઠ-અનીતિ કેટલી વિકસી પડી છે ? (૩) કોરટોમાં ઝઘડા કેટલા ભર્યા પડ્યા રહે છે ? (૪) ભાઈ-ભાઈ અને કુટુંબીઓ વચ્ચે કેટકેટલા રગડા ચાલે છે ? (૫) લાલચવશ અભક્ષ્ય અને અશ્લીલ સિનેમા-દર્શન, યાવત્ પરસ્ત્રીદર્શન વગેરે કેટલું વધી પડ્યું છે ? આજે શ્રાવક જો જૈન દૃષ્ટિના પાપ ભૂલી ગયો એટલે તો પછી એ પાપો સેવતાં મનમાં કશો અરેકારો-કચવાટ-દિલગીરી રહી જ નહિ.

શ્રાવક લોભ-લાલચમાં કર્તવ્ય કેવા ભૂલે ? :

બોલો, શ્રાવકને પાંચ તિથિ - બે આઠમ, બે ચૌદસ અને અજવાળી પાંચમ લીલોતરી ખાવાની ત્યાગ, દળવું-પીસવું, કપડાં ધોવાં વગેરે આરંભ-સમારંભ બંધ, બ્રહ્મચર્ય પાલન, ચૌદશે પોષધ....વગેરે કર્તવ્ય ખરા ? આજે લોભ-લાલસામાં એ કેવા ભૂલાતાં જાય છે ? ત્યારે એ ભૂલવામાં કોઈ અફસોસી ? તેમ, લીલોતરી ભક્ષણ વગેરે આરંભ-સમારંભો કમમાં કમ પાંચ તિથિ પણ છોડવાના; એ શાથી ? એમાં જીવહિંસા છે, પાપ છે, માટે ને ? તો એના રોજના સેવનમાં ક્યાંક અફસોસી દેખાય ? રાત્રિભોજન, સિનેમાદર્શન વગેરે આચરતાં દિલમાં અરેકારો ખરો ? કેમ જાણે જમાનાએ તત્ત્વ જ બદલી નાખ્યા ? પાપતત્ત્વ એ પાપ મટી ગયા ? મન પર આ જ ભાવ ને ?

જ્યાં પાપના ખ્યાલ જ ભૂલાય, પછી પાપ સેવનની અફસોસી ક્યાં ઊભી રહે ?

ભરચક પાપોના સેવન કર્યે જવામાં દિલમાં સારા ભાવ શી રીતે આવે ? મૂળમાં; લોભ-લાલસા પર ચોકી નથી એટલે આજના ભૂલેલા જગતમાં ભળી જવાનું થાય છે. ટૂંકો કિંમતી માનવ અવતાર મળ્યો, જૈનધર્મ મળ્યો, એની કદર ભૂલી જવાય છે. લોભ લાલસા પર ચોકી હોય તો ઝટ ખ્યાલ આવે કે 'હું લાલસાવશ આજે કેવા વધુ પડતાં

પાપાચરણમાં ફસાઉં છું ? ત્યાં પછી કેવો પાપમાં અરેકારો પણ ભૂલું છું ? શું કરવાની આ દુષ્ટ લાલસા ને ? એ પોષવાની મારે શી જરૂર ?'

મારાઓની લોભ પર ચોકી :

હવે જુઓ; લાલસા-લોભ પર થોડી ય ચોકી પેલા મારાઓને કેવી પાપથી બચાવી લે છે ! પહેલાં તો એ રૂપિયાના લોભમાં મહાત્માને મારી નાખવાનું કબૂલી ઉપડ્યા. રાતે મહાત્માના મુકામે અને ત્યાં જઈને સૂતેલાં મુનિરાજ પાસે જઈ છરા સાથે ઊભા રહ્યા. પરંતુ મારતાં પહેલાં ચાંદનીના ઊજાળામાં જુએ છે તો મુનિ મહાત્મા ઊંઘમાં પડખું ફેરવતાં, જીવરક્ષાર્થે પહેલાં રજોહરણથી પોતાનું શરીરનું પડખું અને એ ફેરવીને મૂકવાની જગા પૂંજે-પ્રમાર્જે છે. પછી એ જગાએ પડખું ફેરવે છે.

મારાઓના ભાવ કેમ ફર્યા ? :

મારાઓ આ જોઈને ચમક્યા કે 'અહો ! આ મહાત્મા સૂક્ષ્મ જીવોના ઉપર પણ આટલા બધા ઊંઘમાં ય દયાળુ છે ? ત્યારે જાગતાં તો કેવા ય દયાળુ હોય ? તો પછી આવા મહાત્માને કોઈના ઉપર પણ વૈર રાખવાનું કે કોઈનું ય બગાડવાનું શાનું હોય ?' અંદર અંદર ગુસપુસ કરે છે કે 'ભાઈ ! આપણે આવા નાના-મોટા સર્વ જીવો પર મહાન દયાળુ મહાત્માને કેમ મરાય ? આમને મરાવવા ઈચ્છનાર ધણીએ ભલે આમને ગમે તે પ્રકારે દુશ્મન માન્યા હોય, પણ એમાં આ આટલા બધા દયાળુ મહાત્મા એનું કશું બગાડનાર હોઈ શકે નહિ. તો પછી આવા જીવમાત્રના મિત્ર મહાત્માને મારીને આપણે કઈ ગતિમાં જઈએ ? ઘરે ગયા એ રૂપિયા; આપણને એ ન જોઈએ.'

બસ, મારાઓએ મુનિને મારવાનો વિચાર પડતો મૂક્યો. ગુસપુસમાં મુનિ મહર્ષિ જાગી ગયા. પૂછે છે : 'ભાઈ ! કોણ છો ? કેમ આવ્યા છો આટલી રાત્રે ?'

મારાઆ પાપથી ભડકેલાં હતાં, એટલે મારવાની બુદ્ધિ કરેલી, એ પણ એમને ખટકી, પાપરૂપ લાગી. તેથી એના પસ્તાવામાં એ મહાત્માની માફી માગે છે, ઘુંટણીએ પડી હાથ જોડી કહે છે :

મારાઓ ક્ષમા માગતાં શું કહે છે ? :

'માફ કરજો મહાત્માજી ! રૂપિયાના લોભમાં અમે અમુક આદમીના કહેવાથી આપને મારી નાખવા માટે આવ્યા હતાં. પરંતુ આપની ઊંઘમાં પણ ઝીણા જંતુની ય આટલી બધી દયા જોઈ પાછા પડ્યા. મનને થયું કે આવા મહાત્મા સ્વપ્ને ય કોઈનું બગાડે નહિ. એમને કેમ મરાય? તેથી અમે હવે માર્યા વિના જ જઈએ છીએ અને આપને મારી નાખવાની બુદ્ધિ કરી, એની માફી માગીએ છીએ. પરંતુ આપ એ ધણીથી સાવધાન રહેજો. રખે એ બીજા કોઈ દ્વારા આપને મારી નાખવાનું કરે !'

મહાત્માની તત્ત્વવાણી :

મહાત્મા કહે છેઃ 'મહાનુભાવ ! માણસની સાવધાની શી કામ લાગે, જ્યાં કર્મસત્તાને કશું અવળું કરવું હોય ? અત્યારે જ માનો ને તમારે જ તમારું કામ કરવું હોત, તો ઊંઘમાં હું શી સાવધાની રાખત ? મને શી ખબર પડત ? મૃત્યુ તો એક દિવસ આવવાનું જ છે, પછી વહેલું કે મોડું. એમાં કોઈ દ્વારા કરાતી હત્યાથી મૃત્યુ હોય તો મરાવનાર કે મારનાર તો એમાં નિમિત્તમાત્ર છે, બાકી ખરેખર તો પોતાના કર્મ જ જવાબદાર છે.'

સાવધાની તો આ કર્મના ઉદય સામે રાખવા જેવી છે. સાવધાની આ કે એ 'આપણને ઠગી જાય, એ પહેલાં જીવનને બને તેટલું પાપમુક્ત કરી દેવું અને વીતરાગ પરમાત્માની ભક્તિ તથા એમની બને તેટલી આજ્ઞાનું પાલન કરી લેવું.

મહાત્મા આગળ કહે છે : 'ભાગ્યવાનો ! તમે પણ જીવનમાં આ સાવધાની લાવો અને પેલા ભાગ્યશાળીને કહી શકતાં હો તો કહેજો કે મને તો મરણનો કોઈ ડર નથી, તેમ એ વ્યક્તિ પર મને કોઈ દ્વેષ નથી. પરંતુ એ પણ આ સાવધાની જીવનમાં ઉતારે, જેથી એનું કલ્યાણ થાય.'

મહાત્માની આ વાણી સાંભળીને મારાઓના દિલ પીગળી ગયાં. સંકલ્પ કર્યો કે 'પૈસાના કે બીજા લોભ યા દ્વેષમાં કદી આવા હત્યાના કામ કરવા નહિ.' મહાત્માનો ખૂબ આભાર માની વિદાય થયા.

બોલો, મારાઓએ લોભ-લાલચ પર કેવી ચોકી, કેવો અંકુશ મૂક્યો ? હત્યાની ભયંકર પાપબુદ્ધિમાંથી કેવી સુંદર સાવધાનીના શુભ ભાવમાં આવ્યા ? પણ આ ક્યારે આવ્યા ? આ કેમ બન્યું ? મહાત્માની ઊંઘમાં પણ જીવરક્ષાની સારી પ્રવૃત્તિ જોઈ, તેથી જ ભાવ પલટાયા ને ? ખોટાના સારા ભાવ થયા ને ?

આ સૂચવે છે કે પ્રવૃત્તિ ભાવને પ્રેરે છે. આપણા તો ભાવને પ્રેરે, પરંતુ બીજાના ય ભાવને પ્રેરે છે. મહાત્મા પોતે તો ઊંઘમાં પણ રજોહરણથી જીવરક્ષાર્થે પૂંજવા-પ્રમાર્જવાની પ્રવૃત્તિ કરી પોતાના દયાના શુભ ભાવને વિકસાવી રહ્યા હતાં, પરંતુ એ પ્રવૃત્તિ જોતાં મારાઓના દિલમાં પણ શુભ ભાવ જાગ્યા.

કાનજીપંથ કહે છે કે 'બાહ્યકાયિક પ્રવૃત્તિની ભાવ પર અસર ન થાય. એક જીવદ્રવ્ય બીજા જીવદ્રવ્યનું કશું ભલું ન કરી શકે.' પરંતુ અહીં વિચારો કે મહાત્માની જો આ પ્રવૃત્તિ ન હોય અને ઊંઘમાં પૂંજ્યા વિના એમ જ પડખું ફેરવવાનું કરતાં હોત, તો પોતાના જીવદયાના ભાવ શી રીતે સાચવી કે વધારી શકે ? તેમ મારાઓના દિલમાં પણ શુભ ભાવ ક્યાંથી જગાવી શકત ?

અહીં ભૂલશો નહિ કે સારા ભાવ હોય તો સારી પ્રવૃત્તિ થાય એ સાચું; પણ સારી પ્રવૃત્તિ હોય તો સારા ભાવ ટકે છે - વધે છે, નહિતર ભાવ સુકાઈ જાય, ભાવનો ઢોંગ થાય; એ પણ એટલું જ સાચું છે. એટલા માટે તો જ્ઞાનીઓએ સાધુ અને શ્રાવકને માટે ભરચક શુભ આચાર-વિચારની પ્રવૃત્તિ ફરમાવી છે.

બે જાતના જીવો આચાર ભૂલે છે :

જુઓ, જગતમાં જીવો બે જાતના : (૧) એક, ઢોંગી અધ્યાત્મવાળા અને (૨) બીજા, સાંસારિક વિષયોની પ્રવૃત્તિમાં ગળાડૂબ. બંનેને આ શુભ આચારનું દેવાળું. એ બેમાં પહેલાં કે જેઓ માર્ગાનુસારીના, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના અને દાન-શીલ-તપના ઉત્તમ આચારોને 'એ તો જડની ક્રિયા છે.' એમ કહીને ઉડાવે છે. બીજા, જે દુન્યવી સાંસારિક ભરચક પ્રવૃત્તિઓમાં જ મશગુલ રહીને એ આચરવાની ઉપેક્ષા કરે

છે, એમના દિલના ભાવ કેવી રીતે સારા ચાલી શકે ? કેમ કે અજ્ઞાન અને અભિમાનની બનાવટી અધ્યાત્મની પ્રવૃત્તિઓમાં ય ઈન્દ્રિયોના વિષયોની પ્રવૃત્તિઓમાં સહેજે મન વિષય-કષાયના રંગે રંગાયેલું રહે; નહિતર તો એ પ્રવૃત્તિઓમાં એમની ચોકસાઈ, ચીવટ અને બરાબર ખબરદારી જે દેખાય છે, એ મનની એમાં ઓતપ્રોતતા વિના શાની હોય ? મનના રંગ વિના કેમ હોય ?

મીઠું-સાકર ઓછા; એ ખટક્યા, રાગનું તોફાન ખટક્યું ? :

દા.ત. 'આ દાળમાં જરા નમક, મરચું ઓછું છે, લાવ તો જરા નિમક-મરચું,' 'આ ચામાં સાકર ઓછી છે કેમ ? નાખો જો ચામાં સાકર,' આ ધ્યાન ઝટ કેમ જાય છે ? મનની ચોકસાઈ ચીવટ વિના? ખબરદારી વિના ? એ વખતે ભાન રહે છે ખરું કે 'હું ક્યાં આ જડની ગુલામીમાં પડ્યો ? મીઠું, સાકર જરા ઓછા હોય એ પર તરત ધ્યાન જાય, એવું આત્મામાં રાગનું તોફાન થવા પર તરત ધ્યાન ક્યાં ગયું ?'

અધ્યાત્મનો ડોળ ન હોય અને સાચો અધ્યાત્મ ભાવ હોય તો તે ભલે ને એ નમક-સાકરનું ધ્યાનમાં ય આવ્યું અને લીધી પણ, છતાં ત્યાં ઝટ અંતરમાં ખટકો થાય કે 'અરે ! મારે તો પેટ ભરવાનું કામ, ત્યાં જડને આટલું બધું મહત્ત્વ શા માટે આપી રહ્યો છું ? જડની આટલી બધી ગુલામી કેમ ભોગવી રહ્યો છું ? મારે એટલી ઓછપ શું ચલાવી ન લેવી ?'

અધ્યાત્મનો ઢોંગ :

અધ્યાત્મના ડોળવાળો તો અહીં ઢોંગ કરવાનો, એ કહેશે : 'એ તો ખાનાર શરીર પણ જડ છે ને નમક-સાકર પણ જડ પુદ્ગલ છે. પુદ્ગલ પુદ્ગલને ખાય, પુદ્ગલ પુદ્ગલની સંભાળ કરે, એમાં આત્માને શું લાગે વળગે ? ગુલામી શી ? આત્મા તો એના સ્વરૂપમાં રમી શકે છે. જડ જડનું કામ કરે, આત્મા આત્માનું કામ કરે.' બોલો; આ ઢોંગમાં એ ઊંચો આવે ? આત્માના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના બનાવટી તત્ત્વચિંતનમાં ખુશમિશાલ આહારાદિ સંજ્ઞાઓ પોષ્યે જવાનો, ઉત્તમ દાન-શીલ-તપના

આચારો ભૂલવાનો; તે પણ લેશમાત્ર અફસોસી વિના અને જાતની હોંશિયારી, તત્ત્વજ્ઞતા માનીને ભૂલવાનો ! દાનાદિ શુભ આચાર આચારનારાઓને અજ્ઞાન, મૂઢ માનીને, તેમ પોતે સદ્‌આચારોને નિરર્થક માનીને નહિ આચરવાનો ! અને બીજા ભોળા જીવોને ય ભૂલાવવાનો! ખૂબી એ કે હિંસાદિ પાપાચારોને એ નહિ નિંદે ! હવે કહો, એ કેવા ઘોર પાપનુબંધો બાંધે ? એથી કેવી દીર્ઘાતિદીર્ઘ દુર્ગતિના ભવોની પરંપરા ઊભી કરે ?

સદ્‌આચારોનો વિરોધ કરીને, એને ઉડાવીને કોઈનું કલ્યાણ થયું છે ? વિરોધ તો હિંસાદિ પાપાચારોનો હોય કે દાન-શીલ-તપ આદિ ઉત્તમ આચારોનો ? વિષમય વિષય વિલાસનો વિરોધ હોય કે ત્યાગની ક્રિયાઓનો વિરોધ ? ઝેરી કળિયુગની બલિહારી છે કે જ્યાં પવિત્ર બાહ્ય સદાચારોનો વિરોધ કરનારા પાકે છે ! સાથે એ પણ ઝેરી કળિકાળની બલિહારી છે કે વિશ્વશ્રેષ્ઠ જૈનશાસન પામેલા પણ કેટલાક ભોળાઓ એવા આચાર-ક્રિયા વિરોધકોની સુફિયાણી આત્મતત્ત્વની બનાવટી વાતો ટેસથી વાંચે છે ! ને કહે છે : ‘અહો ! કેવું સુંદર સૂક્ષ્મ તત્ત્વ ! કેવી સાચી દૃષ્ટિ!’

આમ, એક તો આ રીતે બનાવટી અધ્યાત્મથી ઉત્તમ આચારોને ભૂલે છે, ત્યારે બીજાઓ દુનિયાદારીની માયામાં એટલા બધા આસક્ત અને રચ્યા પચ્યા રહે છે કે એમને સદ્‌આચારો, સત્ક્રિયાઓ, ધર્મપ્રવૃત્તિ વગેરેની ફુરસદ જ નથી, પરવા નથી, પરલોકની કશી ચિંતા જ નથી. હવે વિચારો કે આ બંને કોટિના જીવોને શુભ ભાવ શી રીતે સ્પર્શી શકે ?

ગળાબૂડ મિથ્યાવાદ અને વિષયોની પ્રવૃત્તિઓમાં રાચ્યા માચ્યા રહેવામાં સમ્યગ્‌ભાવની આશા; એ રેતી પીલી તેલ કાઢવાની આશા જેવી છે.

અનંતી ક્રિયા કેમ નિષ્ફળ ગઈ ? :

શુભ, સુંદર, પવિત્ર ભાવ દિલમાં વહેતાં કરવા છે ? તો એવી સારી પ્રવૃત્તિઓ પકડો. સારી પ્રવૃત્તિઓમાં ખૂબ લાગ્યા રહેવાથી દિલમાં

શુભ ભાવ વહેતાં થશે. એમ કહેતાં નહિ કે તો પછી અનંતી ધર્મપ્રવૃત્તિ કેમ નિષ્ફળ ગઈ ? કેમ કે એ નિષ્ફળ ગઈ ત્યાં શુભ ભાવ, પવિત્ર દિલ બનાવવાનું લક્ષ્ય જ ક્યાં હતું ? જ્યાં પવિત્ર દિલ બનાવવાનું લક્ષ્ય જ નહિ, પછી ગમે તેટલી ક્રિયા-પ્રવૃત્તિ કરે તો ય એ સાથે અપવિત્ર ભાવ જ બન્યા રાખે છે; ઉપરાંત પવિત્ર ભાવનો વિરોધ રાખે. એને પવિત્ર ભાવ ક્યાંથી આવી શકે ? છોકરો 'નથી જ ભણવું' એવા ભાવથી નિશાળે જાય, એ શું ભણી શકે ? એને તો ત્યાં ય રમતનું ધ્યાન; એટલે એ જ કરતો રહેવાનો.

વ્યાખ્યાનમાં જવાના અનેક હેતુ :

માણસ વ્યાખ્યાન સાંભળતો હોય, પણ 'તત્ત્વ નથી જ સમજવું' એવું નક્કી કરી બેઠો હોય, એને તત્ત્વ શી રીતે ગળે ઊતરે ? તો જાય શું કરવા ? એ તો એટલા માટે જતો હોય કે 'ચાલો, કથા-વાર્તા સાંભળવા મળશે.' અથવા 'હસવા કરવાનું, દલીલબાજી યા વ્યવહારિક અક્કલનું સારું સાંભળવા મળે છે.' એટલા માટે જતો હોય. ભગવાનની વાણી સાંભળવા અભવી કાલસૌકરિક કસાઈ જતો હતો, ૩૬૩ પાખંડી સાંભળતાં હતાં, પણ એમને કશો તત્ત્વબોધ નહિ. કેમકે એનું લક્ષ્ય જ નહોતું. એ તો વાણીમાં બાકી વૈરાગ્યની, મોક્ષતત્ત્વની વગેરે વાત આવે ત્યાં મનમાં નિર્ધાર કે 'આવું કશું સાચું છે જ નહિ.' એવા આત્માને હજાર વાર સાંભળે તો ય તત્ત્વબોધ શી રીતે થાય ? **લક્ષ્ય વિનાની શ્રવણપ્રવૃત્તિથી ભાવ સારા ન જાગે.**

સારા ભાવના વિરોધવાળા ચારિત્રથી સારા ભાવ ન જાગે :

બસ, આ જ રીતે જીવે અનંતીવાર ચારિત્ર સુધીના આચરણ તો કર્યા, પરંતુ વૈરાગ્ય, વિષયઘૃણા, મોક્ષશ્રદ્ધા વગેરેનો દિલમાં વિરોધ રાખીને અને કેવળ દુન્યવી પૌદ્ગલિક સુખ વગેરે પામવાના લક્ષ્યથી જ કર્યા, એટલે એને એ ચારિત્રાચરણથી સારા ભાવ ક્યાંથી આવે ? સારા જ્ઞાનાદિ-આચાર કે દાનાદિ આચારની આચરણ-પ્રવૃત્તિ સારા ભાવ જગાવી શકે છે, પરંતુ કમમાં કમ એવા ભાવનો દિલમાં વિરોધ ન હોય તો.

સારા ભાવના વિરોધમાં જ્ઞાન પણ નિષ્ફળ :

જ્ઞાન સારું ભણી શકતો હોય, ગુરુ કહે : 'જો ભાઈ ! આ જ્ઞાન આત્માના કલ્યાણ માટે જ પ્રાપ્ત કરવાનું છે, કામ-ક્રોધ-લોભ-મદ વગેરેને દબાવવા માટે છે.' પરંતુ ભણનારો જો મનમાં ધારી બેઠો હોય કે 'એ કષાય દાબવા-કરવામાં હું માનતો નથી, આપણે તો આ ભણી વિદ્વાન થઈએ એટલે સારા લેખન-ભાષણ કરી લોકમાં નામ પ્રસિદ્ધ કરવું છે, લોકોની વાહવાહ-માનપાન લેવા છે.' આ જ લક્ષ્ય હોય અને સારા ભાવનો વિરોધ હોય, હવે એ ગમે તેટલું ભણે, છતાં એથી એના દિલમાં સારા ભાવ ક્યાંથી આવી શકે ? એ ભણીને પણ આત્મકલ્યાણ શાનો સાધે ? ક્ષમા-નમ્રતા વગેરે શું કામ કેળવે ? એ તો ભણેલા ઉપર જ વિષયરંગની રમત કરવાનો, અને મદ-અભિમાન રાખવાનો.

એવું દાન, તપસ્યા વગેરે આચરણ પણ આત્મકલ્યાણનો વિરોધ રાખીને કર્યે જાય, ત્યાં પણ સારું ફળ ન આવે, સારા ભાવ ન જાગે. શું નથી આજે દાન દેનારા ? પણ શું એ બધાને લક્ષ્મી અકારી લાગી ? એમ, શું નથી આજે બ્રહ્મચર્ય પાળનારા ? પણ એ બધાને શું કામની ઘૃણા જાગી ? ના, તો તો એ નાનડિયાને એની જ સલાહ આપે ને? એ તો એના બદલે દીકરા-દીકરીના લગ્નમાં હોંશથી ભાગ લે છે. ખુશી થાય છે કે 'દીકરાને કન્યા સારી દેખાવડી મળી, દીકરીને મુરતિયો રૂપાળો, સશક્ત કાયાવાળો, હૃષ્ટપુષ્ટ મળ્યો !' શાની આ ખુશી ? બોલો, આમાં કામની ઘૃણા ક્યાં રહી? પૂછો,

પ્ર.- તો પછી પોતે બ્રહ્મચર્ય લે શું કરવા ?

ઉ.- એ તો અનેક ભળતાં ઈરાદે લેવાય. દા.ત. મનને એમ થાય કે 'થોડું ઘણું બ્રહ્મચર્ય નહિ પાળીએ તો પરલોક માટે પુણ્ય નહિ મળે.' અથવા 'લોકમાં ભૂંડા દેખાશું.' યા 'ઘરવાળા નારાજ રહ્યા કરે છે, તે બ્રહ્મચર્ય લઈએ તો એ રાજી થાય.' અથવા 'હવે શરીર ધોવાઈ જશે, તો સાવ મુડદાલ બની જઈશું, રોગો ભરાશે, મોત કપરું આવશે. માટે હવે તો બ્રહ્મચર્ય પાળી શક્તિ જાળવી રાખવા દે...' આવા આવા કોઈ

ઈરાદાથી બ્રહ્મચર્ય લેવાય. આમાં કામની ઘૃણા ક્યાં છે ? પછી એ ૨૫-૫૦ વરસ બ્રહ્મચર્ય પાળે તોય શું ? એને કોઈ કામઘૃણાનો સારો ભાવ ન આવે.

બ્રહ્મચર્ય નહિ છતાં કામની ઘૃણા :

એથી ઊલટું એવું બને કે જે પૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય પાળતો ન હોય, પરંતુ અનંત કાળની આ બલા જોઈ એને કામની ઘૃણા હોય અગર ઘૃણા ઊભી કરવી હોય, એટલા માટે અંશે સંયમ રાખતો હોય ને એ માટે સારું શ્રવણ-વાંચન પણ કરતો હોય, સ્ત્રીઓના રૂપરંગને સારા તરીકે દેખતો ન હોય, એને ધીમે ધીમે અંતરમાં કામની ઘૃણા જાગતી જાય.

એટલે વાત આ છે કે સારા આચરણ-સારી પ્રવૃત્તિથી સારા ભાવ આવી શકે. પણ ત્યાં મૂળમાં એવા સારા ભાવનો વિરોધ ન જોઈએ, બલ્કે એ લાવવાની ઈચ્છા હોય, લક્ષ્ય હોય, એવા લક્ષ્યની સિદ્ધિમાં સારી પ્રવૃત્તિ સહાયક બને છે. માટે તો જુઓ કે દા.ત. બ્રહ્મચર્ય અંગે સારું શ્રવણ તો કરતો હોય, કામની ઘૃણાનું મજેનું સાંભળતો હોય, પરંતુ આચરણમાં લેશ પણ સંયમ ન રાખતો હોય અને કામના આનંદમાં પૂરો મગ્ન રહેતો હોય, તો એને કામની ઘૃણા જાગવી મુશ્કેલ બનવાની. આવું બીજે પણ સમજવાનું.

પાપપ્રવૃત્તિમાં સહેજ પણ સંયમ નહિ, સંકોચ નહિ તો પાપની ઘૃણા રહેવી મુશ્કેલ.

ગુસ્સાની ખરાબી અને ક્ષમાના મહાન લાભનું શ્રવણ કરતો હોય, પરંતુ બીજી બાજું પાછો ગુસ્સો કરવામાં સહેજ પણ પાછી પાની ન કરતો હોય, અંશે પણ અટકતો ન હોય, ઉપરથી ગુસ્સો કરી સામો દબાય એમાં ખુશી માનતો હોય, ગૌરવ લેતો હોય, એવાને ગુસ્સાની ઘૃણા શી રીતે જાગે કે વધે ? એ માટે અંશે પણ ગુસ્સા પર સંકોચ, સંયમ જોઈએ ને ? ગુસ્સો થઈ ગયો એના પર ખેદ થવો જોઈએ ને? એટલી ય ખેદની અને અંશે સંયમની પ્રવૃત્તિ ચાલું રાખે તો ધીમે ધીમે ક્રોધની ઘૃણાનો ભાવ જાગતો જાય, વધતો જાય.

ગુસ્સાનો ખેદ પણ ભળતો :

બોલો, જીવનમાં આ ચાલું છે ને ? કહેશો : 'હા, અમને ગુસ્સો રોકાતો નથી, પણ ગુસ્સો કર્યા પછી ખેદ તો થાય છે.' પરંતુ ત્યાં ય તપાસવા જેવું છે કે એ ખેદ શાનો થાય છે ? ગુસ્સો કર્યા પર સામો તરત પગે પડી જતો હોય, ભૂલની ક્ષમા માગતો હોય, તો ત્યાં ગુસ્સો કર્યા પર ખેદ થાય ? કે આનંદ થાય છે 'હાં, જો આટલો ધમધમાવ્યો, તો આ ઠેકાણે કેવો આવી ગયો ? ગુસ્સા વિના ઠેકાણું ન પડે...' આવું આવું જો મનમાં આવતું હોય તો ગુસ્સાનો ખેદ ક્યાં રહ્યો ? એ તો ખેદ થતો હોય, તો એટલા માટે કે ગુસ્સા પર સામેથી લપડાક પડે છે યા સામો રીસાઈ જાય છે, અગર વિરોધી બને છે, માટે ગુસ્સો કર્યા પર ખેદ થાય છે. આ ખેદ તો ભળતો ખેદ છે, પાપનો ખેદ નહિ.

ગુસ્સાનો ખરો ખેદ લાવવા ગુસ્સાથી થતાં લાભ પર રાજી ન થાઓ:

બાકી ગુસ્સાનો ખરો ખેદ લાવવો હોય, તો ગુસ્સો કરવા પર પ્રાપ્ત થતાં દેખાતાં લાભ માટે આનંદ ન આવવો જોઈએ. મનને એમ થાય કે 'ભલે આપણા ગુસ્સાથી સામો દબાઈ ગયો દેખાયો, પરંતુ એના દબાયામાં ખુશી થવા જેવું નથી. કેમકે,

(૧) એક તો, પાપકર્મ અને ગુસ્સાના કુસંસ્કાર મારા માથે ચડ્યા; તેમ,

(૨) બીજું એ, કે સામો દબાઈ ગયો એ કાંઈ ગુસ્સાથી નહિ, પણ એ તો કોઈ મારો પુણ્યનો ઉદય જાગતો એટલે એ પુણ્યોદયથી દબાયો. મારે જો પાપનો ઉદય હોત તો તો ગુસ્સો કરવા છતાંય એ ન દબાત, ઊલટું સામે ઠોકત. એટલે એના દબાઈ જવા પર ભય છે કે 'રખે હું ખોટું માની બેસું કે ગુસ્સાથી સામો દબાય ! ના, એ દબાય એ તો મારા પુણ્યના ઉદયે, પણ ગુસ્સાથી નહિ.' કિન્તુ આ સાવધાની ભૂલી જાય છે કે આગળ પર 'ગુસ્સાથી સામો દબાય' એવી ખોટી માન્યતાને લીધે વળી વળી ગુસ્સો કરવાની લત લાગે તો ? માટે સાવધાન રહું કે ગુસ્સો ખોટો. શું સમજ્યા ?

ક્રોધ-લોભ વગેરેથી લાભ દેખાય, ત્યાં ખરી રીતે એ લાભ પુણ્યના ઉદયના પ્રતાપે છે, કષાયના પ્રતાપે નહિ.

દોષો-પાપો ખોટા લાગવા છતાં ચાલું કેમ રહે છે ? :

આવો કોઈ વિવેક જાગતો રહે, ગુસ્સાથી દેખાતાં લાભનો આનંદ ન રહે અને 'ગુસ્સો ખોટો' એમ માની ગુસ્સા પર ખેદ થાય, તો એ ખેદ સાચો માની શકીએ. તેમ લાભ ખોટા લાગ્યા કરે, તો ગુસ્સો ઓછો થતો આવે.

આ જરા ઝીણું સાયન્સ છે, ઝીણું કંતામણ છે. પરંતુ ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવા લાયક છે. આપણા આત્માના કષાય દોષો અને હિંસાદિ પાપો ચાલું કેમ રહેતાં હોય છે ? વ્યાખ્યાન સાંભળતાં હોઈએ કે સારું વાંચન કરતાં હોઈએ એટલે એ દોષો-પાપો આચરવા પર એમ લાગતું ય હોય કે અંતરમાં દુઃખ થાય છે, ખેદ થાય છે, છતાં પાછા કેમ એ ચાલું રહે છે ? ત્યાં જોશો તો દેખાશે કે 'ભલે દોષો અને પાપો પર દુઃખ થતું દેખાતું હોય, કિન્તુ એ સેવવા પર દેખાતાં દુન્યવી લાભમાં આનંદ થાય છે.'

દા.ત. જૂઠ બોલ્યા ને પૈસા કમાયા, તો એ પૈસા વહાલા કેમ લાગે છે ? ગોઝારા નહિ કે 'શું કરવાની આવી ધન કમાઈને ?' જેમ કસાઈને હિંસા પર થતી ધન-કમાઈ ગોઝારી છે, એમ જૂઠ પર થતી, અનીતિ પર થતી આ કમાઈ ગોઝારી છે. આમ એ લાભ ગોઝારો ક્યાં લાગે છે ? ત્યાં તો એમાં આનંદ મંગળ લાગે છે. હવે કહો, એમાં જૂઠ અનીતિ પર ખેદ થતો ય હોય તો એ કેવો ? માટે સમજી રાખો :

દોષો અને પાપોનો સાચો ખેદ લાવવા માટે એ સેવીને થતાં દુન્યવી લાભ પણ ખોટા લાગી ખેદ થવો જોઈએ, પણ મીઠા લાગી આનંદ મંગળ નહિ.

નહિતર ઊંડે ઊંડે એ મહાન દોષ, મહાન પાપ પણ સારા લાગવા જશે યા મામૂલી લાગશે. દા.ત. જૂઠ પર પૈસા કમાયા ને મનને જો લાગ્યું કે જરા જૂઠું બોલવું પડ્યું પણ પૈસા સારા મળ્યા, તો એમાં ધનપરિગ્રહ બહુ ગમ્યો અને એની આગળ જૂઠ મામૂલી દોષ લાગ્યો. પછી એનો એવો

અફસોસ નહિ થાય. એ તો એવો ધનપરિગ્રહ ખોટો લાગે તો પેલા જૂઠ પાપની ભારે અફસોસી ઊભી રહે. અહીં એક પ્રશ્ન થાય :

અબ્રહ્મ સેવવા પર સારો છોકરો થયો, એ સારું નહિ ? :

પ્ર.– અબ્રહ્મ પાપસેવને પુત્ર થયો, એ ગુણિયલ નીવડ્યો તો શું એ સારો ન લાગે ? સારો લાગે તો નિયમ ક્યાં રહ્યો કે પાપ પરની કમાઈ ખોટી ?

ઉ.– અહીં સમજવાનું કે છોકરો સારો લાગે એ તો એની ગુણિયલતાને લઈને લાગવું જોઈએ, પણ નહિ કે હું છોકરાવાળો થયો એ સારું થયું. છોકરો ગુણિયલ છે માટે સારો, પણ મારો છે માટે સારો; એમ નહિ. નહિતર તો પાડોશીનો સવાયો ગુણિયલ છોકરો સારો નહિ લાગે, કેમ કે એ મારો નથી. આ વિવેક જોઈએ કે હું છોકરાનો બાપ બન્યો એ તો અબ્રહ્મના પાપ ઉપર, માટે એમાં કશું ખુશી થવા જેવું નથી. હા, છોકરો ગુણિયલ નીવડ્યો, એ એની યોગ્યતા પર; એ સારું છે.

સમકિતી દુન્યવી લાભ કેમ સારો નથી માનતો ? :

આ વિવેક ઉપર તો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને સાંસારિક લાભોમાં માલ નથી દેખાતો. કેમકે એ સમજે છે કે આમાં શું ખુશી થવાનું ? આ લાભ તો અસંખ્ય ષટ્કાય જીવોના સંહાર અને અનેક લોભ-રાગ-રતિ તથા બીજા કષાયો વગેરે પાપસ્થાનકના સેવન પર થયા, માટે એ લાભ અસાર છે.

રાજા વિક્રમાદિત્ય કુમાર અવસ્થામાં એના મિત્રની સાથે પરદેશ નીકળેલો. તે રોહણાચળ પર્વત પર ગયો. એ વખતે એની પાસે પૈસા નહિ. મિત્ર કહે છે : 'વિક્રમ ! જો અહીં 'હાય !' કહીને કોદાળીનો ઘા કરે તો રત્ન મળશે.'

વિક્રમ કહે : 'ઘેર ગયું એ રતન. મારે એવી રીતે દીનતા કરીને રત્ન ન જોઈએ. દીનતા કરીને મળતાં રત્નને ને એથી થતી શ્રીમંતાઈને હું કોડીની કિંમતના ગણું છું.'

મિત્રે જોયું કે આમ એ આ રીતે કોદાળી નહિ મારે અને ધનની

જરૂર તો છે જ, માટે હવે બીજી રીતે દાવ ખેલું. તેથી એ વખતે તો 'હા બરાબર, તારું કહેવું સાચું છે,' એમ કહીને આગળ ચાલ્યા. પછી દાવ ખેલવા અચાનક ઊભો રહી કહે : 'અરે વિક્રમ ! વિક્રમ! હું તને કહેવું ભૂલી ગયો.'

વિક્રમ પૂછે છે : 'શું ? શું ?' મિત્ર કહે : 'અરે યાર ! સમાચાર મળેલાં કે તારી મા મરી ગઈ.'

એ સાંભળતાં જ વિક્રમને આઘાત લાગી મુખમાંથી 'હાય !' શબ્દ નીકળી પડ્યો અને હાથમાંથી કોદાળી ભોંય પડી ગઈ ત્યાં તરત જ રત્ન પ્રગટ થયું. પણ હવે વિક્રમ રોવે છે, એટલે મિત્ર કહે : 'દોસ્ત! રોઈશ નહિ, તારી માતા કાંઈ મરી નથી ગઈ. આ તો તને રત્ન અપાવવા તું 'હાય!' બોલે એ માટે મેં તને ખોટું કહેલું.'

જાણો છો વિક્રમે ત્યાં શું કર્યું ? એ મહાસાત્ત્વિક હતો, એણે 'અરે આવી 'હાય !' પરંતુ આ રત્ન ? ન જોઈએ મારે ય.' એમ કહીને તરત જ રત્નને જોરથી દૂર ખીણમાં ઉછાળી મૂક્યું. શું આ ? દીનતા દોષ ખોટો, એમ એના પર થતો રત્નનો લાભ પણ ખોટો, એવી નરરત્ન વિક્રમની સચોટ માન્યતા.

કુશળચંદનું દૃષ્ટાન્ત :

કુશળચંદ નામે એક સારો વેપારી પચાસેક વર્ષની વય થઈ એટલે મનને થયું કે 'ક્યાં સુધી હવે આ વેપારનું પાપ સેવવું ?' જૈનધર્મ શીખવાડે છે કે ચારિત્ર ન લઈ શકો તો પણ જીવનનિર્વાહનું સાધન થઈ જાય એટલે વેપાર ધંધામાંથી નિવૃત્તિ લઈ લેવી જોઈએ. કેમકે એ ષટ્કાયજીવોના આરંભ-સમારંભ આદિ પાપ પર ચાલતો હોઈ પાપરુપ છે. તમને શ્રાવકના કિંમતી અવતારે આવ્યા પછી આ ધ્યાનમાં ખરું?

કેટલાક કહે છે : 'સાહેબ ! એમ તો નિવૃત્તિ જ લીધી છે. છોકરાને ધંધો સોંપી દીધો છે.'

ત્યારે અમને પૂછવાનું મન થાય કે તો પછી તમે દુકાને જતાં જ નહિ હો, ને વેપારનું કશું છોકરાને પૂછતાં જ નહિ હો કે ચોપડા પણ જોતાં નહિ હો.'

એનો એ શો જવાબ વાળે, જાણો છો ? જવાબ આ, કે 'ના, એટલું બધું તો નહિ, કલાક દુકાને જઈ આવું છું. જરાક ચોપડો, ટપાલ વગેરે જોઈ છોકરાને ઘટતી સલાહ સૂચના આપી દઉં છું.'

વેપારમાં કેટકેટલા પાપ ? :

લો બોલો, આ નિવૃત્તિ કેવી ? વેપાર એ પાપ છે. એનો ભય ક્યાં રહ્યો ? ભલે ને નીતિનો ધંધો, પરંતુ એમાં (૧) આગળ પાછળ ષટ્કાય જીવોનો સંહાર ખરો કે નહિ ? (૨) એમાં પૈસાનો રાગ લોભ નહિ ? (૩) પૈસા સારા મળવા પર રતિ આનંદ ? (૪) પાંચમું પરિગ્રહ પાપ ? (૫) 'પૈસા વધુ કમાયેલા સારા' એવી ગાઢ ધનમૂર્ચ્છાનું પાપ ? જાણો છો મમ્મણ સાતમી નરકે કેમ ગયો ? એ શું કસાઈ હતો ? કોઈના ખૂન કર્યા હતાં ? જૂઠો, લબાડ, બદમાશ હતો ? ત્યારે કહો, એને ધનની અત્યંત મૂર્ચ્છા હતી, તૃષ્ણા હતી. માટે સાતમી નરકની ચિટ્ઠી ફાટી.

વેપારમાં કેટકેટલા પાપ છે ? (૬) એ ધનમૂર્છાથી માત્ર એકવાર દુર્ગતિ મળે એટલું જ નહિ, પણ (૭) એના ઘેરા સંસ્કાર ભારે પાપો કરાવ્યા કરે અને એથી દુઃખદ દુર્ગતિઓના ભવોની પરંપરામાં ભટકતાં થઈ જવું પડે. ત્યાં કોઈ ઉદ્ધારનાર બેલી ન મળે. કર્મની દયા પર આધાર. હજારો લાખો ભવો'ય કરવા પડે. કર્મનો બહુ માર ખાતાં ખાતાં અકામનિર્જરા વધી જાય. 'અકામ નિર્જરા' એટલે 'કામના વિના - ઈચ્છા વિના રોતાં રોતાં માર ખાઈ ખાઈને થતો કર્મનો ક્ષય.' એ વધી જાય ને કર્મને દયા આવે તો ઊંચે સદ્ગતિમાં અવાય.

જીવન બહુ ચાલી ગયું. જીવન નિર્વાહનું સાધન પણ થઈ ગયું છે યા છોકરો આવી મળ્યો છે, સંભાળે છે. છતાં વેપાર ધંધામાં ચીટકી રહેવામાં આ ગોઝારી ધનમૂર્ચ્છા અને બીજા કેટલાંય પાપ પોષાય છે. જેનું પરિણામ દુઃખદ છે. કમાયેલાં પૈસા કે સારા વેપારી તરીકેની આબરૂ અહીં રહેવાની, ને જીવને દુર્ગતિમાં ભૂલા પડી જવાનું.

કુશલચંદને આ લાગ્યું કે 'હવે ધંધો ખોટો.' ભાગીદારને કહી દીધુંઃ 'ભાઈ ! આજથી આપણી ભાગીદારી બંધ. હિસાબ કરી લઈએ.'

ભાગીદારે ઘણા સમજાવ્યા, એ પણ કહ્યું : 'તમે તમારે દુકાને ન આવતાં, પરંતુ તમારી ભાગીદારી કાયમ રહેવા દો.' પરંતુ કુશળચંદ પોતાની ધર્મશ્રદ્ધામાં મજબૂત હતાં. વેપારનું પાપ, જીવનનિર્વાહનું સાધન થઈ ગયે છોડવું જ જોઈએ. આ શ્રદ્ધામાં અટલ એવા એમણે ભાગીદારી બંધ કરી નિવૃત્તિ લઈ લીધી.

છતાં ખૂબી જુઓ, ભાગીદાર સમજે છે કે 'એમનો મારા પર બહુ ઉપકાર છે. એ જ મને નિર્ધનમાંથી ધનવાન બનાવી આટલે ઊંચે લાવનાર છે. તો મારે ઉપકારનો બદલો વાળવો જ જોઈએ.' એ વિચારીને એણે કુશળચંદના છોકરાનું નામ પોતાની મેળે ભાગીદાર તરીકે રાખ્યું. શેઠને કે છોકરાને વાત ન કરી.

વખત જતાં નફાની સારી રકમ ભેગી થઈ એટલે છોકરાના ભાગની રકમ લઈ કુશળચંદ શેઠ પાસે આવી 'છોકરાના ભાગની રકમ લો.' એમ કહી રકમ રજૂ કરે છે.

કુશળચંદ લે ? ના, પાકો ધર્મચુસ્ત છે. એ કહે છે : 'ના, એ મને ખપે નહિ. ઉઠાવી લો એ.'

પેલો કહે : 'પણ શેઠ ! આ તો તમારા ભાગની નથી, છોકરાના ભાગની છે.'

જવાબમાં કુશળચંદ કહે : 'જુઓ, છોકરાને મેં જુદો નથી કર્યો. એ મારા ભેગો જ છે. એટલે એની ભાગીદારી, એની રકમ એ બધું મારું જ ગણાય. અને મારે વેપાર બંધ છે, તો એની કમાઈ પણ ત્યાજ્ય. માટે મારે એ ખપે નહિ.

પેલો કહે : 'પણ શેઠ ! જોઈએ તો તમે આ ધર્મ ખાતે વાપરી નાખજો.'

શેઠ કહે : 'વાપરવાનું તો પછી પણ પહેલાં 'મારી' તરીકે આ સ્વીકારવી તો પડે ને ? એમાં જ, જે મેં કલ્યાણભૂત નિવૃત્તિ લીધી, એ જ ઘવાય. અનાવશ્યક ધંધાનું પાપ ખોટું તો એના પરની કમાઈ પણ ખોટી, એ કેમ માથે લઉં ? માટે મારે એ જોઈએ નહિ, લઈ જાઓ તમે.'

શું સમજ્યા ? **'પાપ ખોટા'ની જેમ 'પાપથી થતો લાભ' પણ ખોટો.**

કુશળચંદે ધરાર રકમ ન લીધી. પેલાને રકમ ઉઠાવી લઈ ચાલવું પડ્યું. પણ એ ય કૃતજ્ઞ ઉપરાંત ન્યાયી છે. વિચારે છે કે 'મેં શેઠના છોકરાના ભાગની સંકલ્પી રાખેલી આ રકમ મારાથી રખાય કેમ ? એ તો અનીતિ થાય. તો હવે આ રકમનું શું કરવું ?' એને મૂંઝવણ થઈ. કહો ને,

પ્ર.- મૂંઝવણ શી ? સારા માર્ગે ખરચી દે.

ઉ.- ના, એમ ખરચવામાં તો 'પોતે સુકૃત કર્યું' એમ દેખાય. **પૈસા બીજાના, ને સુકૃત કરનાર તરીકે પોતે જાહેર થવું; એ અન્યાય છે.** એ આ સમજે છે. એમાં એને એક પ્રસંગ મળી ગયો; જેમાં આ અન્યાય ન થાય અને રકમ ઠેકાણે પડે.

બન્યું એવું કે નગરમાં આચાર્ય મહારાજ પધારવાના છે. આ ભાગીદારે પોતાના માણસ પાસે આચાર્ય મહારાજના નગરપ્રવેશના સ્વાગતનો મોટો ઠાઠ ઊભો કરાવ્યો અને સાથે માણસને બરાબર ભણાવી રાખેલો, એટલે એની પાસે કુશળચંદના નામે આખા નગરનો શણગાર, બેન્ડવાજાં, ગરીબોને દાન વગેરે બધું એવું સીફતથી કરાવ્યું કે જેમાં લેશ પણ પોતાનું નામ આવે નહિ અને કુશળચંદ શેઠ અને એમના છોકરાનું નામ સ્વાગત કરનાર તરીકે બહાર ગવાયા કરે.

કુશળચંદ બિચારા શું કરે ? જ્યાં ને ત્યાં એમનું નામ ગવાય છે, - 'વાહ ! કુશળચદ શેઠે આચાર્ય મહારાજનું કેવું સુંદર સ્વાગત કર્યું ! પણ શેઠ મનમાં સમજી ગયા કે 'આ કામ ભાગીદારના તરફથી છે.' પણ સાંભળનાર માને શાના ? એ તો કહે છે : 'શેઠ ! તમે તો એમ જ કહો, તમે ક્યાં નામના ભૂખ્યા છો ? તમારે તો આ સુકૃત કરવું તે કરી લીધું, એનો પુણ્યલાભ કમાઈ ગયા, હવે જશ ભાગીદારને આપો છો, એ તમારી વડાઈ છે.' શું ચાલે શેઠનું ?

વાત આ હતી કે જેમ વેપાર એ પાપ સમજી એનાથી નિવૃત્તિ લીધા બાદ એના પર કમાઈ આવી, તો કુશળચંદ એને ય ખોટી માને

છે. સુકૃત કરવા માટે પણ સારી નહિ, એથી એને ન જ સ્વીકારી. એમ કામ, લોભ, મદ, માયા વગેરે પાપ સેવ્યા પર જે દુન્યવી લાભ થયો એને સારો કેમ મનાય ? સંભવ છે કે એ લાભને છોડી ન શકાતો હોય પરંતુ કમમાં કમ મનને એ સારો તો ન જ લાગવો જોઈએ ને ? 'ચાલો, જૂઠ-અનીતિ કરી એ તો ખોટું થયું, પરંતુ એથી પૈસા કમાઈ પડ્યા એ સારું થયું, એવું કેમ મનાય ? જૂઠ-અનીતિ ખોટા, તો એની કમાઈ ખોટી. એવું બીજા પાપોમાં ય સમજવાનું. શું સમજ્યા? 'ગુસ્સો ખરાબ, તો એ કરીને સામો દબાઈ ગયાનો લાભ પણ સારો નહિ.' એમ જો માનો તો એ ગુસ્સો ખરેખર ખરાબ લાગે.

ગુસ્સો-અભિમાન વગેરે પાપ સેવવા પર થતા દુન્યવી લાભને સારા મનાય છે એટલે જ એ પાપો તેવા ખરાબ લાગતાં નથી. પછી એ ક્યાંથી ઓછા થાય ?

ધર્મપરિણતિ, ધર્મશ્રદ્ધા આ મનાવે છે કે ગુસ્સો વગેરે પાપ ખરાબ, તેમ એના પર થતાં લાભ પણ સારા નહિ, એના પર ખુશી ન થવાય.

હવે વિચારજો આપણા દિલમાં ધર્મપરિણતિ, ધર્મશ્રદ્ધા કેટલો સમય રહે છે ? ઉપદેશ સાંભળતાં પણ ધર્મશ્રદ્ધા રહે છે ? અગ્નિશર્મા જેવાના દૃષ્ટાન્ત સાંભળ્યા, ગુસ્સાના ભયંકર ફળ સાંભળ્યા, એટલે ગુસ્સા પર તો નફરત છૂટી, કિન્તુ પોતાના જીવનમાં ગુસ્સો કરીને ઊભા કરેલાં લાભ પર નફરત છૂટી ? મનને થાય છે ખરું કે 'આ મેં ઘરમાં ગુસ્સો કરી કરીને બધાને દબાવ્યે રાખ્યા એ પણ સારું નહિ ?' જરાક આગળ વિચારો તો દેખાય કે ગુસ્સો કરી કરી પહેલાં મારા આત્માને એના કર્મબંધ અને ઘેરા કુસંસ્કારોથી કાળો કર્યો, પછી સામા દબાઈ ગયાનો બાહ્ય લાભ શો વખાણવા જેવો ?

સંસાર અસાર આટલા માટે છે કે એના મોટા ભાગના લાભ આવા ક્રોધ, લોભ વગેરે પાપો સેવવા પર થાય છે ને એ લાભ મેળવવા જીવ એવા બધા પાપો નિઃસંકોચ સેવે છે, વારંવાર અને અઢળક સેવે છે. અજ્ઞાન-અંધ જીવને એ નથી દેખાતું કે 'દુન્યવી લાભો તો પુણ્યના

ઉદયથી મળે છે, પાપ સેવનથી નહિ. કેમકે પાપસેવન તો ઘણા ય જીવો કરે છે. પરંતુ પુણ્યોદય ન હોવાથી લાભ ક્યાં પામે છે ?' આ ન દેખતાં ઊંધું-અસત્ દેખે છે કે પાપથી લાભ થાય છે.

જનમનો અંધાપો હજી સારો કે એ તો માત્ર હોય એ ન દેખવા દે. પરંતુ આ અંધાપો ખોટો કે એમાં હોય એ તો ન દેખે, ઉપરાંત ન હોય એ દેખે છે. આ મિથ્યાત્વનો અંધાપો છે. 'બાહ્યલાભ પુણ્યથી' એ દેખાય નહિ ને 'લાભ પાપસેવનથી' એમ દેખાય. આ અંધાપો ટળ્યા વિના, આ મિથ્યાત્વ મૂક્યા વિના સાચી સમજ ન આવે. એટલે પછી પાપથી થતાં લાભ મીઠા લાગે છે, એના હિસાબે પાપ પણ ઊંડે ઊંડે મીઠા લાગે છે. એટલે જ ઉપદેશ સાંભળવા છતાં ગુસ્સો-અભિમાન-પ્રપંચ વગેરે પાપ છૂટતાં નથી. માટે કહો,

ઉપદેશ અસર ક્યારે કરે ? પાપ ખરાબ લાગવાની જેમ પાપથી બાહ્યલાભ મેળવવાનું ય ખરાબ લાગે તો.

એ લાગ્યા પછી તો ઉપદેશની અસર એવી ઊભી રહે કે ઘરે જઈને ગુસ્સાનો પ્રસંગ આવવા છતાં ગુસ્સો ન કરવાનું કે ઓછો કરવાનું મન થાય. કેમકે મનને સચોટ લાગી ગયું છે કે 'ગુસ્સાથી બાહ્યલાભ ઊભો કરવાનું ય ખોટું છે. એવી રીતે મારે લાભ નથી ઊભો કરવો. મારે તો મારા પુણ્ય પ્રમાણે થવું હશે તે થશે.' ત્યારે પૂછો,

પ્ર.- તો પછી લોભથી બજારમાં જવાનું ને ધંધો કરવાનું ય ન થાય, તો શું પૈસા ઘરબેઠે મળી જાય ?

ઉ.- આ કોણ બોલાવે છે ? અંદરમાં હજી બેઠું છે કે 'લોભ કરવાથી પૈસાનો લાભ થાય' એ આવું બોલાવે છે. બાકી આંખ ઊઘાડી રાખીને જુઓ તો દેખાય કે લોભ કરનારા તો ઘણા છે, પણ પૈસો પામનારા થોડા છે. તો લોભથી મળવાનું ક્યાં રહ્યું ? ખરી રીતે તો મનને એમ થાય કે -

બજારમાં જતાં શું વિચારવાનું ? :

આ હું લોભથી બજારે જે જાઉં છું ત્યાં લાભ તો આ લોભથી નહિ, પણ મારું પુણ્ય હશે તો થવાનો છે. 'જેટલો લોભ મોટો એટલો

લાભ મોટો' એવું નથી, પરંતુ 'જેટલું પુણ્ય મોટું એટલો લાભ મોટો' એ નિયમ છે. કામ પુણ્ય કરે ને જીવ મફતિયો લોભથી કૂટાય છે. પૈસાનો લાભ જોઈએ છે તો ખરો પ્રયત્ન તો મારે પુણ્ય વધારવાનો, ધર્મ વધારવાનો કરવા જેવો છે. બાકી તો લોભે ય ખોટો ને લોભથી મનમાન્યું મળવાનું, ટકવાનું માનવું ય ખોટું. આ માનીને તો હું અહીં કમાવવા જેવી કિંમતી ધર્મશ્રદ્ધા, ધર્મપરિણતિ કમાવવી ભૂલી રહ્યો છું.

આ જો મનમાં બેસતું હોય, તો લોભ ઓછો કરવાની પ્રવૃત્તિ થાય, એવું બીજા ય ગુસ્સો-માયા-જૂઠ-અભિમાન વગેરે ય પાપોથી લાભ ઊભા કરવાનું ખોટું લાગીને એ પાપોની પ્રવૃત્તિ પણ ઓછી કરવાનું થાય. પાપ ઘટાડવા તો મનને સચોટ લાગવું જોઈએ કે

પાપમાં ય મરવાનું છે ને પાપથી લાભ થવાનું માનવામાં ય મરવાનું છે, કેમકે એમ માનવામાં પાપ લાભકારી લાગે છે.

શું ધર્મમાં ગુમાવવાનું ? ને પાપમાં લાભ ? :

મિથ્યાત્વ શું છે ? 'પાપ લાભકારી લાગે, નુકસાનકારી નહિ; ધર્મમાં ગુમાવવાનું લાગે, લાભ થવાનું નહિ' આ મિથ્યાત્વ. એ હોય ત્યાં ધર્મપરિણતિ શેં આવે ?

તપાસતાં રહેજો, ભગવાનને જઈને પોતાના ઘરના સારા ધૂપ-ઘી-દૂધ-કેશર-વરખ વગેરે ચડાવામાં લાભ થવાનું લાગે છે ? કે એટલા પૈસા ગુમાવવાનું લાગે છે ? લાભ થવાનું લાગતું હોય, તો મંદિરે સારું સારું લઈને જઈને ચડાવો નહિ ? જાતની અને ઘરવાળાની આરતી ઉતારવામાં કેટકેટલું ખરચાય છે ? એની સામે ત્રણ લોકના નાથ અને આપણને ઘણું દઈ ચૂકેલાં અરિહંત ભગવાનની ભક્તિમાં ઘરનું કેટલું જાય છે ? ભગવાને દીધું છે, ભગવાનના પ્રભાવે મળ્યું છે, એ યાદ છે ને ? તો ભગવાને ફરમાવેલ ધર્મ સાધનાઓમાં કેટલું જાય છે ? ધનની જેમ માનવ-તન અને માનવ-સમયનો ભોગ ધર્મમાં કેટલો અપાય છે ? બજાર અને બીજી સાંસારિક બાબતોમાં સમય કેટલો જાય ? ને ધર્મમાં કેટલો ? ઊંઘવામાં સમય કેટલો ? અને સામાયિક-પ્રતિક્રમણમાં કેટલો ?

મૂળ વાત આ છે કે ધર્મમાં ખરચેલું લાભકારી દેખાય તો ને? ના, સવારે ઊઠીને પડિક્કમણું કરવા બેસીએ તો એટલું ઊંઘમાંથી ઓછું થવાનું, ગુમાવવાનું લાગે છે. પછી શું કામ એવું ગુમાવવાનું કરાય ?

આ મિથ્યાત્વ કાઢો કે ઉંઘવામાં લાભ, પડિક્કમણામાં ગુમાવવાનું; ખાવામાં લાભ, ત્યાગ તપ કરવામાં ગુમાવવાનું; પૈસા જાતભોગ, કુટુંબભોગમાં વાપરવામાં કે સંઘરી રાખવામાં લાભ, પણ ધર્મમાં ખરચવામાં ગુમાવવાનું; વાતોચીતોમાં લાભ, ને સત્સંગ ધર્મવાંચન કે નવકારજાપ કરવામાં ગુમાવવાનું.... આ બધું માનવું મિથ્યાત્વ છે. એ કાંક અલ્પ થશે તે ખરો આત્મલાભ માનીને થશે.

ત્યારે આ મિથ્યાત્વ કાઢ્યા વિના ધર્મપરિણતિ, ધર્મશ્રદ્ધા ક્યાંથી આવે ? તેમ જીવનમાંથી પાપો ઓછા કરવાની અને ધર્મ વધારવાની પ્રવૃત્તિ ય ક્યાંથી વધે ? ત્યારે એ પ્રવૃત્તિ વધાર્યા વિના ધર્મપરિણતિ દિન પ્રતિદિન ખીલતી જવાનું તેમ જ દિલમાં શુભભાવ રમતાં રહેવાનું ક્યાંથી બને ?

ભૂલશો નહિ, અન્યોન્ય છે. (૧) ધર્મપરિણતિથી ધર્મપ્રવૃત્તિ વધે છે, ને ધર્મપ્રવૃત્તિ કરતાં રહેવાથી ધર્મપરિણતિ-ધર્મશ્રદ્ધા વધે છે, એમ (૨) કાંઈક શુભભાવથી ધર્મની પ્રવૃત્તિ થાય છે ને ધર્મની પ્રવૃત્તિથી શુભભાવ વધતાં રહે છે. એવું જ (૩) શુભભાવના લીધે પાપ પ્રવૃત્તિ અટકાવવાનું કે ઓછી કરવાનું થાય અને જેમ જેમ પાપ પ્રવૃત્તિ અટકાવતાં રહો યા ઓછી કરતાં રહો તેમ તેમ શુભભાવમાં વૃદ્ધિ થતી જાય. પરંતુ મૂળમાં પેલા મિથ્યાત્વને કાઢવાનો ભારે નિર્ધાર અને પ્રયત્ન જોઈએ.

કેવું મિથ્યાત્વ કાઢવાનું, એ યાદ છે ને ? ફરીથી યાદ કરી લો.

દિલથી આ પાક્કું માનવાનું કે

(૧) 'ગુસ્સો, મદ, માયા, લોભ વગેરે પાપો ખોટા, ખરાબ; એમ હિંસામય આરંભ, સમારંભ, જૂઠ, અનીતિ, વિષયો આદિ પાપો ખોટા, ખરાબ.

(૨) એનાથી ધન, માન, માલ, વગેરેના લાભ થયા દેખાય એ પણ સારું થયું નહિ માનવાનું, પાપ ખોટા એમ પાપની કમાઈ પણ ખોટી.

(૩) ખાનપાન, ઊંઘ, વિષયવિલાસ, વાતોચીતો વગેરેમાં લાભ નહિ, પણ ગુમાવવાનું છે. એથી ઊલટું; ત્યાગ, તપ, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, વ્રતનિયમ, સ્વાધ્યાય, જાપ, જિનભક્તિ, સાધુસેવા આદિમાં ગુમાવવાનું નહિ, પણ લાભ કમાઈ જ છે.

બસ, આ પાક્કી માન્યતા રાખી મિથ્યાત્વને હટાવવા દ્વારા પાપપ્રવૃત્તિમાં ઘટાડો કરતા જવાનું અને હોંશે હોંશે ધર્મપ્રવૃત્તિ વધારતાં રહેવાનું. આ પણ ત્રણેયથી - વાણીથી, વિચારથી, અને વર્તાવથી. તો શુભભાવ ને ધર્મ પરિણતિ દિલમાં ઝળકતાં રહે અને એથી પુણ્ય જ પુણ્ય બંધાયા કરે, સાથે પાપક્ષય પણ થાય, નવા પાપબંધ પણ અટકે અને શુભભાવ વૃદ્ધિ તથા ધર્મપરિણતિ એવી વધતી ચાલે કે જે પરિણામે વીતરાગભાવમાં લઈ જાય. કવિએ વીતરાગ પ્રભુ આગળ ગાયું :

'લહે સરાગી શુભ ભાવથી, વીતરાગતા પરિણામ;
તેહને શી ખોટ ? જસ શિરે, તું હી આતમરામ,
પ્રભુજી ! આવો મુજ મન ધામ.'

સરાગી પણ જીવ શુભભાવ દ્વારા વીતરાગભાવ પામે છે. એ શુભ ભાવ, હે વીતરાગ પ્રભુ ! તને શિરે ધરવાથી, શિરોધાર્ય નાથ માનવાથી, તને જ દિલમાં ધર્યા કરવાથી આવે છે; કે જે ભાવ વધતો અંતે વીતરાગભાવમાં પહોંચી જાય છે. હે દેવ ! ત્યારે જેના શિરે તું રહી આતમરામ બને છે, આત્મામાં રમતો બની જાય છે. એ ભાગ્યવાનને શી ખોટ હોય ?

શું કહ્યું ? એકદમ વીતરાગભાવ ન આવે, શુભભાવ વધારતાં વધારતાં આવે. (૧) 'કષાયપાપ, વિષયપાપ, હિંસાદિપાપ ખરાબ, એમાં ગુમાવવાનું થાય. માટે એ ત્યાજ્ય જ,' આ વિચારવું; એ શુભભાવ છે. ને એના શક્ય ત્યાગ રાખવામાં શુભ ભાવ રહે છે. તેમજ (૨) દયા, દાન, શીલ, તપ વગેરે ધર્મપ્રવૃત્તિ સારી, એ કરવામાં લાભ જ,' એમ વિચારવામાં આ શુભભાવ છે અને એના આચરણમાં શુભભાવ છે. આ વધારતાં જાઓ તો અંતે વીતરાગભાવ આવે. શુષ્ક અધ્યાત્મી કે મિથ્યા એકાંત નિશ્ચયવાદીના લારે ચડી આ જો ખોટું માન્યું તો અશુભ

ભાવમાં રમવાનું ને ભવસાગરમાં ખોવાઈ જવાનું થશે. ધર્મપ્રવૃત્તિથી દૂર રહેવામાં ને પાપપ્રવૃત્તિઓમાં રમતાં રહેવામાં શુભભાવ ન આવે.

ધર્મપરિણતિ આ શુભભાવને પોષે છે. સુલસા શ્રાવિકાએ એ ધર્મપરિણતિ કેવી રાખી ? કેવી વધારી ? કેવી રીતે વધારી ? એમાં એ શું અવ્વલ ફળ પામી ? એ હવે જોઈએ.

સુલસાની ધર્મપરિણતિ :

સુલસા શ્રી મહાવીર પરમાત્માની પરમ ભક્ત અને મહાસતી શ્રાવિકા નાગરથિકની પત્ની. એને પુત્ર નહોતો છતાં એનું એને દુઃખ નહોતું. કેમકે એને ધર્મની ઊંચી શ્રદ્ધાપરિણતિ સ્વરૂપ ધર્મપરિણતિ હતી. એ પરિણતિ એને દુન્યવી સુખને તુચ્છ મનાવતી. તેથી એવા સુખની ખામીમાં એને દુઃખ નહોતી કરવા દેતી. ધૂળ તુચ્છ લાગે છે, તો એની ઓછાશમાં રોવાનું શું ?

ધૂળની જેમ સાંસારિક સુખ જો તુચ્છ લાગે તો એ ઓછું હોય, એમાં રોદણાં રોવાનું કે મન દુભાયા કરવાનું ન બને.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા તો વળી સાંસારિક સુખમાં દુઃખ જ છે, દેખે એવો એનો સંવેગ નામનો ગુણ હોય છે.

'સુરનર સુખ જે દુઃખ કરી લેખવે, વંછે શિવસુખ એક, સુગુણ નર,
બીજું લક્ષણ તે અંગી કરે, સાર સંવેગ શું ટેક; સુગુણ નર !
લક્ષણ પાંચ કહ્યા સમકિત તણાં'

સર્વ જીવનોમાં સારભૂત આ માનવ જીવનમાંથી કમાઈ જવાનો મહાન ગુણ સંવેગ. એ સંવેગગુણની સમકિતી આત્માને એવી ટેક હોય, એવી પકડ હોય કે દેવતાઈ સ્વર્ગના સુખ યા મનુષ્યલોકના સુખને દુઃખરૂપ સમજે, દુઃખરૂપ લેખે. સમકિતીને મન સાંસારિક માનવીય કે દિવ્ય સુખનું મહત્ત્વ કેટલું ? કશું નહિ ! એ તો એને દુઃખને તોલે. એને મન મહત્ત્વ શિવસુખનું-મોક્ષસુખનું, અસંયોગિક સુખનું. માટે એની જ એક કામના રાખ્યા કરે. પૂછોઃ

પ્ર.- તો શું સમકિતી જીવ સાંસારિક સુખ લેવા નથી જતાં ?

ઉ.- જાય છે, પણ તે સુખ તરીકે સુખ લેવા નહિ, વિષયસુખના

અમનચમન ઉડાવવા નહિ, કિન્તુ ચારિત્ર-ધર્મની દૃષ્ટિએ પોતાની અપક્વ દશા જોઈ, એવી અપક્વ દશામાં ચિત્તની સમાધિ રહે અને દેવ દર્શન જિનભક્તિ આદિ કાર્ય બજાવી શકે એટલા માટે સુખ લેવા જાય છે, બાકી અંદરખાને તો આ સુખને દુઃખરૂપ જ સમજે છે.

સંસારના સુખ; દુઃખ છે, પરંતુ અપક્વ દશામાં ચિત્તની અસમાધિ (અસ્વસ્થતા) અને ધર્મકાર્ય બજાવવામાં ખામી; એ મહાદુઃખ છે. આ મહાદુઃખ ટાળવા સમકિતીને અલ્પ દુઃખ વહોરી લેવું પડે છે.

માટે તો 'જય વીયરાય જગગુરુ !' માં 'ઈટ્ઠફલ સિદ્ધિ' કહી 'ઈષ્ટ ફળની સિદ્ધિ'ની પ્રાર્થના, આશંસા, પ્રણિધાન કરવામાં આવે છે. અહીં શું ઈષ્ટફળ માગ્યું ? મોક્ષ ? ના, એની તો હજી વાર છે. અહીં ઈષ્ટ ફળ તરીકે તો સમાધિમાં બાધક એવા અંતરાય, અશાતા, અપયશ આદિનો નાશ માગ્યો. જેથી સમાધિ હોય, ચિત્તની સ્વસ્થતા હોય તો દેવદર્શન પૂજનાદિ ધર્મકાર્ય બરાબર પ્રણિધાન યાને મનની એકાગ્રતા આદિ સાથે થઈ શકે. અગર ખાવાના જ સાંસા હોય તો ધર્મકાર્યમાં મન શી રીતે લાગે ? આમ, પેટમાં-માથામાં ભારે શૂળ ઊપડતું હોય અથવા જ્યાં ને ત્યાં અપમાન, અનાદર થતા હોય, તો ધર્મપ્રવૃત્તિમાં ચિત્ત શી રીતે લાગે ! મહાત્માની વાત જુદી, પણ સામાન્ય માણસને તો આ પીડાઓ છતે ચિત્ત અસ્વસ્થ, આકુળ-વ્યાકુળ રહે છે. 'પેટમાં કૂવો ને વરઘોડો જુઓ'ની જેમ એ પીડાઓથી અસ્વસ્થતામાં ધર્મકાર્ય શી રીતે સ્વસ્થ મને સંભાળી શકે ? તેથી ચિત્તની આ સ્વસ્થતા તથા ધર્મસાધના માટે ભક્ત પ્રભુ પાસે ઈષ્ટફળની સિદ્ધિ માગે છે, સિદ્ધિની આશંસા કરે છે, સિદ્ધિની ઈચ્છા વ્યક્ત કરે છે.

ઈષ્ટફળની માંગણીનો ઉદ્દેશ :

જો જો; આ માંગણીમાં, આ ઈચ્છામાં મુખ્ય ઉદ્દેશ શો છે ? આજીવિકા મળે એટલે ટેસ્ટ નથી ઉડાવવા, મોજમજાહ નથી કરવી, શરીર નીરોગી બનાવી વિષયોના રંગરાગ નથી ખેલવા, અપમાન-અપયશ મટી માન આબરૂ વધે તેથી વટ નથી મારવો, બીજા આગળ રોફ કે હોંશિયારી નથી મારવી, પરંતુ ચિત્તની સ્વસ્થતાથી ધર્મપ્રવૃત્તિ સંભાળવી છે. જેથી

મનુષ્ય જનમ સાર્થક થાય, ફળવાન બને, આત્મા મોક્ષની નિકટ થાય; આ ઉદ્દેશ છે.

વળી આ બનાવવા બીજે ત્રીજે ભટકવું નથી. અરિહંત પ્રભુ ઉપર, પ્રભુના અચિંત્ય પ્રભાવ ઉપર અટલ શ્રદ્ધા છે કે જો એમનાથી મોક્ષ-કેવળજ્ઞાન સુધીનું પ્રાપ્ત કરાવે એવા અંતરાયાદિ કર્મ તૂટી મહાસમાધિ મળે છે, તો આ સામાન્ય કર્મનાશ અને સમાધિ તો જરૂર પ્રાપ્ત થાય. આ શ્રદ્ધાથી કહે છે :

'होउ मम तुहप्पभावओ भयवं ! ... इट्ठफल सिद्धि'

'હે ભગવંત ! મારે તમારા પ્રભાવથી ઈષ્ટફળની સિદ્ધિ હો.'

આમ જે પ્રાર્થનામાં ચિત્તનો આશય બગડતો નથી અને જ્યાં ચિત્તની સમાધિ સાથે ધર્મપ્રવૃત્તિ બજાવવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે, ત્યાં એ શુભ ઉદ્દેશ્ય માટેની અનુકૂળતા લેવા જાય, એ કાંઈ વિષયસુખની લંપટતાથી લેવા ગયો ન ગણાય. વિષયસુખને તો એ ખરેખર તો દુઃખરૂપ જ સમજે છે, માટે તો પહેલાં ભવનિર્વેદ માગ્યો. પરંતુ હજી સંસાર છોડવા પોતાનું સામર્થ્ય નથી દેખાતું, પક્વ દશા નથી દેખાતી, તેથી વર્તમાન સ્થિતિમાં પણ સ્વસ્થ ચિત્તે ધર્મ આરાધના કેમ ચાલું રહે ? એ ઝંખે છે. ધર્મસાધના જોગી ચિત્તની સ્વસ્થતા સમાધિ બની રહે, એ ઝંખે છે. એ માટે જ અપક્વ દશામાં સાંસારિક જીવનના વિષયોની જરૂરી અનુકૂળતા ઈચ્છે છે. આમાં ક્યાં વિષયસુખમાં સુખ માનવાની અને એવા સુખના અમનચમન ઉડાવવાની વાત આવી ? એટલે સંસાર સુખને દુઃખરૂપ લેખવાનું તો ઊભું જ છે. છતાં એની માંગણી અપક્વદશામાં સમાધિ અને ધર્મસાધના અર્થે છે.

પક્વ અને અપક્વ દશાના પરાક્રમમાં ફરક છે. માણસ અપક્વ દશામાં ઉપવાસ, અઠ્ઠમ, અઠ્ઠાઈ કરવા માટે જરા રસકસવાળું અંતરવાયણું અર્થાત્ આગલા દિવસે દૂધ-ઘી આદિનું ભોજન ઈચ્છતો હોય. મનને એમ રહેતું હોય કે જરા રસકસવાળું લઉં તો તપસ્યામાં ટાંટિયા ન ઘસવા પડે, ધર્મસાધના ય થતી રહે અને વધુ અશક્તિથી આકુળતા

વ્યાકુળતા ન થાય. તો ત્યાં રસની ઉજાણી ઉડાવવાની, રસના અમનચમન કરવાની વાત ક્યાં આવી ? ઉદ્દેશ જુદો છે, અમન ચમનનો નહિ.

એમ પરગામ સાધુને વંદનાર્થે ગયો ત્યાં બીજાને ત્યાં જમવાનું થાય, એ જમવા માટે પરગામ ગયો થોડું જ ગણાય ? યા જમણ જમવામાં આનંદ થોડો જ માને છે ? આનંદ તો ગુરુના દર્શનાદિનો છે.

માંદો માણસ બરાબર સમય સંભાળીને દવા લેતો હોય એમાં શું એ દવામાં ઉજાણી સમજે છે ? દવાના ટેસ અમનચમન ઉડાવે છે એમ શું કહેવાય ? ના, દવાને તો આ ત્યાજ્ય જ સમજે છે, પણ પોતાની રોગિષ્ઠ, અપક્વ, દૂબળી અવસ્થા હોઈ ટેકા રૂપે લેવી પડે છે.

શેઠિયો માણસ છોકરાને વેપારની રીતરસમ શીખવા અને અનુભવ લેવા માટે બીજા વેપારીને ત્યાં કામે મૂકે, નોકરીએ મૂકે, ત્યાં શું છોકરો કે બાપ એ નોકરીની મજા સમજે છે ? ના, અંદરખાને તો એ ગુલામીને ત્યાજ્ય દુઃખદરૂપ જ માને છે, પણ એ ગુલામી અપક્વ દશામાં કરવી જરૂરી માને છે.

બસ; એવું વિષયસુખને દુઃખરૂપ માનનાર સંસારી જીવનું છે. એને એવી મહાત્માઓ જેવી પક્વ દશા નથી કે ખાવા ન મળ્યું તો ઉપવાસો ખેંચી કાઢે, યા ઘર ઘર નિર્દોષ ભિક્ષા માંગવા નીકળી પડે. ઘરબારી રહીને એવી ભીખ માગવામાં તો ધર્મ લજવાય, એમ સમજે છે. ત્યારે એવી મહાત્મા જેવી પક્વ દશા નથી કે રોગ, અશાતા, પીડા આવી તો વગર ઈલાજે એમ જ સહન કરી શકે. યા અપમાન, તિરસ્કાર થતાં હોય તો મહાત્માની જેમ આનંદથી વધાવી લઈ સહન કર્યે જાય અને વ્યાકુળતા વિના ધર્મ કર્યે જાય, એવી પક્વ દશા નથી.

આવી અપક્વ દશામાં સમકિતીજીવ વિષયોને દુઃખરૂપ સમજવા, માનવા છતાં દવાદિના ટેકાની માફક ચિત્ત-સમાધિ ખાતર નિરોગીતા, આજીવિકાદિ ઈષ્ટ ફળ ઈચ્છે, એ બનવા જોગ છે. એ લેવા જાય, પ્રાર્થના પ્રયત્ન કરે, એથી કાંઈ એમ ન કહેવાય કે સંસારના વિષયોને એ સુખરૂપ માને છે, ઉજાણી ઉડાવવા લાયક માને છે.

સમકિતી જીવની ધર્મશ્રદ્ધા, ધર્મ પરિણતિ તો સંસારના સુખોને તુચ્છ-અસાર-દુઃખરૂપ લેખાવે છે. એથી એવા સુખની વડાઈમાં એને વડાઈ નથી દેખાતી, કે સુખની ઓછપમાં એને ઓછપ નથી દેખાતી.

ભરત ચક્રવર્તીને સુખની બહુલતામાં વડાઈ નહોતી દેખાતી; પુણિયા શ્રાવકને ઓછપમાં ઓછપ નહોતી દેખાતી.

સુલસા શ્રાવિકાને પણ પુત્ર નહોતો એની ઓછપ નહોતી દેખાતી. પરંતુ એના પતિ નાગરથિકને સુલસા જેવી ધર્મ પરિણતિ નહિ, તેથી પુત્ર ન હોવાનું મનને સાલતું હતું. અને સંસારમાં કશી ઓછપના કે કશા અણગમતાના દિલમાં ખટકતાં સાલ ભયંકર છે; એ ચિત્તને પીડ્યા જ કરે એટલે તો -

સંસાર એટલા માટે અસાર છે કે એની કશી ઓછપ યા અણગમતાના સાલ ચિત્તને પીડ્યા જ કરે છે.

પ્ર.- તો શું સંસારત્યાગી મુનિને મહેનત કરવા છતાં જ્ઞાન ન ચડતું હોય, યા દૂબળા રોગી શરીરે તપ ન થતો હોય તો એનું સાલ ચિત્તને નથી પીડતું ?

ઉ.- ના; સંસારીની જેમ નહિ. માટે તો મુનિને અજ્ઞાન પરિષહ અને રોગ પરિષહ સહર્ષ સહવાના કહ્યા છે.

જ્ઞાન ન ચડે એ વખતે કરવાની સુંદર ભાવના :

અજ્ઞાન પરિષહ સહવા એટલે જ્ઞાન ન ચડતું હોય ત્યાં હાયવોય ન કરવી, ખોટા રોદણાં ન રોવાં. પણ એમ વિચારવું કે 'અહો ! પૂર્વ ભવે મેં જ્ઞાન-જ્ઞાની કે જ્ઞાનના સાધનની કેવી આશાતના, વિરોધ, વિરાધના કરી હશે ? કેવા વિનયાદિ જ્ઞાનાચાર ભાંગ્યા હશે ? કેવો મારો આત્મા દુષ્ટ બન્યો હશે કે મારે આજે જ્ઞાનની ખામી રહે છે ? ફિકર નહિ, મારે જ મારા જ્ઞાનાવરણ કર્મ ભોગવી લેવાનો અવસર આવ્યો છે, ભોગવી લઉં, ઉપરાંત જ્ઞાન-જ્ઞાનની સારી ઉપાસના કરતો રહું, વિનયાદિ જ્ઞાનાચાર બરાબર બજાવતો રહું, બીજી પણ ચાર કાળ સ્વાધ્યાયની જિનાજ્ઞાનું પાલન તથા અહિંસા, સંયમ, તપની આરાધના સારી રીતે કરતો રહું.

એથી જ જ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મ તુટવાના, અને જ્ઞાનાદિ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થવાની.' આ ભાવના; એ અજ્ઞાન પરિષહ સહવાનું કહેવાય.

રોગમાં કરવાની સુંદર ભાવના :

રોગપરિષહમાં પણ હાયવોય ન કરતાં રોગને સહર્ષ સહી લેવા વિચારવાનું કે જેમ તપ એ ૧૦ પ્રકારના યતિધર્મમાંની આરાધના છે, એમ રોગ પરિષહ મન બગાડ્યા વિના સહન કરી લેવો; એ પણ ૨૨ પરિષહ રૂપ સંવર માર્ગમાંના એક સંવરમાર્ગની આરાધના છે. એથી નવા કર્મને બંધાતાં અટકાવવાનું થાય છે. વળી એ કાયકલેશ, કાયકષ્ટ કચકચ વિના આનંદથી સહી લેવામાં તપના યાને નિર્જરામાર્ગના એક પ્રકારને આરાધવાનું થાય છે. તેથી એ રોગના કર્મ ઉપરાંત બીજા પણ કર્મોને ક્ષય કરવાનો લાભ મળે છે.

એ તો નક્કી છે ને કે રોગ એ પૂર્વના તેવા અશુભ કર્મના - અશાતા વેદનીય કર્મના ઉદય વિના આવે નહિ ? અને કર્મ ઉદયમાં આવે એટલે એ ક્ષય પામી જ જવાના એ પણ નક્કી ને ? તો પછી રોગ વગેરે આવે ત્યાં આ દેખાય છે કે આપણા અશુભ કર્મના ઉદય છે; પરંતુ આ કેમ નથી દેખાતું કે સાથે અશુભ કર્મકચરાના ક્ષય પણ છે, કર્મકચરાનો નિકાલ છે. આવું રોગાદિમાં દેખાતાં તો આનંદ મનાય કે કચરો ઓછો થઈ રહ્યો છે. સાથે સારી ભાવનામાં બીજા પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ ખપે છે.

મુનિને આ ધ્યાન છે તેથી જ્ઞાન ન ચડે, રોગ આવે ત્યાં એ અલબત ઓછપ છે, અણગમતું છે, છતાં દિલમાં એનું સાલ નથી, સાલ ચિત્તને પીડતું સતાવતું નથી. એ તો સમજે છે કે જેમ જ્ઞાન ચડીને કે શરીર સારું રહી બીજી આરાધના કરીને ય રાગાદિ કચરા અને કર્મકચરા ઓછા કરવા છે, એમ જ્ઞાન ન ચડીને કે રોગાદિ આવીને ય કર્મકચરા ઓછા થવાનું જ થાય છે. પછી શું કામ કશી ઓછપ માનવી ? શા સારૂ દિલમાં એનું સાલ-શલ્ય રાખી અકળામણ કરવી ? એમ મુનિને ચિત્તની પીડા નહિ.

સુલસાને ધર્મપરિણતિના હિસાબે પુત્ર ન હોવામાં ઓછપ નહોતી

દેખાતી. તેથી એના દિલમાં એનું સાલ નથી. બાકી સંસારમાં આવી પ્રભુ પર, પ્રભુના વચન પર અથાગ પ્રેમ-શ્રદ્ધાની પરિણતિ કેટલા જીવોને? સંસારમાં મોટા ભાગના જીવોને નહિ. તેથી ઓછપના સાલ ચિત્તને પીડ્યા કરે છે. કરોડો રૂપિયાના વૈભવ હોય છતાં એક યા બીજી વાતની ઓછપ મનમાં સાલની જેમ સાલ્યા કરે છે. મોટા ઈંદ્રને ય ઈંદ્રાણી રીસાઈ બેઠી હોય એ ઓછપ. સંસારમાં ઓછપ ક્યાં દુર્લભ છે ? કપડું સારું મળ્યું, પણ ટૂંકું, યા પોત હલકું, યા મોંઘું; આવી કાંઈ ને કાંઈ ઓછપ રહેવાની.

સંસાર અને ઓછપ તો ગાઢ સંકળાયેલા જ સમજો. એ ઓછપ મનમાં ચોંટી જઈ મનને કાંટાની જેમ પીડ્યા કરે છે. પછી એવો સંસાર સારભૂત કે અસાર ?

સુલસાના પતિ નાગરથિકને એવી શ્રદ્ધાપરિણતિ નહિ. એકવાર એણે કોઈક ધનવાન માણસના આંગણે છોકરા કલ્લોલ કલબલ કરતાં, રમતાં જોયા, તેથી 'પોતાને પુત્ર વિના ઘર શૂન્યકાર ?' બસ, મનમાં સાલ પેઠું પુત્રની ઓછપનું. હવે એ પીડ્યા વિના રહે ?

એક દિવસ, બે દિવસ, ત્રણ દિવસ... સુલસા જુએ છે કે પતિ બહુ ઉદાસ રહે છે, તેથી એ પૂછે છે :

'આર્યપુત્ર ! કેમ હમણાં હમણાં ચિંતાતુર, વિંધ્યાચળની મસ્ત ફરવાની અટવીમાંથી ભ્રષ્ટ હાથીની જેમ, યા રાજ્યભ્રષ્ટ થયેલ રાજા, રાજપુત્રની જેમ કેમ ચિંતાતુર દેખાઓ છો ? શું રાજાએ તમારું કાંઈ અપમાન કર્યું છે ? યા લોક કાંક તમારી વિરૂદ્ધ બોલે છે ? કે પછી કશું તમોએ ગુમાવ્યું કર્યું ? શા કારણે આવા ઉદાસ ?'

નાગરથિક 'પુત્ર વિના કેવી પીડા' એ વર્ણન છે :

નાગરથિક કહે : 'મને બીજું કશું થયું નથી, કંઈ બગડ્યું નથી. પરંતુ આજ સુધી તને પુત્ર નથી થયો, એ મારા મનને સાલે છે. પત્નીનું ફળ પુત્ર; એ ન મળે એટલે મનને સહેજે લાગે. (૧) જ્યાં સાથે કુટુંબીઓ નથી, (૨) નાના બાળ જ્યાં કેકારવ નથી કરતાં, તેમજ (૩) જ્યાં વડીલના ગૌરવની અને ગુણના ગૌરવની ચિંતા નથી, એ ઘર તે કાંઈ ઘર છે ? એને તો જંગલ-વગડો કહેવાય. કેમકે જંગલમાં વગડામાં આ

કશું ન મળે તેમ મને પુત્ર વિનાનું આ ઘર વગડા જેવું લાગે છે.

વળી; હે પ્રિયા ! માણસ પૈસા ન હોય તો લાવવાની ચિંતામાં રહે છે અને પૈસા મળ્યા પછી સાચવવાની ચિંતામાં રહે છે. તેમ કુંવારો હોય ત્યાં સુધી પત્ની શોધવાની ચિંતા કરે છે ને પત્ની મળ્યેથી પુત્ર મેળવવાની ચિંતામાં પડે છે. પત્ની સારી મળી હોય, પૈસા ય ઘણા હોય, છતાં મોટા શ્રીમંતને વાંઝિયાપણું; એ કલંક લાગે છે. પુત્ર સારો એક જ હોય તો ય કુળને એ અજવાળે છે. એક ચંદ્ર રાત્રિને સુશોભિત કરે છે. ચંદ્ર વિનાની અમાસની રાત બિહામણી ઘોર લાગે છે. બસ; ચિંતાનું આ કારણ છે કે આપણને પુત્ર નહિ.'

સુલસાની અમૃતવાણી; સાચી ચિંતા કઈ ? :

સુલસા કહે : 'ઓહો ! આ શી મોટી ચિંતા ? પુત્ર નહિ એ કયું એવું મોટું દુઃખ છે કે એની ચિંતામાં દુબળા પડવાનું હોય ?

હે નાથ ! જિનવચનના જ્ઞાતાને આવો ખેદ કરવાનો હોય ? એ તો ચિંતા કરે તો પાપ ન લાગવાની ચિંતા કરે, પરલોક ન બગડવાની, આત્મહિત ન ગુમાવવાની....એવી કોઈ ચિંતા કરે. પુત્ર ન હોવાની ચિંતા શી ? શું પુત્ર છતે માતા પિતા નરકમાં ન જ જાય, એવો નિયમ છે ? મારા નાથ ! માતા પિતા જો એવા કર્મ કરે, તો ગુણવાન એક શું, અનેક પુત્રો પણ એમને નરકમાં જતાં બચાવી શકતાં નથી. બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીને ઘણા ય બધા દીકરા હતાં, છતાં એ પિતા બ્રહ્મદત્તને સાતમી નરકમાં પડતાં અટકાવી શક્યા નહિ, અરે ! સાતમીની છઠ્ઠી ન કરી શક્યા.

હે સ્વામિન્ ! જીવને નરકમાં પડતો અટકાવવા પૈસા ય સમર્થ નહિ, પુત્રે ય સમર્થ નહિ, તેમ માતા કે પિતા, યા પત્ની કે પતિ ય જીવને નરકમાં પડતો ન બચાવી શકે અથવા ઊંચું કુળ કે ઘણી પ્રતિષ્ઠા પણ ન બચાવી શકે. બચાવનાર, નરકમાં પડતો અટકાવનાર કોઈ હોય તો તે એકમાત્ર ધર્મ. ચિંતા કરવી તો એની કરવી કે મારા જીવનમાં એવો ધર્મ છે ને કે મને નરકદાયી વિચારણા, વાણી, વર્તાવ કરતાં અટકાવે ? બાકી પુત્ર થવાની શી ચિંતા કરવી ?

હે ભાગ્યવાન ! પુત્ર પુત્ર શું કરો છો ? જુઓ; રાજા ધૃતરાષ્ટ્રને પુત્રો ઘણા હતાં, છતાં એનો વંશ નિર્મૂળ ગયો. સમર્થ રાજા રાવણ જેવા પુત્રથી એના પિતાનો નિર્મળ વંશ કંલકિત થયો. મોટા સગર ચક્રવર્તીને ૬૦ હજાર પુત્રો હતાં, ત્યારે જ એ પુત્રો એકી કલમે દેવતાના કોપના ખપ્પરમાં હોમાઈ જતાં એ પુત્ર વિયોગનું ભારે દુઃખ આવ્યું અને અંતે 'ધર્મ એ જ તારણહાર છે, શરણ કરવા યોગ્ય છે.' એમ સમજી એમણે પરલોક હિતકારી ધર્મનો માર્ગ લીધો.

''स्वर्गः प्रभूतैरपि नैव पुत्रैः, न वाऽपवर्गोऽपि विनात्मकृत्यात् ।
परन्तु संसारसमुद्रमार्गः, प्रवर्तते पुत्रगुणैः सुधीरा ! ।।''

હે સદ્‌બુદ્ધિમાન્ ! દીકરા ઘણા હોય છતાં સ્વર્ગ મળવાનું નક્કી નથી, પછી મોક્ષની તો શી ય વાત ? મોક્ષ પણ પોતાની સત્ પ્રવૃત્તિ વિના નથી મળી શકતો. એટલે ચિંતા રાખવી તો એની રાખવા જેવી, પુત્રની નહિ. મોહ કરવો હોય તો સત્પ્રવૃત્તિનો કરવો, પુત્રનો નહિ. પુત્ર સદ્‌ગુણી મળ્યો હોય, છતાં જો માતાપિતા પુત્રના મોહમાં પડે તો એથી તો નવો સંસારસમુદ્રનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. ત્યારે શું સારો પુત્ર મળ્યો એટલે મોહ થયા વિના રહે ? પછી આવો ઊંચો મનુષ્ય ભવ પામીને શું કમાયા ? સંસારયાત્રા જ ને ? માનવભવનું આ ફળ છે ?

માટે હે પ્રાણાધાર ! પુત્રની ચિંતા અને પુત્ર થવાનો મોહ મૂકી દો.'

સુલસાના બોલ પર શું વિચારવું ? :

સુલસાની ધર્મપરિણતિના બોલ બહુ વિચારવા જેવા, ધ્યાન પર લેવા જેવા છે. કોઈને પુત્રની, તો કોઈને પૈસાની ત્યારે કોઈને સત્તાની, તો બીજાને સન્માન પ્રતિષ્ઠાની ઝંખના હશે. ઝંખનામાં એ ઓછપના સાલથી પીડાતા હશે, રાત દિન સુકાતાં હશે. એ સૌ કોઈને સુલસાના આ બોલનું રહસ્ય ચિંતાથી, ઝંખનાથી મુક્ત કરાવનારું બને એમ છે. ઝટ મનને થાય કે,

'અરે ! આ શી ચિંતા કરું છું ? આ ચિંતામાં ખરી કરવાની પરલોક ચિંતા અને સત્કૃત્યોની, સદ્‌ગુણોની ચિંતા કાં ગુમાવું ?' મન

તો એક જ છે. એમાં એક ચિંતા વખતે બીજી ચિંતા નહિ ઊભી રહી શકે. ખોટી ચિંતાને મગજમાં ઘાલી એ તો પછી સાલ-શલ્ય જેવી મનમાંથી નીકળે જ નહિ; એટલે પછી ત્યાં સારી ચિંતા, અતિ આવશ્યક ચિંતાને ઊભવાની જગા જ ક્યાં ?

ત્યારે શું એમ માનો છો કે 'દુનિયાના કાર્ય તો એની બહુ ચિંતા રાખીએ તો જ થાય, અને આત્માના હિતના કાર્ય એની કશી ચિંતા કર્યા વિના જ થાય ?' આવું માનતાં હો તે એ ખોટું છે. ચિંતા કર્યા વિના મનમાં લગન નથી ઊભી થતી, મન આતુર તલપાપડ નથી થતું. ત્યારે આતુરતા તલપાપડ વિના ધર્મ કરો, દેવદર્શનાદિ કરો, એમાં રસ ક્યાંથી આવે ? એકાકાર ક્યાંથી થવાય ? આતુરતા-લગન-તલપાપડ તો પહેલી જોઈએ. એ આવે ચિંતાથી. પરંતુ પરલોક સુધારવાની, પરલોક બગડતો અટકાવવાની, સત્કૃત્યોની અને સદ્‌ગુણોની ચિંતા મનમાં રમે ક્યારે ? બીજી ભળતી ચિંતાઓ મગજમાં ન રમતી હોય તો એ રમતી, ખીલતી બને. સુલસાના બોલ આ સમજાવી જાય છે. એ એની ધર્મપરિણતિને આભારી છે, એ ન ભૂલશો.

પતિની બીજી દલીલો :

પતિ નાગરથિક, જુઓ, પત્ની સુલસાના બોલ સાંભળ્યા પછી શું કહે છે ? એ કહે છે : 'દેવી ! તમારી વાત તદ્દન યથાર્થ છે, પરંતુ મારું મન કેમે ય પુત્ર વિના ઠરતું નથી. પિતાને સારા કે નરસા પુત્ર વિના ધરપત ક્યાંથી થાય ? જેમ સગાં વિનાની દિશાઓ શૂન્ય, જેમ નિર્ધનને આખું વિશ્વ શૂન્ય, એમ મને પુત્ર વિનાનું ઘર શૂન્ય લાગે છે. સંસારવાસમાં રહેલાંના મનને તો વિશ્રામસ્થાન ત્રણ : (૧) પ્રેમવાળી પત્ની, (૨) વિનયી પુત્ર અને (૩) સર્વ ગુણે ઉત્તમ એવા પુરુષોનો સંસર્ગ. જેમ રાત્રિમાં ચંદ્ર અને દિવસે સૂર્ય વસ્તુને પ્રકાશિત કરે છે, તેમ પુત્ર રૂપી દીવો પોતાના પૂર્વજોના આખા વંશને પ્રકાશમાન કરે છે. પુત્ર ન હોય તો પછી એ વંશને કોણ બતાવનાર ? એ તો પુત્ર ઊભો હોય તો એને જોઈને લોકને થાય કે આના બાપદાદા અમુક. એક ભાગ્યવાન પુત્ર પ્રાપ્તિ હોય તો, જેમ ચંદનથી આખું વન એની ખૂબ સુગંધે મહકે,

તેમ અધિક ભાગ્યશાળી પુત્રથી આખો વંશ મઘમઘે છે, ઉજ્જવળ થાય છે, ઝગમગ પ્રકાશે છે. અરે ! એવા પુત્ર વડે તો અહીં જ માત-પિતા લોકમાં ઊંચા મનાય છે. માન આદર પામે છે, એમની કીર્તિ સ્થિર ચિરસ્થાયી બને છે.

જુઓ; સગર ચક્રવર્તીની કીર્તિ એના ૬૦ હજાર પુત્રોએ તીર્થરક્ષામાં આત્મબલિદાન આપવાથી દિગંતવ્યાપી અને ચિરસ્થાયી બની ગઈ. આજે પણ એવા પુત્રથી સગર ચક્રવર્તીનું ધન્ય પિતૃત્વ માનીએ છીએ. દેવી! પુત્રો હતાં તો આ બન્યું ને ?'

જૂઠ સમર્થક કૃતર્ક :

જુઓ; નાગરથિકની એકેક દલીલ એના દિલમાં પુત્ર પ્રાપ્તિની કેવી ઉત્કટ ઝંખનાને સૂચવી રહી છે. દલીલ કુતર્ક ક્યાં ન મળે ? આજે જૂઠ-અનીતિ ખેલનારને ય દલીલો-કુતર્કો મળે છે ને ? પરંતુ ત્યાં સામા પક્ષની દલીલો કોને જોવી છે ?

જૂઠ-અનીતિવાળા કહે છે કે 'આજના કાળમાં સરકારી લફરાં અને ઓફિસરોની ચાઉગીરી તથા વેપારીઓની ઉઠાવગીરીની વચ્ચે સાચાથી જીવાય નહિ.' પણ એમને ક્યાં જોવું છે કે આજે સત્ય અને નીતિથી સુખે જીવનારા ય છે. ત્યારે કહેશે પણ 'અમારે ખરચા મોટા !' સાચી વાત છે ? ખરચા કેમ મોટા ? મફતિયા નકામી જરૂરિયાતો ઘણી વધારી દીધી છે માટે, જીવન નિર્વાહને બદલે જીવન વિલાસ ચલાવ્યો છે માટે, સંતોષને બદલે લોભ ભારે છે માટે. ખાનપાન કરતાં લોકસંજ્ઞામાં અને મોજશોખમાં ખરચા ઘણા છે માટે.

જૂઠની સામે દલીલો :

હવે 'જૂઠ અનીતિ વિના જીવાય નહિ' એમ કહેનારની સામે આ દલીલો આવે ને કે 'અલ્યા ભાઈ ! એમ કરી કદાચ પૈસા મળ્યા માન્યું, પણ (૧) સાથે બહુ ઈચ્છા-વિલાસ-તૃષ્ણા વધી, એનું શું ? (૨-૩) જૂઠ-અનીતિમાં અનેક ભવમાં ભટકાવનારા પાપ અને એના કુસંસ્કાર વધ્યા, એનું શું ? (૪) હૃદય મેલું, અપવિત્ર થવાથી ધર્મ શુદ્ધ નહિ આરાધાય, એનું કેમ ? (૫) ક્યાંક પકડાયા તો અહીં પણ

નાલેશી, સજા થશે, એનું શું ? (૬) જૂઠ-અનીતિને છૂપાવવા માટે બીજું પણ કેટલું ય કાળું કરવું પડશે, એ ભાર કોના માથે ? (૭) કદાચ પકડાવાનું તો ન ય આવે, તો પણ એની ચિંતા, દુર્ધ્યાન, વિકલ્પો સતાવ્યા કરશે, એનું કેમ ?'

પણ આ બધી સામેની દલીલો કોને જોવી છે ? પોતાની લાલસા વાજબી મનાવવા માટે દલીલો લગાવવી છે અને સામાની દલીલો ધ્યાન પર લેવી નથી. નાગરથિકની હમણાં એવી દશા છે એટલે સુલસાની વાત પર ધ્યાન ન દેતાં, પોતે 'પુત્ર હોય તો કેવી આબાદી' એની દલીલો કર્યે જાય છે. બાકી એ દલીલો સામે સુલસા ય દલીલો તો કરી શકત કે -

પુત્ર સામે દલીલો :

'પુત્ર પુત્ર શું કરો ? નરસા પુત્રથી પિતાને ધરપત નહિ, પણ લોહી શેકણાં થાય છે : 'હાય ! આના કરતાં હું વાંઝિયો હોત તો સારું' એમ થાય છે. બાપની સામે જુઆરું માંડીને દીકરો જ બાપની બહાર નિંદા કરતો ફરે ત્યારે બાપનું હૈયું કેવું બને ? એવી તો કુપુત્રોની કેટલીય નાલાયકીઓ હોય છે કે જે માબાપને બાળે છે.'

વળી જે કહ્યું 'પુત્ર હોય તો વંશ લોકોની જાણમાં આવે.' એ પણ વાહિયાત દલીલો છે. કેમકે (૧) એથી એના પૂર્વજોને સદ્ગતિ નથી મળતી. તેમ (૨) ખરી રીતે પૂર્વજની ખ્યાતિ એમના પોતાના સુકૃતથી થાય છે, પુત્રથી નહિ. વિમળશા, વસ્તુપાલ આજે પણ શાથી યાદ કરાય છે ? એમના દીકરા પરથી નહિ, પણ પોતાના જ બનાવેલાં આબુ પરના મંદિરોથી. વળી (૩) ભાગ્યવાન પુત્ર હોય તો ય પિતાનું કલ્યાણ એનાથી કે એણે જમાવેલી કીર્તિથી નહિ, પણ પિતાના પોતાના જ સુકૃતોથી કલ્યાણ થાય. વળી (૪) સારો પુત્ર પિતાની કીર્તિ ફેલાવે, પણ બીજી બાજુ એ પુત્રને પુત્રો, એમને પુત્રો, એ પુત્રોને પુત્રો... એમ સંસાર પરંપરા ચાલે, ને એ બધામાં વિષયોની લંપટતા, ષટ્કાય જીવસંહાર અને અઢાર પાપસ્થાનક ચાલ્યા કરે, એનું કેમ ? આ બધું સુલસા કહી શકત. પણ હવે સુલસા દલીલ નથી કરતી. કારણ ? નાગરથિકના મનમાં

પુત્રની ઝંખના એટલી બધી ઘર કરી ગઈ છે કે સુલસા સમજી ગઈ છે કે હવે યુક્તિ-સિદ્ધ વાતો પણ એની ઝંખનાને મોળી નહિ પાડી શકે.

આદેય નામકર્મનું પુણ્ય :

શું સુલસાને આદેય નામકર્મનું પુણ્ય નથી કે જેથી એનું વચન પતિને આદેય, ગ્રાહ્ય, માન્ય ન બને ? ના, એવું કશું નથી. કિન્તુ પતિને હમણાં મોહનો ઉદય એવો જોરદાર આવી ગયો છે કે એ સામાના પુણ્યને ગણકારે એમ નથી. તીર્થંકર ભગવાનના આદેય નામકર્મના પુણ્યમાં શી કમીના હોય છે ? કશી કમીના નહિ. છતાં અભવી જેવા જીવોના મિથ્યાત્વમોહનીયનો ઉદય એવો પ્રબળ હોય છે કે એ પેલા પુણ્યને ગણકારે નહિ, તેથી ભગવાનની યુક્તિસિદ્ધ મનોરમ વાણી પણ એને ગ્રાહ્ય, આદેય નથી બનતી. એવું અહીં નાગરથિકનો મોહ કામ કરે છે.

આમ તો આદેય પુણ્યકર્મની બલિહારી છે. એ સામાના હૈયા પર અસર કરી જાય છે અને પહેલાં પોતે અમુક વસ્તુ ન માનતો હોય, ન પસંદ કરતો હોય, પરંતુ કહેનારના આદેય નામકર્મના પુણ્યની અસરની નીચે હૈયું ફરી જાય છે અને એ પુણ્યવાળાનું કથન માની લે છે, પસંદ કરી લે છે.

ત્યારે આપણે યુક્તિયુક્ત બોલતાં હોઈએ છતાં જો એ કોઈકને જ નહિ, પણ અનેકોને માન્ય ન બનતું હોય, તો આપણે સમજી લેવું જોઈએ કે બીજાને આદેય નામકર્મના પુણ્યનો ઉદય છે ને આપણને એ ઉદય નથી.

ઈર્ષ્યાદિ આમ અટકાવી શકાય :

આ આદેય નામકર્મ માનવાનું ફળ શું ?

(૧) એક તો આ જ કે આપણને આદેય પુણ્યકર્મવાળા પર ઈર્ષ્યા ન થાય કે, 'હેં ? બીજાઓ મારું માનતાં નથી, ને એનું કેમ માને છે ?' પુણ્યની લીલા ન માનવાના હિસાબે ઈર્ષ્યા જાગે છે. 'મારી પાસે નહિ, ને અમુકની પાસે આટલા બધા પૈસા કેમ ?' આવી ઈર્ષ્યા થવાનું કારણ શું ? સામાના શ્રીમંતાઈના પુણ્ય પર દૃષ્ટિ નથી. જો

એ દૃષ્ટિ હોય તો ઝટ મનને થાય કે સામાને પુણ્ય હોય તો પૈસા મળે, એમાં એના પર ઈર્ષ્યાથી મારે મન બગાડવાનું શું કામ ? એથી શું વળવાનું ? હજી વિચાર આવે તો સામાના પુણ્ય પર આવવો જોઈએ કે એનું પુણ્ય અધિક કેમ ? જ્યાં પુણ્ય કામ કરે છે ત્યાં પુણ્ય ઉપર વિચાર મૂકીને પુણ્યને આધીન સામી વ્યક્તિ ઉપર શો વિચાર કરવાનો? એ વિચાર કરવામાં ડહાપણ શું ? બુદ્ધિમત્તા શી ? એના પર મન બગાડવામાં શું ડહાપણ ?

શેઠ એક નોકર પર પ્રસન્ન, ત્યાં બીજો નોકર કોના માટે વિચારે ? :

જેમ જુઓ; કોઈ નોકર પર શેઠ વધુ પ્રસન્ન રહી એને સારી છૂટછાટ આપતો હોય અને બીજા નોકરને એવી સારી છૂટછાટ ન આપતો હોય, તો પછી બીજો નોકર પેલા નોકર પર મન બગાડે કે 'આ કેમ આટલી બધી છૂટછાટ ભોગવે છે ?' તો એ શું ડહાપણ ભર્યું છે ? વિચાર આવે તો શેઠ માટે આવે કે કેમ એ આને આટલી છૂટછાટ આપે છે ? ને મને કેમ નહિ ? આવું કાંઈક વિચારે, તપાસે તો દેખાય કે શેઠનો એ સારો વિનય કરે છે, સારું બહુમાન કરે છે, સારી સેવા કરે છે, શેઠનો પડ્યો બોલ આનંદભેર ઊઠાવે છે, પછી શેઠ એના પર પ્રસન્ન રહી છૂટછાટ આપે એમાં નવાઈ નથી. એવી રીતે પુણ્યશાળીને પુણ્ય સારું આપે. એમાં શેઠની જગાએ પુણ્ય છે, એના પર વિચાર આવે તો ઠીક; પણ નોકરની જગાએ પુણ્યશાળી છે, એના પર ઈર્ષ્યા શા માટે ?

પ્ર.– પણ એવું શું ન બને કે બંને ય નોકર સમાન વિનય, બહુમાન, આજ્ઞાપાલન બજાવતાં હોય, છતાં એકના પર શેઠ વધુ પ્રસન્ન રહે ?

ઉ.– બને, આવું ય બને. ત્યાં પણ સમજવું જોઈએ કે જેના પર શેઠ પ્રસન્ન રહે છે, શેઠને જે વહાલો લાગે છે એમાં એનું સૌભાગ્ય નામકર્મનું પુણ્ય ઉદયમાં છે; માટે એમ બને છે. એટલે વિચાર આવે તો એ પુણ્યનો આવવો જોઈએ. પણ એના બદલે એ પુણ્યવાળા નોકર પર વિચાર લાવી એના પર ઈર્ષ્યા કરવાનું શું કામ ? મન એના પર

બગાડવાની શી જરૂર ? જીવ પુણ્ય-પાપકર્મને આધીન છે, તેથી જીવને એના ફળ ભોગવવાનો અવસર આવે ને ભોગવવાનું બને, એ સહજ છે. તેથી કર્મપરાધીન જીવ પર વિચાર અને ઈર્ષ્યા તથા પાપના ઉદયવાળા જીવ ઉપર ઘૃણા, તિરસ્કાર, હલકી દૃષ્ટિ કરવા કરતાં એ પુણ્ય-પાપ પર વિચાર કરવો જોઈએ. આ વિચારે પછી પોતાના પુણ્ય-પાપ પર વિચાર આવે.

(૨) માટે જ પુણ્ય પાપના વિચારનું બીજું ફળ આ, કે પોતાના પુણ્ય-પાપ ઉપર નજર જઈ એનું કારણ વિચારાય અને યોગ્ય પ્રયત્ન થાય, પણ પુણ્યવાનની ઈર્ષ્યા ન થાય.

પૈસા, પરિવારનું સારું સુખ મળ્યું છે, સૌભાગ્ય મળ્યું છે અને સૌ કોઈને વહાલો લાગે છે, પોતાનું વચન બીજાને સહર્ષ માન્ય બને છે, સારી કીર્તિ જામી છે, શરીર સુંદર છે, સારું છે, તો ત્યાં એ જોવાય કે આ મારા પૂર્વના ઊંચા ગોત્રકર્મ, સૌભાગ્ય નામકર્મ, આદેય નામકર્મ, યશ નામકર્મ, શુભ વર્ણાદિ નામકર્મ, શાતા વેદનીયકર્મ વગેરેનું ફળ છે અને એ પુણ્ય નમ્રતા, પરગુણ પ્રશંસા, દેવગુરુની ભક્તિ, બહુમાન, ગુણગાન, પ્રભાવના, બીજાને આદર, સહાનુભૂતિ, દાન, પરોપકાર, શીલ-સદાચાર, વ્રત-નિયમ, તપસ્યા, દયા, અહિંસા વગેરેથી ઊભા થયેલા છે, માટે હવે યોગ્ય પ્રયત્નમાં એ બધું મુખ્યપણે સેવું, વધારું.

જિનેશ્વર ભગવાનના અને સાધુ મહારાજના ભક્તિ સન્માન કરેલાં, માટે લોકો મારી સેવા, મારા સન્માન કરે છે. મેં બીજાઓને આદર આપેલાં, માટે મને આજે આદર મળે છે. બીજાઓને દયા કરી શાતા દીધેલી, માટે મને શાતા મળે છે. દાન-શીલ-સદાચાર સેવેલાં, ત્યાગ-તપ કરેલાં, તેથી પૈસાટકા, પરિવારના સુખ મળ્યાં છે. માટે એ જિનભક્તિ-સાધુસેવા, દયા-અહિંસા, દાન-શીલ-તપ વગેરે ખૂબ કરું.'

આમ વિચારી જીવનમાં એનો પ્રયત્ન મુખ્ય બનાવાય. બીજાને અધિક મળ્યું છે, ત્યાં એના પુણ્ય વિચારી ઈર્ષ્યા અટકાવાય અને પોતાને સારું મળ્યું, એના પર પોતાના પુણ્ય તરફ દૃષ્ટિ નાખી એ પુણ્યના કારણ વિચારાય અને એમાં પ્રયત્ન થાય.

પુણ્ય યાદ આવે ત્યાં એના કારણ યાદ આવે છે ? :

તો બોલો, તમને કાંઈક ને કાંઈક તો સારું મળ્યું છે ને ? મળતું પણ રહે છે ને ? સુખે જીવવા પૂરતાં પૈસા મળે છે ને ? પ્રેમી પત્ની પુત્ર મળ્યા છે ને ? ગરમાગરમ ચાહ-પાણી-ભોજન મળે છે ને ? ચાર જણમાં સન્માન આદર મળે છે ને ? આ બધા વખતે પુણ્ય યાદ આવે છે ? આવે છે તો એ પુણ્ય પાછળના કારણ વિચારો છો ? પૈસા મળ્યા પછી ભોગ વિલાસ અને ધર્મમાં કંજુસાઈ સૂઝે છે કે દાન, પરોપકાર, જિન ભક્તિમાં ખરચવાનું સૂઝે છે ? સારા ભોજન મળ્યા પછી દુનિયાની દોડધામ મુખ્ય બને છે કે ધર્મની પ્રવૃત્તિ મુખ્ય ? તપ સૂઝે છે કે તપમાં ગળિયાપણું ? 'ના ભાઈ ! આપણાથી ભૂખ્યા ન રહેવાય, આપણાથી તપ ન થાય, લુખ્ખું ન ખવાય' આવું થાય છે ? બીજાઓ તરફથી માન સન્માન મળવા પર નાનડિયા પર, નોકર પર રોફ-તિરસ્કાર-અપમાન સૂઝે છે કે એમના પ્રત્યે આદર, પ્રેમ, સહાનુભૂતિ આવડે ? નમ્રતા અને પરગુણ-પ્રશંસાથી ઊંચું ગોત્ર મળ્યું, હવે એના પર અભિમાન અને પરનિંદા સૂઝે છે કે વિશેષ નમ્રતા અને પરગુણ-પ્રશંસા સૂઝે છે ?

આ બધું વિચારવા જેવું છે. દાવો રાખીએ છીએ કે 'અમે પુણ્ય પાપને માનીએ છીએ.' પણ માન્યાનું ફળ શું ? માન્યા પાછળ શું કરી દેખાડીએ છીએ ?

માનવ સમય અને માનવદેહ માનવબુદ્ધિ રૂપી સુવર્ણરસ ક્યાં ઢળી રહ્યો છે - ૧૮ પાપ સ્થાનક રૂપી પત્થર પર કે ૧૮ ધર્મસ્થાનક ભર્યા મન-વચન-કાયાના યોગોરૂપી સુવર્ણ બનવા યોગ્ય ધાતુ પર ?

'માનવ સમય, માનવ સંપત્તિઓ પુણ્યથી મળી છે' એવું માનો છો ? માનતા હો તો પુણ્ય પર દૃષ્ટિ છે ? દૃષ્ટિ હોય તો પુણ્યના કારણ વિચારી એ કારણોમાં જ મુખ્ય પ્રયત્ન છે ?

જો એ પ્રયત્ન રાખવો હશે તો મદ-અભિમાન, ઈર્ષ્યા-તિરસ્કાર, નિંદા-કૂથલી, જૂઠ-અનીતિ વગેરે બધું સુકાઈ જશે. જીવનમાં ધર્મની જાહોજલાલી થશે, પાપ કર્મની જાહોજલાલી નહિ.

પણ આ વિચારવું જ કોને છે ? કહે છે :

પ્ર.- સાહેબ ! આજે ઉપાધિઓ એટલી બધી છે કે એની ચિંતામાં આ બધું વિચારવાને જગા જ ક્યાં છે ?

ઉ.- પણ પૂર્વના અને આજના પણ કેટલાક પુણ્યશાળીઓ કેમ આ વિચારતાં હતાં અને વિચારે છે ? શું એમને ઉપાધિઓ નહોતી કે નથી ? ઉપાધિઓ તમને જ છે ? મોટા ભરત ચક્રવર્તી જેવાને હજારો છોકરા અને પોતરા હતાં, ૩૨૦૦૦ દેશ સંભાળવાના હતા, આ ઓછી ઉપાધિ ? પણ તમારે તો બધું માથે લઈને ફરવું છે, બીજા પર વિશ્વાસ નથી, પોતાના પુણ્ય પર પણ વિશ્વાસ નથી કે પુણ્ય મુજબ જ મળવાનું ને ટકવાનું છે. આમ માત્ર જાત મહેનતનો જ વિશ્વાસ, એટલે ઉપાધિઓની વચમાં મફતિયું, નકામું કેટલું ય વિચારાય છે. ત્યાં પુણ્ય પર દૃષ્ટિ, પુણ્યના કારણોનો વિચાર અને પોતાના જીવનમાં એને કેમ ગોઠવવા; એનો વિચાર કરવાને જગા નથી. ધન્ય બુદ્ધિ ! ધન્ય અવતાર ! પોતાના જ હાથે પોતાની જ મૂર્ખતાથી આવો કિંમતી ભવ કૂચા કરવાનો ?

પુણ્ય સારી સગવડ અને સારી બુદ્ધિશક્તિ આપ્યા છતાં જો પુણ્ય પર દૃષ્ટિ અને એના કારણો પર વિચાર નહિ, તો પછી પાપના ઉદયમાં તો પાપકર્મ ઉપર દૃષ્ટિ અને એના કારણો ઉપર વિચાર જ શાનો આવે ? કદાચ કહેશો :

પ્ર.- દુઃખે રામ ને સુખે સોની યાદ આવે છે ને ?

ઉ.- એ દુઃખે રામ કેવા રૂપે યાદ આવે છે ? એટલા જ કે 'ભગવાન ! તું મારું આ દુઃખ ટાળી સુખ દઈ દે.' કેમ જાણે ભગવાનને ત્યાં થાપણ મૂકી છે તે ભગવાન આપી દે ! પૈસાનું દુઃખ ટાળી પૈસા લેવા છે, પત્નીનો કકળાટ ટાળી એનો આદર લેવો છે, દીકરાની ઉદ્ધતાઈ ટાળી એનું માન જોઈએ છે, બહારમાં અપમાન ટાળી સન્માન લેવા છે; તે બધું ભગવાન એમ જ મફતમાં ટાળી દે અને મફતમાં આપી દે ! આટલી જ બુદ્ધિ છે ? કે પાપના કારણ ટાળવા અને પુણ્યના કારણ સેવવા માટેનો વિચાર ખરો ? ના, કહો ને :

પ્ર.- ભગવાન તો દયાળુ મહાદયાળુ છે, એટલે આપણા ગુના માફ કરી, આપણી આડાઈ-અવળચંડાઈ, આળસ-બેપરવાઈ ચલાવી લઈ દયા કરે જ ને ? દુઃખ ટાળી સુખ આપી દે ને ? નહિતર દયાળુ શાના ?

ઉ.- આ જ હિસાબ છે ને કે દીકરો બાપની લાઈને ન ચાલે, ઊંધી ચાલે ચાલે, જુગાર વગેરેમાં પૈસા ઉડાવતો જાય, છતાં બાપ એને પૈસા આપ્યે રાખે, તો જ બાપ દયાળુ ને ?

મોટો દીકરો નિર્દોષ નાના દીકરાને માર્યે રાખે છતાં મા મોટાને વહાલો કરે જાય, તો જ મા દયાળુ ને ?

દયાનો આ કયો હિસાબ ? ષટ્કાય જીવો એ ભગવાનના વહાલા માબાપ છે, એનો આપણે કૂટો કર્યે જવો, દયા જયણા રાખવી નહિ, છતાં ભગવાન આપણા પર દયા કરે, સુખી કરે તો જ ભગવાનની દયા ? આ ક્યાંનો ન્યાય ?

બસ, 'દુઃખે રામ' દુઃખમાં ભગવાનને યાદ કરાય છે; તે કશું પોતાનું જીવન સુધારવું નથી, કશો ભોગ આપવો નથી, અડિયલ-આળસુ-અક્કડ - આડા બન્યા રહેવું છે અને ભગવાન દુઃખ ટાળી દે અને સુખના વરસાદ વરસાવી દે એટલા માટે. પણ જો એમ જ દુઃખ ટળતું હોય તો દુનિયામાં હિંસક, જૂઠા, ચોર, બદમાશ કોઈ દુઃખી ન હોય, દુઃખી થાય નહિ.

'ભગવાન તો મહાદયાળુ છે જ, છતાં દુનિયાનો મોટો ભાગ દુઃખી છે.' એનું કારણ વિચારો છો ? કારણ આ છે કે દુઃખમાં પાપકર્મ પર દૃષ્ટિ નથી, પાપના કારણ જોવા નથી ને એ ટાળી પુણ્યના કારણ સેવવા નથી, કિન્તુ પાપ કારણો સેવ્યે રાખવા છે. એ છે માટે પાપના ઉદયમાં દુઃખ આવે, ત્યાં બીજાનો વાંક ન કાઢતાં પાપકર્મ પર દૃષ્ટિ રાખવી. પાપના ને પુણ્યના કારણ વિચારવા, અને પાપના કારણ ટાળવા તથા પુણ્યના કારણ સેવવા; એમાં બુદ્ધિમત્તા છે.

આદેય નામકર્મની વાત હતી ને ? એમાં સૌભાગ્ય નામકર્મની વાત આવેલી. આપણે બીજાનું કરી છૂટવા છતાં એને વહાલા ન લાગતાં

હોઈએ, બીજાને આપણા પગલાં, આપણો સહવાસ, આપણી સાથે વાતચીત ગમતી ન હોય, તો એથી સામાનો વાંક ન જોતાં આપણે સમજવું જોઈએ કે એમાં આપણા દૌર્ભાગ્ય નામકર્મનો ઉદય છે, તેથી બીજાના આદર-પ્રેમ ન મળે. એ પાપકર્મનું કારણ પૂર્વ જીવનમાં (૧) આપણે પ્રભુની આશાતના કરેલી, (૨) પ્રભુના આદર-સન્માન બહુમાન નહિ કરેલા; તેમ (૩) સાધુ મહારાજની અવગણના કરેલી, એમ જ (૪) બીજાઓના અપમાન-અનાદર કરેલા, (૫) એમના હૈયાં ભાંગેલા-શેકેલા.... વગેરે વગેરે કારણોએ દૌર્ભાગ્ય નામકર્મ ઊભું થયું અને એ અહીં આપણને પીડી રહ્યું છે; એ વિચારવું જોઈએ.

એવું અનાદેય-નામકર્મમાં છે. એ પાપકર્મ ઉદયમાં હોય ત્યારે આપણું વચન લોકોને ગ્રાહ્ય ન થાય. વચન ભલેને યુક્તિયુક્ત હોય, સામાના હિતનું હોય, પરંતુ આપણું આ અનાદેય-નામકર્મ નામનું પાપકર્મ આપણા એ હિતવચન સામાને સ્વીકાર્ય ન થવા દે, સામો આનંદપૂર્વક એને વધાવી લે નહિ. ત્યાં આપણે નિરાશ થવાની જરૂર નહિ, તેમ સામાની ખામી જોવાની નહિ; પરંતુ આપણા પાપકર્મ પર નજર રાખવાની. મનને એમ થાય કે પૂર્વે ઊંધું વેતરણ કરીને આ અનાદેય પાપકર્મ લઈને આવ્યા છીએ, એ હવે ઉદયમાં લાગે છે. તેથી સહેજે આપણું સારું પણ કથન સામાને સ્વીકાર્ય ન થવા દે. ત્યારે હવે એ જોવા દે 'એવું પાપકર્મ શી રીતે ઊભું થયું ? એના કારણ ક્યા સેવ્યા હશે ?'

અનાદેય નામકર્મના કારણ આવા કોઈ સેવ્યા હશે કે :

(૧) ભગવાન શ્રી જિનેશ્વરદેવના વચન માન્ય નહિ કર્યાં હોય.

(૨) સદ્‌ગુરુઓની હિતશિક્ષા માન્ય નહિ કરી હોય.

(૩) વડીલોના હિતના શબ્દો અવગણ્યા હશે, 'એ કહેતાં ભલા, આપણે સુણતાં ભલા' રાખ્યું હશે, એની ઠેકડી ઊડાવી હશે.

(૪) અભિમાનના ઉન્માદમાં બીજાઓના વાજબી કથન તોડી પાડ્યા હશે, એમનું મોં જ તોડી પાડ્યું હશે, અરે ! ગુરુનું ય મોં તોડી પાડ્યું હશે.

(૫) બીજાઓને યાવત્ ગુરુનો ય તિરસ્કાર અપમાન કરવાનું યા એમને ઉતારી પાડવાનું કર્યું હશે,

(૬) જીવોને મોહની કે હિંસાદિ પાપની સલાહો આપી હશે.

(૭) સારાંશ; સામાના યોગ્ય વચનની બેકદર અને આપણી વચનશક્તિનો દુરુપયોગ કર્યો હશે, અથવા

(૮) બીજાઓને દુઃખ દેવું, ત્રાસ-ભય પમાડવો, જૂઠ-અનીતિ-વિષયાંધતા, દેવ-ગુરુ-મંદિર-જ્ઞાની-જ્ઞાન કે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના સાધન વગેરેની આશાતના, અનાદર, વિનાશ, અંતરાય કરવા, માયા-વિશ્વાસઘાત આચરવા ઈત્યાદિ સર્વસામાન્ય પાપકારણો સેવ્યા હશે.

માટે એનાથી 'દૌર્ભાગ્ય' અને 'અનાદેય' જેવા પાપકર્મ ઊભાં થયેલા, એથી અહીં એ હવે ઉદયમાં આવ્યાથી મારે બીજાઓ તરફથી અભાવ, અરુચિ જોવા મળે, બીજાઓની ગમે તેટલી સેવા કરું, બીજાઓ પર ભારે પ્રેમ-સદ્ભાવ-આદર રાખું, છતાં એ મારા ઉપર સ્નેહ ન રાખે, એ પ્રેમ-સદ્ભાવ-આદર ન કરે, મારું વચન વાજબી અને યુક્તિસિદ્ધ હોય છતાં બીજાઓને એ માન્ય ન બને, બીજાઓ મારું કહ્યું ન ગણકારે, મારું કથન જાણે તણખલાને તોલે; એમ એને લેખામાં ન ગણે... આવું આવું પેલા પાપકર્મના ઉદયે બને.

પાપના ઉદયમાં કર્તવ્ય :

તો પછી હવે મારું કર્તવ્ય આ બને છે કે (૧) એ પાપકારણો સેવવા બંધ કરી દઈ એથી ઊલટા રસ્તે ચાલવું, (૨) ભગવાનની ભક્તિ, સાધુ સેવા ખૂબ કરવી, (૩) દેવ-ગુરુ-વડીલના વચનનો આદર કરવો, (૪) બીજાઓના અને એમના કથનના સન્માન કરવા, સહાનુભૂતિ બતાવવી, તેમજ (૫) દયા-અહિંસા-સત્ય, અને (૬) નીતિ-વિશ્વાસપાલન-સદાચાર આચરવા, (૭) પાપ અને મોહને બદલે ધર્મ અને વૈરાગ્યની તથા દેવ-ગુરુભક્તિની સલાહ આપવી, (૮) ત્યાગ-વ્રત-નિયમ ખૂબ આદરવા, (૯) તપસ્યા કરવી, (૧૦) ભગવત્પ્રાર્થના-ભગવત્શરણ-શાસ્ત્ર વાંચન શ્રવણ વારંવાર કરતાં રહેવું... જીવનમાં આ બધા કર્તવ્યોને જ મુખ્ય બનાવું. પાપના ઉદયમાં આ વિચારવું અને વર્તવું.

અંતરાત્મામાં ધર્મ પરિણામ પામ્યો હોય અને ધર્મની પરિણતિ અત્યારે વર્તી રહી હોય; એની આ ખૂબી કે બહારમાં કોઈ અપજશ, અનાદર, અપમાન મળે, રીતસરનું કંઈક ધાર્યું ન થાય કે અણધારી કોઈ આપત્તિ આવી જાય યા પોતાની ઉપર બીજાના આદર વિશ્વાસ ન મળે.... યાવત્ કોઈપણ દુઃખ આવે, ત્યાં મનમાં આ આવે કે આપણે પૂર્વ જીવનમાં જિનભક્તિ વગેરે સદ્આચરણોમાં ખામી રાખેલી યા જિનેશ્વરદેવ આદિની આશાતના અનાદર કરેલા, તેથી આજે આ અનિષ્ટ જોવાનું આવ્યું.

વર્તમાન અણગમતું તો થર્મોમિટર છે. એ પૂર્વની આરાધનાની કમીરૂપી તાવ યા આશાતના અવગણના સ્વરૂપ તાવ સૂચવે છે. માટે વર્તમાન અનિષ્ટરૂપી થર્મોમિટર પર કચવાટ કરવાને બદલે પેલા તાવ ટાળું, અર્થાત્ આરાધનાની પૂર્તિ કરું, આશાતના અવગણના ટાળું.

વાલી રાજાના પૂર્વજ શ્રીકંઠ રાજાએ શું કરેલું ? એ વિદ્યાધર હતો, તેથી આકાશમાં દેવતાઓને વિમાનમાં નંદીશ્વર દ્વીપે જતાં જોઈ પોતે પણ વિદ્યાના બળે વિમાન વિકુર્વી એમાં બેસી દેવતાની પૂંઠે ચાલ્યો.

પ્ર.- તે એ વખતે દેવતા વિમાનમાં જતાં આ પૃથ્વી ઉપરથી દેખાતાં હશે ? તો પછી અત્યારે કેમ નથી દેખાતાં ?

ઉ.- આવા વિકલ્પ કરીને મનને બગાડવા કરતાં કર્તવ્ય વિચારવામાં મનનો સદુપયોગ કરો. માનો કે અત્યારે પણ દેવતા જતાં દેખાય તો દેખીને શું કરવું છે ? પ્રભુભક્તિ વગેરે આરાધના વધારવી છે ?

પ્ર.- કેમ વળી ? દેવતા સાક્ષાત્ દેખાય એટલે પ્રભુભક્તિ વગેરે આરાધનાની પ્રેરણા તો મળે જ ને ?

ઉ.- તો શું પ્રભુની ભક્તિનું મન દેવતાના દર્શનથી થાય ? કે પ્રભુના અનન્ય કલ્યાણ સ્વરૂપને, પ્રભુના ગુણોને ને પ્રભુના અનન્ત ઉપકારને જોઈને થાય ? દીકરાને બાપની ભક્તિ કરવાનું મન કોઈ બહારનો માણસ એમની સેવા જાહોજલાલી કરતો દેખાય તો જ થાય ? બાપના ગુણો અને દીકરા પરના બાપના ઉપકારો જોઈને ન થાય ? જો એમ ભક્તિનું મન ન થતું હોય અને બીજાની ભક્તિ પ્રવૃત્તિ જોઈને થતું હોય, તો તો એનો અર્થ એ થયો કે એ બીજાની ઉપર જે શ્રદ્ધા છે,

એવી બાપ પર શ્રદ્ધા નથી, બાપના ગુણો અને અનહદ ઉપકારોનો ખ્યાલ નથી, અગર એવી શ્રદ્ધા, આદર કરી ઓવારી જવાનું દિલ નથી.

પણ આ ખોટું છે. શ્રદ્ધા બાપ પર જોઈએ કે એ કેવા ગુણિયલ અને એમણે મારા પર કેવા કેવા ઉપકારો કર્યા છે ! પછી બીજા મારા ભાઈ પણ એમની સેવા ન કરે, તો ય મારે એમની સેવા ખૂબ કરવાની. એવું જ પ્રભુ માટે થાય, પ્રભુના અનંત ગુણ અને પ્રભુના આપણા પર અનંત ઉપકાર યાદ કર્યા કરી એમની સેવા, ઉપાસનામાં લાગ્યા રહેવાય.

દેવના દર્શનના લારા નકામા છે. પૂર્વે સારો કાળ હતો, તેથી દેવ દેખાતાં. આજે પડતો પાપનો કાળ છે, એટલે દેવતા ન દેખાય. આપણી તો દૃષ્ટિ પ્રભુને ઓળખી પ્રભુની સેવા પર રાખવાની. દેવના દર્શન, યોગીઓના ચમત્કાર વગેરે પર દૃષ્ટિ નહિ નાખવાની.

વિચારવાનું આ છે કે ખરેખર આપણે શું ઈચ્છીએ છીએ ? દેવના દર્શન વગેરે ચમત્કાર જલસા જોવાનું ? કે અરિહંત પરમાત્માના અસાધારણ ગુણો અને ઉપકારો વિચાર્યા કરવાનું અને એ વિચારી વિચારીને એમની ભક્તિ વધારવાનું ઈચ્છીએ છીએ ?

પ્ર.– પણ ચમત્કાર, જલસા, ધામધૂમ જોઈને ધર્મની પ્રેરણા મળે ને ?

ઉ.– મળે, પણ પછી એ પ્રેરણાથી જ કરાતાં ધર્મની પાછળ ધર્મના ફળમાં કશો ચમત્કાર, જાહોજલાલી થવાની આશા રહેશે અને એ આશા નહિ ફળતાં ધર્મમાંથી મન પાછું પડશે. ચિત્તની વૃત્તિ તપાસજો, તો આ દેખાશે કે

ધર્મના ચમત્કારનું આકર્ષણ ચમત્કારમાં જ મનને રોકી દેશે, પણ ધર્મદાતા ભગવાનના ગુણો અને ઉપકારોમાં તથા ધર્મના સહજ સુંદર સ્વરૂપ અને અમૂલ્ય આત્મ-વિશુદ્ધિકરણરૂપ ફળમાં મનને લુબ્ધ નહિ થવા દે.

આકર્ષણ ચમત્કાર-જલસાનું ? કે ધર્મ અને ધર્મદાતાનું ? :

ત્યારે ચમત્કાર, જલસા, ધામધૂમ તો શું આ જનમમાં જ જોવા મળે છે ? ના, પૂર્વ ભવોમાં અનંતીવાર જોઈ નાખ્યા, પણ વળ્યું

શું ? હજી આજે પણ એનું જ આકર્ષણ છે ને ? શુદ્ધ ધર્મનું, શુદ્ધ ધર્મદાતા ભગવાનનું આકર્ષણ છે ? જો એ થયું હોત તો તો ધર્મ અને ધર્મદાતાનું સ્વરૂપ અને એમના ગુણ-ઉપકાર એટલા બધા લોકોત્તમ, એટલા બધા મહાન દેખાત, કે એની આગળ ચમત્કાર-જલસા વગેરે તો સાવ મામૂલી લાગત.

આ વિચારો : શું ક્યારેક આપણે કોઈ ધર્મ કરી દેવતા બનીને નહિ જોયું હોય કે 'હું આ દાન યા શીલ-વ્રત કરીને દેવ થયો ?' દેવતાને જનમથી અવધિજ્ઞાન હોય એટલે આપણે દેવતા બનીને પૂર્વ ભવની કરણી જોઈ તો હોય. તો પછી એ ચમત્કાર ધર્મનો જોઈ શું દેવ બની જવાના ચમત્કાર પરથી મન ઊઠીને માત્ર ધર્મમાં મન લાગી ગયું ? મનનું આકર્ષણ જેવું ચમત્કારની ઉપર નહિ, એવું ધર્મ પર જામી પડ્યું? ના રે ના, જો એ જામી પડ્યું હોત તો તો પછી શુદ્ધ ધર્મની પૂંઠે જ લાગી ગયા હોત અને તેથી આજે જે ચમત્કાર શ્રદ્ધાની તથા ધર્મ-અશ્રદ્ધાની દુર્દશા છે, એ દુર્દશા ના હોત. પણ ત્યારે ય મન ખરેખર તો ચમત્કારમાં જ લુબ્ધ રહેલું, ધર્મમાં નહિ. તેથી તો પૂર્વે ભલે કોઈક ચમત્કાર જોઈ ધર્મ તરફ વળ્યા ને ધર્મ કર્યો, પરંતુ એ તો નવો ચમત્કાર જોવા માટે. એટલે જ દેવતા બન્યા. પછી સ્વર્ગના સુખનો નવો ચમત્કાર જે મળ્યો, એ સુખમાં જ લુબ્ધ બની ગયા. મૂળમાં,

ધર્મનું ફળ ચમત્કાર કરતાં આત્મવિશુદ્ધિકરણરૂપી ફળ ઘણું ઊંચું છે.

આ ખ્યાલમાં જ નથી. તેથી માત્ર ચમત્કારમાં મન અટવાઈ જાય છે. પછી ક્યાંક ધર્મનો ચમત્કાર જોવા મળે, એટલે ધર્મ કરવાનું મન તો થાય, ધર્મ કરાય પણ ખરો, કિન્તુ દૃષ્ટિ એ ધર્મના ફળમાં કશો ચમત્કાર જોવા તરફ રહ્યા કરે છે. દા.ત. નવકારના ચમત્કાર જોઈ કે સાંભળીને નવકાર ગણવામાં લાગી જનાર કેટલાયની મનોદશા, આત્મદશા જુઓ તો ખબર પડે કે :

(૧) એનો એમાં ઉલ્લાસ કેટલો ટકે છે ?

(૨) ઉલ્લાસ શાના ઉપર છે ?

(૩) નવકાર ગણતાં દૃષ્ટિ ક્યાં છે ?
(૪) નવકાર-પંચ પરમેષ્ઠીના ગુણોનું આકર્ષણ કેટલું ?
(૫) તથા એ ગુણો પામવાની ધગશ કેટલી ?
(૬) અને ચમત્કાર જોવા મળવાની તાલાવેલી કેટલી ?
કઈ મનોદશા છે ?

શાસ્ત્રનો ઉપદેશ આ છે કે ધર્મ નિરાશંસભાવે કરવાનો; તો જ એ શુદ્ધ ધર્મસાધના કહેવાય. **'યોગદૃષ્ટિ-સમુચ્ચય' શાસ્ત્રમાં વિશુદ્ધ આરાધના માટે આ ત્રણ લક્ષણ બતાવ્યા,** કે :

(૧) અત્યન્ત કર્તવ્યબુદ્ધિ-ઉપાદેયબુદ્ધિથી ધર્મસાધના કરાતી હોય.
(૨) આહારાદિ સંજ્ઞાઓ એ વખતે અટકાવી દઈને કરાતી હોય, તથા
(૩) 'ફલાભિસન્ધિરહિત' અર્થાત્ પૌદ્ગલિક ફળની આશંસાથી રહિત તેમજ આત્મિક પણ ફળની બહુ વિચારણા વિના નિરાંશસભાવે એ કરાતી હોય. તો જ એ સંશુદ્ધ-વિશુદ્ધ ધર્મસાધના કહેવાય.

હવે જો નવકાર ગણતાં દૃષ્ટિ ફળ રૂપે બાહ્ય ચમત્કાર તરફ હોય, તો એ નવકાર સાધના નિરાશંસ ક્યાં રહી ? ધ્યાન રાખજો,

અસાવધાન આત્માને મન ઠગારું છે; સાવધાનને મન હિતૈષી.

ઠગારા મનની દશા :

જો તમે સાવધાન નહિ હો, તો તમારું જ મન તમને ઠગશે. જેમકે એ મનાવશે ખરું કે મારે મોક્ષ જોઈએ છે અને હું નવકાર મોક્ષ માટે ગણું છું. પરંતુ જો કો'ક બાહ્ય ચમત્કારનું આકર્ષણ છે, તો મનમાં એની આશંસા ઊભી છે અને એ આશંસા હોવાનું, જો ચમત્કાર પોતાને બની આવે તો એમાં ખુશી ખુશીના અનુભવ પરથી જણાઈ આવે છે. મન માને છે કે નવકાર ફળ્યો. અરે ! બીજમાંથી ઘાસ થાય અને પછી પાક થાય, ત્યાં ઘાસ થતાં શું એમ મનાય કે બીજ ફળ્યું ? એમ નવકારથી બાહ્ય ચમત્કાર થાય અને મોક્ષ થાય, ત્યાં શું એમ મનાય કે ચમત્કાર એ નવકારનું ફળ ? નવકાર એમાં ફળ્યો માનવાનો? પણ ચમત્કારની લાલસા આ મનાવે છે, બોલાવે છે. એથી જ ચમત્કાર ન નીપજતાં નિરાશા થાય છે કે નવકાર કામ નથી કરતો. છતાં મન જીવને

મનાવે છે કે 'મારે તો મોક્ષ જ જોઈએ છે...' આનું નામ મન ઠગારું. **જીવ સાવધાન નથી, એટલે મન ઠગે છે.**

'સાવધાન' મન એટલે (૧) પોતાના મોક્ષના લક્ષ્યમાં ચોક્કસ અને (૨) બાહ્ય જડભાવો પ્રત્યે ઉદાસીન અર્થાત્ એનું મહત્ત્વ નહિ આંકનારો.

આ સાવધાની હોય તો પછી મન શી રીતે ઠગી શકે ? જેને મન ચમત્કારનું મહત્ત્વ નથી, આકર્ષણ નથી એવા જીવને મન હિતૈષી બને છે, ઉત્તમ વિચારો, શુભ ભાવનાઓ અને શુદ્ધ તત્ત્વચિંતન કરાવે છે અને જીવને આગળ ને આગળ વધારી મોક્ષની વધુ ને વધુ નિકટ કરી આપે છે. માટે **સાવધાન જીવને મન હિતૈષી.**

વાત આ ચાલતી હતી કે વિદ્યાધર રાજા શ્રીકંઠે આકાશમાં દેવતાઓને વિમાનમાં નંદીશ્વરદ્વીપે જતાં જોયા. તો અત્યારે દેવતા કેમ નથી દેખાતાં ? ધર્મનો મહિમા એ વખતે ઘણો, આજે નહિ. આવો વિચાર લાવશો નહિ.

ધર્મનો મહિમા દેવાગમન વગેરે ચમત્કારથી નથી, પણ આત્માને સમાધિ-સ્વસ્થતા આપવાથી છે, કે જે કિંમતી સમાધિ ક્રોડો રૂપિયાથી કે મોટા રાજ્યપાટથી ય નથી મળતી.

સમન્તભદ્ર આચાર્ય મહારાજે ગાયું કે : 'પ્રભુ ! અમે તને માનીએ છીએ તે દેવોના આગમન અને પ્રાતિહાર્યની શોભા વગેરેથી નહિ, કિન્તુ તારા આપ્તપણાંને લઈને, તારા યથાર્થ તત્ત્વપ્રકાશનને લઈને.'

કેમ આવું કહે છે ? કારણ છે કે ચમત્કારના હિસાબે માનવા જતાં એ ભય રહે છે કે જો કોઈક ઈંદ્રજાળિયો પોતાના એવા ચમત્કાર દેખાડે તો એનામાં લોભાઈ, આકર્ષાઈ, ફસાઈ જવાનું થાય.

પ્રભુનો મહિમા આપ્તપણાંથી એટલે કે વિશ્વસનીય વ્યક્તિપણાંથી છે. પ્રભુ વીતરાગ સર્વજ્ઞ છે, માટે જૂઠ બોલવાને એમની પાસે કારણ નથી અને અજ્ઞાન બિલકુલ નષ્ટ છે, તેથી અતીન્દ્રિય પદાર્થો જોઈ શકે છે. તેથી એ યથાર્થ સૂક્ષ્મ તત્ત્વ કહે છે. એના પર જ વિશ્વાસ મૂકી શકાય. સરાગી અને અજ્ઞાન એટલે કે અંધ હોય એના વચન પર શી રીતે વિશ્વાસ મૂકી શકાય ?

પ્રભુનો મહિમા આમપણાંથી; એમ ધર્મનો મહિમા સમાધિદાનથી.

શુદ્ધ રીતે ધર્મ કરવા માંડો એટલે ચિત્ત શાંત સ્વસ્થ થતું આવે, માતબર થતું આવે. વીતરાગના દર્શન કરવા માંડો એટલે પછી ભલે પાસે પૈસા ઓછા હોય, છતાં મનને એમ થાય કે 'પ્રભુ ! તું મને જે મળ્યો છે, એ જ મારે સાચા ક્રોડો રૂપિયા છે. બહારના ક્રોડો રૂપિયાથી અહીંયા શાન્તિ કે પરભવે સ્વર્ગ મળવાનો નિયમ નહિ. એ તો અહીં ય વ્યાકુળતા અને પરભવે ય નરકાદિ દુર્ગતિ પણ તથા મૂર્ચ્છા-વ્યાકુળતાના કુસંસ્કાર પમાડે. ત્યારે મારા વીતરાગ નાથ ! તું મળ્યાથી તો તારો અઢળક સંપત્તિનો ત્યાગ જોઈને મને પણ સંપત્તિ કૂચા લાગે છે. કૂચા નથી મળ્યા, એમાં કશી ખોટ નથી.' તેથી મન શાંત બને છે અને પરભવે મહાકલ્યાણ છે. શું ?

જગતની સંપત્તિ કૂચા લાગે તો મનને શાંતિ થાય અને સંપત્તિ કિંમતી લાગે તો મનને અશાંતિ થાય.

ધર્મનો મહિમા શો ? ચમત્કાર નહિ, શાંતિદાન.

વીતરાગના દર્શન રોજ કરો છો ને ? એમાંથી શું આ લઈ આવો છો ખરા કે 'વીતરાગ પ્રભુએ અઢળક પણ સંપત્તિ લાતે ફગાવી દીધી હતી, માટે સંપત્તિ કૂચા ?' આ લઈ આવો તો મન શાંત થાય.

દેવદર્શનરૂપી ધર્મનો આ મહિમા છે કે મનને શાંતિ આપે.

એમ, વીતરાગ પ્રભુએ ફરમાવેલા બધા ધર્મના અંગોનો આ મહિમા કે એ સમાધિ આપે, શાંતિ આપે.

ધર્મઅંગોના ચમત્કારને એવો મહિમા ગણશો નહિ. નહિંતર આવો સમાધિ દાનરૂપી ખરો મહિમા લેવાનું રહી જશે તેમજ આવા ને આવા નિરુપયોગી પ્રશ્ન થશે કે આજે ધર્મનો પ્રભાવ કેમ નથી પડતો ? દેવતા કેમ નથી આવતાં ? પછી ધર્મનું અવમૂલ્યાંકન થશે કે આજે ધર્મનો મહિમા નથી. અલ્યા ! ધર્મ શું આપણા જેવો અલેલટપ્પુ છે કે ક્યારેક એનામાં મહિમા એટલે મોટાઈ ગૌરવ હોય અને ક્યારેક નહિ ? ક્યારેક એનામાં સુખદાયિતા હોય ને ક્યારેક નહિ ?

શા સારૂ આવો જૂઠ વિચાર કરે ?

ધર્મ તો સદા સુખદાયી છે, સદા મહિમાવંતો છે; પણ એનો સાચો મહિમા આ કે **'એ ધર્મમાં સમાધિ આપવાની તાકાત છે. એ તાકાત દુનિયાની સંપત્તિઓમાં નથી કે પરિવાર પ્રતિષ્ઠામાં નથી' ધર્મપરિણતિ આ મનાવે છે.**

શ્રીકંઠનું વિમાન અટક્યું :

શ્રીકંઠ દેવોને જતાં જોઈ વિચાર છે કે ત્યારે હું પણ નંદીશ્વરયાત્રાએ જાઉં. ભાવના થઈ પછી 'તરત દાન ને મહાપુણ્ય' એણે તરત જ વિમાન વિકુર્વી, એ ચાલ્યો દેવોની પૂંઠે. પરંતુ અઢી દ્વીપની સીમા પર રહેલા માનુષોત્તર પર્વત ઉપર એનું વિમાન અટકી ગયું. હવે એ આગળ જતું નથી. એની વિદ્યાશક્તિ એટલી જ, એટલે શું કરે ? ત્યારે એને વિચાર આવે છે. બોલો; અહીં હવે એને શો વિચાર આવે ?

આપણી વાત ધર્મ પરિણતિ ઉપર ચાલતી હતી. એમાં સુલસાનો પ્રસંગ આવ્યો કે પતિને એણે ઘણું સમજાવવા છતાં પતિને પુત્રની ઈચ્છા નથી શમતી. અહીં પતિ જો સમજતો નથી, તો શું સુલસાનો અનાદેય નામકર્મનો ઉદય ગણાય કે એનું વચન પતિને સ્વીકાર્ય ન થાય ? ના, એક વ્યક્તિ ઉપર એ માપ ન કઢાય કે એ વ્યક્તિ સમજાવનારનું નથી માનતી, માટે એને સમજાવનારનું અનાદેય નામકર્મ. એમ તો તીર્થંકર ભગવાનનો ઉપદેશ અભવી જેવાને માન્ય નથી બનતો, પણ તેથી પ્રભુને અનાદેય નામકર્મનો ઉદય થોડો જ ગણાય ? પ્રભુને તો ઉત્કૃષ્ટ આદેય-નામકર્મનો ઉદય છે.

અનાદેય નામકર્મનો ઉદય તો એને ગણાય કે જેનું વચન સામાન્યજન ન સ્વીકારી લે, દીકરા ન માને, સ્નેહીઓ ન માને, શિષ્યો ન માને, એમ પતિના રીતસરના ઘણાં ય બોલ સારી પણ પત્નીના મનમાં ન ઊતરે, યા પત્નીના અનેકાનેક વચન પતિના મગજમાં ન બેસે, ત્યાં મનાય કે અનાદેય નામકર્મનો ઉદય છે. બોલનાર પોતાના આ પાપનો ઉદય માને તે એના પોતાના મનને શાંતિ રહે, નહિતર તો વિહ્વળતા થાય કે 'આ કેમ મારું માનતાં નથી ?'

ધર્મપરિણતિ શું કરાવે ? :

દિલમાં ધર્મ પરિણમ્યો હોય તો આવા અવસરે પોતાના અશુભ કર્મ પર દૃષ્ટિ જાય, પણ એ સામાની નાલાયકતા ન જુએ કે 'નાલાયક મારું માનતાં નથી.' 'ના, હું નાલાયક છું કે એવા અનાદેય નામકર્મ જેવા પાપકર્મ લઈને આવ્યો છું કે મારું સારું પણ વચન સામાને ગ્રાહ્ય-આદેય નથી બનતું.' પાછો એ એટલું જ પોતાના અશુભ કર્મ પર દૃષ્ટિ નાખવાનું કહીને બેસી ન રહે, પણ એ અશુભ કર્મ બંધાયાના કારણ વિચારે કે 'કેમ એ બંધાયું ?' કારણ વિચારીને હવે આ જીવનમાં એવા કારણ દૂર કરવા અને એના સામેના ઉપાય આદરવાનું નક્કી કરી એનો પ્રયત્ન શરૂ કરી દે.

માટે જુઓ ધર્મપરિણતિવાળો શ્રીકંઠ રાજા આ કરે છે. એ વિચારે છે : 'કેમ દેવોના વિમાન આગળ ચાલ્યાં ને મારું વિમાન અટકી પડ્યું ? જરૂર, મેં પૂર્વ જન્મમાં જિનભક્તિ ઓછી કરેલી. તેથી પુણ્ય અધુરું મળવાથી અધુરી વિદ્યાશક્તિ સામગ્રી મળી ને યાત્રામાં અંતરાય થયો. તો હવે એ જિનભક્તિની અધુરાશ કાઢી નાખું અને જિનભક્તિ પૂરી કરું.'

પૂરી ભક્તિ, પૂરી એટલે ? જિનની આજ્ઞાનું સંપૂર્ણ પાલન.

ભક્તિ બે પ્રકારે, દ્રવ્યભક્તિ અને ભાવભક્તિ. (૧) દ્રવ્યભક્તિ પુષ્પ, ફળ, અલંકાર, સંગીત, નૃત્ય વગેરેથી થાય. (૨) ભાવભક્તિ દિલથી સ્તોત્ર-ગુણગાન અને આજ્ઞાપાલનથી થાય.

એમાં સર્વાંશ આજ્ઞાની શ્રદ્ધા, આજ્ઞાસ્વીકાર; એ સમ્યગ્દર્શન રૂપી અધુરી ભાવભક્તિ અને સર્વાંશે આજ્ઞાપાલન; એ સમ્યક્ ચારિત્રસ્વરૂપ પૂરી ભાવભક્તિ. શ્રીકંઠ રાજાએ પૂરી ભાવભક્તિ કરવાનું નક્કી કર્યું. વિમાન પાછું લઈ આવી પુત્રને રાજ્યગાદી સોંપી પોતે ચારિત્ર લીધું. ચારિત્ર પૂર્ણ આરાધી કર્મ ખપાવીને એ મોક્ષે ગયા.

શ્રીકંઠ રાજા મોક્ષ શી રીતે પામ્યા ? અંતરાય આપત્તિ આવતાં કર્મના ઉદયને પરખી, એના કારણ વિચારી, હવે એ દૂર કરવા સામા ઉપાય આદર્યા ત્યારે. ઉપાયમાં પૂરી જિનભક્તિ કરી, તો મોક્ષ પામ્યા.

આપણું બીજાઓ ન માને ત્યાં ખરાં કર્તવ્ય :

એમ આપણું કહ્યું બીજાઓને ગળે નથી ઊતરતું. બીજાઓ માન્ય નથી કરી લેતાં, ત્યાં (૧) આપણા જ અશુભ અનાદેય-નામકર્મ પર દૃષ્ટિ લઈ જવી, (૨) એની પાછળના કારણ દૂર કરવા અને (૩) એની સામેના ઉપાયમાં જિનભક્તિ વધારવી વગેરે કરવું જોઈએ. વગેરે એટલે (૪) બીજાઓને ઉતારી ન પાડતાં એનું ગૌરવ કરવું જોઈએ. (૫) એના વચનને ન તુચ્છકારતાં માન દેવું. તેના વચન ખોટા હોય તો ય ઊકળી ન ઊઠતાં, પહેલાં એની એક યા બીજી વાતે કદર કરી એને માનપૂર્વક શાંતિથી સમજાવવું જોઈએ. (૬) વડીલોનું, ગુરુનું, સાધુ પુરુષોનું ગૌરવ કરવું. (૭) એમનો વિનય સાચવવો. (૮) જશ એમને આપવો, - 'આપના પ્રભાવે જ, આપના આશીર્વાદથી મારે આટલું કામ થયું.' (૯) રોફ-મદ, માયા-ગુસ્સો, ઈર્ષ્યા-નિંદા વગેરેને જીવનમાંથી દેશવટો દઈ દેવો જોઈએ. (૧૦) ત્યાગ, તપસ્યા, સંયમ, દાન-પરોપકાર વગેરે જીવનમાં મહેકાવવા જોઈએ. સાથે, પહેલો ઉપાય કહ્યો તે જિનભક્તિ દ્રવ્યથી અને ભાવથી ખૂબ વિકાસાવવી. ધર્મ પરિણતિમાંથી આ જન્મે.

જુઓ; સુલસાએ શું કહ્યું ? :

પોતાના બીજા વચન તો પતિ સ્વીકારી લે છે, પણ આ વચન એમના ગળે નથી ઊતરતું ને પુત્રની ઈચ્છા નથી શમતી, ત્યારે સુલસા કહે છે :

'તો પછી એમ કરો, મારા ભાગ્યમાં પુત્ર નથી લાગતો, તેથી તમે બીજી પત્ની કરી લો. એને હું મારી સગી બેનની જેમ સાચવીશ, કોઈ તમારે અશાંતિ નહિ થાય, ને સંભવ છે એનાથી તમારે પુત્રની ઈચ્છા પૂરી થાય !'

પતિ નાગરથિક આ સાંભળવા તૈયાર નથી. કેમકે એણે પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે કે સુલસા સિવાય બીજી પત્ની કરવી નહિ. તેથી એ જવાબમાં કહે છે :

'આ તમે શું બોલ્યા ? આ જીવનમાં તમારા સિવાય કોઈ મોટો રાજા રાજ્ય સહિત કન્યા આપે તો પણ બીજી પત્ની કરવી મારે ન

ખપે. ભલે પુત્ર ન થાય તો કાંઈ નહિ. ખીરને છોડી ઘેંસ કોણ ઈચ્છે ? એ તો તમારાથી પુત્ર થાઓ તો થાઓ.'

બસ, સુલસાએ પતિનું એવું મન જોઈ આગ્રહ ન કર્યો. પણ હવે એ 'પુત્ર વિના પતિને થતી અસમાધિ કેમ દૂર કરવી' એની ચિંતામાં પડી. પરંતુ એ ચિંતા કેવી ? અહીં એની ધર્મપરિણતિ આગળ આવે છે. એ વિચારે છે કે :

''धर्मः कल्पद्रुमो धर्मश्चिन्तामणिर्मनोहरः ।
धर्मः कल्पलता धर्मः, कामधेनुर्निगद्यते ।।''

ધર્મ એ કલ્પવૃક્ષ છે, ચિંતામણિ છે, કલ્પવૃક્ષની વેલડી છે અને કામધેનુ છે, મનવાંછિત આપનારો છે. અરે ! ચિંતવ્યા કરતાં પણ અધિક આપનારો છે. પરંતુ મોહમૂઢ જીવો એવા સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખ આપનાર ધર્મને છોડી બીજે મન કરે છે. બીજે આનંદ પામે છે. નહિતર કહ્યું છે કે : 'ધર્મથી શું શું મળે ? ધર્મથી ઉત્તમ કુળે જન્મ મળે, બીજાઓનો પ્રેમ મળે, દીર્ઘ આયુષ્ય, નિરોગી રૂપાળું શરીર અને ઈચ્છિત સંયોગો મળી આવે, ધર્મથી ગુણાનુરાગ મળે.'

પ્ર.– ગુણાનુરાગ તો ગુણ છે, એ તો આત્માની અંદરની વસ્તુ છે. શું એ ધર્મથી મળે ?

ઉ.– હા, પૂર્વના શુદ્ધ ધર્મથી જો પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય ઉપાજર્યું હોય, તો એવા પુણ્યથી મળેલા મનનો દુરુપયોગ ન થાય. બીજાની ઉપર ઈર્ષ્યા ન થાય, પરંતુ એના થોડા કે વધુ ગુણ ઉપર પ્રેમ થાય. પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનું કામ આ કે એ એવી તન-મન-ધનની અનુકૂળતા આપે કે જેમાં દુર્બુદ્ધિ ન થાય, પાપિષ્ઠ ભાવનાઓ વિકલ્પો ન ઊઠે. બુદ્ધિ બગાડનારી સામગ્રી પાપાનુબંધી પુણ્યના ઘરની કહેવાય. બુદ્ધિ સ્વચ્છ નિર્મળ રહેવા દેનારી સામગ્રી પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના ઘરની કહેવાય. એટલે ગુણાનુરાગની સદ્‌બુદ્ધિ મળવામાં પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય કામ કરે છે ને એવું પુણ્ય શુદ્ધ ધર્મથી ઊભું થાય છે. માટે કહેવાય કે ધર્મથી ગુણાનુરાગ મળે.

પાપાનુબંધી પુણ્ય એટલે ? :

પાપાનુબંધી પુણ્ય એવું છે કે એ પુણ્યની સાથે પાપના યાને

મોહના ઉગ્ર સંસ્કાર જામી પડેલા હોય છે. તેથી એ પુણ્યનો ઉદય થવાની સાથે એ સંસ્કારો પણ જાગતાં થઈ જાય છે. તેથી એક બાજુ તો પુણ્યોદયે સુખસામગ્રી મળે છે ને બીજી બાજુ પેલા સંસ્કારની જાગૃતિએ મોહની, કષાયોની દુર્બુદ્ધિ ઊભી થાય છે. આ ઉપરથી સમજાઈ જશે કે જ્યાં એવો પ્રશ્ન થાય,

પ્ર.- ધર્મથી પુણ્ય ઊભું થઈ ધન વગેરે મળે છે, પણ ધન વગેરે તો મારનારા બને છે. તો તારણહાર ધર્મ આવી મારણહાર સામગ્રી શા માટે દે છે ?

ઉ.- આ પ્રશ્નનું સમાધાન સ્પષ્ટ છે કે ધર્મ અલબત્ત સામગ્રી આપે છે, પરંતુ એમાં મારણહારપણું નથી આપતો. ધર્મ તો તારણહાર છે, એટલે સામગ્રી ય તારણહાર આપે. કિન્તુ ધર્મ કરવાની સાથે જે મોહ રાખ્યો, દુન્યવી વસ્તુની આશંસા, લાલસા, ઉત્કટ અભિલાષા-આકર્ષણ રાખ્યા, એના સંસ્કાર મારણહાર દુર્બુદ્ધિ દે છે. એના સંસ્કારોમાં, સંસ્કારોથી નીપજતી મોહ બુદ્ધિમાં, કષાયબુદ્ધિમાં, દુર્બુદ્ધિમાં મારણહારપણું છે. મોહના લીધે આ મારણહાર દુર્બુદ્ધિ મળે, એમાં ધર્મનો શો ગુનો ? ધર્મ તો સામગ્રી આપીને કૃતાર્થ થઈ ગયો, દુર્બુદ્ધિ તો મોહે કરાવી. પૂછો,

પ્ર.- પણ ધર્મે એવી સામગ્રી આપી તો એના પર દુર્બુદ્ધિ થઈ ને ?

ઉ.- અરે ! એવી સામગ્રી આપી તો એના ઉપર તો કેટલાય ભાગ્યવાન સદ્બુદ્ધિ કરી મહાન સુકૃતો કરી ગયા. વળી એ પણ જુઓ કે સામગ્રી ન મળી હોય તો પણ દુર્બુદ્ધિ થાય છે, એના આ જગતમાં ક્રોડો દૃષ્ટાન્ત છે. જગતમાં દુઃખી જીવો કેટલા ? ગરીબ, માંદલા અને ગુલામી ભોગવનારા જીવો કેટલા ? ઘણા બધા. એમાં સારી બુદ્ધિવાળા કેટલા ? અને દુર્બુદ્ધિવાળાનું પ્રમાણ કેટલું ? કહેવું જ પડશે કે દુર્બુદ્ધિવાળા જીવો બહુ મોટી સંખ્યામાં. એટલે ? એ જ કે ધન, સારું શરીર અને સત્તાધીશપણું વગેરે સામગ્રી નથી, છતાં દુર્બુદ્ધિ છે. શાથી ? પૂર્વેથી મહામોહના અને ગાઢ રાગ-દ્વેષના સંસ્કાર લઈ આવ્યા છે માટે. આ ઉપરથી સમજાશે કે ધન, શરીર, સત્તા વગેરે ઉપર જે દુર્બુદ્ધિ કરાય

છે તે પણ પૂર્વના તીવ્ર રાગ-દ્વેષ-મોહના સંસ્કારોને લઈને કરાય છે, કિન્તુ ધન શરીર વગેરેને લીધે નહિ.

પ્ર.- તો પછી શાસ્ત્રો કેમ ધન વગેરેની ખોદણી કરે છે ?

ઉ.- એનું કારણ, મૂળમાં મોહ-રાગ-દ્વેષની જો દુર્બુદ્ધિ છે, જો એના સંસ્કાર પડેલા છે, તો એ જાગ્રત થવામાં ધનાદિ નિમિત્ત બને છે. ધન વગેરે એ દુર્બુદ્ધિને વિકસવામાં નિમિત્ત બની જાય છે, માટે એની ખોદણી થાય છે. માણસને આમ મૂળમાં અભિમાન હોય, પણ ધન સારું મળવા પર અભિમાન વિકસે છે. એમ દુરાચારીનો દુરાચાર ધન પર ફાલેફૂલે છે, માટે ધન વગેરેને ખતરનાક કહ્યા છે.

પ્ર.- તો એમ તો ધર્માત્માને પણ ધન મળવા પર ઉદારતા વગેરે વિકસે છે ને ? તો ધન એકાંતે ખતરનાક ક્યાં રહ્યું ?

ઉ.- આ પ્રશ્ન ખરો કર્યો ! હવે અહીં જરાક અંદર ઊતરી વિચારો. ધર્માત્મા પણ ધન પર સારી શુદ્ધ ઉદારતા ક્યારે કરી શકે છે ? ઉદારતા કરે તે ધનને શું સમજીને કરે ? તારણહાર કે મારણહાર? ધનને જો તારણહાર સુખદાયી સમજે, તો તો હાથમાંથી ધન છૂટી જ ન શકે. ધર્માત્મા તો સમજે છે કે

આ ધન જેટલું હાથમાં રહ્યું એટલા વધારે ષટ્કાય જીવ સંહારમય આરંભ સમારંભમાં અને વિષયોના વિલાસ રંગરાગ તથા મમત્વ કરાવવામાં જવાનું છે. માટે બને તેટલું એને સત્કાર્યમાં જવા દો.

આ સમજ હોય તો સારી શુદ્ધ ઉદારતા અને સુકૃતો થાય. તો ધર્માત્મામાં ઉદારતા વિકસી તે ધનના લીધે નહિ, ધનના સારાપણાને લીધે નહિ, પરંતુ 'ધન મારણહાર છે' એવી સારી બુદ્ધિના લીધે તેમજ ધર્મની સદ્બુદ્ધિના લીધે. બાકી 'ચાલો; ધનથી ધર્મ કરી લો, તો ધન વધુ મળશે.' એમ ધનને તારણહાર સમજે, તો તો એમ વાપરેલું ધન એના ડૂચા કાઢી નાખે.

જીવનમાં અનાદિના તો મોહના સંસ્કાર પડેલા જ છે. મૂઢ જીવ પાછો મનુષ્ય ભવ પામી વધુ ધન મેળવવા દાન ધર્મ કરીને ય મોહની બુદ્ધિને સાધે છે, પોષે છે. તેથી મોહના સંસ્કાર તીવ્ર થાય છે, ગાઢ

બને છે. એ આગળ જઈને દુર્બુદ્ધિ કરાવે છે. એ વિકસવામાં પેલા ધર્મથી મળેલી સામગ્રી નિમિત્ત બની જાય છે. માટે ધન વગેરે સામગ્રી મારણહાર બને છે. પરંતુ તેથી કાંઈ ધર્મે મારણહાર સામગ્રી આપી, એમ ન કહેવાય. ધર્મે તો સારી સામગ્રી આપી, પણ પૂર્વના મોહ-સંસ્કારોએ દુર્બુદ્ધિ કરાવી એ સામગ્રીમાં મારણહારપણું ઊભું કર્યું. જેમ,

દાનમાં મળેલ પૈસા પર દાણચોરીના ધંધાનું દૃષ્ટાન્ત :

દા.ત. કોઈ ઉદાર દયાળુ શેઠે કોઈ ગરીબને સારો વેપાર કરવા માટે પૈસા આપ્યા, પરંતુ પેલો જો એનાથી દાણચોરી વગેરેના ધંધામાં લગાવી દે અને સરકારમાં પકડાઈ જઈ ૨-૫ વરસની જેલમાં જાય, તો દાતાર શેઠે એને જેલમાં મોકલનારી સામગ્રી આપી એમ ન કહેવાય. અલબત્ત પૈસા નિમિત્ત બન્યા છે, પૈસા ન હોત તો એવો દાણચોરીનો ધંધો ન કરી શકત. પરંતુ જેલ ભેગા થવું પડ્યું; એ શેઠે આપેલા પૈસાના લીધે નહિ, શેઠના લીધે નહિ, કિન્તુ પોતાની અવળચંડાઈના લીધે. એમ જ કહેવાય.

એવી રીતે દુર્બુદ્ધિ વિકસવામાં પૈસા નિમિત્ત બની ગયા. છતાં 'ધર્મ કાંઈ દુર્બુદ્ધિ વિકસાવનાર પૈસા આપે છે.' એવું ન કહેવાય. દુર્બુદ્ધિ તો મોહના ઉગ્ર સંસ્કાર કરાવે છે. ત્યાં જેમ શેઠ પૈસા આપી કૃતાર્થ થયા, એમ અહીં ધર્મ એ સામગ્રી આપી કૃતાર્થ થયો. જેમ ત્યાં પૈસામાં મારણહારતા યાને દાણચોરી દ્વારા જેલ તો પેલાની અવળચંડાઈએ ઊભી કરી આપી, એમ અહીં સામગ્રીમાં મારણહારપણું મોહના ઘેરા સંસ્કાર દ્વારા થતી દુર્બુદ્ધિ ઊભી કરી આપે છે. જીવને વધુ સંભવ મોહના સંસ્કારથી થતી દુર્બુદ્ધિનો છે ને એથી જ ધનાદિ સામગ્રી એનામાં ઉત્તેજન કરે, એવો મોટો સંભવ છે. તેથી શાસ્ત્રોએ ધનાદિને ખતરનાક કહ્યા.

વાત આ હતી કે શુદ્ધ ધર્મ ન સાધ્યો હોય, પરંતુ તીવ્ર મોહ સહિત ધર્મ આરાધ્યો હોય, તો એ ધર્મ અને મોહ; બેનાં મિશ્રણથી પાપાનુબંધી પુણ્ય ઊભું થાય છે અને એથી મળતી સામગ્રીમાં દુર્બુદ્ધિ, મહાઆરંભ, પરિગ્રહની દુર્બુદ્ધિ તથા અભિમાનાદિ કષાયની, ઈર્ષ્યા, નિંદા વેરઝેરની વગેરે દુર્બુદ્ધિ ઊભી થાય છે.

એના બદલે જો મોહની ઘૃણા, અરુચિ રાખી શુદ્ધ ધર્મ સાધ્યો હોય, તો પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય ઊભું થઈ એથી એવી સામગ્રી મળે છે કે જેમાં પેલી દુર્બુદ્ધિ નહિ, પરંતુ એથી ઊલટું દયા, દાન, શીલ, ત્યાગ, તપ, સંયમ, ગુણાનુરાગ વગેરે સદ્‌બુદ્ધિ ઝળકે છે.

માટે અહીં સુલસા આ વિચારી રહી છે કે ધર્મથી ધન, પરિવાર, યશ વગેરે સાથે ગુણાનુરાગ પણ મળે છે. પૂર્વે શુદ્ધ ધર્મ સાધ્યો હોય તો અહીં ગુણાનુરાગ મળે.

બીજી રીતે પણ એમ કહેવાય કે જિનેશ્વર ભગવાનનો ધર્મ પાયામાં મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા, ઉપેક્ષાના ભાવ જરૂરી બતાવે છે. તેથી એ ધર્મનું શરણું લે, એ સહેજે પ્રમોદ યાને બીજાના ગુણ પર આનંદ, ગુણાનુરાગ પામે. આ ગુણાનુરાગ કોણે પમાડ્યો ? વીતરાગ પ્રભુના ધર્મે. માટે પણ 'ધર્મથી ગુણાનુરાગ મળે છે.' એમ કહેવાય.

સુલસા ધર્મનો મહિમા વિચારતાં હવે આ વિચારે છે કે ધર્મથી જ (૧) સારા પુત્રો લાભ થાય છે, ધર્મથી પુણ્ય વધે અને પુણ્ય જ મનગમતાં દીકરા વગેરે મેળવી આપે છે. (૨) લોકમાં પ્રભુત્વ ધર્મના પ્રભાવે મળે છે. (૩) ઘરમાં લક્ષ્મીના પગલાં, (૪) મુખમાં આકર્ષક વાણી, (૫) બાવડામાં શૂરાતનપણું અને (૬) હાથમાં દાન તેમજ (૭) અંગ પર સૌભાગ્ય તથા (૮) હૃદયમાં સારી બુદ્ધિ ને (૯) દિશાઓમાં પ્રસરનારી કીર્તિ ઉજ્જવળ ધર્મથી થાય.

''लक्ष्मीः स्वगेहे, वदने च वाणी, शौर्यं च बाहौ, स्वकरे च दानम् ।
सौभाग्यमङ्गे, हृदये सुधीश्च, कीर्तिश्च दिक्षूज्ज्वलधर्मतः स्यात् ।।''
'रे चित्त ! खेदं किमुपैषि नित्यं, दृष्ट्वाऽन्यवस्तूनि मनोहराणि ?
धर्मं कुरुष्व यदीच्छसीष्टं, धर्मं विना नैव समीहितं स्यात् ।।''

'હે મન ! (તારી પાસે નથી એવી) બીજી મનોહર વસ્તુઓ જોઈને ખિન્ન શા માટે થાય છે ? (કે 'અરેરે ! મને આ ન મળી') જો ગમતી ચીજ જોઈતી હોય તો ધર્મ આચર. ધર્મ વિના ઇચ્છિત પાર ન પડે.'

સુલસા પતિના ચિત્તની અસ્વસ્થતા, અસમાધિ જે કારણે છે તે કારણ પુત્રનો અભાવ દૂર કરવા માગે છે. પરંતુ એનો વિવેક જુઓ

કે એ માટે એ બાવા, જોગી, જોગણ, દોરા ધાગા, મંતરજંતર વગેરેમાં પડવા નથી માગતી. એના ચિત્તમાં ધર્મપરિણતિ છે. એટલે એ તો મૂળ પકડે છે કે જગતમાં એકમાત્ર ધર્મ જ સુખ આપનાર છે. **ઠેઠ મોક્ષ સુધીનું ઊંચું સુખ જો ધર્મથી મળે, તો એથી નીચી કોટિના સુખ ધર્મ ન આપે ?** જીવની એ મૂઢતા, મૂર્ખતા છે કે સુખની ઈચ્છાથી ધર્મના બદલે બીજે મોંઢું ઘાલે છે, ત્યારે એને મળે છે પણ ક્યાં ? દુનિયામાં પૈસા, બળ, પુત્ર વગેરે ઈચ્છનારા અને એ માટે આડી અવળી મહેનત કરનાર કેટલા ? છતાં એમાંથી મળે કેટલાને ? બહુ થોડાને. એ જ સૂચવે છે કે બહુ થોડાઓએ પૂર્વે ધર્મ કર્યો હોય છે, તેથી એમને અહીં ન ધાર્યા પણ લાભ થાય છે. ધર્મથી જ સારું કુળ, બીજાનો પ્રેમ, દીર્ઘ આયુષ્ય, નિરોગીપણું, વાણીમાં મધ, સારા પુત્ર, પ્રભુત્વ, ઘર-દુકાન બધું મળે.

ધર્મશ્રદ્ધા સાચી તે, કે જેથી જીવનમાં ધર્મને મુખ્ય કરાય.

સુલસાની શ્રદ્ધારૂપ ધર્મની પરિણતિ અને વિચારધારા જોવા જેવી છે. શું જોવાનું ? આ, કે જીવનમાં ધર્મની મુખ્યતા કરવા જેવી છે, પણ ધન-પુત્રાદિ સુખની મુખ્યતા નહિ. માટે તો સુલસા એમ નથી વિચારતી કે 'લાવ ને ધરમ કરું તો દીકરો મળે.' પણ એમ વિચારે છે કે 'પુત્ર શું કે પ્રભુતા શું, ધન શું કે પ્રતિષ્ઠા શું, કાંઈ પણ સુખ સગવડ મનગમતી બની આવતી હોય, તો ધર્મથી જ બની આવે છે.'

'ધર્મથી ધન મળે' ને 'ધનથી ધર્મ મળે' બેમાં બહુ ફરક.

'ધર્મ કરીએ તો ચાલો; ધન મળશે' એ માનવામાં ધર્મનું ફળ માત્ર સારું ધન માન્યું, આત્મ કલ્યાણ કે સદ્ગતિ નહિ, આત્મ વિશુદ્ધિ નહિ, મોક્ષ નહિ. ધર્મ કરીને ધન જ મેળવવામાં તો બુદ્ધિ આવી થઈ કે 'ઠીક છે, વેપાર કરીએ તો પણ ધનની પ્રાપ્તિ થાય અને ધર્મ કરીએ તો ય ધન મળી આવે.' પરંતુ વેપાર કરતાં ધર્મ જરા વધુ ચમત્કારી છે એટલે વેપારની સાથે એવો કોઈક પારસનાથને પૂજવાનો કે નવકારજાપ કરવાનો ધર્મ રાખ્યો હોય તો વેપારને બળ મળે અને આપણું કામ થઈ જાય.' આટલી જ ધર્મ પાસેથી માત્ર ધન ઓકાવી લેવાની ભાવના

છે. એથી આગળ ધર્મ પાસેથી કશું જોઈતું નથી. 'ધર્મથી ધન મળે' માનનારની આ મનોદશા છે.

એમાં જો કોઈ માણસ બીજો જંતરમંતર, ચંડી, ભવાની, મહાલક્ષ્મી ધનદાતા તરીકે દેખાડી દે, તો એને ય વળગી પડશે. જેને ઉદ્દેશ માત્ર ધનનો છે, એ ધર્મથી મળો કે ગમે તે રીતે મળો, એને કોઈ પણ ઉપાય ખપે છે. એટલે એમાં શુદ્ધ ધર્મની શ્રદ્ધા નથી. ત્યારે,

'ધન પણ ધર્મથી જ મળે.' એવું માનનારની મનોદશા માત્ર ધર્મ પર જ શ્રદ્ધાવાળી છે. એને મન એમ છે કે હું બીજે ક્યાંય શું કામ ફાંફા મારું ? ધર્મ જ કરું; જે ધર્મમાં મોક્ષના અનંત સુખ આપવાની તાકાત છે, એ ધર્મમાં શું સંસારમાં મામૂલી ગણાતાં સુખ કે સગવડ આપવાની તાકાત ન હોય ? જરૂર હોય. સંસાર લઈને બેઠો છું એટલે શાંતિથી સાધના કરવા માટે, સમાધિથી જીવન ચલાવવા માટે થોડી સુખ સગવડની જરૂર રહે છે. અને એ આપવાની તાકાત ધર્મ સિવાય બીજા કશામાં નથી. વેપાર ને પરિવાર સુખ-સગવડ આપતાં દેખાય ખરા, પરંતુ તે એની પાછળ ધર્મનું બળ હોય તો જ, નહિતર નહિ. માટે તો ધર્મબળ ખૂટી ગયે, છતે વેપારે ખોટ જાય છે, છતે પરિવારે લોહી શેકણાં થાય છે. કેમ ભાઈ ! વેપાર શું પૈસા આપનારો ? કે પૈસા આંચકી લેનારો ? પરિવાર એ ઠારનારો કે બાળનારો ? તમે અહીં ઝટ પૂછવાનાઃ

પ્ર.- કેમ વળી ? ઊંધો નહિ પણ સીધો વેપાર હોય તો તો એ પૈસા આપે છે ને ? સારો પરિવાર સુખ આપી ઠારે છે ને ?

ઉ.- હા, તો એ બોલો, સીધો વેપાર અને સારો પ્રેમી પરિવાર શી રીતે મળે ? તમારી હોંશિયારીથી ? હોંશિયારી તો પહેલાં પણ હતી ને અત્યારે ય ઊભી છે, જતી નથી રહી, તો પછી કેમ અત્યારે વેપાર ઊંધા પડે છે ? પત્નીને પહેલાં પ્રેમથી જીતી હતી, તે તમારો પ્રેમ તો અત્યારે પણ ચાલુ છે, તો પછી કેમ એ અત્યારે વાંકી થઈ ઠારવાને બદલે બાળનારી બને છે ? ત્યાં આ જ કહેવું પડે છે કે ધર્મનું, પુણ્યનું બળ હતું ત્યાં સુધી વેપાર સીધો પડતો હતો ને પત્ની, પરિવાર પ્રેમાળ ને ઠારનાર બન્યા રહ્યા હતા; તે એ બળ ખૂટ્યું એટલે

એની એ જ હોંશિયારી, બુદ્ધિશક્તિ ઊભી છતાં વેપાર ઊંધો પડે છે ને એનો એ જ તમારો પ્રેમ કાયમ છતાં પત્ની-પુત્ર પરિવાર તમારા પર દ્વેષીલાં ને બાળનારા બને છે.

જો જો અહીં બીજા ગમે તેટલા કારણ આગળ ધરો, **પણ ધર્મ સિવાયના કારણો એ બધા બહાનાં છે. છેવટે તો ધર્મબળ ઉપર જ આવવું પડે.**

કદાચ કહો, 'ના, એ તો ફલાણા ઉપર વિશ્વાસ રાખી એની ખોટી સલાહે ચાલ્યા એટલે વેપાર ઊંધો પડ્યો.' તો પાછો સવાલ આ છે કે 'એવો વિશ્વાસ કેમ મૂક્યો ?' તે એ તો 'પહેલેથી વિશ્વાસ મૂકતાં આવ્યા હતાં તે મૂક્યો.' એમ કહો, તો ત્યાં પણ આ સવાલ કે 'પહેલાં એવી સલાહ સાચી પડતી હતી તો અત્યારે કેમ ખોટી પડી ?' ત્યાં કહેવું જ પડે કે 'અમારું ધર્મબળ-પુણ્યબળ દૂબળું પડ્યું તેથીસ્તો. નહિતર એને કાંઈ ઠગવાની ભાવના નહોતી થઈ.' કદાચ એ થઈ પણ હોય, તો ય એમાં પણ આપણું ધર્મબળ કાચું પડ્યું માટે. અને જો એ ઠગવા તો નહિ, પણ ખોટી ગણતરીમાં પડ્યો માટે એની સલાહ ખોટી પડી હોય, તો ત્યાં પણ આપણા ધર્મબળની-પુણ્યબળની ખામીથી એમ બન્યું; એ જ કહેવાય.

એવું એકવારની પ્રેમાળ પત્ની કે પ્રેમાળ પુત્રાદિ પરિવાર અત્યારે દ્વેષીલાં થતાં હોય, તો ત્યાં પણ આપણા પુણ્યબળની-ધર્મબળની ખામીના લીધે. ત્યાં પછી બીજા ત્રીજા બહાનાં આગળ ધરવા એ નકામું છે. એ પત્ની ને પુત્રાદિ; સંગ ખોટા મળ્યા, ઊંધી સલાહો મળી, એની અસર થવાથી એ દ્વેષીલાં થયા, એમ ઉપરથી ભલે દેખાય પરંતુ અંતરંગ કારણ તો આ જ કહેવું પડે કે એકવાર આપણા ધર્મબળની-પુણ્યબળની અસર હતી, તેથી એ આપણને જ જોતાં હતાં ને આજે બીજાની અસરમાં તણાય છે; એ આપણા ધર્મબળ-પુણ્યબળમાં ખામી આવી માટે.

છેવટે ધર્મબળ પર આવો તો જ ચિત્તને શાંતિ-સમાધિ રહેશે.

ધર્મબળનું અનન્ય મહત્ત્વ મૂકી બીજા ત્રીજા બહાનાં જોવામાં, વિચારવામાં અશાંતિ, કષાય, દુર્ધ્યાન થવાના.

દુન્યવી બાબત વેપાર, પૈસા, પરિવાર, સુખ સગવડમાં ક્યાંય જરા કમીના આવી, આપત્તિ આવી, ઊંધું દેખાયું, ત્યાં તરત જ ભળતાં કારણને મહત્ત્વ આપવાનું છોડી ધર્મબળને જ મહત્ત્વ આપો. 'મારું ધર્મબળ–પુણ્યબળ કાચું પડ્યું માટે આમ બન્યું,' એ જ વિચારો. વિચારીને ધર્મબળ વધારવાનું કરો. ધર્મ પરિણતિ લાવવી છે ?

ધર્મપરિણતિ આ કે ધર્મબળનું મહત્ત્વ લાગે ને કોઈ પણ કમીના, આપત્તિ કે અગવડમાં માત્ર પોતાના ધર્મબળ તરફ જ દૃષ્ટિ જાય, તે ધર્મબળ વધારવાની પ્રેરણા આપે.

એટલે ? વેપારથી પૈસો મળતો દેખાય, પરંતુ મનમાં મહત્ત્વ વેપારનું નહિ, પણ ધર્મબળનું જ લાગતું હોય તેથી મન સમજે કે વેપાર સાથે ધર્મબળ ઊભું છે એટલે જ વેપારથી પૈસા આવતાં દેખાય છે અને ધર્મબળ ખૂટી ગયે એના એ જ વેપારમાં પૈસાની ખોટ આવે છે, ઊલટા ઘરના કાઢવા પડે છે. મહત્ત્વ ધર્મબળનું હતું ત્યાં સુધી એ સીધા ચાલ્યા, અનુકૂળ વર્ત્યા, ને આપણું ધર્મબળ ખૂટ્યું કે એ વાંકા થયા, પ્રતિકૂળ ચાલ્યા, આવું બધે જ વિચારવાનું.

'મહત્ત્વ ધર્મબળનું' એ બરાબર હૃદયમાં બેઠું હોય તો આ મનાવે, બોલાવે કે ધન શું કે પરિવાર શું; બધું ધર્મથી જ મળે. યાવત્ એ મળવા પર શાંતિથી આરાધના થાય, માટે ધર્મબળ વધારતો જાઉં. આ માન્યતામાં ધર્મની શ્રદ્ધા છે. ત્યારે 'ધર્મથી પૈસા મળે, માટે ધર્મ કરું.' એટલું માનવામાં રાગ પૈસાનો છે, મહત્ત્વ પૈસાનું લાગ્યું છે. તો મનને જેનું મહત્ત્વ, જેનો રાગ, એની જ શ્રદ્ધા કહેવાય. 'ધર્મથી ધન મળે' વાળાને ધનની શ્રદ્ધા છે, ધર્મની નહિ; કેમકે રાગ પૈસાનો છે. મહત્ત્વ પૈસાનું લાગે છે, ને ધર્મ તો 'ધન મળે' એટલા પૂરતો જ કરે છે. તે મનમાન્ય પૈસા મળી ગયા પછી ધર્મને ભૂલી જવાનો.

સારાંશ, 'ધર્મથી ધન મળે' એ જુદું, ને 'ધન ધર્મથી જ મળે' એ જુદું. બે માન્યતામાં મોટો ફરક છે. એકમાં પૈસા પર શ્રદ્ધા છે, રાગ છે. એ રાગ અનંતાનુબંધીનો, એટલે સમ્યક્ત્વ ન આવવા દે; મિથ્યાત્વને પોષે, પુષ્ટ રાખે. કેટલી દુર્દશા ! ધર્મ કરીને પૈસા મેળવે,

પણ અનંતાનુબંધી રાગ વધારી મિથ્યાત્વની પુષ્ટિ કરે ! એનું પરિણામ ? ભવમાં અતિ દીર્ઘ કાળ ભટકવાનું! બીજી માન્યતામાં ધર્મ પર શ્રદ્ધા છે, રાગ છે. 'ધર્મથી જ બધું સારું થવાનું, માટે મારે તો જીવનમાં ધર્મ જ મુખ્ય' આ મનોદશા હોય. હવે સુલસાની મનોદશા ફરીથી યાદ કરો–

સુલસાની આ વિચારણા છે :

પતિને પુત્ર જોઈએ છે, નહિતર એમનું ચિત્ત ઉદ્વેગ–અસમાધિમાં રહે છે. આ અસમાધિ ટાળવી જોઈએ. તો પુત્ર માટે શું કરવાનું ? 'બીજા ફાંફાં નકામા છે. ધર્મ એ કલ્પવૃક્ષ છે, ચિંતામણિ છે, કામધેનુ છે, ધર્મથી જ સારું કુળ, શરીર મળે છે. ઘરમાં લક્ષ્મી ધર્મથી આવે, મુખમાં મધ જેવી અને યુક્તિયુક્ત વાણી પણ ધર્મથી જ આવે, બાવડામાં શુરાતન અને પુત્રાદિ પરિવાર પણ ધર્મથી જ આવે.... માટે હે ચિત્ત! જગતનું સારું જોઈને ખેદ શો કરે ? ઈષ્ટ જોઈતું હોય તો ધર્મ કર.'

ક્યાં દૃષ્ટિ નાખી ? ધર્મ પર. બધી ય વાતમાં ધર્મનું જ બળ માન્યું, ધર્મથી જ મળવાની શ્રદ્ધા રાખી. ત્યારે તપાસો આજના જીવોના ચિત્તની દશા. એ એવી કે ઘરમાં પૈસા ક્યાંથી આવે ? તો કે વેપારધંધાથી. વાણી આકર્ષક શી રીતે આવડે ? તો કે બહુ ભણીને ગ્રેજ્યુએટ પ્રોફેસર થવાથી. બાવડામાં જોર શી રીતે આવે ? પૌષ્ટિક ખોરાક ને કસરત કરવાથી. હાથ શેનાથી શોભે ? સારા પટ્ટાવાળું સારું ઘડિયાળ લગાવવાથી. શરીર પર લાવણ્ય, સૌભાગ્ય શી રીતે આવે ? સ્નાન, પફપાવડર ને વટબંધ કપડાથી. કીર્તિ શી રીતે ફેલાય ? પૈસા, દમામ, તક્તી, માનપત્ર, ગેઝેટિંગથી. બોલો, આવી મનોદશામાં ક્યાંય કારણ તરીકે ધર્મને સ્થાન છે ? ના, પછી શું કામ જીવનમાં એ ધર્મને મહત્ત્વ આપે ? ધર્મને મુખ્ય સ્થાને રાખે ને બીજું બધું ગૌણ, એ એનામાં ક્યાંથી હોય ?

પૈસા વેપાર ધંધાથી જ મળવાનું માન્યું એટલે એમાં પછી લોભ, પોલિસી, ઓંઠકોઠ, જૂઠ, અનીતિનો સંકોચ ન રહ્યો. દિવસનો મોટો ભાગ એમાં, બાકી ખાનપાન મજામાં અને રાત આરામમાં. ધર્મને સમય કેટલો દેવાનો ? દાન, જિનભક્તિમાં કેટલું દેવાનું ?

મજબૂત બાવડાં અને શરીર પૌષ્ટિક ખોરાક અને સવારે ફરવાથી ને કસરત કરવામાં માન્યું પછી પડિક્કમણું શાનું ? દૂધ-ઘી પેટમાં અને કુટુંબમાં ખાસું જાય, પણ ભગવાનની ભક્તિમાં ૧૦ તોલા'ય દૂધ શાનું? ઘીની માત્ર દિવેટ પણ શાની ? જીવનમાં ત્યાગ તપ તો કરાય જ શાના ? શરીર નબળું પડી જાય ને !

પૈસા હોંશિયારીથી મળવાનું માન્યું એટલે પછી પૈસા માટે ગમે તેવા હલકા ધંધા કરતાં, છળ-કપટ કરતાં, નોકરને ચૂસતાં, ઘરાકોને નિચોવતાં સંકોચ શાનો ?

આબરૂ વટથી રહેવામાં માની, પછી દમામમાં ખર્ચ કેટલો ? ને પરમાર્થમાં કેટલો ?

કીર્તિ તો તકતી જાહેરાતથી મળે, એમ માન્યા પછી ભગવાનના દરબારમાં'ય તકતી,- 'શેઠ ફલાણાએ આ પબાસણમાં આટલા રૂ. આપ્યા, ફલાણા તરફથી ચાંદીના પાટલા ભેટ.'

કહો, જો,

છોકરો જુદો રહેતો હોય અને બાપને રહેવાના મકાનમાં થોડું રિપેરીંગ કરી આપે તો તકતી લગાડે ખરા કે આ રિપેરીંગ છોકરાએ કરી આપ્યું ? કોચ પલંગ વસાવી આપે તો એના પર લખાવે ખરો કે આ છોકરા તરફથી ભેટ ? આજે ભગવાનના આજના કુળ દીપક(!) પુત્રોથી આ કેવું ધતિંગ ચાલ્યું છે ?

બાપની ભક્તિ પર બોર્ડ લગાવે ? :

જીવનમાં ધર્મ તારણહાર હોવાનું દિલમાં બેઠું નથી એટલે ધર્મદાતા ભગવાન મારા પિતા છે તેમજ આ સુંદર મનુષ્યભવ, સશક્ત શરીર અને બીજી પુણ્યાઈ એમના પ્રભાવે મળી, એમની કૃપાનો એ વારસો છે, માટે પણ ભગવાન પિતા છે, તો પિતાએ આપેલામાંથી પિતાની ભક્તિ કરું, પૂજા આંગી રાખું, એમાં મારી વડાઈ શી ગાવાની ? એમાં મારી નામનાની જાહેરાતના પાટિયાં શાના લગાવવાના ? કોઈ દીકરો બાપને રહેવાના મકાન આગળ પાટિયું લગાવે ખરો કે આજે બાપને સારા કપડા દીકરા તરફથી મળેલા છે. બાપની આગળ સંગીત કાર્યક્રમ પુત્ર તરફથી રાખવામાં આવ્યો છે ?

ભગવાન દયાપાત્ર ? :

પરંતુ મૂળમાં 'હું ભગવાનનો દીકરો છું' એવું મનમાં ક્યાં છે? 'હું શેઠ છું, દાતાર છું.' આ જ મનમાં બેઠું છે. ભગવાનનું બિચારાનું કોઈ કરનાર નહિ, તે આ શેઠે, આ દિલાવર દાતારે કરી આપ્યું, ભગવાનને દયા દાન કર્યું, એમ જ ને ? ત્યાં ભગવાનને પરાશ્રીત, ગરીબ, દયાપાત્ર, યાચક જ બનાવ્યા ને ? કાંઈ આમ કરવામાં પોતાને લાજ શરમ આવે? ભગવાનને પોતે દાન કરનારો મોટો દાતાર માન્યા પછી તો જેટલી વાર પોતાની તકતી વાંચે એટલી વાર મનમાં વડાઈ લેવાનો; પછી ભલે એમાં ભગવાનની અવગણનાના કાળા કર્મના થોક બંધાય.

ભગવાનનું પિતાપણું ક્યારે યાદ આવે ? :

'હું ભગવાન તરફથી કિંમતી વારસો લઈ બેઠેલો ભગવાનનો પુત્ર છું' એવું મનમાં ય ક્યાં ફરકે છે ? કહો જો, મનમાં આ ક્યારે આવે છે ? પરોઢિયે ? બપોરે માલપૂડા ખાધા પછી ? કે બજારમાં સારું કમાયા પર ? યા રાતે સૂવા જતી વખતે ? ક્યારે આ યાદ આવે? રવિવારે ? પર્વ તિથિએ ? કે વરસમાં એક વાર સંવત્સરીએ ? યા બેસતાં વરસે ?

ના, બેસતાં વરસે તો એ યાદ આવે છે કે 'ભગવાન હું તમારું માત્ર મંગળમુખ દેખું, ભૂખડી બારસ પૂજા કરું ને તમે મને ઢગલો દેજો, ઢગલો પૈસા દેજો, મારું શરીર સારું રાખજો, મારા કુટુંબની આબાદી રાખજો, આ દીકરી મોટી થઈ છે, એને સારો લાખોપતિ મુરતિયો મેળવી આપજો, ધંધામાં વિકાસ કરી આપજો...' **કેટકેટલું ભગવાન પાસેથી આંચકવું છે ? કેટલી કિંમત પર ? શી માન્યતા પર ? મળ્યા પછી પણ ખાનગી પ્રભુભક્તિ ખરી ?**

પુણ્યના ઉદયે આટલું બધું કદાચ મળી જાય, તો પછી પણ માનવાનું ખરું કે 'ભગવાને મને બહુ આપ્યું, કેવા મારા કલ્યાણપિતા ? હું હવે એમની ખાનગીમાં શી શી મોટી સેવા કરી આવું ?' આવા ઉમળકા અને એ પ્રમાણે વર્તાવ ખરો ? નવકારવાળી ગણો ! 'ભગવાન મારા પિતા છે' એવું મનમાં આવે તો ને ? 'ભગવાને મારું ઘણું કર્યું, હવે

હું ભગવાનનું ઘણું કરું' એવું મનમાં આવે છે ? ઊલટું, મનમાં તો પાછું 'હું ભગવાનને ત્યાં દાન કરનારો' એ આવે છે. 'હું ભગવાનનું કરનારો' એમ મનને થાય છે. એટલે કીર્તિની તકતી કે પાટિયે નામ ચડાવવાનું મન થાય છે.

પૂજાભક્તિમાં કોણે કોનું કર્યું ? :

'અલ્યા ! ભગવાને તારું કેટલું કર્યું, એમાંથી ભગવાનને તું કેટલા ટકા દે છે ?' આ એને કોણ પૂછે ? પૂજાભક્તિ કરીને તેં ભગવાનનું કર્યું ? કે ભગવાને તને જગતમાં શ્રેષ્ઠ એવી જિનપૂજાનો લાભ આપી ભગવાને તારું ભલું કર્યું ? હૈયાને તપાસજો, સહેજ કાંઈક દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર-સંઘની ભક્તિ કર્યા પછી શું લાગે છે ? દેવ-ગુરુએ આપણું ભલું કર્યું ? કે આપણે દેવ-ગુરુનું ભલું કર્યું ? જો આપણું એમણે કર્યું માનીએ, તો તો જરાય તક્તી, પાટિયું, ગેઝેટિંગ કરવાનું મન ન થાય કે આપણા તરફથી દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર-સંઘનું આટલું કામ કરાવવામાં આવ્યું કે આટલી ભેટ મળી.

દેવાધિદેવ આપણા પિતા છે, ગુરુ આપણી માતા છે, સંઘ, શાસ્ત્ર અને ધર્મ આપણા પાલનહાર છે. એમનું કરીએ; એમાં ખરી રીતે આપણું એ કરે છે, એ મૂળ પાયાની વાત ભૂલી જવાય છે. એમાંથી બધા વાંધા ઊભા થાય છે.

પિતાને ધર્યા વિના જાતભોગમાં શરમ ન આવે ? :

પછી છતી શક્તિએ એમની ઘણી ઘણી સેવા, આરાધના, ભક્તિના મહા કિંમતી લાભ લેવાનું ચૂકી જવાય છે અને મળેલી સામગ્રી પાપમાં લગાવી લગાવી પુણ્યને પાપાનુબંધી બનાવાય છે. જૈન માનવ અવતારની આ દુર્દશા ? આ બરબાદી ? એમાં અહીંનું માનવ મન એ દિવ્ય દેવી મન બન્યું ? કે રાક્ષસી મન ? 'પ્રભાતે ઊઠીને પ્રભુની ભક્તિમાં દૂધ-ઘી-ધૂપ લઈ ગયા વિના ચા-દૂધ, ઘી-ચોપડ્યા ખાખરા, ચેવડો વગેરેનો નાસ્તો કરતાં આંચકો ન આવે ? પિતાને ધર્યા વિના પેટનો પટારો ભરતાં શરમ ન લાગે ? પિતાપ્રભુને મહિને એક અંગલૂછણું દીધા વિના, કે રોજ એક વરખપાનાનું'ય ચોથિયું ચડાવ્યા સિવાય જાતને કોટ, પેન્ટ,

સાડીનો ઠઠારો કરતાં નાલાયકી, નિમકહરામી ન દેખાય ? મનને ક્યાં લાગે છે ? મનને ભગવાન એક યાચક લાગે છે. તેથી એમને તો દેવું હોય તો દઈએ, ભાવના ન હોય તો ન ય દઈએ. યાચકને વળી દેવા કાંઈ થોડા જ બાંધયેલા છીએ? આવી જ કો'ક ગણતરી ને ?

ભૂલા ન પડશો,

બુદ્ધિશક્તિ મળી છે, એને પહેલો સદ્ઉપયોગ આ કે વીતરાગ અરિહંત ભગવાનને આપણા સર્વસુખદાયી અને સર્વેસર્વા રક્ષક પિતા માનીએ.

ભગવાન પ્રભાવે જ બધું સારું બની આવે છે. '**अचिंतसत्तिजुत्ता हि ते भगवंतो वीयरागा सव्वण्णु**' એમ શાસ્ત્ર કહે છે. માટે સુખ શું કે રક્ષણ શું કે ઉન્નતિ શું, બધું પ્રભુના અચિંત્ય પ્રભાવે મળ્યું માનવાનું. આવા પ્રભુને હવે બધું મળી ગયા પછી ટીકો કરાય ? યાચક બનાવાય? કૂતરો માલિકનું થોડું ખાઈને નિમકહરામી નથી થતો તો આપણે માણસ થઈને પિતા પ્રભુ પ્રત્યે એમનો ઉપકાર ભૂલીને નિમકહરામી થવાય ? કે એ આપણી તન-મન-ધનની સર્વ શક્તિ ખરચીને પિતા પ્રભુની સારી સેવા, ભક્તિ બજાવવી જોઈએ ?

આ વારંવાર યાદ રાખો : 'ભગવાન આપણને બધું સારું દેનારા આપણા પિતા છે.'

ભગવાન કેમ દાતા ? :

ભગવાનના પ્રભાવે જ સર્વ સુખ, સર્વેસર્વા રક્ષણ. 'ભગવાન આપણું શું કરવા આવે છે ?' એવું મનમાં ય ન લવાય; કેમકે ભગવાનના ધર્મે અહીં બધું પમાડ્યું છે, હજી ય પમાડતો રહેશે અને અહીંનો સાધેલો પ્રભુનો ધર્મ જ આગળ સદ્ગતિ અને રક્ષણ, બચાવ આપનારો બનશે. મૂળ બધું પ્રભુનું. માટે પ્રભુ એ સાચા અનન્ય પિતા છે. બધી સારી વાતનો દાતા પ્રભુ, પ્રભુનો ધર્મ. એટલે સુલસા આ વિચારી રહી છે કે 'ઘરમાં લક્ષ્મી; તો ધર્મથી, વાણીમાં માધુર્ય-આદેયતા; તો ધર્મથી, બાવડામાં બળ, શરીરમાં આરોગ્ય; તો ધર્મથી, ચહેરા પર સૌભાગ્ય; તો ધર્મથી, લોકમાં પ્રભુતા કે પ્રિયતા ને અંગ પર ઓજસ; તો ધર્મથી,

અને દેશ પરદેશમાં નિર્મળ ખ્યાતિ; તો ધર્મથી... બધે બધું સારું ધર્મથી જ બને છે. માટે બીજે ફાંફા શું કામ મારું ? ધર્મ જ વધારું.'

આમ વિચારીને સુલસા ધર્મમાં લાગી. ધર્મ તો એ આમે ય સારો કરતી હતી, પરંતુ હવે વધુ ધર્મ આરાધવાનું શરૂ કરી દીધું. ત્રિકાળ પ્રભુભક્તિમાં અધિક દ્રવ્યોનું અર્પણ, અધિક ઊછળતો ઉલ્લાસ અને શક્ય વધુ સમય આપવા લાગી. ગૃહસ્થનો મુખ્ય ધર્મ આ જિનભક્તિ, એમાં શક્તિ અનુસાર કિંમતી પોતાના દ્રવ્યો વાપરવામાં કમીના નહિ રાખવાની, સમયભોગમાં કચાશ જરાય નહિ રાખવાની અને ઉછાળા મારતો પ્રભુપ્રેમ-ઊછરંગ-ઉલ્લાસ પણ ચકાવવાનો મન પર લઈએ તો આ પ્રેમ ઉલ્લાસ જાતે વધારી શકાય છે.

ધર્માત્મા બનવું છે ? તો પહેલું આ કરો : જાતે પરણવામાં કે દીકરા દીકરીના લગનમાં જે ઊછરંગ ઉલ્લાસ નહિ, એ આપણા પ્રાણ પ્યારા પ્રભુની ભક્તિમાં. જાત ભોગમાં જે કિંમતના દ્રવ્યો નહિ, એ કિંમતના દ્રવ્ય પ્રભુની ભક્તિમાં. આરામ વિલાસમાં જે સમયભોગ નહિ, એટલો સમયવ્યય પ્રભુની ભક્તિમાં. સુલસાએ તીર્થંકર બનવાનું પુણ્ય ઉપાર્જ્યું છે, તે શી રીતે ઉપાર્જ્યું હશે ? શું એમ જ વેવલી, મુડદાલ, નિરુત્સાહ પ્રભુભક્તિથી ? ના, ઊંચી અર્હદ્‌ભક્તિથી. અત્યારે પુત્રની ઈચ્છા તો એક સામાન્ય નિમિત્તમાત્ર હતી. એ બહાને પ્રભુભક્તિ તન-મન-ધનથી વધારી દીધી. તનથી વધુ સમયભોગ અને અપ્રમાદ, મનથી ઉછાળા મારતો ઉલ્લાસ અને ધનથી વધુ પૂજન-દ્રવ્યો જિનભક્તિમાં લગાડી દીધા. આ ભક્તિમાં કાંઈ પુત્રેષણા જોર નથી મારતી, પરંતુ ધર્મશ્રદ્ધા અને વીતરાગ ઉપરનો પ્રેમ જોર મારે છે. એવું બીજા બીજા પ્રસંગે બાહ્ય નિમિત્તનું તો માત્ર ઓઠું; એ બહાને પ્રભુભક્તિ વધારીને, વધુ સતેજ બનાવીને એ દ્વારા ધર્મ શ્રદ્ધા અને પ્રભુ પ્રેમ વધુ ઊછળતો કરી દેવાનું રાખેલું. એવા એ અફાટ ઊછળતાં શ્રદ્ધા - પ્રેમના સાગરમાં ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય = તીર્થંકર નામકર્મનું પુણ્ય કેમ ન ઉપાર્જે ?

પ્રભુ તમારા શરીર-ધન-સમયની સેવામાં ? :

જો જો; કોરી ભાવનામાત્રથી આ પુણ્ય નથી બનતું, પણ સક્રિય તન-મન-ધનના ભોગ આપીને સાચી ધર્મભાવના અને પ્રભુપ્રેમ વધારવાથી

બને છે. 'ના, ભગવાન તમે વહાલા, પણ તમારા કરતાં મારી શરીરી સુખશીલતા મને વધારે વહાલી, મારો સમય, મારા પૈસા મને વધુ વહાલા, તે કાંઈ તમારી ભક્તિમાં વહેવડાવી ન દઉં.' આ ધોરણ રાખવાથી ધર્મભાવના-ધર્મશ્રદ્ધા-પ્રભુપ્રેમ ન વધે. એ તો એ બધાનો રીતસર સારો ભોગ અપાય ત્યારે વધે. બોલો, કોણ કોની સેવામાં ? શરીર-ધન-સમય પ્રભુની સેવામાં ? કે પ્રભુ શરીર-ધન-સમયની સેવામાં ? મનને એમ થાય છે ને કે પ્રભુ મારું શરીર સારું રાખે, ધન બહુ આપે, આયુષ્ય લાંબુ દે ? એટલે પ્રભુ એ બધાની સેવામાં; પણ એ બધા પ્રભુની સેવામાં નહિ !! આ પ્રભુપ્રેમ ? પ્રભુને અનન્ય સર્વ સુખદાતા, સર્વ રક્ષણદાતા પિતા માનો તો એમને એક સુપુત્ર તરીકે આ બધાને પ્રભુની સેવામાં રાખવા કાંઈ કઠિન નથી; ને તો જ સાચો પ્રભુપ્રેમ આવે. સુપુત્ર રામે 'પિતા દશરથનું કૈકેયીને આપેલું વરદાન-વચન માન્ય રહે અને ભરત રાજ્ય લે જ' એ માટે વનવાસ જાતે માંગીને વહોરી લીધેલો. એનું નામ પિતૃપ્રેમ.

સુલસાની ધર્મવૃદ્ધિ :

સુલસાએ જેવી જિનભક્તિ વધારી દીધી એવી સાધુસેવા પણ વધારી દીધી. શોધી શોધીને સાધુ સાધ્વીજી મહાત્માઓની ભક્તિ કરે છે. એમ ધર્મમાં મુખ્ય જીવદયા અને ત્યાગ તથા તપ; એણે એ પણ ખૂબ કરવા માંડ્યા. આયંબિલો કરે છે, ઉપવાસ કરે છે, વિગઈત્યાગ રાખે છે, બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, સંથારા પર સુવાનું રાખે છે, તંબોલ-વિલેપન વગેરે મોજશોખનો ત્યાગ કરે છે... સામાયિક-પ્રતિક્રમણ અને જિનવાણીનો સ્વાધ્યાય; એમાં ઓતપ્રોતતા વધારી દે છે.

આવો ધર્મ વધારી દે તે પણ (૧) નિરાશંસભાવે (૨) શુદ્ધ ધર્મપરિણતિથી, ધર્મની અટલ અવિહડ શ્રદ્ધાથી, અને (૩) પ્રભુ પ્રત્યેના અનન્ય રાગથી ધર્મ વધારી દે, પછી પુત્રપ્રાપ્તિના એના અંતરાય કર્મની મજાલ છે કે તૂટ્યા વિના રહે ?

ઈંદ્રની સુલસાની પ્રશંસા - દેવપરીક્ષા :

બન્યું એવું કે અહીં સુલસાને ધર્મરંગ - ધર્મપરિણતિ વધી રહી

છે, ત્યારે ઈંદ્ર પોતાની દેવસભામાં સુલસાના ગુણ ગાય છે કે 'જુઓ; દેવતાઓ ! પૃથ્વીલોકમાં રાજગૃહીમાં સુલસા શ્રાવિકાની ધર્મપરિણતિ એવી અચલ છે કે એને એમાંથી દેવ પણ ચલાયમાન ન કરી શકે.'

ત્યાં એના સેનાપતિ હરિણૈગમેષી દેવને તરંગ જાગે છે કે 'લાવ; જરા સુલસાની ધર્મપરિણતિની નિશ્ચલતા જોઉં.' તે એણે સાધુભક્તિના વિષયમાં સુલસાની ધર્મપરિણતિ પરખવાનું નક્કી કર્યું અને પોતે બે મુનિના રૂપ કરીને સુલસાના ઘરે 'ધર્મલાભ' કહીને પ્રવેશ કરે છે.

કેમ આ પરીક્ષા ? એટલા જ માટે કે આમાં ધર્મપરિણતિની ભારે કસોટી આવવાની છે, બહુ ઊંચી ધર્મપરિણતિનું આમાં માપ નીકળવાનું છે. એ આગળ સમજાશે.

દેવતા સમજે છે કે બીજી ત્રીજી કોઈ સાંસારિક વસ્તુની નુકસાની કરીને યા દુન્યવી આપત્તિ આપીને સુલસાના ધર્મરંગની પરીક્ષા કરવા જતાં સુલસા કાંઈ ધર્મરંગ ગુમાવે નહિ; કેમકે સુલસાએ ધર્મરંગમાં નક્કી કરેલું છે કે 'બાહ્ય કશું અનુકૂળ પ્રતિકૂળ આવવામાં તો જીવના શુભ-અશુભ કર્મ જ જવાબદાર છે. એમાં તો કર્મ કરે તે થાય, પછી ધર્મનો રંગ શા સારૂ ગુમાવવો ? ધર્મ જ આ કર્મના ખેલનો પાઠ ભણાવે છે. તો કર્મના ખેલ વખતે તો ધર્મી શ્રદ્ધાનો રંગ ઓર વધારવાનો. બાહ્યમાં બગડ્યું તે તો કર્મના વાંકે, કર્મની આધીનતાએ બગડ્યું, હવે ખેદ, ગુસ્સો વગેરે કરીને આપણા આત્માનું શા સારૂ બગાડવું ? ને તે પણ આપણી જાતે બગાડવું ? છટ્ ! મારી જાતે જ મારા આત્માનું હું ન બગાડું.'

આમ સુલસાનો ધર્મરંગ જરાય ન ડગમગે. એટલે એનું પારખું તો કોઈ એના આત્મહિતકર ધર્મમાં વિઘ્ન ઊભું કરી જોવાથી થાય, એ સમજથી દેવતા એની પરીક્ષા કરવા સાધુનું રૂપ કરીને આવે છે.

મુનિનો 'ધર્મલાભ' અવાજ સાંભળતાં જ સુલસા ઉઠીને સામે આવી હાથ જોડીને 'પધારો ભગવંત !' કહી આવકારે છે, વિનંતિ કરે છેઃ 'ભગવન્ અહીં આ છે, આ છે... ખપે એનો લાભ આપો.'

મુનિ કહે છે : 'અમારે એક મુનિને દરદ પર લક્ષપાક તેલની

જરૂર છે.' સુલસા હર્ષથી પુલકિત થઈ જાય છે, એના રોમાંચ ખડા થઈ જાય છે, એ મુનિના ઓવારણાં લઈ કહે : 'ઓહો ! ધન્ય ભાગ્ય મારા કે આ તેલ માટે આપ પધાર્યા, અને લાભ આપીને મને તારશો. તેલ હમણાં જ આપને વહોરવું છું.'

દેવતા એની ભાવ, ભક્તિ, વિવેક અને સુપાત્રદાનનો ઊછરંગ જોઈ ચકિત થઈ જાય છે. સુલસા તરત દાસીને કહે છે : 'પેલી અલમારીમાંથી પેલો લક્ષપાક તેલનો શીશો લાવ.'

દાસી જેવો અલમારીથી શીશો ઉપાડી બહાર લે છે કે તરત દેવતાએ અદશ્યપણે દાસીનો હાથ ધ્રુજાવી શીશો હાથમાંથી નીચે પાડી નખાવ્યો. શીશો જમીન પર પડી ફૂટી ગયો, તેલ ઢળી ગયું. જુઓ; કિંમતી લક્ષપાક તેલ છે. એ તેલ મુનિને વહોરાવવાનો લાભ મળવાને બદલે ભોંયભેગું થયું, તે દાસીના હાથે, શું થાય સુલસાને ? ગુસ્સો ન આવી જાય? પણ ના, સુલસાની ધર્મશ્રદ્ધા ધર્મપરિણતિ એ નથી આવવા દેતી. એ તો મુનિનો મહાકિંમતી લાભ લેવાની ચિંતામાં છે. એની આગળ મોંઘું લક્ષપાક તેલ પણ એને મામૂલી કિંમતનું દેખાય છે, એટલે પેલી મહાકિંમતી લાભની વસ્તુ આગળ આને શું રુવે ?

તરત સુલસા મુનિને હાથ જોડી કહે છે : 'પ્રભુ ! ફિકર ન કરશો, જરા ઊભા રહો, બીજો શીશો તૈયાર છે. એ મંગાવીને વહોરાવું છું. મારા અહોભાગ્ય કેવા કે મને આ ઉત્તમ લાભ મળે.'

દાસીને કહે : 'જો શીશો પડી ગયાની ચિંતા ન કરીશ. સાચવીને બીજો શીશો છે, તે લાવ. જરા ધ્યાનથી લાવજે.'

દાસી શું લાવે ? જેવો એ બીજો શીશો લઈને બે ડગલા ચાલી કે તરત દેવતાએ એને પણ પડાવી નાખ્યો. આમ છતાં સુલસા ગુસ્સે થયા વિના કહે છે : 'જરા ધ્યાન રાખ. મહારાજ સાહેબનો મહાકિંમતી લાભ ગુમાવી બેસીએ છીએ. લાવ ને ત્રીજો શીશો છે, એ જરા સાવચેતીથી લઈ આવ !' અહીં પૂછો,

પ્ર.- બબ્બે શીશા દાસીના હાથે ફૂટી ગયા, તો પછી સુલસા ત્રીજો શીશો જાતે લેવા કેમ ન ગઈ ? દાસીને લાવવાનું કેમ કહે છે?

ઉ.- એટલા માટે કે એને ચિંતા છે કે સાધુ મહારાજ પોતાના નિમિત્તે આવા કિંમતી તેલનો શીશો લાવવા જતાં ફૂટી જવાથી ખેદ પામીને ક્યાંક એમ ને એમ તેલ વહોર્યા વિના ચાલ્યા ન જાય. તેથી દાસીને તો શીશો લાવવાનું કહ્યું અને અહીં મુનિને ગળગળી થઈ ઊભા રાખીને વિનંતિ કરે છે : 'બાપજી ચાલ્યા ન જશો. હજી ત્રીજો શીશો છે, એ હમણાં જ આવે છે ને આપને હું વહોરાવું છું.'

દાસીને કહે : 'જો બેન ! હવે એક જ શીશો છે, તે બહુ સાચવીને લાવ. જેથી આપણને મહા સુપાત્રદાનનો લાભ મળે અને મહારાજ સાહેબના ખપમાં આવી જાય.'

દેવતા સુલસાનું દિલ જોઈ રહ્યા છે કે 'ક્યાંય એનામાં દાસી પર ગુસ્સો કે કિંમતી તેલ ઢોળાઈ જવાનો ખેદ આવીને ધર્મરંગ ભૂંસાઈ કષાયનો રંગ ચડે છે ? ના રે ના, એક ખૂણામાં ય એ નથી. ઠીક; હજી આગળ ચકાસવા દે.' દેવતાનું જોવું એટલે ? દેવની પરીક્ષા આગળ માણસની એની સામે શી ગુંજાયશ ? દાસીના હાથમાંથી ઠેઠ નજીક આવી સુલસાને આપે તે પહેલાં શીશો પડાવી નાખ્યો. દેવ સામે દાસીનું શું ગજું ? પરંતુ જો જો હોં; દેવની સામે માણસનું બાહ્યની વાતમાં ગજું નહિ, પણ અભ્યન્તર વાતમાં તો ભારે ગજું છે અને એ ગજું સુલસા જુઓ, કેવું દેખાડી આપે છે !

શીશો ફૂટતાં દાસી પોકેપોક રડવા માંડી, કપાળ ફૂટવા માંડી કેઃ 'હાય હાય ! હું આ કેવી અભાગણી કે આવા કિંમતી લક્ષપાક તેલના ૩-૩ શીશા મેં ફોડી નાખ્યા ? કેટલી ભયંકર મારી ગફલત ? ઓ શેઠાણી ! હા, મને પાપિણીને ફૂટી મારો, હું નાલાયક છું, જીવતી રાખવા લાયક નથી... ઓ રે ...!' કપાળ ને છાતી કૂટતી જાય ને ભારે કલ્પાંત કરતી જાય છે, 'હાય રે ! મરી ગઈ રે ! આ મને મોત કેમ નથી આવતું ? ઓ જમડા ! મને લઈ લે. હો હઈડા ! ફૂટ ફૂટ તું ફૂટી પડ... ઓ રે...'

સુલસાનું દાસીને તાત્ત્વિક આશ્વાસન ? :

સુલસા એને કહે છે : 'અરે ભલી રે બાઈ ! આવી મામૂલી

ચીજમાં રોવાનું શું ? બંધ કર રોવાનું. એમ તો મારા હાથે પણ, ભાગ્ય ન હોત તો ક્યાં ન ફૂટત ? આ તો આવા મહાન સુકૃતલાભનું મારું અંતરાય-કર્મ આ કરાવી રહ્યું છે. તારો કશો વાંક નથી. વાંક મારા કરમનો સમજી, મને તારા પર કશું દુઃખ નથી. આજ સુધી એની એ જ તું સાવધાનીથી બધા કામ સારી રીતે કરનારી, તે આજે કાંઈ સાવધાનીથી ન કરે ? પણ મારા કરમ વાંકા, લાભાંતરાય કર્મ જોરદાર, એમાં તારું, મારું કે મોટા દેવતાનું ય ન ચાલે. તારો કશો વાંક નથી. દુઃખ ન કરીશ. શીશા ફૂટવામાં કાંઈ સર્વસ્વ નથી લૂંટાઈ ગયું. પૂર્વ જનમમાં આપણે મોટા દેવ હતાં, સમ્રાટ્, રાજા કે ક્રોડોપતિ મોટા શેઠ હતાં તે આપણા વિમાન ગયા ને ? રાજ્યપાટ ગુમાયા ને ? ક્રોડોની સંપત્તિ સાફ થઈ ગઈ કે નહિ ? તો ત્યાં આપણું શું ચાલ્યું ? ત્યારે એ મહા વૈભવના નાશ આગળ આ માત્ર ત્રણ શીશાનો નાશ શી વિસાતમાં છે ? એમાં શું રોવાનું ? પેલા મહાન નાશ પણ આપણે બરદાસ્ત કર્યા, ચલાવી લીધા, તો આ મામૂલી નાશને શું આપણે બરદાસ્ત ન કરી શકીએ ? શું ન ચલાવી લઈએ ? જવા દે હવે એને યાદ પણ કરવાનું.'

સુલસા મુનિઓને હાથ જોડી કહે છે : 'ભગવન્ ! આજ હું કમનસીબ છું, છતી નિર્દોષ વસ્તુ આપના કામમાં ન લાવી શકી ને હું લાભ ન પામી શકી ! કૃપા કરજો, મારે ત્યાં અમારા ઉપયોગ માટે આવું તેલ બનવાનું ચાલું જ છે, બે દિવસમાં તૈયાર થઈ જાય ત્યારે આપ પધારજો, મને અવશ્ય લાભ આપજો, આપ દયાના સાગર છો, પાપના દરિયામાં ડૂબેલી મારા પર દયા કરજો, જેથી મારે કાંઈક તરવાનું થાય.'

દેવતા શું ચકાસે ? સુલસાના ધર્મરંગથી ભર્યા બોલ અને એની પાછળ અચલ ધર્મશ્રદ્ધાથી મઘમઘતું દિલ જોઈ રહ્યો છે. દેવતાના મનને એમ થાય છે કે 'આ બાઈની કેટલી સદ્ધર ધર્મપરિણતિ ! પોતાની કિંમતી ચીજ, દાસીને ફરી ફરી સાવધાની આપ્યા છતાં, એ નાશ કરી નાખે એનો તો કદાચ એને ગુસ્સો ન થાય, પણ આ તો સુપાત્રદાનના મહાન સુકૃતનો લાભ લેવાની ચીજ બરાબર લાભ લેવાના અવસરે શીશા ફોડી

ઢોળી નાખે, એકવાર, બીજીવાર, ત્રીજીવાર; છતાં એના પર ગુસ્સો નહિ? પાછી આ ફોડનારી તો નોકરમાણસ ! હજી ઘરના ધણી કે દીકરાએ ફોડ્યાં હોય તો તો ગુસ્સો ન કરે, પણ નોકરમાણસ પર ગુસ્સો ન થાય ? ગજબ છે આ શ્રાવિકા ! નોકરમાણસ પર પણ ગુસ્સો નહિ, તો મુનિ માટે તો એવું શાનું જ થાય કે, આ મહારાજ કેવા અપશુકનિયા કે મારા ત્રણે કિંમતી શીશા ફૂટી ગયા ?'

અહીં હવે સમજાઈ ગયું હશે કે

પ્ર.- દેવતાએ સુલસાની ધર્મશ્રદ્ધાની અડગતા ચકાસવા આ પરીક્ષા કેમ રાખી ? કેમ કોઈ બીજો મોટો ઉપસર્ગ-ઉપદ્રવ દેખાડી ધર્મશ્રદ્ધા પરખવાનું ન કર્યું ?

ઉ.- એનું કારણ, પૂર્વે પતિને થતી પુત્રની ઝંખના અને પુત્રના અભાવે થતી પતિને અશાંતિ વખતે સુલસાએ પતિને એ ઝંખના અને અશાંતિ ન કરવા ઉપદેશ આપ્યો છે, એમાંથી વર્તાઈ જાય છે. એ ઉપદેશમાં એટલી બધી ધર્મશ્રદ્ધા તરવરે છે કે સુલસાને મન પુત્રો વગેરેની પ્રાપ્તિ કોડીની કિંમતની છે, કેમકે એથી કશી સદ્ગતિ કે મોક્ષનો પાસપોર્ટ નથી મળતો. એને મન કિંમત ધર્મની છે, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની છે. એટલે પછી ત્યાં વૈભવ, પરિવાર કે શરીરની પણ શી કિંમત હોય ? એના પર ઉપદ્રવ આવે તો એથી ધર્મ તો કાંઈ ઘવાતો નથી, પછી શું કામ એ ધર્મ શ્રદ્ધાથી ચલિત થાય ?

ત્યારે અહીં સુપાત્રદાન દેવાના અવસરે જો નોકર માણસના હાથે દાનની કિંમતી વસ્તુ વારંવાર નષ્ટ થઈ જાય, તો સારા સુપાત્રદાનનો ધર્મ ઘવાય છે. એટલે એમાં મન આકુળ-વ્યાકુળ થવાનો સંભવ છે. ગુસ્સો, નિરાશા, ખેદ, નિસાસા વગેરે થવાને અવકાશ ગણાય. માટે દેવતા એમાં સુલસાની સ્વસ્થતા પરખવા માગે છે. તેથી એ ઉપદ્રવ કર્યો ને એ કાંઈ નાનો ઉપદ્રવ નથી, મહાન ઉપસર્ગ છે. સુલસાને પોતાને જ અત્યંત અને એકની એક જ પ્રિય વસ્તુ ધર્મ છે, એના પર ઉપદ્રવ એ મોટો ઉપદ્રવ કહેવાય. એમાં સુલસા પાર ઊતરી, આકુળ-વ્યાકુળ ન થઈ. ત્યારે પૂછો,

ધર્મ ખાતર ગુસ્સો-નિર્દયતા ન કરાય ? :

પ્ર.- સંસાર ઘવાતો હોય ને આકુળ-વ્યાકુળ ન થાય એ તો ગુણ કહેવાય, પરંતુ ધર્મ ઘવાતો હોય ને આકુળ-વ્યાકુળ ન થાય, શું એ ગુણ ગણાય ? ધર્મના પ્રેમીને તો એથી લાગી જ આવે ને ?

ઉ.- જરૂર લાગી આવે, પણ એથી એ શું કરે ? આકુળ-વ્યાકુળ થાય એટલે શું સામા પર ચડભડાટ કરે ? શું ગુસ્સો ધમધમાવે ? તો એ કરવામાં ધર્મપરિણતિ શી આવી ? ધર્મશ્રદ્ધા શી ચળકી ? કરુણા ભાવ ક્યાં રહ્યો ? શું કરુણા એકલા રોટલા વગેરેના દુઃખી પર જ કરવાની છે ? કર્મપીડિત પાપી-અધર્મી, ભૂલેલા જીવ પર કરુણા નહિ કરવાની ? પેલી તો દ્રવ્યકરુણા છે, આ ભાવકરુણા કહેવાય. ને વધુ મહત્ત્વની ભાવકરુણા છે, એ કેમ ભૂલાય ? એના વિના કેમ ચાલે? ભગવાને તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જેલું તે આ સર્વ કર્મપીડિત જીવો પરની ભાવકરુણાની ઉપર ઉપાર્જેલું. એટલું મોટું ફળ આપનારી ભાવકરુણાનો પ્રભાવ કેટલો મોટો કહેવાય ? તો નાની બાબતમાં એ કેમ ચૂકાય ? ભૂલેલા ઉપર, પાપી પર કરુણાને બદલે ગુસ્સો જ કરવાનો હોય તો પછી કરુણા કોના ઉપર કરવાની ? નહિ ભૂલતા પર ? ધર્મી પર?

ધર્મશ્રદ્ધામાં કરુણા ભળેલી જ છે. દયા વિના ધર્મ નહિ. જો દયા નહિ, તો દિલ કઠોર થાય; કઠોર દિલમાં ધર્મ કેવો ?

પ્ર.- તો શું બધા જ ધર્મી ક્ષમાશીલ જ હોય ?

ઉ.- ના, એવો નિયમ નહિ. ધર્મીને ય ગુસ્સો થઈ જાય, પણ એથી કાંઈ દિલ નિર્દય ન બનાવે. ગુસ્સો થવા પર એ સિક્કો ન લગાવે કે 'એમાં શું ? ગુસ્સો તો થાય જ. સામો આવું કરે ત્યારે ગુસ્સો તો કરવો જ જોઈએ. એનું દિલ ઘવાય તો ઘવાય, એમાં આપણે શું કરીએ ? એ શું કામ આવું કરે ?' મનમાં આવું આવું થાય તો દયા ગઈ. દયા હોય તો તો ગુસ્સાને સ્વાભાવિક ન ઠરાવે, કર્તવ્ય ન માને, પછી ભલે ને સામાએ પોતાની ધર્મસાધનાને બાધા પહોંચાડી હોય. એવા ભૂલતાં જીવ પર દિલમાં અખંડ ભાવદયા વહેતી રાખવી જોઈએ. ભાવદયાને જગા જ આવા ભૂલતાં કે પાપી-અધર્મી જીવો પર છે. આપણું બહારનું

કાંઈ ન બગાડ્યું, પણ ધર્મસાધના બગાડી ને એના પર આપણને ગુસ્સો થઈ આવ્યો છતાં દિલમાં એના પર 'બિચારો કર્મવશ ભૂલે છે, એને સદ્બુદ્ધિ મળો' એવી ભાવદયા જીવંત રાખવી પડે.

ખરી વસ્તુ એ વિચારવાની છે કે ધર્મસાધનાને સામાએ બાધ પહોંચાડ્યો યા આપણા કર્મે બાધ પહોંચાડ્યો છતાં એણે આપણી અંતરની ધર્મપરિણતિને નથી બગાડી.

ધર્મપરિણતિ તો આપણે જાતે બગાડીએ તો જ બગડે.

જુઓ, કૂરગડુ મુનિને તીવ્ર ક્ષુધાવેદનીય - અશાતા વેદનીય કર્મનો ઉદય આવ્યો. એણે એમની તપની સાધનાને બાધ પહોંચાડ્યો. હવે એ તપ નથી કરી શકતાં; તો શું મુનિનું બગડી ગયું ? મુનિ આકુળ-વ્યાકુળ થાય ? હાયવોય કરે ? જો બગડી ગયું હોત તો એ ખાનારા કૂરગડુ મુનિ; મહાતપસ્વી બીજા મુનિઓના પહેલાં જ ખાતાં-પીતાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા, તે પામી શકત ? આત્માનું બહુ બગડી ગયેલાને કેવળજ્ઞાન શાનું થાય ?

બે રીતે - સ્વ યા પરથી ધર્મસાધના અટકે, ત્યાં ધર્મપરિણતિથી આશ્વાસન :

ધર્મી જીવને (૧) કોઈ પોતાના અશુભ કર્મના ઉદયે રોગાદિ આવે અને બાહ્ય ધર્મસાધના અટકે અથવા (૨) કોઈ વ્યક્તિના કારણે પોતાની બાહ્ય ધર્મસાધના અટકે; ત્યાં આ મોટું આશ્વાસન છે કે મારી આંતરિક ધર્મપરિણતિ સલામત છે ને ? તો ફિકર નથી. પહેલામાં દીનતા કે નિસાસાની અને બીજામાં ક્રોધ-અરુચિ વગેરે કષાયની જરૂર નથી.

કૂરગડુ મુનિ અને સુલસા :

(૧) કૂરગડુ મુનિને પોતાના જ કર્મે તીવ્ર ક્ષુધાની અશાતાના કારણે બાહ્યથી તપની સાધના અટકી, છતાં આંતરિક ધર્મપરિણતિ એમને સલામત હતી. તેથી દીનતા, નિસાસા, બીજાના તપ પર ઈર્ષ્યા વગેરેમાં ડૂબ્યા રહેવાનું એમણે ન કર્યું, પરંતુ પોતાના પૂર્વભવના દુષ્કૃતની નિંદા કરતાં રહ્યા. આ આંતરિક ધર્મપરિણતિ હતી. તેમજ સંયમભાવ, જિનવચનરાગ વગેરે ધર્મપરિણતિ સલામત હતી અને એણે જ એમને ખાતાં બેઠેલાં છતાં કેવળજ્ઞાને ચડાવી દીધા.

(૨) સુલસાને બાહ્ય વ્યક્તિ દાસીના હાથે શીશા ફૂટવાથી સુપાત્રદાનરૂપી ધર્મની સાધના અટકી, છતાં એણે દાસી પર ગુસ્સો, અરુચિ ન કર્યા. કેમકે એની આંતરિક ધર્મપરિણતિ સલામત હતી ને એણે એને દેવતાની પરીક્ષામાં પાર ઉતારી અને દેવતા હવે એને વરદાન આપે છે. તો વિચારો,

બંનેની ધર્મપરિણતિ શી ?

(i) મહાત્મા કૂરગડુ મુનિની ધર્મપરિણતિ એટલે,

(૧) 'પોતાને તપ નથી થતું' એનું દુઃખ છે, પણ નિરાંત નહિ કે 'ચાલો; આપણે કર્મનો ઉદય છે, તેથી તપ નથી થતો, માટે હવે નિરાંતે ખાવાનું રાખો.' કૂરગડુને નિરાંત નહોતી, માટે ખાવામાં રસના જીભ માટે રસની ઉજાણી અને અનેક ટંક નહોતાં રાખ્યા, પરંતુ ઘડો ભરીને કૂર-ભાત અને તે પણ માત્ર એકવાર લેવાનું રાખેલું. તેથી જ 'કૂરઘડુ' નામ પડેલું ને ?

તમારા અંતરની વૃત્તિ તપાસજો કે પર્વતિથિએ પણ માને કે તપ ન થયો તો પણ છૂટા રહીને ખાવામાં ટંક કેટલા ? અને રસની મહેફિલ ઉજાણી કેવી નિઃસંકોચ ઉડાવાય છે ? શું આ ધર્મપરિણતિ છે ? ચાલો; આજે માથું દુઃખે છે, તપ નહિ થાય, પછી ખાનપાન કેવા ઠંડે કલેજે ? ને ભોજન કેવા રાજાશાહી ? દિલને ખટકો ખરો કે આ હું પવિત્ર પર્વતિથિની વિરાધના કરી રહ્યો છું ? તપ-સમૃદ્ધિ ગુમાવી રહ્યો છું ? અરેરે ! મારું શું થશે ? હૈયું રડે ખરું ? પર્વતિથિએ પણ રસનાની ઉજાણીમાં આ નહિ, તો સામાન્ય તિથિએ હૃદય-રુદનની વાત ક્યાં ? ભૂલશો નહિ :

બાહ્ય તપ એ ઈંદ્રિયોની અવિરતિના ઘોર પાપને અટકાવનારું એક મહાન સાધન છે.

અવિરતિ એટલે પાપની છૂટ. એ બે પ્રકારે : (૧) હિંસાદિ પાપોની અવિરતિ (૨) ઈંદ્રિયો અને મનની અવિરતિ. હિંસા-જૂઠ-ચોરી-મૈથુન-પરિગ્રહ-રાત્રિભોજનની છૂટ અને પાંચ ઈંદ્રિયો તથા મનની છૂટ; એમ ૧૨ ભેદે અવિરતિ છે. સાધુ તો શું, પણ સારા શ્રાવકો ય વાતવાતમાં

દ્રવ્યસંકોચ અને રસત્યાગના નિયમ-પ્રતિજ્ઞા-અભિગ્રહો કરે છે, તેનું ફળ આ કે ઈંદ્રિયો અને મનની છૂટનું ઘોર પાપ અટકે. જીવ સંસારમાં કેમ ભટકતો રહ્યો છે ? તીવ્ર વિષયાસક્તિના કારણે ને ? એ આસક્તિ કેમ પોષાય છે ? કહો, ઈંદ્રિયો અને મનને ન્યાયી-અન્યાયી રીતે મળતાં કોઈ પણ વિષયમાં ભટકવાની છૂટ છે, અવિરતિ છે, વિરતિ-વિરામ-અંકુશ નથી માટે. નાના નાના કે મોટા વિવિધ નિયમો, અભિગ્રહોથી એ ઈંદ્રિયો અને મનની છૂટ પર, અવિરતિ પર કાપ પડે છે. એથી ઓટોમેટિક સ્વાભાવિક રીતે એટલા પ્રમાણમાં ઈંદ્રિય, મનના તાનામાના અટકે છે.

વ્રત નિયમોથી ઈંદ્રિય-મનના તાનામાના અટકવાથી એટલી વિષયાસક્તિ પોષાતી અટકે છે. એનું ફળ સંસાર પર છીણી મુકાણી. ભવભ્રમણ લંબાતું અટક્યું, માટે એવા ભોગ ઉપભોગના સંકોચના નિયમ; એ તો જીવન માટે મહાન આશીર્વાદરૂપ છે.

શુષ્ક અધ્યાત્મી ક્યાં ભૂલે છે ? :

વિષયાસક્તિ માત્ર ભાષણ કરવાથી કે કોરા જડ ચેતનાના ભેદજ્ઞાનથી, આ શુષ્ક અધ્યાત્મ-આત્મદ્રવ્ય પર્યાયના વાયડા ચિંતનથી ન અટકે, ન દબાય. એને દબાવવા માટે તો ઈંદ્રિયો અને મનના તાનામાના અર્થાત્ ગમે તે, ગમે તેટલા, વિષય અને એને ફાવે ત્યારે ભોગવવાની છૂટ પર અવિરતિ પર કાપ મૂકવો પડે અને તે વ્રત, નિયમ, તપસ્યાથી મૂકાય.

એકને બદલે ત્રણ ગાદલાની શય્યામાં સૂવું હોય, ચાલું સામાન્ય મોટરને બદલે એમ્બેસેડર કારમાં ફરવું હોય ને કહે : 'આત્મદ્રવ્યના પર્યાયોનું ચિંતન કરું છું.' એને **અધ્યાત્મભાવ અર્થાત્ આત્માનું મૂલ્યાંકન અને વિષયોનું અવમૂલ્યાંકન** આવે ? વિષયાસક્તિ તૂટે ? 'પુદ્ગલ આત્માને કાંઈ અસર કરતું નથી.' એમ ચિંતવતાં રહી સાલમપાક, ઘીંકેળાં ને આફુસ કેરીના ચીરિયાં ઉડાવવા હોય, એને અંદરની વિષયાસક્તિ મોળી પડે ? ભગવાન ભગવાન કરો ! વિષયોની જાલિમ આસક્તિ એવી સુંવાળી કે મુડદાલ નથી કે ત્યાગ વિના એમ જ ખસી જાય.

વિષયાસક્તિ તોડવા માટે ત્યાગ-વ્રત-નિયમથી ઈંદ્રિયો-મનની ગમે ત્યાં જવાની છૂટને, સ્વતંત્રતાને નાથવી પડે.

(૧) મહાત્મા કૂરગડુમુનિને તપ ન થઈ શકવાનું તો દુઃખ હતું જ. બીજું;

(૨) કૂરગડુ મહાત્મા આ કરતાં હતાં : 'ઉપવાસનો તપ નહોતો થઈ શકતો તો કૂર-ભાત લેવાનું રાખી બીજી વસ્તુના ત્યાગથી ઈંદ્રિય-મનની છૂટને, અવિરતિને નાથતાં હતાં, વિષયાસક્તિને એમ દબાવતાં હતાં. એ એમની મહાન ધર્મપરિણતિ હતી. સાથે તપ ન થઈ શકવાનું ખરેખર દુઃખ તો હતું જ, એ ય ધર્મપરિણતિ હતી.

(૩) વળી તપસ્વીઓના તપની ભારે અનુમોદના હતી, એ પણ ધર્મપરિણતિ હતી. એથી જ,

(૪) તપસ્વીઓ તરફથી ટોણો-ઠપકો-અપમાન આવે, તો એથી રીસ ન કરતાં 'એમની મહાન કૃપા વરસી અને તે પોતાના અંતરાયકર્મને તોડી નાખશે.' એવી શ્રદ્ધા હતી, આનંદ હતો. અપમાનની ખતવણી કૃપામાં કરી, એ પણ ધર્મપરિણતિ છે. માટે તો 'લાભ આપો' એમ માગતાં પોતાના પાત્રમાંના ભાતમાં તપસ્વીઓએ ટોણો મારી થૂંકવાનો લાભ આપ્યો, ત્યારે આ મહાત્માએ એને તપસ્વીઓનું અમૃત માની 'હવે મારા અંતરાય કર્મના ઝેર નાબૂદ થઈ જવાના' એવો હર્ષ રાખીને થૂંકવાળા ભાત વાપરવાનું કર્યું. આ કેવી ઊંચી ધર્મપરિણતિ ? એવી ઊંચી કે એ આગળ વધતાં સામર્થ્યયોગ, અપૂર્વકરણ, શુક્લધ્યાન અને વીતરાગ ભાવની ધર્મપરિણતિ બની ગઈ.

(૫) માત્ર એટલાથી એમ નથી બન્યું, પરંતુ તપ નથી થઈ શકતો એટલે સાધનાનો એક વેપાર, એક દુકાન, એક પેઢી કાચી પડી તો બીજા સ્વાધ્યાય-વિનય-વૈયાવચ્ચ-આવશ્યકની સાધનાના વેપારમાં વિશેષ જોર લગાવ્યું. વિશેષ તન્મયતા, વિશેષ ઉલ્લાસ, વિશિષ્ટ શુભ લેશ્યા ઝળકાવી, આ પણ ધર્મપરિણતિ છે. એટલું જ નહિ, કિન્તુ

(૬) વિશેષ દુઃખ તો તપ ન થઈ શકવાના દુઃખ કરતાં તપને

અટકાવનારા જે વીર્યાન્તરાયકર્મ અને અશાતા કર્મ એને ઊભા કરનાર પૂર્વના દુષ્કૃત્યનું દુઃખ હતું. 'પૂર્વે મારા જીવે અરે ! કેવા ખાનપાનની મોજના પાપ કર્યા હશે ! કેવા બીજાને તપના અંતરાયના યા તપ પ્રત્યે અરુચિ-અવગણના વગેરેના પાપ કર્યા હશે, તપસ્વીની નિંદા, તપસ્વીના અપમાન, કે જાલિમ વિષયાસક્તિ વગેરે કોઈ દુષ્કૃત્ય મેં કેવા આચર્યા હશે કે એથી આ તપનો અંતરાય ઊભો થયો ? અરે ! કેવો મારો એવું કરનારો દુષ્ટ આત્મા !' એમ સ્વાત્મ ઘૃણા-જુગુપ્સા સાથે પૂર્વ આચરિત દુષ્કૃત્યોનું વિશેષ દુઃખ ધરતાં હતાં, એ ધર્મપરિણતિ હતી.

પ્ર.- આટલી ધર્મપરિણતિમાં વીતરાગતા-ધર્મની પરિણતિ અને કેવળજ્ઞાન શી રીતે થયાં ?

ઉ.- એમાં તપસ્વીઓના મુખામૃતથી મિશ્રિત ભાત વાપરતાં મનને એમ થયું હશે કે,

વીતરાગ બનાવનારી વિચારણા :

'અરે ! કેવા મારા પૂર્વના ગોઝારાં દુષ્કૃત્યો ! ધિક્કાર છે આ શરીરને કે જે જીવને ખાવાની ગુલામીમાં પાડે છે ! શરીરે જ જીવને માયા લગાડી એક યા બીજાં દુષ્કૃત્યોમાં પ્રેરેલો. જીવને ક્યાંક સ્વમાન-હાનિ લાગે છે તે શરીર પર જ - 'આ શરીરે માનહાનિ જોવાની?' એમ લાગે છે. પછી એના સન્માન ખાતર કેટલાય દુષ્કૃત્ય અને કષાય કરે છે. 'હાય ! આવા પાપિષ્ઠ શરીરને મારું કરું ? મારે ને એને શું લેવાદેવા ? હું તો અક્ષય-અજર-અમર, અનંતજ્ઞાનનો ધણી આત્મા; ત્યારે આ શરીર એ સડન - પડનશાલી, નાશવંત, જડ પુદ્‌ગલનો લોચો. એને ને મારે શું લાગે વળગે ?...'

- એમ શરીર પ્રત્યે પણ અનાસક્ત ભાવમાં ચડ્યા. કષાયો તદ્દન શાંત પડી ઉપશમ ભાવ આવ્યો. આ ધર્મપરિણતિ, એ અનાસંગ યોગની અને સમત્વયોગની ધર્મપરિણતિ.

અનાસક્તભાવ અને સમત્વભાવ આવ્યા પછી તો વીતરાગભાવ આવવાને વાર કેટલી ?

તરત વીતરાગભાવની ધર્મપરિણતિ સાધી અને બાકીના જ્ઞાનાવરણીયાદિ ત્રણ ઘાતીકર્મનો સમૂલ નાશ કરી કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

બોલો; કૂરગડુ મહાત્માની તપસાધના તૂટવા છતાં આંતરિક ધર્મપરિણતિ જે સલામત હતી, એમાં શું શું આવ્યું ?

ધર્મપરિણતિમાં આ આ આવ્યું :

(૧) બાહ્ય તપની સાધના ન થઈ શકવાનું દુઃખ.
(૨) તપ નહિ, તે ખાવા બેસવામાં રસ-આસક્તિથી ગભરાટ અને એ રસોનો ત્યાગ.
(૩) તપવેપાર અટક્યો તો બીજા સ્વાધ્યાયાદિ સાધના વ્યાપારમાં વિશેષ તન્મયતા-ઉલ્લાસ-ઉદ્યમ.
(૪) તપસ્વીઓના તપની અનુમોદના, પણ ઈર્ષ્યા નહિ.
(૫) તપસ્વી તરફના અપમાનને એમની કૃપામાં ખતવવાનું.
(૬) તપ ન થઈ શકવાના દુઃખ કરતાં એ ન થવા દેનાર અંતરાય અશાતાકર્મને ઊભા કરનારી પૂર્વભવની દુષ્કૃત્ય-ખરાબીઓનું ખૂબ જ દુઃખ તથા
(૭) મૂળ પાપરૂપ શરીર પર પણ ધિક્કાર વરસવાપૂર્વક આસક્તિનો ત્યાગ;

- આ બધી ય ધર્મપરિણતિ છે. કૂરગડુ મહાત્માને એ વધતી ચાલી, એ બાહ્ય તપ વિના પણ વીતરાગભાવની ચરમ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મપરિણતિ સુધી પહોંચી ગઈ અને એણે તરત કેવળજ્ઞાન અપાવ્યું. કહો, શું બગડ્યું? શું બાકી રહ્યું ? માત્ર એટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે તો પછી (૧) 'બાહ્ય તપની માંડવાળ ન થાય' આવી ધર્મપરિણતિવાળો શક્ય એટલો તપ કર્યા વિના રહી શકે નહિ તેમજ (૨) બાહ્ય તપ કરનારથી આંતર ધર્મ પરિણતિની બેપરવાઈ થાય નહિ.

આ 'પોતાના કર્મે અટકેલી ધર્મસાધના'ના દૃષ્ટાન્તરૂપે કૂરગડુ મહાત્માની વાત થઈ. હવે

(ii) 'બીજી વ્યક્તિના કારણે ધર્મસાધના અટકી હોય' એના દૃષ્ટાન્તરૂપે સુલસાની વાત.

એની ધર્મપરિણતિમાં શું શું હતું ? :

સુલસાને દાસીના હાથે શીશા ફૂટવાથી મુનિને દેવાનું લક્ષપાક તેલનું સુપાત્રદાન અટક્યું છતાં ધર્મપરિણતિ અંદરથી સલામત હતી. તો એથી શું બગડ્યું ? શું બાકી રહ્યું ? દેવતાઓ ઈંદ્રે કહ્યા મુજબની સુલસાની નિશ્ચળ ધર્મશ્રદ્ધા જોઈ પ્રસન્નતા અનુભવી ત્યારે જુઓ કે ધર્મશ્રદ્ધા ધર્મપરિણતિમાં શું શું હતું ? :

(૧) 'દાસીના હાથે શીશા ફૂટ્યા એમાં દાસીનો વાંક નથી, પણ મારા દાનાંતરાય કર્મનો જ વાંક છે, નહિંતર હંમેશા સાવચેતીથી કામ કરનારી દાસીના હાથે આવો કિંમતી માલ ભરેલો શીશો શાનો ફૂટે ?' એમ મન વાળી પોતાના કર્મના વિપાક પર દૃષ્ટિ રાખી, એ ધર્મપરિણતિ છે.

(૨) દાસી પર ગુસ્સો, અભાવ, અરુચિ કરવાને બદલે ક્ષમાભાવ રાખ્યો, એ ધર્મપરિણતિ છે.

(૩) 'પોતાનો કિંમતી માલ નષ્ટ થયો' એના લેશ પણ દુઃખ કરવાને બદલે 'મુનિરાજનો લાભ મળવાનું ચૂકાયું' એની અફસોસી કરવી, એ ધર્મપરિણતિ છે.

(૪) જ્યાં સુધી માલ પહોંચે છે ત્યાં સુધી એટલે કે ત્રીજા શીશા સુધી સુપાત્રદાનનો લાભ લેવાની વૃત્તિ રહી, એ ધર્મપરિણતિ છે.

(૫) અંતે લાભ ન મળવા પર પોતાના અંતરાય કર્મનો ખેદ અને સંયોગ થયે ફરીથી લાભ લેવાની આકાંક્ષા છે, એ ધર્મપરિણતિ છે.

(૬) ઘર-સંસારના જીવનમાં કર્મની પરાધીનતા હોઈ એવા કર્મપરાધીન સંસાર પર ગ્લાનિ છે, વૈરાગ્ય ઝળકે છે, એ ધર્મપરિણતિ છે.

કહો, આ બધી ધર્મપરિણતિ હોય પછી બાહ્યથી સુપાત્રદાનની ધર્મસાધના ન થઈ શકી એમાં શું બહુ બગડ્યું ? કશું નહિ. દેવતા એની ધર્મસ્થિરતા જોઈ તુષ્ટમાન થઈ ગયો. 'વાહ ! જેવી ઈંદ્રે વખાણી એવી આની સચોટ ધર્મશ્રદ્ધા છે, નિશ્ચળ ધર્મશ્રદ્ધા છે.' ત્યારે સવાલ થાય:

પ્ર.– ધર્મની શ્રદ્ધાવાળા જીવને દેવપરીક્ષામાં પાસ થવામાં શું કાંઈ વિશેષ લાગે ? એથી શું એને કાંઈ દેવ પાસેથી લૌકિક લાભ આંચકી લેવો છે ? એ જ જો ઉદ્દેશ હોય તો ધર્મશ્રદ્ધા શી ?

ઉ.– ના, ધર્મશ્રદ્ધાની અડગતામાં દેવતા પાસેથી એવો લાભ આંચકી લેવાનું ધ્યેય નથી. પરંતુ દેવ પરીક્ષા આવી પડી અને એમાં સાંગોપાંગ પસાર થવાનું મળે છે, તો એને પોતાના હૈયાંની ખાતરી થાય છે કે મારામાં ધર્મશ્રદ્ધા સાચી છે, તેમજ વળી એ સ્થિર છે. અને એથી એનો ઉલ્લાસ વધી જાય કે 'લાવ, ત્યારે જો ધર્મ એ સાચી ચીજ છે, તો મને શ્રદ્ધા વધારવા દે.' દેવપરીક્ષામાં પાસ થવાથી એને આ વિશેષતા થાય; એ એને મન એક મોટી કમાઈ છે.

સમકિતીને મન ધર્મપરિણતિ એ સાચું ધન છે. એ વધારવાનું મળે એમાં જ એને જીવનની મહાન વિશેષતા લાગે.

બસ, માનવજીવન જીવી રહ્યા છો ને ? તો આ કરો, ધર્મની પરિણતિ ઊભી કરો અને એને વધારતાં ચાલો, ન્યાલ થઈ જશો. પછી વાતવાતમાં દુન્યવી આઘુપાછું થવામાં દિલને ક્લેશ નહિ થાય, ગુસ્સો નહિ ઊઠી આવે. મનને થશે કે મારી ધર્મપરિણતિ જો સલામત છે, તો બહારનું બગડવાથી મારું કશું બગડ્યું નથી. અરે ! પહેલાં કહ્યું તેમ બીજાના વાંકે કે પોતાના અંતરાયાદિ કર્મના વાંકે બાહ્ય ધર્મ સાધના બગડી તો પણ જો ધર્મપરિણતિ સલામત છે, વિકસ્વર છે તો આત્માનું કશું બગડ્યું નથી. શા સારૂ ગુસ્સો કરવો કે ખળભળી ઊઠવું ?

બહારનું બગડે કે કોઈ ધર્મસાધના અટકે પણ અંતરની ધર્મપરિણતિ જો સલામત, તો આશ્વાસન લેવું કે આત્માનું કશું બગડ્યું નથી.

દેવ સુલસાને શું કહે છે ? :

સુલસા એની ધર્મશ્રદ્ધામાં–ધર્મપરિણતિમાં નિશ્ચળ રહી. દાસી પર ગુસ્સો કે બીજો ખળભળાટ એણે ન કર્યો, તો દેવતા પ્રસન્ન થઈ જાય છે, ને બધી બાજી સંકેલી લઈ દેવરૂપે પ્રગટ થઈને એને કહે છે :

'દેવી સુલસા ! ક્ષમા કરજે. આ તો ઈંદ્રે તારી અવિચળ ધર્મશ્રદ્ધાની

પ્રશંસા કરી, તેથી મને જરા એ પરખી જોવાનું મન થયું અને તને કષ્ટ આપ્યું. પણ ખરેખર જેવી ઈંદ્રે વખાણી તેવી જ તું છો. હું ખુશ થયો છું, તો કહે 'તારું શું પ્રિય કરું ?'

સુલસાને ધર્મશ્રદ્ધાને કશો બદલો લેવાની અપેક્ષા નહોતી, પરંતુ પતિની અસમાધિ ટાળવાનો આ મોકો દેખ્યો. તેથી કહે છે : 'મારે તો કાંઈ જોઈતું નથી. મહાવીરપ્રભુ મળ્યા છે એટલે બધું મળ્યું છે. પ્રભુ મળ્યા પછી શી કમીના ? પરંતુ તમે જાણો છો કે મારે મન શું દુઃખ છે, પુત્ર વિના પતિને અશાંતિ રહે છે. એ અશાંતિ ટાળી આપો.'

દેવતા જુએ છે કે : 'આમાં સુલસાને પોતાને કાંઈ એવી પુત્રની લાલસા નથી, પણ પતિની અસમાધિ ટાળવા ઝંખે છે. ધન્ય એની ધર્મપરિણતિને કે જે પ્રભુ મળ્યામાં સર્વસ્વ મળ્યું મનાવે છે ને સ્વજનની પણ ચિત્તસમાધિ ઈચ્છે છે.

સુલસાને કહે છે : 'લે આ ૩૨ ગોળીઓ, જ્યારે પુત્રની ઈચ્છા થાય ત્યારે એક ગોળી ગળી જજે. પુત્ર થશે.'

સુલસાએ ગોળીઓ લીધી. દેવ અદૃશ્ય થઈ ગયો.

હવે અહીં પણ એની ધર્મપરિણતિ કેવી મઘમઘતી છે ? એ જોવા જેવું છે. એના મનને એમ થાય છે કે 'મારે સાત પાંચ દીકરા મેળવીને શું કરવું છે ? ક્યાં એટલા બધાની પલેવણમાં મારો ધર્મસાધનાનો કિંમતી અવસર ગુમાવું ? એનાં કરતાં લાવ બત્રીસે ગોળી એક સાથે ગળી જાઉં, તેથી એક જ પુત્ર અનેકાનેક ગુણોવાળો, લક્ષણવંતો મળે.'

ધર્મપરિણતિની આ ખૂબી છે કે બીજી ત્રીજી લાલસાઓ માટે મનને ઢીલું-નિરુત્સાહ પાડી દે, મનને એના ઉત્સાહ ન કરાવે, એમાં દોડવા ન દે. એથી મનને એમ થાય કે,

'જીવન નભાવતાં બિનજરૂરી બાબતો વહોરવા-વધારવામાં ધર્મસાધનાનો કિંમતી અવસર ગુમાવવો પડે, તન-મન-વચન એમાં રોકાયા હોવાથી ધર્મસાધનામાં જતાં એટલા અટકે. તો હાથે કરીને એવી વેઠ વહોરવાની કે ઊભી કરવાની યા વધારવાની શી જરૂર જ છે ?' આમ ધર્મપરિણતિવાળાનું મન દુનિયાથી ધરાઈ ગયું હોય.

સમજાય છે ? દિલમાં ધર્મ પરિણમ્યો છે ને ? તો નકામી વાતોચીતો, બિનજરૂરી હરવા-ફરવાનું કે વગર જોઈતી બાબત વહોરવાનું કરતાં નથી ને ? અરે ! નકામા વિચાર પણ કરવા જેવા નથી. આ ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી વાત છે કે વિચાર-વાણી-વર્તાવ કે વસ્તુ, વગર જોઈતી કોઈ ચીજમાં પડવું નહિ. તે આટલા માટે કે એ અનંત કલ્યાણકર ધર્મસાધનાનો મહામૂલ્યવંતો માનવ સમય ચોરી લે છે.

સ્થૂલભદ્રજીને પહેલાં એમ થયું કે

(૧) જો આ રાજ્ય આપે છે તે મંત્રીપદની ઉપાધિ વહોરી લઉં, સ્વીકારી લઉં, તો પછીથી મંત્રીપણાના કાર્યો સમય માગશે, ને એ વેશ્યાની સાથેના રંગરાગનો એટલો સમય ચોરી લેશે. પણ એટલું જ વિચારીને એ અટક્યા નહિ. એ તો આગળ વધી વિચારે છે કે

(૨) **અરે ! એમ તો આ વેશ્યાના રંગરાગ પણ આ માનવજીવનમાં મળેલો દુર્લભ આત્મહિતસાધનાનો સમય ચોરી લે છે, તો પછી આ ઉપાધિ ય હવે શું કામ રાખવી ? બસ, અહીંથી જ એ વોસિરે.**

વોસિરાવ્યો સંસાર, સાધુપણું લઈ લીધું. ગુરુ પાસે પહોંચી શિષ્ય બની ગયા. ત્યાં પણ એટલેથી 'બસ' ન કર્યું.

(૩) 'સાધુપણામાં શા માટે ડાફોળિયાં, વાતોચીતો, પર-ડહાપણ, અને વિકલ્પો તથા સુખ આરામ કરવા ? એ અનંત કલ્યાણસાધક સ્વાધ્યાય-જ્ઞાનવૃદ્ધિ વગેરેનો અમૂલ્ય માનવ સમય ચોરી લે છે, માટે એ ય વોસિરે.' એમ કરી સાધુચર્યા, ગુરુસેવા અને સ્વાધ્યાયમાં એવા લાગી પડ્યા, એવા લાગી પડ્યા કે મહા પૂર્વ આગમોની રોજ ૭-૭ વાચના લેવામાં વગર થાક્યે એ એકલા જ રહ્યા. આ શું બતાવે છે ?

સાધનાનો દુર્લભ સમય ચોરે એને છોડો :

સ્થૂલભદ્રજીએ આ કેવું સૂત્ર લગાડ્યું ? પહેલાં કિંમતી લાગેલી વેશ્યાના રંગરાગનો સમય ચોરે એવું મંત્રીપદ જતું કર્યું પછી દુર્લભ લાગેલી

ચારિત્રની સાધનાના સમયને ચોરનાર એ રંગરાગ જતાં કર્યા. ચારિત્ર જીવનમાં ય મહાકિંમતી લાગેલા જ્ઞાનધ્યાનની સાધનાના સમયને ચોરનાર વિકલ્પો-વાતોચીતો.... વગેરેને છોડ્યા. મંત્રીપદ સંભાળવામાં સમય જાય ને ? એ સમયમાં રંગરાગ ગુમાવવા પડે ને ? માટે મંત્રીપદ જતું કરો. રંગરાગમાં જે સમય જાય એમાં ચારિત્રસાધના ગુમાવવી પડે ને ? માટે રંગરાગ છોડો. ચારિત્ર જીવનમાં ય વિકલ્પો, વાતોચીતો વગેરેમાં જે સમય જાય એટલો સમય જ્ઞાનધ્યાન ગુમાવવાનું થાય ને ? માટે એ વિકલ્પો વાતો વગેરે નહિ કરવાના. **સૂત્ર : 'સાધનાનો સમય ચોરે એને છોડો.'**

આ સૂત્ર પર આરાધનાની કેવી પ્રેરણા :

તમે સંપૂર્ણ ચારિત્ર નથી લઈ શકતાં, તો પણ જો આ સૂત્ર લગાડો કે 'નાની નાની મામુલી બાધા વિના છૂટ રાખવામાં વિરતિ ધર્મનો સમય ગુમાવવાનું થાય.' તો ઝટ એ છૂટને જતી કરી નાની નાની બાધામાં, વિરતિમાં, પ્રતિજ્ઞામાં આવવાનું બને. દા.ત. કલાક સુધી ખાવું પીવું ન હોય, પણ એટલો સમય 'ન ખાવાપીવાનો' નિયમ જો નથી, તો એ સમય છૂટમાં અવિરતિમાં જવાનો. તે જો નિયમ કર્યો તો છૂટમાં વેડફાતો સમય લેખે લગાડ્યો, પાપબંધ અટકાવ્યો.

લાખો-ક્રોડો મળવાનું દેખાતું નથી, પણ જો 'આટલાથી વધુ પરિગ્રહ મારે ન ખપે.' આવો નિયમ નથી તો મૂર્ચ્છા, છૂટ, અવિરતિના પાપમાં સમય જવાનો. દિવસના બ્રહ્મચર્ય પાળવું તો છે જ, પરંતુ એનો જો સવારથી જ નિયમ નથી, તો એની અવિરતિના પાપમાં સમય વેડફાઈ જવાનો.

એમ, જીવનમાં મોટા પાપો દા.ત. અંગારકર્મના ધંધા, વન બાળવા, તળાવ સુકાવવા, શસ્ત્રો બનાવવા, વેચવા વગેરે કર્માદાનના ધંધા કરવા નથી, છતાં જો એના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા નથી, તો એટલો સમય એની છૂટના, અવિરતિના મહા પાપમાં વેડફાઈ જવાનો ને પાપબંધ સતત લાગ્યા કરવાનો.

માટે આવા બિનજરૂરી પાપો કે પ્રવૃત્તિઓની છૂટ, અવિરતિ રહે એમાં શો ફાયદો ? એના લાંબા કે ટૂંકા સમયના જો ત્યાગના નિયમ રાખી લીધા હોય, તો એ સમય વિરતિમાં લેખે લાગી જાય.

માનવભવનો સમય વિરતિ આરાધવા માટે કિંમતી છે; એ સમય અવિરતિ કેમ ચોરી જાય ?

એમ રોજ નવકારશી પચ્ચક્ખાણ, દેવદર્શન-પૂજા, શક્ય રાત્રિભોજન ત્યાગ, કંદમૂળ ત્યાગ, સામાયિક વગેરે ધર્મસાધના કરવાને મોંઘેરો માનવસમય મળ્યો છે. એને ન આચરો તો એટલો સાધનાનો કિંમતી સમય વેડફાઈ જાય છે, પાપખાતાઓ એ સમય ચોરી જાય છે. એમ પર્વતિથિએ વિશેષ આરાધના નહિ રાખી, તો મહાકિંમતી જે પર્વસમય એને સરિયામ પાપખાતા ચોરી જશે.

પૈસા ચોરાય એથી જે આપદા નથી, એ સાધનાનો મૂલ્યવાન સમય ચોરાય એથી છે.

પૈસાના ચોરનાર ઉપર ભારે ક્રોધ ચડે છે, પણ આ મહાકિંમતી સાધના-સમય ચોરનાર ઉપર દિલને લેશ પણ દુઃખ ખરું ? ખોટી લાલસા અગર મૂઢતામાં નવકારશી નથી કરતાં યા નવકારશીની પોરિસી નથી કરતા, ત્યાં પચ્ચક્ખાણનો મળેલો કિંમતી આરાધના સમય ચોરાય છે, તો સવારે વહેલાં કે નવકારશી વાપરતાં હૈયું ક્લેશ અનુભવે ખરું ? એમાં મારા કિંમતી સમયવસ્તુ ચોરાવાનું દુઃખ થાય ? વિષયની આંધળી લંપટતામાં ૧૦ તિથિ બ્રહ્મચર્ય આરાધનાનો મળેલો મૂલ્યવંતો સમય ગુમાવી નાખવાનું થાય છે, એ મહા ખોટ પર હૈયું કકળે ખરું ?

'કિંમતી સાધના - સમય ચોરે એ ન જોઈએ' આ સૂત્ર લગાવ્યા કરો તો કેટલાય પાપ ઓછા કરી ધર્મ સાધનામાં લાગવાનું થાય.

ચારિત્ર પણ લીધા પછી ય આ ખૂબ ધ્યાન રાખવાનું છે કે 'ઉત્તમ જ્ઞાન-ધ્યાન-ભાવનાઓ અને ક્ષમા-નિર્લોભતાદિ શુભભાવોના સમયને વાતોચીતો, વિકલ્પો, ડાફોળિયાં, આરામી અને પરડહાપણ ચોરી ખાય છે. માટે મારે એ ન ખપે.'

મહાવીરપ્રભુ ગૌતમસ્વામીને કહે છે : 'સમયં ગોયમ ! મા પમાયએ' હે ગૌતમ ! એક સૂક્ષ્મ સમય પણ પ્રમાદ ન કરીશ. એનું રહસ્ય શું છે ? ભગવાન શું કહેવા માગે છે ?

'સમયં ગોયમ ! મા પમાયએ'નું રહસ્ય :

ભગવાનના કહેવાનો આ આશય છે :

'હે ગૌતમ ! બે મિનિટ પણ વાતોમાં પડીશ, તો સાધનાની મહાકિંમતી બે મિનિટ ચોરાઈ જશે. એક ક્ષણ પણ કોઈની ઈર્ષ્યાના વિકલ્પમાં પડીશ તો એ વ્યક્તિના સારા તત્ત્વની, પ્રમોદ ભાવનાની કિંમતી ક્ષણ ચોરાઈ જશે. એક સમય પણ ખાનપાન પર રાગનો વિકલ્પ કરીશ તો વૈરાગ્ય-ભાવ ઝળકતો રાખવાનો જે એ કિંમતી સમય, એ વેડફાઈ જશે.

હે ગૌતમ ! સાવધાન રહેજે. સહેજ પણ ડાફોળિયું મારીશ તો એટલો સ્વાધ્યાય, આત્મ-પરમાત્મ-ધ્યાનનો મોંઘેરો સમય બરબાદ જશે. સાવધ રહેજે. થોડી પણ સુખ આરામી કરી, તો એ અહીં મળેલો સાધનાનો મહામૂલ્યવંતો એટલો કાળ ચોરી લેશે. પાંચ મિનિટ પણ પરદોષ નિરીક્ષણ, પરતપ્તિ, પરસંતાપ ને પરમાં ડહાપણ ડહોળવામાં જો ગાળી, તો પરમાત્મ-ચિંતનનો અને સ્વરમણતાનો એટલો મહાકિંમતી સમય નષ્ટભ્રષ્ટ થશે.

આ બધા પ્રમાદ છે. ડાફોળિયાં; એ પ્રમાદ, વાતોચીતો; તો પ્રમાદ, અસત્ વિકલ્પો; પ્રમાદ, શૂન્ય મગજ; એ પ્રમાદ, સુખ-આરામી; એ પ્રમાદ, પરચિંતા; એ પ્રમાદ, ઈંદ્રિયોના વિષયાકર્ષણ; એ ય પ્રમાદ, અને ક્રોધાદિ કષાયો તેમજ હર્ષ-ખેદ, હાસ્ય, ભય, જુગુપ્સા, કામવાસના; એ બધા ય પ્રમાદ છે. એમાંના કોઈ પણ પ્રમાદમાં પડવાથી અહીં મળેલ અતિ દુર્લભ સાધનાકાળ ચોરાઈ-વેડફાઈ જાય છે.

પ્રભુના 'સમયં ગોયમ ! મા પમાયએ' ઉપદેશનો આ સાર છે. એટલે જો એ સાધના-સમયને ચોરાવા ન દેવો હોય, તો એ પ્રમાદને દૂર જ રાખવા જોઈએ. એ સાધના-સમયની કિંમત ન હોય તો તો કાંઈ કહેવાનું નથી. પણ જો સાધના સમયની કદર હોય, કિંમત હોય તો 'એક જ સમયમાં સાધના અને પ્રમાદ બંને નહિ બની શકે.' આ ગોખી રાખવું પડે.

પ્રતિક્રમણ, ચૈત્યવંદન વગેરે ધર્મ-સાધના કરીએ અને એમાં વાતોચીતો કરીએ, ડાફોળિયાં મારવા છે, મનમાં બીજા ત્રીજા વિકલ્પો

કે પરની ચિંતા બળતરા કરવી છે, તો સાધનાનો ઢંગધડો નહિ રહે. પ્રણિધાન યાને એકાગ્રતાથી સાધનામાં મનઃસ્થાપન વિના ધર્મસાધના નહિ. મન પ્રમાદમાં ગયું એટલે સાધનામાંથી ઊડ્યું. દેવદર્શનાદિ ધર્મક્રિયા કરતાં કરતાં વર્ષો થયા. તપાસો; ક્રિયા વખતે હવે આડુઅવળું એક પણ ડાફોળિયું નથી મારતાં ને ? સહેજ પણ વાતચીત નથી કરતાં ને ? બીજા ત્રીજા વિચાર નથી કરતાં ને ? પરચિંતામાં નથી પડતાં ને ?

દર્શનમાં કોઈ આડો આવ્યો, ત્યાં મનને શું થાય છે ? કહો; વલોપાત. 'આ કેવો છે ? આટલી સમજ નથી કે બાજુએ ઊભા રહેવાય? આપણાં લોકોમાં અક્કલ, વિવેક ક્યારે આવશે ?...' આ વલોપાત શું ચીજ છે ? પરચિંતા. ત્યાં પોતાની ચિંતા જ નથી. મારે વીતરાગના દર્શનથી શું કમાવવું છે ? રાગદ્વેષ ભૂલવાનું. આ કમાઈ જવાની મારામાં અક્કલ છે ? બીજાની અક્કલનો વિચાર આવે છે. પોતાની અક્કલનો વિચાર નથી. કોઈ દર્શનમાં આડો આવ્યો તો ભલે આવ્યો, તું માનસિક દર્શન કર. આંખોથી કરેલા દર્શન કેટલા યાદ રહ્યા, એની કસોટી થશે. આ કસોટી કરવાની અક્કલ ખરી ? સ્વચિંતા હોય તો અક્કલ આવે ને ? ચિંતા જ પરની કે એનામાં અક્કલ નથી. ભાન નથી કે પરચિંતામાં સ્વચિંતાનો કિમતી સમય ચોરાઈ જાય છે.

ત્યારે ડાફોળિયાં મારવાની કુટેવ વરસ બહોંતેર થવા આવ્યા છતાં મટી ? 'આ શું છે ? પેલું શું છે ? પેલો કોણ આવ્યો ? શું કરે છે એ ? આ કોણ ગયું ? આ આમ કેમ બેઠો છે ?...' આવી ને આવી જિજ્ઞાસા, જોવાની આતુરતા ડાફોળિયાં મરાવે છે. ખરી રીતે તો વાત આ છે કે,

મહાતારક સાધનામાં ચિત્ત ઠરતું નથી. એટલે આડા અવળાં ફાંફા મરાય છે, ડાફોળિયાં લગાવાય છે.

સિનેમા જોનારો ડાફોળિયાં મારે ખરો ? બોલપટનો સંવાદ કે ભાષણ સાંભળનારો ડાફોળિયાં મારે ખરો ? તો પછી કેમ ચૈત્યવંદન, પ્રતિક્રમણમાં કે વ્યાખ્યાન સાંભળતાં ડાફોળિયાં મરાય છે ? કહો, ત્યાં પેલાનું ચિત્ત ઠરે છે, અહીં ઠરતું નથી; તેથી ચિત્તને ઠારવા મન બીજે ઘલાય છે.

જે બાઈને ધણીમાં ચિત્ત ઠરતું નથી એને પરપુરુષો સાથે વાતો કરવા જોઈએ છે, પાડોશણો સાથે ખાસું બેસીને ગપ્પાં મારવા જોઈએ છે. જિનેશ્વર ભગવંતમાં, ભગવંતના ચૈત્યવંદનમાં, ભગવંતે ભાખેલી તારક ક્રિયામાં અને ભગવંતના વચનમાં ચિત્ત ઠરે તો આપોઆપ નકામી વાતોચીતો, ડાફોળિયાં, વિકલ્પો અને પરચિંતા બંધ પડી જાય.

જિનવચનમાં મન ઠરે છે એ માપવાની પારાશીશી આ, કે વાતો, ડાફોળિયાં, વિકલ્પો ન રહે.

વાતો, ડાફોળિયાં, વિકલ્પો ને પરચિંતા અટકાવવાની ચાવી આ, કે 'જિનમાં ઠરો, જિન વંદન-સ્મરણમાં ઠરો, જિનાજ્ઞાના ચિંતનમાં ઠરો, જિનાજ્ઞા-પાલનમાં ઠરો; એમાં અપૂર્વ આલ્હાદક-રોમાંચ-ગદ્ગદતા અનુભવો.' એ કરવું; એ ઊંચી ધર્મપરિણતિ છે.

સુલસાની ધર્મપરિણતિ એને 'જીવનમાં નકામી વેઠ વહોરવી નહિ, જીવન નભાવવામાં બિનજરૂરી હોય એવી ઉપાધિને વહોરવી નહિ.' આ જિનાજ્ઞાનું પાલન કરાવી રહી છે. તેથી જ એને પતિની સમાધિ પૂરતો જ એક પુત્ર જરૂરી છે, એથી અધિક પુત્રોની એને ઈચ્છા જ નથી. જિનેશ્વર ભગવંત અને એમના વચન વિચારવામાં એનું મન એટલું બધું ઠરે છે, પ્રસન્નતા અનુભવે છે કે દુનિયાની વાત વસ્તુમાં કશું લેવા, ચિંતવવા જેવું એને લાગતું નથી. કહો, એનું મન દુનિયાથી ધરાઈ ગયું છે. સંસારમાં બેઠી છે તે તો કર્મના દબાણથી.

તમે કહેતાં નહિ કે અમે ય સંસારમાં કર્મના દબાણથી બેઠા છીએ. એમ કહેવા પહેલાં વિચારજો કે તો પછી શું સંસાર હોંશથી નથી વહોર્યો ને ? હોંશથી નથી ચલાવતાં ને ? સંસાર ભયંકર દુઃખરૂપ લાગે છે ને ? માટે આશ્રિતોને એ જ સલાહ આપો છો ને કે આ સંસારમાં રહેવા જેવું નથી ? વધુ પડતી માલમિલકત, પરિવાર વધારવાનું મન નહિ ને ? એ વેઠ લાગે ને ?

સંસારથી મન ધરાઈ ગયું હોય તો માલ મિલકત, પરિવાર વેઠ લાગે અને એ વેઠ લાગવું; એ ધર્મપરિણતિ છે.

સુલસાને દેવતાએ ૩૨ ગોળીઓ આપેલી છે, તેથી તો મન માન્યા

પુત્રરત્નો મેળવી શકે. પરંતુ એનું મન સંસારથી ધરાઈ ગયેલું હોવાથી ને એને ધર્મસાધનાની જ ખરી ભૂખ હોવાથી પતિના સંતોષ ખાતર જ લક્ષણવંતો માત્ર એક જ પુત્ર પ્રાપ્ત કરવાની એને ઈચ્છા; તેથી એના મનને થયું કે '૩૨ ગોળીઓ સામટી લઈ લઉં, તો બત્રીસ લક્ષણવંતો એક પુત્ર પ્રાપ્ત થશે.' એમ વિચારીને એ બત્રીસ ગોળી એક સાથે ખાઈ ગઈ. પરંતુ એનું પરિણામ દુઃખદ આવ્યું. એને એકી સાથે ૩૨ ગર્ભ રહ્યા અને સમય જતાં એ ગર્ભ મોટો થયેથી સુલસાને પેટમાં ભારે અસહ્ય પીડા ઊભી થઈ.

એમ માનશો નહિ કે 'બહુ પુત્રોની ખટપટ ન જોઈએ.' એવી ધર્મપરિણતિથી જ આ નુકસાન ઊભું થયું ને ? ના જરાય નહિ. આ દુઃખ તો એની અજ્ઞાન દશાથી ઊભું થયું છે. દેવતાએ ૧-૧ ગોળી લેવાનું કહેલું, એનો પૂરો ભાવ ન સમજી શકી. એથી આ પીડા ઊભી થઈ છે.

નુકસાનને, દુઃખને અજ્ઞાનદશા, અવિવેક યા કોઈ રાગાદિ કષાયના બદલે ધર્મભાવના સાથે ગાંઠવું કે 'આ નુકસાન ધર્મભાવનાથી થયું.' એ મૂર્ખતા છે, મૂઢતા છે.

વીર પ્રભુને દુઃખ અભિગ્રહ-ધર્મથી નહિ :

પ્ર.- ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીજીએ અભિગ્રહ કર્યો કે રાજપુત્રી હોય, દાસપણું પામી હોય... અને વહોરાવે તો ભિક્ષા લેવી. એમાં હવે એમને મહિનાના મહિનાઓ સુધી ભિક્ષા-આહાર નથી મળતો ને ભૂખ સહવી પડે છે, તો આ આહાર ન મળવાનું કષ્ટ ને ભૂખ અશાતાનું દુઃખ અભિગ્રહરૂપ ધર્મના કારણે આવ્યું ન કહેવાય ?

ઉ.- ના, ન કહેવાય. કેમકે તો તો પછી ૬ મહિનામાં પાંચ દિવસ બાકી રહ્યા ત્યારે એમને કેમ આહાર મળ્યો ? અને એ ભૂખ-અશાતાનું કષ્ટ કેમ ગયું ? અભિગ્રહ ધર્મથી આહાર ન મળવાનું બન્યું હોય તો ચંદનબાળા કેમ મળી ? અને એની પાસેથી આહાર કેમ મળ્યો ? અભિગ્રહ ઊભો હતો તો કષ્ટ કેમ ટળ્યું ? આ સવાલ આવે. માટે ત્યાં કહેવું પડે કે પ્રભુના અંતરાયકર્મ હતાં, ત્યાં સુધી એણે આહાર

ન મળવા દીધો અને અશાતાકર્મે ભૂખનું કષ્ટ ઊભું રાખ્યું. એ કર્મો ભોગવાઈ જતાં આહારની પ્રાપ્તિ થઈ, ભૂખનું કષ્ટ ટળ્યું.

પ્રભુએ અભિગ્રહ આ માટે જ કર્યો હતો કે એ પૂર્વના કર્મો તોડી નાખે... કર્મનું કાર્ય આ, કે એ ઉદયમાં આવી કષ્ટ અનુભવાવીને ક્ષીણ થતાં જાય, ક્ષય પામતાં જાય. એટલે કષ્ટ-દુઃખ તો કર્મના ઘરનું અને કર્મક્ષય, અભિગ્રહ ધર્મના ઘરનો. તો બોલો, ધર્મથી ધર્મસાધનાથી દુઃખ કે લાભ ? દુઃખ ધર્મસાધનાથી કે કર્મથી, કર્મના ઉદયથી ? કહેવું પડે કે કર્મથી કષ્ટ, તથા અભિગ્રહ ધર્મ અને સહિષ્ણુતા ધર્મથી કર્મનાશનું સુખ. બસ,

(૧) આ સાવધાની રાખવાની છે કે એવું ન મનાઈ જાય કે ધર્મસાધનાથી દુઃખ આવે છે. માનવાનું આ જ કે ધર્મસાધનાથી-ધર્મપરિણતિથી સારું જ થાય. દુઃખ આવે, એ અશુભ કર્મથી.

એમ (૨) આ પણ સાવધાની જોઈએ કે જ્યાં એવું દેખાયું કે ગુસ્સો કર્યો, અભિમાન કર્યું, લોભ કર્યો, હિંસા-જૂઠ વગેરે આચર્યું ને સારું મન માન્યું બની આવ્યું, તે ક્રોધ-લોભાદિ કષાયથી યા હિંસા જૂઠ-અનીતિ આદિ પાપથી બની આવ્યું. પણ એમ જ માનવું જોઈએ કે એ મનગમતું બની આવવાનું તો અંદરના પુણ્યના ઉદયથી જ બન્યું; બાકી હિંસાદિ પાપો અને કષાયોએ તો પાપ સંસ્કારો તથા કષાય સંસ્કારો અને કર્મબંધન જ આપ્યાં, જે આગળ પાપોની, કષાયોની પરંપરા અને દુઃખ જ આપશે. સારાંશ :

ધર્મપરિણતિથી અને કષાયોથી તેવા શુભ-અશુભ સંસ્કાર અને તેવી પરંપરા સર્જાય. સુખ-દુઃખ, ગમતું-અણગમતું તો શુભ-અશુભ કર્મથી મળે.

આ માન્યતા પાકી રહે તો ધર્મ ઉપર આસ્થા વધે, પાપો અને કષાયો ઉપર નફરત રહે તેમજ સુખ-દુઃખને કર્મના ખેલ માની સુખમાં સુખના, મદના ઉન્માદ અને દુઃખમાં ખેદ, દીનતા ન આવે.

મહાન શ્રાવિક સુલસા આમાં સાવધાન છે. 'એક જ પુત્ર જોઈએ, બહુ નહિ. નહિતર ધર્મસાધનામાં વિશેષ અંતરાય પડે.' આ ધર્મપરિણતિ

એણે રાખી હતી અને 'પુત્ર સુલક્ષણો જોઈએ.' માટે એ દેવતાઈ બત્રીસે ગોળી એક સાથે ખાઈ ગઈ હતી પણ એમાં તો ૩૨ ગર્ભ રહીને એ વધતાં પેટમાં અકળામણ વધી, તો એથી એ એમ નથી માનતી કે 'આ દુઃખ મારી ધર્મપરિણતિથી આવ્યું.' એ તો સમજે છે કે 'દુઃખ તો મારી અજ્ઞાનદશાથી આવ્યું.' ખબર ન રહી કે ૧-૧ ગોળીથી ૧-૧ ગર્ભ; એમ ૩૨ થી ૩૨ ગર્ભ રહેશે. સુ-લક્ષણા પુત્રનો લોભ કરવા ગઈ અને આ આપદા ઊભી થઈ.

દેવ આવે છે ? :

પણ હવે શું થાય ? આ દુઃખ અસહ્ય થઈ પડ્યું છે. તેથી એ દેવતાને યાદ કરી કાયોત્સર્ગ કરે છે. એની જ્વલંત ધર્મપરિણતિથી આકર્ષાઈ ગયેલો દેવ ત્યાં આવે છે. સુલસા એને પોતાની પીડા કહે છે.

દેવ કહે : 'તો પછી તમે શું કામ લોભ કરવા ગયા ? મેં તો તમને કહ્યું હતું કે જ્યારે પુત્રની ઈચ્છા થાય ત્યારે ૧ ગોળી લેવી. તો આ શું કર્યું ? આમાં તો હવે ૩૨ પુત્ર થવાના અને એમાં એકના મૃત્યુ પર સાથે જ બધાના મૃત્યુ થવાના !'

સુલસાના ધર્મપરિણતિથી છલકાતાં બોલ :

સુલસા કહે છે : 'લોભ તો કાંઈ ૩૨ પુત્રનો હતો જ નહિ, પણ એક જ પુત્ર બત્રીસ લક્ષણો મળે એ માટે આ કરેલું. પરંતુ ભવિતવ્યતા જ એવી હશે. નહિતર મને આવું શાનું સૂઝે ? **'વિવેક રાખવા છતાં મતિવિભ્રમ થાય, એ ભવિતવ્યતાને આધીન છે.'** એ આમાંથી સમજાય છે. તેથી જ એક જ સુલક્ષણો પુત્ર ઈચ્છવામાં આ ભ્રમણા થઈ કે એકને બદલે બત્રીસ ગોળી ખાઈ લઉં તો વાંછિત સિદ્ધ થાય. ભાવીભાવ બળવાન છે, નહિંતર રામ જેવા રામ વનમાં કેમ ભટકતાં થાય ? તેમજ સીતાને ત્યાં એકલી કેમ છોડાય ? ભવિતવ્યતા જ એવી કે રાવણની તરાપ છે, માટે સીતાને એકલી મૂકવા રામ ભુલવામાં પડે. એમ રાવણને વિનાશની ભવિતવ્યતા છે, માટે અંતે સીતાને પાછી સોંપવાનું મન છતાં અહંકાર નડ્યો કે એમ ને એમ સીતાને ન સોંપી દઉં, રામ-લક્ષ્મણને હરાવી, પકડી લાવી પછી સીતાનું દયાદાન કરું. ભવિતવ્યતા બળવાન છે.

'ખેર ! ભાવીએ મને ભુલાવી, પરંતુ ભાવી કરતાં મારો પોતાનો જ દોષ છે. મેં જ ચારે બાજુનો વિચાર કર્યા વિના આ કર્યું છે. હવે જો મારું પુણ્ય પહોંચતું હોય અને તમારી આ પીડા હરવાની શક્તિ હોય તો પીડા મટાડો, અને મારું જો પુણ્ય ન હોય તો તો મારા અશુભ કર્મ માની હું સહન કરી લઈશ.'

'જીવને પૂર્વે ઉપાર્જેલા શુભ કર્મ યા અશુભ કર્મ અવશ્ય વેદવા રહે છે.' એમાં ચમરબંધીનું ચાલતું નથી. પરમ વિરાગી શાંતિનાથ, કુંથુનાથ, અરનાથ ભગવાનને ચક્રવર્તીપણાંના નિકાચિત પુણ્ય વેદવા ચક્રવર્તી બનવું જ પડ્યું. નહિંતર એવા જ્વલંત વૈરાગ્યવાનને વળી ચક્રવર્તી બનવાની મહેનત શી ? ને ચક્રવર્તીના ઠાઠ ભોગવવાના શા ? પણ અવશ્યવેદ્ય કર્મ હતાં, તે એને ભોગવ્યા વિના ક્યાં જાય ? એમ મહાવીર પ્રભુ ઈંદ્રોને માન્ય છતાં એમના પર જુલ્મની ઝડીઓ વરસી, એમાં પણ પોતાના અશુભ કર્મ જ બળવાન કારણ હતાં. તો મારે પણ અગર એવા અશુભ કર્મ વેદવા પડે જ એવા હોય તો તમે કાંઈ ન કરી શકો, એમાં તમારી કોઈ ખામી નથી. ખામી મારા કર્મની, ને તે હું વેઠી લઈશ.'

સુલસાના બોલ કેટલા બધા વિવેકવંતાં છે ? કેટલી બધી ધર્મપરિણતિથી ઝલકતાં ને છલકાતાં છે ? સુલસા તીર્થંકર થવાના છે તે શું એમ જ લોકવણના જેવા વિચાર, લોકવણની જેવી વાણી અને લોકવણના જેવા વર્તાવ ઉપર ? ના, તીર્થંકર ભગવાને ભાખેલા ધર્મની પરિણતિ અને તીર્થંકરદેવ ઉપરની અથાગ શ્રદ્ધા-પરિણતિથી છલકતાં વિચાર-વાણી-વર્તાવ ઉપર તીર્થંકર નામકર્મનું ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય ઊભું કર્યું છે, તેથી તીર્થંકર બનવાના છે.

આ ધર્મપરિણતિ એના દિલને મનાવી રહી છે ને દેવની આગળ બોલાવી રહી છે કે 'દેવતાઈ ૩૨ ગુટિકા એક સાથે ખાવામાં એક સુલક્ષણો પુત્ર આપવાની શક્તિ હોવાનો ભ્રમ થયો તે ભૂલ છે, અને બળવાન ભવિતવ્યતાએ આ ભ્રમણા, આ ભૂલ કરાવી. હવે જે એના પર ૩૨ ગર્ભની પીડા ઊભી થઈ, એ મારા પોતાના અશુભ કર્મના પ્રતાપે થઈ છે.'

સર્વજ્ઞ પ્રભુનો ધર્મ આ તત્ત્વજ્ઞાન આપે છે : 'વિવેક છતાં થતી ભૂલમાં ભવિતવ્યતા કારણ અને ભૂલથી થતી પીડામાં અશુભ કર્મ કારણ છે.' આ તત્ત્વની શ્રદ્ધા-પરિણતિ આવી, શ્રદ્ધા હૃદયમાં પરિણત થઈ અર્થાત્ હૃદયના તાણેવાણે વણાઈ ગઈ, એટલે પછી દોષ બીજા કોઈને નહિ દેતાં ભવિતવ્યતા અને કર્મનો દોષ સમજવાનો. એથી જો દેવતા પીડા નથી શમાવી શકતો, તો પોતાના કર્મની પ્રબળતા સમજી વિહ્વળતા નહિ કરવાની. પીડા સહન કરી લેવાની, પીડા સહીને કર્મનો નિકાલ કરી દેવાની તૈયારી રાખવાની. ત્યારે પૂછો :

પ્ર.- પણ બહુ પીડામાં ચિત્ત વિહ્વલ થઈ જાય તો ?

ઉ.- તો શું ? ઉગ્ર ઉપસર્ગપીડા શાંતિથી સહી લેતાં પ્રભુને નજર સામે રાખવાના, યાદ કરવાના કે 'આ મારા પ્રભુએ ભયંકર અશુભ કર્મનું ક્યાં ઓછું સહ્યું છે ? એ મહાવીર પ્રભુની પીડા આગળ મારી પીડા શી વિસાતમાં છે ? એ મહાવીર પ્રભુએ સહ્યું છે તો મારે પણ સહી લેવાનું.' આવું નજર સામે લાવવાથી પીડાની વ્યાકુળતા ઓછી થાય. પરંતુ આ રીતે પ્રભુની પાછળ સહી લેવાનું મનાવે કોણ ? પ્રભુ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા, પ્રેમ અને અત્યંત આદરભક્તિ મનાવી શકે છે.

'પ્રભુ ! તું મને ગમે છે તો પછી તારો સહેવાનો માર્ગ મને ન ગમે ?' આ શ્રદ્ધા પરિણતિ યાને શ્રદ્ધાની આ લાગણી પીડામાં વ્યાકુળતાને અટકાવી શકે છે.

પરંતુ એ ખાલી એકવાર સાંભળી લીધા માત્રથી કે બોલી કાઢ્યા માત્રથી ન સમજાય; કિન્તુ જીવનમાં વારંવાર આનો અભ્યાસ કરવાથી સમજાય કે 'આ ધર્મપરિણતિમાં, આ શ્રદ્ધાપરિણતિમાં કેવી અદ્ભુત તાકાત છે. 'પ્રભુ ! તું મને ખરેખર ગમે છે ?' એ મનમાં આવે એટલે મન પછી ચોંકે કે, 'હેં ? પ્રભુ મને ગમતાં હોય તો મારે બીજું ગમતું કરાય ? કરું તો પ્રભુ મને ક્યાં ગમ્યા ?'

પ્રભુ ગમે, તે શા માટે ગમે ? :

(૧) પ્રભુ વીતરાગ છે, માટે વીતરાગ થવામાં મહાન આલંબન બનનારા, આદર્શ આપનારા ઉપકારી છે તેમજ (૨) પ્રભુ વીતરાગ બનવાનો

માર્ગ ને તત્ત્વજ્ઞાન પણ આપનારા ઉપકારી છે, માટે જ ને ? (૩) વીતરાગ જ એક આપ્તપુરુષ છે, એમના પર જ વિશ્વાસ મૂકી શકાય એવા અને સત્ય નિષ્કપટ કહેનારા પુરુષ છે, માટે જ એ ગમે છે ને ?

પ્રભુ આ માટે જ ગમવા જોઈએ. 'એમની સેવાથી દુનિયાનું સારું સુખ મળે છે.' માટે જો પ્રભુને ગમતાં કર્યા, તો ત્યાં ખરેખર તો દુનિયાનું સારું સુખ ગમ્યું, પ્રભુ નહિ. પ્રભુ ગમાડ્યા છે ? તો દુન્યવી સુખ અણગમતું કરવું જ પડે. એટલે જ પ્રભુ પોતે વીતરાગ અને આપણને વીતરાગ બનવામાં આદર્શ બનનારા તથા આલંબનરૂપ થનારા તરીકે ગમે. આમ વીતરાગતા જ ગમી. પછી એમને છોડીને બીજું ગમવા જેવું શું રહે ?

સુલસાને બત્રીસ ગર્ભની પીડા છે, પરંતુ પ્રભુ આ રીતે ગમે છે, એટલે શરીર પર કે શરીરની સુખાકારિતા પર એવો આંધળો રાગ નથી કે એની ખાતર એ દેવતાને 'ભાઈ સા'બ ! હું તમારે પગે પડું, ગમે તેમ કરીને મારી પીડા મટાડી આપો.' એમ કાલાવાલા કરે.

દેવતાને તો એ પ્રભુભક્ત સુલસા કહે છે : 'મેં બહુ પુત્રોનો લોભ તો નહોતો કર્યો, પરંતુ એક જ પુત્ર સુલક્ષણો મળે એવી ઈચ્છા કરેલી. તેથી મેં એ માટે આ કરેલું. પણ હવે ભૂલ થઈ ગઈ છે અને હકીકતે પીડા અસહ્ય છે. જો તમો એ નિવારી શકતાં હો, તો નિવારો. ન નિવારી શકતાં હો, તો હું માનીશ કે 'મારે એવા અશુભ કર્મ ભોગવવાના જ છે, તો સહન કરી લેવાનું રાખીશ.'

સુલસાના બોલવામાં અદીનભાવ, નિખાલસતા અને વિવેક ભારોભાર ભરેલો છે. ભલે જુદા સારા ખ્યાલથી પણ ૩૨ ગોળી એક સાથે ખાઈ લેવાની પોતાની ભૂલ પહેલી કબૂલી લે છે અને ઊભી થયેલી પીડા મીટાવવાનું જો પોતાના કર્મવશ દેવને અશક્ય લાગતું હોય, તો એ દબાણ નથી કરતી કે 'ગમે તે રીતે આ મટાડી જ આપો.' કર્મ જ એવા બળવાન હોય કે જે દેવથી ય ન દબે, તો એના ઉદયને સહી લેવાની તૈયારી બતાવે છે. માટે જ તત્ત્વને સમજનારી એ ખોટી દીનતા શું કામ કરે ? પોતાના કર્મની મર્યાદાથી વધુ આશા શું કરવા રાખે ?

અશુભ કર્મ અગર બળવાન જ છે, તો પછી એ સહી લેવામાં ખેદ નહિ, હાયવોય નહિ. આ બધું ધર્મપરિણતિને આભારી છે.

ધર્મ સમજનું માપક કાર્ય :

ધર્મ સમજ્યાનો, ધર્મ ગમ્યાનો ને ધર્મ દિલમાં જચી ગયાનો દાવો રાખો છો ને ? તો અંદરમાં તપાસજો કે હૈયે ધર્મ પરિણતિ પામ્યો છે ? હૈયું ધર્મથી, ધર્મના જ ભાવથી ઝળબોળ રંગાયેલું છે ? હૈયે ધર્મ પરિણતિ છે ? અને છે તો રોગ કે આપત્તિ પ્રસંગે આ દીનતા, હાયવોય, ઉકળાટ વગેરે નથી ને ? ધર્મના રંગ વિનાના લોકોના માનસ અને જીવન કરતાં ધર્મરંગે રંગાયેલા તમારા માનસ અને જીવનમાં કોઈ ફરક ન પડે ? ફરક ન હોવો જોઈએ ?

સુલસાની ધર્મપરિણતિમાંથી નીકળતાં બોલ પર દેવતા ખુશ થઈ જાય છે. કહે છે : 'પીડા તો મટી જશે, પરંતુ ૩૨ ગોળી એક સાથે લીધાથી એક સ્થિતિ એવી ઊભી થઈ કે બત્રીસ પુત્રોમાંથી એકનું પણ મોત થતાં બાકી એકત્રીસના મૃત્યુ થશે જ થશે.'

બસ, આટલું કહી, સુલસાની ગર્ભની પીડા શાંત કરી દેવ અદૃશ્ય થઈ ગયો. સુલસાએ રાહત અનુભવી અને પછી પોતાના પતિને બધી વાત કરી. પતિ નાગરથિક પત્નીની પીડા મટવાથી તો ખુશ થઈ ગયો, પરંતુ બીજી વાત પર ચોંકે છે :

'હેં ? પુત્રો મરશે ત્યારે બધા એક સાથે જ મરશે ? એકના પર મરણાન્ત આપત્તિથી મરણ, તો શું બાકીનાના ય સાથે મરણ ?'

સુલસા કહે છે : 'ખોટી ચિંતા શું કામ કરો ? ભાવીભાવ, ભવિતવ્યતા કોણ મિથ્યા કરી શકે છે ? એ તો અવશ્યભાવી. તો અવશ્યભાવી ઘટનામાં જ્યારે આપણું ઊપજતું નથી, ત્યારે પછી ચિંતા-સંતાપ નકામા છે. એ કરતાં તમે એટલો જ આનંદ માનો કે તમારી ઝંખના મુજબ પુત્રપ્રાપ્તિ થશે ને ચિત્તની અસમાધિ ટળશે. 'ના, પણ એ પુત્રો આવા જોઈએ ને તેવા જોઈએ.' એવા બધા વલોપાત નકામા છે. **કેમકે દુબળા પુણ્યથી સબળો માલ મળે નહિ. જેવા નાણાં તેવો જ માલ મળે.**

એટલે તો આ સંસારને ઓળખી લેવા જેવો છે. એ એવો વિલક્ષણ છે કે એની એક ચીજની ઝંખના કરવા જતાં પછી બીજી કેટકેટલી બાબતોની ઈચ્છા થાય છે ! એ પૂરી થવાનું એટલું પુણ્ય ન હોય, પૂરી ન થાય, ત્યાં કેટલા વલોપાત ? મૂળમાં સંસાર જ એવો ત્યાં જીવને તૃષ્ણાઓ કરી કરી કૂટાવાનું જ હોય. માટે એક ભવિતવ્યતા પર ભરોસો રાખી વગર હાથની વાતના વલોપાત ન કરશો. એવા વલોપાતમાં કિંમતી માનવ સમય ગુમાવવા કરતાં, એ સમયને પ્રભુના તત્ત્વ પર શ્રદ્ધા વધારી પ્રભુની ભક્તિ વધારવામાં લેખે લગાડો, ત્યારે શાસ્ત્રે કહેલું આશ્વાસન મળશે. શું આશ્વાસન ? આ :

શાસ્ત્ર કહે છે : 'કાર્યની પ્રત્યે ભવિતવ્યતા, સ્વભાવ વગેરે એ પાંચ કારણ છે. પરંતુ એ પાંચેય કારણ વીતરાગ-પ્રભુની ભક્તિના દાસ છે.'

વાંકી ભવિતવ્યતા પ્રભુભક્તિથી સીધી થાય ? :

પાંચ કારણો પ્રભુભક્તિના દાસ, એટલે કાંઈ કાર્ય બનાવવું હોય, તો પાંચ કારણો મેળવવાની મહેનત કરતાં એક પ્રભુભક્તિ વધારવાની જ મહેનત કરો. પછી એ ભક્તિના દાસરૂપ કારણો એની મેળે આવીને હાજર થશે, અનુકૂળ થશે. ત્યારે પૂછો :

પ્ર.- શું ભવિતવ્યતા વાંકી હોય તે ય અનુકૂળ થાય ? અને એમ જો ફેરફાર થાય તો એ ભવિતવ્યતા શાની ?

ઉ.- અહીં જરા નિપુણમતિથી વિચારો, અદ્ધરિયા બુદ્ધિથી નહિ. ભવિતવ્યતા વાંકી એટલે શું ? આપણું મનમાન્યું ન થયું, વાંકું થયું એ જ ને ? તો એ ભવિતવ્યતાએ તો પોતાનું કામ કરી દીધું એટલે પતી ગઈ. હવે એને સીધી, અનુકૂળ શું થવાનું ? હવે તો નવી ભવિતવ્યતાનો વિચાર કરો કે એ અનુકૂળ મળે ! આ વિચાર માટે આ જુઓ કે **'આચાર પ્રદીપ'** નામના શાસ્ત્રમાં શ્રી રત્નશેખરસૂરિજી મહારાજે કહ્યું છે કે 'ભવિતવ્યતા યાને નિયતિ એકલી નિયત કે અનિયત નથી, પરંતુ નિયતાનિયત છે.' એનું તાત્પર્ય આ, કે

ભવિતવ્યતા નિયતાનિયત એટલે ? :

આપણે જે અસત્ કે સત્ પુરુષાર્થ કરીએ, એમાં જે ચોક્કસ પ્રકારના નિમિત્ત મળી આવે અને એનું જ ફળ પતન-ઉત્થાન આવે તે બધું સર્વજ્ઞ ભગવાન આગળથી નિશ્ચિત જાણે છે. એ દ્રષ્ટિએ ભવિતવ્યતા નિયત ગણાય. પરંતુ આમાં જે એ આવ્યું કે આપણે અસત્ પુરુષાર્થ કરીએ, તો જ પતન થાય અને સત્ પુરુષાર્થ કરીએ, તો જ ઉત્થાન થાય, અર્થાત્ અસત્પુરુષાર્થથી ઉત્થાન નહિ જ, તેમ સત્થી પતન નહિ જ. એટલે કે પતન-ઉત્થાનમાં આપણો પુરુષાર્થ જ કારણ બન્યો. એમાં ભવિતવ્યતાનું સ્વાતન્ત્ર્ય નહિ, પણ આપણા પુરુષાર્થનું જ સ્વાતંત્ર્ય યાને આપણું સ્વાતન્ત્ર્ય રહ્યું. એ હિસાબે ભવિતવ્યતા અનિયત ગણાય. અહીં કેટ-કેટલાક સવાલ કરે છે :

પ્ર.- પુરુષાર્થ પણ જ્ઞાનીએ દીઠો હોય તેવો જ યાને ભવિતવ્યતામાં હોય તેવો જ થાય ને ? એટલે એ હિસાબે ભવિતવ્યતા નિયત જ થઈ ને ?

ઉ.- આવું ન બોલાય, કેમકે એનો અર્થ તો એવો થયો કે આપણા પુરુષાર્થમાં જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ કારણ ગણી અને એ રીતે જોતાં તો જેમ સત્પુરુષાર્થમાં જ્ઞાનીની દૃષ્ટિનું મહત્ત્વ હોઈ એ દૃષ્ટિ અમૃતમય અને આશીર્વાદરૂપ ગણાય, એવી રીતે અસત્ પુરુષાર્થમાં પણ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ કારણભૂત, માટે એવો અસત્ પુરુષાર્થ થાય છે. એમ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિને મહત્ત્વ આપવા જતાં એ દૃષ્ટિ ઝેરી શ્રાપરૂપ ઠરશે ! ત્યારે શું જ્ઞાની ભગવાન પહેલેથી બધું જોઈ શકે છે, જાણી શકે છે, માટે આવો ગુનો કરે છે ?

'જ્ઞાનીએ દીઠું બને, જ્ઞાનીએ દીઠો એવો પુરુષાર્થ થાય' એનો અર્થ શું આવો કરાય કે પુરુષાર્થમાં કારણભૂત જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ ?

તો તો એમાંથી ફલિત આ જ થાય ને કે સારો પુરુષાર્થ કરાવનાર છે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ. માટે એ જેમ અમૃતમય, એમ ખરાબ પુરુષાર્થ કરાવનાર પણ એ જ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ છે, તેથી એ ઝેરી ? પરંતુ આવું બોલાય નહિ.

'પુરુષાર્થ' નો અર્થ આ છે, કે પુરુષ યાને જીવ. તેનો અર્થ એટલે કે જીવને ઈષ્ટ, જીવ પોતાની ઈચ્છા મુજબ કરતો હોય તે પ્રયત્ન, ઉદ્યમ, વીર્યસ્ફુરણ. 'ઈચ્છા મુજબ'નું તાત્પર્ય - જીવ એમાં સ્વતંત્ર. એ યત્ન જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ યાને ભવિતવ્યતાને આધીન નહિ; પરંતુ 'જીવ જેવો યત્ન કરશે તેવું ફળ આવશે' એવી જ્ઞાનીની પહેલેથી દૃષ્ટિ.

આ હિસાબે ભવિતવ્યતા કે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ એ અનિયત થઈ, સત્ પુરુષાર્થ ઉપર ઉત્થાનની ભવિતવ્યતા, અસત્ ઉપર પતનની ભવિતવ્યતા આધારિત થઈ, માટે એ અનિયત. અલબત, ત્યાં અમુક જ પ્રકાર, સંયોગ, નિમિત્ત આવી મળ્યા હોય એ નિયત ભવિતવ્યતાના લીધે. આમ તેવા પ્રકારની નિયત ભવિતવ્યતાએ નિમિત્ત, સંયોગ ખોટા-અસત્ મળ્યા હોય, છતાં જીવ પુરુષાર્થ સારો કરે અને સારું ઉત્થાનનું ફળ આવે એના આધારે જ સર્વજ્ઞ ભગવાન પહેલેથી એવું જુએ છે; પણ એમ નહિ કે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિના આધારે જ તેવો પુરુષાર્થ અને ફળ નીપજે છે.

'કોણ કોના આધારે છે ?' એનો વિવેક સમજવો જોઈએ. સર્વજ્ઞ ત્રિકાલદર્શી જ્ઞાની જબરદસ્ત જ્ઞાનશક્તિ વાળા છે, એટલે 'ભવિષ્યમાં શું થવાનું છે ?' એ પહેલેથી જોઈ શકે છે એટલું જ; એટલે કે 'જીવમાં સત્ પુરુષાર્થ થવાનો છે કે અસત્ પુરુષાર્થ' એ જાણી લે એટલું જ; પરંતુ એમ નહિ કે એ પોતાના જોયા મુજબ જીવ પાસે પુરુષાર્થ કરાવે. પુરુષાર્થ તો જીવને પોતાને આધીન; અર્થાત્ સત્ કે અસત્ જેવો પુરુષાર્થ કરવો હોય તે કરવામાં પોતે સ્વતંત્ર અને સ્વતંત્રતા મુજબ જેવો પુરુષાર્થ એ કરવાનો હોય તે મુજબ જ્ઞાની વિશિષ્ટ જ્ઞાનશક્તિથી અગાઉથી જોઈ લે છે. મતલબ, જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ ભવિષ્યમાં જીવની સ્વતંત્રતાએ થનારા પુરુષાર્થ ઉપર આધારિત થઈ, પણ પુરુષાર્થ એ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ પર આધારિત નહિ. જેમ બીજ પર પાક આધારિત, જેવું બીજ તેવો પાક. બીજ બાજરીનું તો પાક બાજરીનો, બીજ ઘઉંનું તો પાક ઘઉંનો. માટે બીજ સ્વતંત્ર, પાક પરાધીન; એમ પુરુષાર્થ પર જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ આધારિત, જેવો પુરુષાર્થ થવાનો તેવું જ્ઞાની દેખે. માટે પુરુષાર્થ સ્વતંત્ર, જ્ઞાનીનું દેખવું પરાધીન. જ્ઞાન વિષયના આધારે થાય, પણ વિષય જ્ઞાનના આધારે ન બને. 'વિષયનું બનવું' પોતાના કારણ પર આધારિત છે.

આમ પુરુષાર્થ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ પર નહિં, કિન્તુ જીવની ઈચ્છા પર આધારિત છે. જીવ ચાહે તેવો સત્ કે અસત્ પુરુષાર્થ કરી શકે છે. માટે જ એ સ્વતંત્ર કારણ છે. જેમ કાળ, સ્વભાવ વગેરે સ્વતંત્ર કારણ. નહિંતર તો એકલી ભવિતવ્યતા જ કારણ કહો, બાકી ચારને કારણ કહેવાનું શું કામ છે ? કેમકે તમારે તો 'જેવી ભવિતવ્યતા તેવો પુરુષાર્થ, તેવો કાળ, તેવા કર્મ બનવાના...' એટલે માત્ર ભવિતવ્યતા જ કારણ બને. પરંતુ આ ખોટું છે, કારણ પાંચ છે. એમાં જેમ કાળ, સ્વભાવ પર ભવિતવ્યતા આધારિત નહિ, એમ ભવિતવ્યતા પર કાળ, સ્વભાવ આધારિત નહિ. એટલે,

કારણ એકલી ભવિતવ્યતા નહિ, પણ પાંચ કહ્યા. એથી સૂચિત છે કે પાંચે કારણ સ્વતંત્ર છે, પરંતુ પુરુષાર્થ વગેરે ભવિતવ્યતા પર આધારિત નહિ.

પાંચે કારણ જિનભક્તિના દાસ કેવી રીતે ? :

હવે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ કહો કે ભવિતવ્યતા કહો, એ જ્યારે જીવના પુરુષાર્થ પર આધારિત થઈ, ત્યારે ત્યાં મૂળમાં જો જીવને જિનેન્દ્રદેવ પર શ્રદ્ધા, ભક્તિ, બહુમાન હોય, તો તેથી સત્‌પુરુષાર્થ થાય ને સત્ ફળ નીપજે ને એના પર આધારિત ભવિતવ્યતા ય સારી ગણાય. આ હિસાબે કહેવાય કે આ પુરુષાર્થ અને ભવિતવ્યતા એ મૂળ જિનભક્તિના ને જિનના દાસ બન્યા. એમ જીવનો ભવ્યત્વ સ્વભાવ પણ જિનભક્તિના આધારે જ પક્વ બનતો જાય છે. તેમજ સારો કાલ અને સારા કર્મ, ભાગ્ય પણ જિનભક્તિના આધારે જ ઊભા થાય છે. એટલે એ પણ મૂળ જિન-જિનભક્તિના દાસ બન્યા. આમ પુરુષાર્થ-ભવિતવ્યતા-સ્વભાવ-કાળ-કર્મ; એ પાંચે કારણ જિનભક્તિથી અનુકૂળ થઈ જાય છે. માટે એ જિનભક્તિના દાસ બન્યા.

પ્ર.- જિનભક્તિના તો દાસ બન્યા, પણ જિનના દાસ કેવી રીતે?

ઉ.- આ રીતે, કે ભક્તિથી જિનેશ્વર દેવને અપનાવો, વધાવો, સ્વીકારો તો પુરુષાર્થ આદિ અનુકૂળ થાય છે. માટે મૂળ મહત્ત્વ જિનનું છે, તેથી એ જિનના દાસ કહેવાય.

એટલે સુલસા પતિને આ કહી રહી છે કે :

'સ્વામિન્ ! દેવના કહેવા મુજબની એક પુત્રના મરણ પર બધા જ પુત્રોના મરણની વસ્તુસ્થિતિ પર નકામા વલોપાત ન કરો. વલોપાતમાં સમય બગાડવાના બદલે એ સમય જિનના આલંબનમાં, જિનસ્મરણ વગેરે જિનભક્તિમાં લેખે લગાડો. જેથી શાસ્ત્રનું આ આશ્વાસન મળે કે જિન, જિનભક્તિના દાસરૂપ નવી ભવિતવ્યતા વગેરે પાંચ કારણ અનુકૂળ થઈ જાય. એટલો પાકો વિશ્વાસ ધરો કે જે કાંઈ સારું થવાનું હશે તે જિનભક્તિથી જ સારું થશે. **'જિનભક્તે જે નવિ થયું તે બીજાથી નવિ થાય.'** માટે અમૂલ્ય માનવસમયથી જિનભક્તિ જ કરવા યોગ્ય છે.'

સુલસાના આ તત્ત્વ વચનોથી એના પતિને સારું આશ્વાસન મળ્યું. સુલસાને ગર્ભની પીડા ટળી અને સમય પાક્યે એણે ૩૨ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. નાગરથિક એક સંપન્ન આદમી છે, એટલે ૩૨ પુત્રોના ઊછેર માટેની ધાવમાતાઓ વગેરેની સગવડનો એને વાંધો નથી. બત્રીસ દીકરા પણ એવા પુણ્યશાળી અને સાત્ત્વિક છે, એટલે કકળાટિયા નથી, રોતડ નથી. તેથી નાગરથિકની ઈચ્છા મુજબ ઘર એમનાથી કલબલ, કલ્લોલવાળું બની ગયું છે. નાગરથિક એમની પૂરી કાળજી રાખે છે, કેમકે સમજે છે કે એકના મૃત્યુએ બધાના સાથે જ મૃત્યુ છે. તેથી એકે એકની સંભાળ રાખવામાં કાંઈ બાકી નથી રાખતો.

આમાં મૂળમાં પુત્રોનું પુણ્ય કામ કરી રહ્યું છે. પરંતુ પિતાની પુત્રો પર આ કેવી મોહિની છે ? જીવને જો પોતાના ગુણો અને ધર્મસાધનાઓ માટે આવી કાળજી આવી જાય તો ? તો શું ? ન્યાલ થઈ જાય. જો એમ સમજે કે :

'પાયાના મૈત્રી આદિ ભાવોના નાશમાં સર્વ ગુણોનું અને સર્વ ધર્મસાધનાઓનું મૃત્યુ થશે. એમ જીવદયા, વૈરાગ્ય અને સમ્યગ્દર્શનના એકના નષ્ટ થવા પર બધું ગુમાવવાનું થશે.'

જો આ સમજે તો એના સંરક્ષણ માટે કેટલી કાળજી રાખે ? બિમારીમાં પુત્ર કે પત્નીનું મૃત્યુ ન થઈ જાય એ કાળજીની જેમ આ

પાયાના શુભભાવ નષ્ટ ન થઈ જાય એની કાળજી ખરી ? ભૂલશો નહિ,

પાયો નષ્ટ થવા પર ઈમારત નષ્ટ થવાની. જુઓ, અગ્નિશર્મા મહાતાપસે લાખો પૂર્વો જેવા જંગી કાળ સુધી મૈત્રીભાવ સાચવ્યો, રાજા ગુણસેનના હાથે માસખમણના બે પારણાં ચૂકાયાં ત્યાં સુધી મૈત્રીભાવ સાચવ્યો, પરંતુ એના જ હાથે ત્રીજું પારણું ચૂકાતાં જ્યાં એણે પાયાનો મૈત્રીભાવ ગુમાવ્યો ને રાજાની પ્રત્યે દ્વેષમાં ચડ્યો ત્યાં બધી ય ત્યાગ, તપની સાધનાના સંસ્કાર અને સાધનાના સારા ફળ ગુમાવ્યા. વિચારવા જેવું છે, આવા ગજબનાક તપસ્વી અને સમતાધારીને પણ જો મૈત્રીભાવ ગુમાવી દ્વેષભાવ અને ગુસ્સો કરતાં પછડાવું પડે અને ૮-૮ ભવ સુધી નીચી નીચી નરક મળે, અને પરિણામે અનંત સંસાર ભટકવાનો વધી જાય, એમાં વળી કેટલાય નરક-નિગોદના પણ ભવ થાય તો પછી જો એવી તપસ્યાદિની આરાધના તો નહિ પણ એના લાખમાં, કરોડમાં ભાગની ય તપસ્યા તથા ધ્યાન અને સમતાની આરાધનાનું જ્યાં બળ નથી અને દ્વેષ-ગુસ્સો-ધમધમાટ રાખવો છે, તો ત્યાં પરિણામ કેવું?

મરીચિ-જમાલીએ જિનવચનથી વિરુદ્ધ જરાક શા ઉત્સૂત્ર ભાષણમાં પાયાનું સમ્યગ્દર્શન ગુમાવ્યું, તો બધી ય સાધનાને પૂર્ણ વિરામ લાગ્યું, ભવના ફેરા વધી ગયા, એવા કે જેમાં જૈન ધર્મનું મોઢું દેખવા ન મળે! જમાલીને છતે ચારિત્રે જો આમ, તો પછી વિના ચારિત્રાદિ-સાધનાએ આજે હોંશિયારી દેખાડવા જેમ તેમ બોલી ઉત્સૂત્ર-ઉન્માર્ગ ભાષણ કરાય, એનું પરિણામ કેટલું ખતરનાક ?

કુલવાલક મુનિ આપમતિએ તાપસના આશ્રમમાં રહી નિર્દોષ આહાર તથા તપની સાધના એવી કરતાં કે એ તપના પ્રભાવે નદીના પૂરનો માર્ગ બદલ્યો, નદીમાં એક વાર પૂર આવેલું, તે પૂરમાં ઊછળતી નદીએ કાંઠો-કૂળ બદલ્યો અને તાપસોનો આશ્રમ પૂરમાં તણાતો બચી ગયો. આમ તપસ્યાએ 'કૂળ વાળ્યું,' તેથી તાપસોએ મુનિનું નામ 'કુળવાળક' પાડ્યું. આવો એમનો પ્રભાવવંતો તપ હતો અને પારણું પણ એ નિર્દોષ સાધુચર્યાથી કરતાં, છતાં જંગલમાં કોણિક રાજાએ મોકલેલી વેશ્યા કપટ

શ્રાવિકા બનીને એમની પાસે ગઈ અને મુનિ એની સેવા લેવામાં પડ્યા, તો મુનિએ વૈરાગ્ય ગુમાવ્યો. પછી તો કેમ ? તો કે બધું જ ગયું. ચારિત્રે ય ગયું અને ભગવાન પરની ભક્તિ ય ગઈ. તે વિશાલા નગરીમાંના ભગવાન શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીના પ્રાચીન ચમત્કારી પ્રભાવવંતા સ્તૂપને તોડી ફોડી નાખવાનું, લોકોને ભરમાવીને લોકો પાસે જ કરાવ્યું. નરકાદિ ગતિમય મહા સંસાર વધાર્યો, આ બધું સંયમ-તપ સેવેલો છતાં ! ત્યારે જ્યાં ચારિત્ર નથી, તપ નથી, એવું દાન નથી ને વૈરાગ્ય ગુમાવવાનું થાય ત્યાં કેવા ખતરનાક પરિણામ આવે ?

બહુ સાવધાન રહેવા જેવું છે. પાયાના એક ગુણના નાશે બધા જ ગુણોનો ને બધી જ સાધનાઓનો અંત આવે છે. માટે પાયાના ગુણની ખૂબ સંભાલ રાખવા જેવી.

નાગરથિકને આ ડર છે : 'રખેને એક પણ છોકરાને કાંક રોગ કે આપત્તિ આવતાં જો એ મર્યો તો બાકીના એકત્રીસે પુત્રો પૂરા ! તેથી એકે એકની બરાબર સંભાળ રાખે છે. આવી સંભાળ આત્મહિતની? આત્મહિતના અંગોની ? ઓલામાંથી ચૂલામાં પડ્યો ? કે બહાર નીકળી ગયો ? છોકરા નહોતાં ત્યારે આત્મહિતની સાધના કેટલી? ને છોકરાના બાપ બન્યા પછી કેટલી ? કેટલાક આવો પ્રશ્ન કરે છે :

પ્ર.- બધા આવો વિચાર કરી બાપા બનવાનું બંધ કરે તો મનુષ્યભવમાં આવનાર છોકરાના જીવની દયા કોણ કરે ?

ઉ.- તો શું બધા બાપ છોકરાના જીવનો ઉદ્ધાર કરવા જ બાપ બને છે ને ? બાપ બન્યા પછી આ જ કાળજી રાખે છે ને કે છોકરાનો જીવ હવે મનુષ્ય ભવમાંથી નીચી યોનિઓમાં ન ઊતરી જાય ? કુદરતનો, કર્મસત્તાનો સામાન્ય નિયમ છે કે :

અહીં જેવા ભાવમાં રમો એવા ભાવને યોગ્ય ભવ મળી જાય.

જો ભાવ ઉત્કૃષ્ટ સંયમ અને અનાસક્તપણાંના કરો તો સીધો મોક્ષ મળે કે જ્યાં કોઈ જ અસંયમ કે આસક્તિ જ નહિ. એથી જો થોડા નીચેના સંયમના ભાવ કરો તો દેવલોકનો ભવ એવો મળે કે જ્યાં વૈભવના ઢેર છતાં જીવ ઉદાસીન, અનાસક્ત જેવો હોય. શાલિભદ્રના

જીવ ભરવાડણ પુત્રે થાળીખીરના ત્યાગના ભાવને પછીથી અનુમોદનાથી મહેંકાવ્યો તો શાલિભદ્રનો ભવ એવો મળ્યો કે એમાં ઝવેરાત વગેરેની રોજ-રોજની દેવતાઈ ૯૯ પેટીનો બીજે બીજે દિવસે ત્યાગ કરવાનો ભાવ કરતાં આંચકો ન લાગ્યો. એથી ઊલટું; સંગ્રહનો, મમતાનો ભાવ કરનારને ઉંદર, સાપ વગેરેના અવતાર મળે છે ને ત્યાં ભારે મમતા જાગે છે. ત્યારે પૂછો :

પ્ર.- મમ્મણને તો સાતમી નરક મળી ત્યાં ક્યાં સંગ્રહ અને મમતાનો ભાવ કરવાનો રહ્યો ?

ઉ.- ત્યાં સંગ્રહની સામગ્રી નહિ, તેથી સંગ્રહ ને મમતા દેખાય નહિ. બાકી અહીં મમ્મણને સંગ્રહની પાછળ જે કાળી કૃષ્ણ લેશ્યાનો ભાવ હતો, તે તો સાતમી નરકમાં અતિ કૃષ્ણ લેશ્યાનો ભાવ બની મળેલો.

બાપ બનવામાં કયો વિચાર ? :

સવાલ આ હતો કે દુનિયામાં બાપ બનનાર બધા આટલા માટે જ બાપ બને છે ને કે છોકરાને દુર્ગતિ અપાવનાર આવા કોઈ મલિન ભાવ ન થાય અને એનો ઉદ્ધાર થાય ? અને બાપ બન્યા પછી એ જ ઉદ્ધારનું જ કામ કરે છે ને ? કે દીકરાને ખાન પાન ને રંગ-રાગમાં તેમજ મોજમજાની ને હરવા ફરવાની તેમ ક્રૂરતા કપટમાં તથા પૈસા અને સ્ત્રીમાં લીન બનવામાં હોંશિયાર કરે છે ? ત્યાં ક્યારેય જરાય વિચાર આવે છે ખરો કે આ ખાનપાનના ભાવમાં રમી એવા ભાવવાળા જંતુ-જનાવરના ભવમાં જશે, તો એનું શું થશે ? હરવા-ફરવાના ભાવમાં રમી એ કૂતરા પંખેરાદિના અવતારમાં પટકાયો, તો ત્યાં કેવી દશા ? મોજમજાના ભાવમાં રમી પોપટ-મેના, હંસ-હંસલી કે મરઘો-મરઘી જેવા અવતાર પામ્યો, તે કઈ સ્થિતિ ? ક્રૂરતા કે માયા પ્રપંચના ભાવમાં રમી વાઘ-વરૂના ભવમાં ગયો, તો કેવી દશા ?

બોલો; કેટલા બાપને આ વિચાર છે ? અરે ! તમને તમારા છોકરા અંગે આવા કોઈ વિચાર આવે ? તમારી પોતાની જાત માટે આવો કોઈ વિચાર ખરો કે અહીં કરેલા મલિન ભાવના હલકા અવતાર

મળતાં મારી દશા કઈ ? જો પોતાના આત્માની જ દયાનો ને આત્માના ઉદ્ધારનો વિચાર નહિ, એ દીકરાના આત્માની જ દયા ક્યાં વિચારે ? પણ ઊંચા માનવ ભવમાં તમે આવ્યા છો, છોકરા આવ્યા છે, પછી અહીં ઉદ્ધારનો વિચાર નહિ કરો, તો ક્યાં કરશો ? અહીં મલિન ભાવોમાં રમી મલિન ભાવોના હલકા અવતારમાં પટકાયા પછી ઉદ્ધારનો વિચાર કરવાના ? છોકરા ય ત્યાં પડ્યા પછી પોતાનો ઉદ્ધાર વિચારશે ?

છોકરાની દયાના ફિરસ્તા બની, (૧) એક તો એને ખાનપાન, મોજમજા વગેરેમાં ડૂબાડો છો, એ એને કેવા અવતારમાં મોકલવાની તૈયારી કહેશો ? અને (૨) બીજું; એ ખાનપાન, મોજમજા વગેરેથી એને સુખી કરવાની દયાનો દાવો રાખો છો તે શું તમારી હોંશિયારી મુજબ એ સુખી થવાના કે એના પોતાના પુણ્યના અનુસારે સુખી થવાના ?

છોકરા કોનાથી સુખી ? બાપથી કે પોતાના પુણ્યથી ? :

ઘણા મા કે બાપ છોકરાને રખડતાં મૂકી મર્યા અને છોકરા સુખી રહ્યા, આમાં શું કારણ ? મમરો મુકવો સહેલો છે કે 'બાપ ન બનીએ, તો છોકરાનો ઉદ્ધાર શી રીતે થાય ?' પરંતુ પ્રશ્ન પાછળ જવાબદારીનું ભાન નથી. હકીકત આ છે કે

બાયડી, છોકરા વગેરે જેટલી ઉપાધિ વધારાય છે, એટલી એની પલેવણમાં પોતાના આત્માનું વિચારમાં અને ભગવાનને ભજવામાં કાપ પડે છે.

નાગરથિકે પુત્રોનો બાપ બની આ ઉપાધિ વહોરી ને એને એમાં ખુશી છે. ત્યારે સુલસા આ શું નહોતી જાણતી ? જાણતી હતી. પરંતુ એણે કાંઈ મોહથી છોકરો નહોતો માગ્યો. એણે તો ધણીને પહેલેથી સંતોષ રાખવા કહ્યું હતું, પણ પતિની ખૂબ અસમાધિ જોઈ દેવ પાસે છોકરો માગ્યો. એમાં એક નહિ, બત્રીસ મળ્યા. પરંતુ સુલસાની ધર્મપરિણતિ એવી જાગતી છે કે એ સાવધાન છે. છોકરાની સંભાળ વખતે પણ 'છોકરા બહુ સારા, બાબા રૂપાળા, મને બહુ ગમે, ઘર કેવું કલ્લોલમય દેખાય છે, એ ખાય પીવે મોજ કરે...' આવા કોઈ તુચ્છ અનાર્ય સુલભભાવો એને નહિ, પણ 'એ જૈન ઘરમાં આવ્યા છે, તો એને

કેમ સારા સંસ્કાર પડે, કોઈ કુસંસ્કાર ન પામે, ગુણિયલ થાય, ધર્માત્મા થાય....' આવા ભાવ છે, આ ચિંતા કાળજી છે ને એમાં આત્મા પરમાત્માનો જ વિચાર છે.

શું છોકરાનો વિચાર કરે એમાં પોતાના આત્માનો વિચાર કર્યો કહેવાય ? હા,

છોકરો આપણી કોઈ બોલ ચાલથી દુર્ગુણ ન શીખે, આપણે એને કુસંસ્કાર દ્વારા એના ઘાતક ન બનીએ; એ આપણા આત્માનો વિચાર જાગતો કહેવાય.

એમ એને પ્રભુના ભક્ત, પ્રભુના અનુયાયી, પ્રભુના ધર્મના આરાધક બનાવીએ; એ પ્રભુનો, પરમાત્માનો જ વિચાર ગણાય.

સંતાનના માબાપ બની ગયા પછી આ આવડે ? જો આવડે તો તો એના દેખતાં ગુસ્સો, રોફ, ધમધમાટ કરતાં અટકી જવાય. રખે ને એ આવું શીખે તો ? એ ભય રહે. એના દેખતાં ખાનપાનમાં ટેસ, કપડાના ઠઠારા, રંગરાગ મોહના ટાયલા, ઉદ્ધત બોલ, પતિની કે પત્નીની સામે માયા પ્રપંચ, ઝગડા, પાડોશી સાથે રગડા... વગેરે વગેરે વાતો પર કાપ પડી જાય. કારણ ? ભય કે 'રખે ને છોકરા-છોકરી આ શીખે તો ?'

સંતાનની દયા છે ? સાચી દયા ખવરાવી, પીવડાવી મસ્ત પાડા જેવા કરવામાં નથી, દુનિયાના પ્રપંચ શીખવવામાં નથી, પણ એને દુર્ગુણ શીખવામાં નિમિત્ત ન બનીએ; એ કાળજી રાખવામાં છે. એનામાં ગુણો વધે, એ સુસંસ્કાર પામે, ધર્માત્મા બને એવું કરવામાં છે. આ કાળજી અને પ્રવૃત્તિ રહે તો છોકરા-છોકરીના મા-બાપ બન્યા છતાં અને એની પલેવણ કરતાં છતાં ધર્મપરિણતિ સલામત રહે. આત્મા, પરમાત્માનો વિચાર જાગતો કહેવાય. ધર્મપરિણતિ મોટી ચીજ છે, વ્યાપક ચીજ છે, જીવનના ખૂણે ખૂણે પ્રસારી શકાય.

સુલસાની ધર્મપરિણતિ છોકરાના ઊછેરમાં પણ કામ કરી રહી છે. એ છોકરાઓને સારા વિનય, ન્યાયનીતિ, પરાર્થિતા, કૃતજ્ઞતા, વિશ્વાસપાલન, ધીરતા, ગંભીરતા, સાત્ત્વિકતા વગેરે ગુણોના સંસ્કાર નાખી રહી છે.

એના પ્રતાપે એ મોટા થયા પછી રાજા શ્રેણિક; એ બત્રીસેને પોતાના અંગત વિશ્વાસમાં લઈ પોતાના ખાસ બહાદુર માણસ તરીકે રાખી લે છે.

કહો, સુલસાના ૩૨ પુત્રોને આ તો સારો હોદ્દો મળ્યો ને ? મગધદેશના સમ્રાટ્ રાજા શ્રેણિકના ખાસ અંગત માણસ; એવા કે કોઈ એવું રાજાને અત્યંત ગુપ્ત કામ હોય તો જેમ પોતાના પુત્ર અને મંત્રી અભયકુમાર પર વિશ્વાસ મૂકી એને અત્યંત ગુપ્ત કાર્યમાં લે, એમ આ બત્રીસ પર વિશ્વાસ મૂકી એમને એ કાર્યમાં લે. ત્યારે એનું વર્ષાસન અને અવસરે અવસરે ઈનામ પણ એવાં જ મોટી રકમમાં હોય ને ? તો હોદ્દો કેવો ઊંચો ! પરંતુ આમાં જ જુઓ વિચિત્ર ભવિતવ્યતાના કેવા નિર્માણ છૂપાયેલા છે !

આપત્તિ આવે, એ અશુભ કર્મના ઉદયથી આવે. પરંતુ એ કર્મમાં એવું ન લખ્યું હોય કે 'અમુક જાતના સંયોગથી આપત્તિ ઊભી થવાની.' અશુભ કર્મનું કામ માત્ર આપત્તિ આપવાનું. પરંતુ અમુક જાતના સંયોગની વિચિત્રતાએ આપત્તિ આવે, એ અમુક જાતના વિચિત્ર સંયોગની ઘટના કરવાનું કામ ભવિતવ્યતાનું. તેવી તેવી ભવિતવ્યતા એવા એવા ચોક્કસ સંયોગ ઊભા કરી દે છે.

આપત્તિ કર્મથી; પણ આપત્તિના વિચિત્ર સંયોગ ભવિતવ્યતાથી.

દા.ત. સીતાજીને ગર્ભિણી અવસ્થામાં રાજાશાહી દમામ અને સુખસગવડમાં ભ્રષ્ટ થઈ વનમાં એકલી અટૂલી મૂકાવાની આપત્તિ આવી. અશુભ કર્મનું કામ એટલું જ, પરંતુ એ કોઈ ચોર ડાકુ કે દુશ્મનના હાથ નહિ, કિન્તુ પોતાને મહાસતી માનનાર પતિ રામ જેવાના હાથે તરછોડાવાનું આવ્યું, તે એવી ભવિતવ્યતાના લીધે. એ પણ રાવણને ત્યાં એકલી રહેવાનો પ્રસંગ આવેલો, એ નિમિત્તને આગળ કરાઈને. અહીં તરછોડવાનો પ્રસંગ ઊભો થયો, એ પણ એવી ભવિતવ્યતાના લીધે. રાવણને ત્યાં મહાસતીત્વ ટકાવી રાખેલું, ત્યાંથી હનુમાનજી સીતાજીને ખભા પર બેસાડી આકાશમાર્ગે રામ પાસે લઈ જવા તૈયાર હતાં, પણ સતીત્વની મર્યાદા પાળવા એ પરપુરુષનો સ્પર્શ નહિ ઈચ્છતાં એમ નહિ

ગયેલા અને સતીત્વ જાળવી રાખવા જે આપત્તિ આવે દા.ત. કામના આવેગમાં રાવણ કદાચ બળાત્કાર કરવા આવે, તો તે પહેલાં સીતાજીએ જીભ કચરીને મરી જવાની પણ તૈયારી રાખેલી. આવું અણીશુદ્ધ સતીત્વ છતાં જે આળ ચડે અને અપયશ થાય કે 'રાવણને ત્યાં એ સતી તરીકે રહ્યા નથી.' એ અપયશ નામકર્મના ઉદયે થવાનું ગણાય. કિન્તુ એ અપયશ રાવણને ત્યાં રહેવાના પ્રસંગના જ નિમિત્તે ઊભો થાય, એ તેવી ભવિતવ્યતાના લીધે.

આમ આળ અને વનમાં તરછોડવાની આપત્તિ અશુભ કર્મના પ્રતાપે કહેવાય. પરંતુ એમાં રાવણથી કરાયેલ અપહરણ નિમિત્ત બને, તેમ સીતાને મહાસતી તરીકે સમજવા છતાં રામને જાગેલો એક સારા રાજાપણાંનો લોભ નિમિત્ત બને, એ વિચિત્રતા ભવિતવ્યતાને લીધે બન્યું ગણાય.

કહેવાય કે કો'ક ભવિતવ્યતા જ એવી કે રાવણથી અપહરાઈ સીતા એની કેદમાં એકલી ગોંધી રખાઈ, એ વસ્તુ અપયશ નામકર્મને ફળ દેખાડવામાં નિમિત્તે બની ગઈ. એમ કોઈક ભવિતવ્યતા જ એવી કે જંગલમાં મૂકાઈ જવાનું જે અશુભ કર્મ, તેને ઉદયમાં આવવા રામ નિમિત્ત બની ગયા.

આપત્તિ આવે એ કર્મથી આવે, પણ અમુક જ જાતના સંયોગ એમાં નિમિત્ત બની જાય એ ભવિતવ્યતાથી.

આ કર્મ અને ભવિતવ્યતા તત્ત્વનો વિવેક ખૂબ સમજી રાખવા જેવો છે. 'જ્ઞાનીએ દીઠું બને' એ શું ? આવા ચોક્કસ પ્રકારના સંયોગ નિમિત્ત બને એ, પરંતુ 'આપત્તિ આવે' એ નહિ. આપત્તિ તો અશુભ કર્મથી આવે. નહિંતર તો શું જ્ઞાનીએ દીઠું માટે સુખ સંપત્તિ મળે ? ના, તો તો જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ સુખદુઃખ આપનારી ઠરી ! તો શું જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ એવી ક્રૂર છે કે જગતના અનંત જીવોને દુઃખ આવે ? એ તો કર્મનો જ સ્વભાવ એવો કે અશુભ કર્મથી દુઃખ અને શુભ કર્મથી સુખ. **'દુઃખં પાપાત્ સુખં ધર્માત્'** દુઃખ પાપથી યાને અશુભ કર્મથી અને સુખ ધર્મથી યાને શુભ કર્મથી. સુખ-દુઃખ આપવાનો સ્વભાવ કર્મનો; એ નિયમમાં જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ કે ભવિતવ્યતા ફેરફાર ન કરી શકે, સુખ-દુઃખમાં એ

જવાબદાર ન બને. હાં, ચોક્કસ અમુક જ પ્રકારના સંયોગ મળે, એમાં ભવિતવ્યતા જવાબદાર. જેવી ભવિતવ્યતા તેવા જ સંયોગ બની આવે. દા.ત. સમરાદિત્યના જીવને જનમ જનમ અગ્નિશર્માના જીવનો સંયોગ બની આવ્યો, એ તેવી ભવિતવ્યતાથી. એમને કષ્ટ આવ્યા, એ તો પોતાના અશુભ કર્મના ઉદયે; પરંતુ એ અગ્નિશર્માના જીવના જ સંયોગે આવ્યા, એ તેવી ભવિતવ્યતાથી.

પ્ર.- પરંતુ એવા કર્મ બાંધ્યા, કર્મ બાંધવાનો એવો પુરુષાર્થ કર્યો, તે તો ભવિતવ્યતાથી ને ?

ઉ.- ના, એમ તો પછી બીજા કર્મ-પુરુષાર્થ વગેરે કારણો નકામાં ઠરે ! એકલી ભવિતવ્યતા જ કારણ ઠરે ! એમાં પાંચ કારણનો જૈન સિદ્ધાંત ભંગ થાય. કાર્ય પ્રત્યે કારણ પાંચ કહ્યા; એ સૂચવે છે કે જેમ ભવિતવ્યતા સ્વતંત્ર કારણ, એમ કાળ, સ્વભાવ, કર્મ, પુરુષાર્થ; એ દરેક પણ સ્વતંત્ર કારણ છે. એવું બને કે તેવા તેવા કાર્ય પ્રત્યે આમાંથી કોઈ કોઈ પ્રધાન કારણ હોય ને તે એ કાર્યમાં ખાસ જવાબદાર ગણાય. દા.ત. દહીમાંથી માખણ કાઢવા એમાં પાણી ઉમેરી, છાશ કરી એને વલોવાય છે ને એમાંથી માખણ કઢાય છે. અહીં માખણ પ્રત્યે પાણી ભલે નિમિત્ત કારણ કહેવાય, પરંતુ પ્રધાન કારણ તો દહીં જ ગણાય. કેવું-કેટલું માખણ નીકળે છે; એમાં જવાબદાર દહીં જ, પણ પાણી નહિ. કેમકે દહીં જેવું સાત્ત્વિક, તેવું એમાંથી માખણ નીકળે.

હવે બાહ્ય અને આભ્યન્તર પ્રાપ્તિ વચ્ચેનો ભેદ જુઓ અને ભવિતવ્યતાને શો સંબંધ તે જુઓ :

જેમ બાહ્ય સુખ-દુઃખ, સંપત્તિ-વિપત્તિમાં શુભાશુભ કર્મ જ જવાબદાર પણ ભવિતવ્યતા નહિ, એમ અભ્યન્તર સારા-નરસા વિચાર અને એના પર કરાતાં સારા-નરસા વાણી-વર્તાવમાં સત્ અસત્ પુરુષાર્થ જવાબદાર, પણ ભવિતવ્યતા તો વિચિત્ર લાગતાં અમુક જાતના સંયોગ ઊભા કરી આપે; એવા સંયોગમાં એ જવાબદાર. દા.ત.

મરીચિને વૈરાગી 'કપિલ' રાજપુત્રનો સંયોગ ભવિતવ્યતાએ કરી આપ્યો. પણ પછી પોતે એને શિષ્ય બનાવવાના મોહમાં પડ્યા અને

'કપિલ ! ધર્મ અહીં પણ ને ત્યાં પણ છે.' એમ જે ઉત્સૂત્ર ભાષણ કર્યું, એ પોતાના અસત્ પુરુષાર્થના લીધે.

નંદીષેણ મુનિને વેશ્યાના ઘરનો સંયોગ ભવિતવ્યતાએ કરી આપ્યો, પરંતુ પછી 'એ વેશ્યાનું ઘર છે.' એવું જાણમાં આવ્યા છતાં જે ઊભા રહ્યા અને વેશ્યાના ટોણાં પર જે અર્થ લાભ કરાવવા મદમાં ચડ્યા, એ પોતાના અસત્પુરુષાર્થના લીધે.

કર્મ અને ભવિતવ્યતા તેમ પુરુષાર્થ અને ભવિતવ્યતા, એ બે જોડકાનો વિવેક નહિ કરો, તો ભુલાવામાં પડશો. કાર્યમાં કારણભૂત કાળ, સ્વભાવ, ભવિતવ્યતા, કર્મ અને પુરુષાર્થ; પાંચે ય સ્વતંત્ર છે. 'સ્વતંત્ર' એટલે કે અલગ અલગ વસ્તુ છે. પરંતુ એકમાં બીજું સમાઈ ગયેલું નહિ. દા.ત. કાળમાં સ્વભાવ કે સ્વભાવમાં કાળ સમાઈ ગયેલો નહિ, અન્તર્ભૂત નહિ. કાળ જુદી વસ્તુ, સ્વભાવ એ જુદી વસ્તુ, એમ ભવિતવ્યતા એ જુદી ચીજ, કર્મ જુદી ચીજ અને પુરુષાર્થ જુદી ચીજ. માટે તો કર્માનુસાર પૈસા મળે એવું જાણવા છતાં બજારમાં દોડવાનો અને વેપારમાં જધાવાનો પુરુષાર્થ કરો છો. કેમકે સમજો છો કે પુરુષાર્થ, એ કર્મથી જુદી ચીજ છે ને એની પણ જરૂર છે.

પ્ર.- તો પછી જેમ પૈસા માટે, એમ ધર્મ માટે પુરુષાર્થ કેમ નથી થતો ?

ઉ.- કારણ સ્પષ્ટ છે. પૈસાની ગરજ લાગી છે એવી ધર્મની ગરજ ક્યાં લાગી છે ? ખાવાની ભૂખ લાગે છે, ગરજ જાગે છે, તો ખાવાનો પુરુષાર્થ નિયમિત થાય છે. એવી ધર્મની ભૂખ અને ગરજ ક્યાં છે ?

પ્ર.- ધર્મની ભૂખ-ગરજ કેમ નહિ જાગતી હોય ?

ઉ.- કારણ કે માની લીધું છે કે ધર્મ વિના ચાલે. 'ખાધા વિના ન ચાલે, પૈસા કમાયા વિના ન ચાલે, બજારમાં ગયા વિના ન ચાલે.' એવું હૈયે ફિટ બેસાડી દીધું છે, તો એની ભૂખ-ગરજ રહે છે જ.

પ્ર.- 'ધર્મ વિના ચાલે' એવું કેમ માની લેવાય છે ?

ઉ.- વિષયોની, વિષયસુખની લંપટતા છે અને ધર્મ એ વિષયસુખની

આડે આવે છે, માટે 'ધર્મ વિના ચાલે' એવું માની લેવાય છે. જો જો હોં, અભવી દુર્ભવી જેવાને વિષયલંપટતા છે છતાં એ માને છે કે ધર્મ વિના ન ચાલે અને વળી એમ માનીને વિષયભોગમાં બેસી નથી રહેતાં, પણ એ છોડીને ઠેઠ ચારિત્ર ધર્મ સુધી અપનાવે ય છે ખરા. પરંતુ એ તો ધર્મ કરીને એને વિષયસુખો માટે વટાવી નાખવા સારૂ એવું માને છે. એટલે ખરી રીતે ત્યાં 'ધર્મ વિના ન ચાલે.' એ માનવામાં 'ધર્મ કરીને ઊંચા વિષયસુખો મેળવ્યા વિના ન ચાલે.' એવું માન્યું છે. એટલે ખરું તો વિષયસુખોની આંધળી લંપટતા યાને વિષયપરિણતિ ઊભી જ છે. દિલમાં આ પરિણતિ હોય ત્યાં ધર્મની પરિણતિ ન આવે. તો **અંતરમાં શુદ્ધ ધર્મપરિણતિ વિનાના બાહ્ય ધર્મની કિંમત કેટલી ?**

(૧) અંતરમાં જૂઠ રમતું હોય ને બહારથી સામાને પહેલાં આકર્ષવા સાચું બોલે, એમ (૨) અંતરમાં મોટી ધાપ લગાવવાનું બેઠું હોય ને બહારથી કોઈ સોદામાં નીતિ કે ઉદારતા દેખાડે, એવી રીતે (૩) અંતરમાં પારણે સારું સારું અને ખૂબ ખાઈ પી શકાય અને તગડા બની શકાય એ માટે બહારથી ઉપવાસ કરે, આવા બાહ્ય સત્ય, નીતિ, ઉદાર વ્યવહાર અને ઉપવાસની કિંમત કેટલી ? એમ અંદરમાં સુંદર વિષયો જ મેળવવા, ભોગવવાની લેહ, લગન, લંપટતા રમતી હોય, ત્યાં ધર્મપરિણતિ શાની ઊભી શકે ? અને એ લંપટતાથી જ બાહ્ય ધર્મ કરે, એની કિંમત શી? એટલે એવાને સાચું 'ધર્મ વિના ન ચાલે.' એવું માનવાનું હોતું જ નથી. 'સારા વિષયસુખો વિના ન ચાલે ને એ ધર્મથી જ મળે, માટે ધર્મ કરો.' એ જ એની માન્યતા હોય છે.

ખરેખર તો આ માનવાનું છે કે વિષય સુખ વિના ચાલે, પણ જીવનમાં ધર્મ વિના ન ચાલે; કેમકે ધર્મ વિનાનું જીવન એ ખરેખર માનવજીવન નથી, પણ પશુ-જીવન છે, કીટ જીવન છે. સાચું ખરેખરું માનવજીવન ધર્મથી છે. તો પૂછો :

ધર્મથી શો લાભ ? :

ધર્મથી જ (૧) ચિત્તને શાંતિ, (૨) દિલને કોમળતા નિર્મળતા, ને (૩) આત્માને સ્વસ્થતા મળે છે. (૪) ધર્મથી જ અંતકાળ સુખદ

બને છે. (૫) ધર્મથી જ પરલોકે સદ્ગતિ અને (૬) પરંપરાએ મોક્ષ મળી ભાવી અનંતકાળ ઉજ્જવળ બને છે. માટે ધર્મ વિના ન ચાલે.

આવો વિવેક હોય, સદ્બુદ્ધિ હોય તો તો ધર્મની ભૂખ જાગે, ધર્મની ગરજ લાગે અને ધર્મનો યથાશક્તિ પુરુષાર્થ થાય. પરંતુ વિષયસુખોની લંપટતા જ રાખવી હોય ત્યાં ધર્મ શાનો પોષાય ? એ ધર્મની ગરજ જ ન જાગવા દે.

સારાંશ : ધર્મનો પુરુષાર્થ નથી થતો, ત્યાં કર્મ કે ભવિતવ્યતાને દોષ દેશો નહિ. વાંક જાતનો ને જાતની વિષયલંપટતાનો જો જો; એથી 'ધર્મની ગરજ નથી' એનો વાંક જો જો, 'ધર્મ વિના ચાલે' એવી માન્યતાનો વાંક જો જો.

વિષયલંપટ જાત પર ઘૃણા :

વિષયલંપટતાનો વાંક જોશો તો મનને ક્યારેક પણ વિષયલંપટ જાત પર ઘૃણા થશે કે 'અરેરે ! આ માનવ જેવા ઊંચા ખોળિયે મારે વિષયોની, દુનિયાના નાશવંત પદાર્થોની આટલી બધી લંપટતા શી ? હું તે જનાવર કે માણસ ? હું તે અનાર્ય કે આર્ય ? હું તે આર્ય દેશનો ઢેઢભંગી માણસ કે જૈન માનવ ? વિષયોના રંગ વધારવા પાછળ પડ્યો છું.' પણ જ્યાં વિષયો વધાર્યાથી એની ભૂખ લંપટતા વધે છે, ત્યાં તૃપ્તિ ધરપત ક્યાં ને ક્યારે આવવાની ? એક દિવસ અનિચ્છાએ વિષયો મૂકવા તો પડશે જ, ત્યારે એ વિષયો છૂટવાના અવસરે પૂર્વ પોષેલી એની લંપટતા દિલને કેટલો આક્રંદ કરાવશે ? કૂતરા-ગધેડા જેવી આ નિર્લજ્જ લંપટતા શી ?

આવું કાંઈક મનને લાગશે તો લંપટતા ઉપર કાપ મૂકાશે, વિષયલંપટતા ભયંકર લાગવા પર 'ધર્મ વિના ન ચાલે' એવું મનમાં લાગશે. એમ ધર્મની ગરજ ઊભી થયે ધર્મનો પુરુષાર્થ કરાશે.

સુલસા સંસારમાં બેઠી છે; પરંતુ (૧) વિષયલંપટ નથી, તેથી (૨) ધર્મની ભારે ગરજવાળી છે, (૩) ધર્મના સતત પુરુષાર્થ વાળી છે, (૪) અંતરમાં ઝગમગતી ધર્મપરિણતિવાળી અને (૫) ધર્મ બતાવનાર પરમાત્મા શ્રી મહાવીરપ્રભુ ઉપર અથાગ રાગ, શ્રદ્ધા અને ભક્તિ

બહુમાનવાળી છે. જો જો; આ બધા ઉપર એણે તીર્થંકર બનવાનું પુણ્ય ઉપાર્જ્યું છે હોં, ત્યારે વિચારો કે સંસારવાસમાં પતિ, પુત્રો, વૈભવ સાથે બેઠેલી એક બાઈ તીર્થંકરપણાનું પુણ્ય ઉપાર્જે, તે વિષયો ગમતાં કરવા ઉપર કે વીતરાગ ગમતાં કરવા ઉપર યા બંનેને ગમતાં કરવા પર ? ભૂલા ન પડતાં, **વિષયો અને વીતરાગ; બંનેને ગમતાં કરી શકાય નહિ.** 'વીતરાગ ગમે છે' એનો અર્થ એ કે વિષયોના મુદ્દલ રાગ વિનાના પ્રભુ ગમે છે. પ્રભુમાં વિષયરાગ નથી, માટે જ પ્રભુને જો ગમતાં કર્યા, તો એનો અર્થ જ એ કે વિષયો અને વિષયરાગ ઝેર જેવા લાગ્યા. તેથી જ એ ઝેરથી પર થઈ બેઠેલા વીતરાગ ગમ્યા, પછી ઝેરને શું ગમતું કરાય ? વીતરાગ ગમે એને વિષયો ન ગમે, વિષયો ઝેર જેવા લાગે.

ત્યારે વિચારો કે વિષયોમાં બેઠેલી એક બાઈ એને કેવા ઝેર જેવા ગણી અણગમતાં કરનારી હશે કે જેથી એને વીતરાગ તીર્થંકર ભગવાન પર એવો અથાગ રાગ થઈને, એ તીર્થંકરપણાંનું પુણ્ય ઊભું કરે છે! સંસારમાં બેઠા છતાં વીતરાગ પ્રભુ પર કેટલો રાગ, ભક્તિ અને એમની રટણા કરી શકાય તેમજ વિષયો ઝેર જેવા માની વિષયલંપટતા કેટલી કાપી નખાય, એનું સુલસા એક મહાન દૃષ્ટાન્ત છે.

જો જો હોં, વિષયો ગમવા સાથે વીતરાગ ગમે છે, એવું જો તમને લાગતું હશે, તો તો એની પાછળ આવો કંઈક ઊંડે ઊંડે પણ ભાવ બેઠો હશે કે વીતરાગ પ્રભુને ભજવાથી વિષયો સારા સારા મળી શકે છે. પરંતુ એમાં ખરેખર તો વિષયો ગમ્યા, વીતરાગ નહિ. વિચાર તો એ કરો કે સરાગી દેવને મૂકી વીતરાગ પ્રભુને શા માટે પકડ્યા છે ? શું સરાગી દેવને પકડવાથી વિષયસુખ ન મળી શકે ને વીતરાગને પકડવાથી મળી શકે એટલા માટે ? ભૂલા ન પડતાં, મરીચિએ ઉત્સૂત્ર ભાષણથી પછીના જનમોમાં જૈન ધર્મ પામવો ગુમાવ્યો ને એને સરાગી દેવ મળતાં રહ્યા. છતાં એને ભજી ભજીને એ દેવલોકમાં દિવ્ય વિષયસુખ પામતો રહ્યો. ત્યારે શું તમને સરાગીને પકડી એ સુખો ન મળે ? તો પછી તમે સરાગીને મૂકી વીતરાગ દેવ કેમ પકડ્યા છે ?

જો તમને એમ લાગતું હોય કે 'રાગાદિ દોષોવાળાને પરમાત્મા કેમ મનાય ? એમને દેવાધિદેવ તરીકે કેમ ભજાય ?' તો એનો અર્થ તો એ થયો કે રાગાદિ યાને વિષયરાગ વગેરેને ઝેરરૂપ માન્યા. પછી એવી ઝેરરૂપી વિષયલંપટતા કેમ રખાય ? માટે સુલસાને યાદ રાખી સંસારમાં બેઠે પણ વિષયલંપટતાને કાપી વીતરાગદેવ પર અથાગ રાગ શ્રદ્ધા અને ભક્તિ બહુમાન વધારતાં રહો.

આપણી વાત એ ચાલતી હતી કે આપત્તિ તો કર્મના ઉદયે આવે; પરંતુ ભવિતવ્યતા એ આવવામાં વિચિત્ર સંયોગ બનાવી મૂકે છે. કર્મમાં કાંઈ એવું લખેલું નથી હોતું કે આવા અમુક સંયોગે આપત્તિ આવે. કર્મનું કામ માત્ર આપત્તિ આપવાનું; પછી તે ગમે તે સંયોગે.... પરંતુ સંયોગ અમુક જાતના વિલક્ષણ બની આવે, એ કાર્ય ભવિતવ્યતાનું. એટલે અહીં સુલસાના ૩૨ પુત્રોને રાજા શ્રેણિકના ખાસ વિશ્વાસપાત્ર તરીકે હોદ્દો મળ્યો, એ તો પોતાના તેવા શુભ કર્મના પ્રતાપે. પરંતુ એ હવે જુઓ કે, એમને મહાન આપત્તિ માટેનો વિલક્ષણ સંયોગ બની જાય છે, આનું નામ ભવિતવ્યતા. તેવી ભવિતવ્યતાને લીધે એ સંયોગ આપત્તિ માટે બને છે; બાકી આપત્તિ કર્મના લીધે.

શ્રેણિકને સુજ્યેષ્ઠા જોઈએ છે :

બન્યું એવું કે રાજા શ્રેણિકને ચેડા મહારાજાની રૂપવતી ગુણિયલ 'સુજ્યેષ્ઠા' પરણવી છે, પણ શ્રેણિક ત્યારે જૈન શ્રાવક નથી એટલે ચેડા રાજા એને માગે તો'ય પોતાની કન્યા આપે એવા નથી. દીકરીને ધર્મહીનને આપી કૂવામાં ઉતારવાનું આ મહાવીર પ્રભુનો પરમ શ્રાવક શાનો કરે ? તમે ય પ્રભુના શ્રાવક છો ને ? તો આ ટેક છે ને કે મારી કન્યા ધર્મહીનને ન જ આપું, પછી ભલે ને એ ગમે તેવો શ્રીમંત કે ભણેલો ઓફિસર કાં ન હોય ?

દીકરી ધર્મીને દીધી હોય તો એ બંને તો ધર્મમાં આગળ વધે, પરંતુ દીકરીના સંતાન પણ ધર્મમાં જોડાય, ધર્મમાં આગળ વધે અને જેથી જૈનશાસનની પરંપરા આગળ ચાલે. એવું કરનાર બાપે શાસનના પોતાની ઉપરના ઉપકારની કૃતજ્ઞતા બજાવી કહેવાય. નહિંતર ધર્મહીનને

કન્યા આપતાં, એના સંતાન ધર્મની ઠેકડી કરનારા પાકે એમાં તો શાસન પ્રત્યે કૃતઘ્નતા આચરી ગણાય. તમે શાસન પામ્યાના ઉપકારનો ભાર સમજો છો ? કે માથે આ ભાર જ નથી ? ભાર સમજતાં હો તો શાસનની પરંપરા લોપાય, એવા સ્થળે કન્યાને નાંખો ?

ચેડા મહારાજા પ્રભુનો ને પ્રભુના શાસનનો પોતાની ઉપર મહાન ઉપકાર સમજે છે, તેથી એની પ્રત્યે કૃતઘ્ન ન બનાય તેમ દીકરીનો ભવ ન બગડે એ માટે દીકરી ધર્મહીનને ન જ દેવાના નિર્ધારવાળા છે. એટલે શ્રેણિક હજી જૈનધર્મ નહિ પામ્યા હોઈ એને કન્યા ન જ દે. શ્રેણિક આ સમજે છે, પણ ચેડા રાજાની કન્યા સુજ્યેષ્ઠાના સૌંદર્ય અને ગુણિયલતા ઉપર મુગ્ધ થઈ ગયેલ છે. તેથી એ કેમ મળે ? એ કેમ આકર્ષાય અને ઉઠાવાય ? એની ચિંતામાં છે.

અભયકુમારની યોજના :

અભયકુમાર પિતાની ચિંતાનું કારણ જાણી લે છે અને ગુપ્ત વેશે ચેડા રાજાની રાજધાની વૈશાલીમાં જઈ રાજમહેલની નજીકમાં ગાંધિયાટાની દુકાન કરે છે. શાની ? કંકુ, સિંદુર, અળતો, સુગંધિત દ્રવ્યો વગેરે સ્ત્રીઓને ઈષ્ટ માલ સામાનની. એ લેવા સુજ્યેષ્ઠાની દાસી ત્યાં આવતી થાય છે, એટલે અભયકુમાર શ્રેણિક રાજાની એક સુંદર તસવીર (છબી) દાસી દેખે એવી રીતે દુકાનમાં ગોઠવે છે. દાસી એ જોઈને આકર્ષાઈ પૂછે છે : 'આ કોની છબી છે ?'

'એ તો અમારા પ્રભાવવંતા મહારાજાની છે. એનાથી તો મારી દુકાન ધમધોકાર ચાલે છે.'

'પણ એમનું નામ શું ?'

અભયકુમાર કહે : 'એ મગધ દેશના સમ્રાટ્ શ્રેણિક મહારાજા છે.'

દાસી કહે : 'વાહ ! ત્યારે તો એ ઈંદ્ર જેવા રૂપાળા જ હોય ને ? તો પછી આ છબી અમારા કુંવરી સાહેબને જોવા માટે ન આપો?'

'કોણ કુંવરી સાહેબ ?'

'ચેડા મહારાજાની સુપુત્રી સુજ્યેષ્ઠા કુંવરી સાહેબ.'

'ભાવતું'તું ને વૈદે કહ્યું' જેવું થવાથી અભયકુમારે છબી આપી.

દાસીએ જઈને સુજ્યેષ્ઠાને બતાવી, ઓળખ આપી. સુજ્યેષ્ઠા છબી જોઈ ક્યાં ઊભી રહે ? યુવાનીમાં તો આવેલી જ, ને આ દેખી, તે એવી આકર્ષાઈ ગઈ કે એના મનને થયું કે ‘આ શ્રેણિક જો પતિ તરીકે મળે તો કેવું સારું !’

જુઓ (૧) નિમિત્તની વડાઈ અને (૨) મોહનું જોર.

(૧) છબી નહોતી દેખી ત્યાં સુધી શાંત સ્વસ્થ બેઠી હતી. હવે માત્ર છબી જોવા મળી છે, મૂળ ધણી નહિ છતાં એના પર કેવા ય તરંગમાં ચડી ગઈ ? નિમિત્ત કેટલું કામ કરે છે ? ત્યારે (૨) મોહની પ્રબળતા કેવી કે એક તો પોતે જાણતી હશે કે શ્રેણિક રાજા જૈન નથી અને પિતા ચેટકરાજ અજૈનને પસંદ કરતાં જ નથી. તેમ બીજું એ કે પોતે પાકી જૈન ધર્મની શ્રદ્ધાવાળી છે, આમ છતાં એક અ-જૈન ઉપર મોહિત થઈ જાય છે ! મોહના સંસ્કારોની આ કેટલી શિરજોરી છે ? માટે જ,

મોહના સંસ્કારના પોષણ ને વૃદ્ધિ કરતાં પહેલાં સાવધાન બનવા જેવું છે. નહિંતર ભાવી કાળે મોહની શિરજોરી રહી, ગુણની જાહોજલાલી અને ધર્મભાવના મોંઘી થશે, મોહની લાગણી સહજ બનશે.

મોહમાં શું આવે ? રાગ-દ્વેષ, કામ-ક્રોધ-લોભ, માન-મદ-માયા, વેર-વિરોધ, ઈર્ષ્યા-અસૂયા, સ્વોત્કર્ષ-પરાપકર્ષ, હિંસા-અસત્યાદિની વૃત્તિ, આહારાદિ સંજ્ઞાઓ, રસ-ઋદ્ધિ-શાતાની આસક્તિ, હર્ષ-શોક-ઉદ્વેગ, ભય-જુગુપ્સા... વગેરે વગેરે. આમાંના કોઈને પણ સેવો-આચરો એટલે અંદરમાં એનો સંસ્કાર પડ્યો, વધ્યો જ સમજો. ‘જરા હસ્યા, એમાં શું બગડી ગયું ?’ એમ મનને થાય છે ને ? પણ બગડવાનું આ, કે અંદરમાં એટલો હાસ્યનો સંસ્કાર વધ્યો. વધેલો હાસ્યનો સંસ્કાર આગળ પર ગંભીરતાને મોંઘી બનાવશે, હાસ્ય સુલભ કરશે.

ત્યારે ત્યાં જો કુસંસ્કારપોષણ રોકવું હોય, તો હાસ્યનો પ્રસંગ આવી લાગતાં જ વધુ ગંભીર બની જવું પડે. મનને એમ થાય કે તુચ્છ બાબતે હસવું’તું શું ? આ કઈ એવી ઉદાર તાત્ત્વિક બાબત છે કે એને

મહત્ત્વ આપી મનને ડહોળવું ? ખરી રીતે શું છે ? મનમાં કોઈ એવી તાત્ત્વિક ભૂમિકા નથી બાંધી મૂકી હોતી, કોઈ ગંભીર બાબતે મનમાં ઘર નથી કરી લીધું હોતું, તેથી જ જીવન તુચ્છ આનંદ-મંગળમાં વીતાવાય છે ને સળગતી આત્મચિંતા રહેતી નથી.

સળગતી આત્મચિંતા ઊભી રાખવી હોય તો તુચ્છ હસવા-ખીલવાનું અને તુચ્છ ખુશાલી બંધ કરી દો, ને એ માટે (૧) મનમાં કોઈ તાત્ત્વિક ભૂમિકા ઊભી રાખો, (૨) કોઈ ગંભીર બાબતને ઘર કરી જવા દો.

(૧) 'તાત્ત્વિક ભૂમિકા' એટલે એવો એક સજ્જડ ખ્યાલ કે દા.ત. હું એક વડીલ, એક પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ, હું જિનનો સેવક, હું જિનના વચનની અનન્ય શ્રદ્ધા કરનારો સમકિતી જીવ, હું એક દેશવિરતિ શ્રાવક, હું એક સાધુપદે રહેલો, હું ભણેલો માણસ.... આવી કોઈ તાત્ત્વિક ભૂમિકા મનમાં ઘર કરી બેઠી હોય, એટલે એની સાથે તુચ્છ હાસ્ય, મજાક, ખુશીખુશાલી અસંગત લાગે. મનને એમ થાય કે આ ભૂમિકાએ તુચ્છ હાસ્યાદિ શોભતાં જ નથી. આ ભૂમિકાનું ચિંતન જ ક્યાં ઓછું છે કે તુચ્છ માલ વિનાની બાબત પર ધ્યાન જ દેવું જોઈએ ? એમ,

(૨) 'ગંભીર બાબત' એટલે કે દા.ત.

(૧) માથે રહેલો અનંતા દોષો અને અનંત કર્મોનો ભાર યા

(૨) મહાકિંમતી જીવન, ક્ષણોનું ઝડપી વહી ચાલવું કે

(૩) સેવાઈ ગયેલ કોઈ મોટું પાપ, મહાદુષ્કૃત અથવા

(૪) સરાસર દોષો અને દુષ્કૃત્યોથી ચાલી રહેલું જીવન કે

(૫) વિચાર-વાણી-વર્તાવમાં ભરચક ચાલતી દુનિયાદારી ને બાહ્યભાવ અથવા

(૬) સર્વોચ્ચ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા મળ્યા છતાં પોતાની અખંડ ઊભેલી કષાયમગ્નતા અને વિષય-લંપટતા, અધમતા, અયોગ્યતા અને અજ્ઞાનમૂઢતા યા

(૭) અનંત કલ્યાણકર અમૃતવાણીભર્યા શાસ્ત્રો થોકેથોક પડેલાં છતાં એના રસઘૂંટ પીધા વિના વહી જતો જીવન સમય અથવા

(૮) ત્યાગ-તપ, દયા-દાન, ક્ષમા-સમતા-નિસ્પૃહતા, જિનભક્તિ-સાધુસેવા, મૈત્રી-કરુણાદિ હાથવેંતમાં છતાં એની કમાઈના બદલે આત્મ-ઘરે આહાર-વિષય-પરિગ્રહની જ ચિંતા, ક્રોધ-લોભ-મમતા-નિર્દયતા.... વગેરેના ભરાતાં કચરા,

આવી આવી કેટલીય ગંભીર બાબતો છે. આમાંની એક પણ બાબત જો મનમાં ઘર કરીને રહે, તો એની સળગતી ચિંતામાં તુચ્છ હાસ્ય-મજાક-ખુશખુશાલી ને તુચ્છ દર્શન-શ્રવણ-ભાષણ મનને અડે જ નહીં.

આ એકેક બાબત એવી ગંભીર છે કે એના પર ખાસું વિવેચન થઈ શકે. અલબત, એનો વિસ્તૃત વિચાર આપણા ચાલું ધર્મપરિણતિના વિષયને વધુ સ્પષ્ટ કરનારો છે, પરંતુ અત્યારે એના પર લંબાવવા જતાં મૂળ વિષય 'ભવવર્ધક કષાયોને રોકવા શું કરવું ?' એ વળી ઠીક જ લંબાઈ જાય. હજી તો 'ક્રોધને રોકવા શું કરવું ?' એના વિચારમાં આ વાત આવી કે 'ક્રોધ થવા જાય છે, એ કોઈ પોતાની બાહ્ય નુકસાની જોવા પર; પરંતુ ત્યાં આપણે તરત આ વિચાર કરવાનો, ભલે ને મારું બહારનું બગડ્યું, અરે ! કદાચ ધર્મસાધનાને ય ધક્કો પહોંચ્યો, પણ મારી અંદરની શ્રેષ્ઠ કિંમતી ધર્મપરિણતિ તો સલામત છે જ, પછી મારે શી ફિકર, તે ક્રોધ કરીને ઊલટું શ્રેષ્ઠ કિંમતી ધર્મ પરિણતિને બગાડું ?'

આ બધી તો ક્રોધ રોકવાની વિચારણા ચાલી. બાકી માન-માયા-લોભને રોકવાની વિચારણા બાકી છે. ઉપરાંત હમણાં ધર્મપરિણતિ પર સુલસાનો પ્રસંગ ચાલી રહ્યો છે. એટલે અત્યારે 'તાત્ત્વિક ભૂમિકા ને ગંભીર બાબતો પર વિચારણા' લંબાવવા જતાં સુલસાની ધર્મપરિણતિ જોવાનું આઘું રહી જાય.

તુચ્છ હાસ્યાદિ લાગણીઓ રોકવા શું વિચારવુ ? :

આ વાત છે કે મનમાં કોઈ તાત્ત્વિક ભૂમિકા ઘર કરી જાય, કોઈ ગંભીર બાબત ઘર કરી જાય તો તુચ્છ હાસ્ય-મજાક-ખુશખુશાલી કે તુચ્છ જોવા સાંભળવા-બોલવામાં ન પડી જવાય ને આત્મચિંતા જાગતી સળગતી રહે. ત્યારે જો આ ન કરાય અને તુચ્છ હાસ્યાદિ મોહ સેવાય તો એના કુસંસ્કાર પડવાના જ. ત્યારે એમ મોહના એક યા બીજા રૂપે

સેવન કરી કરી કુસંસ્કારો વધાર્યે જવાનું પરિણામ શું ? આગામી ભવિષ્યકાળમાં જીવન કેવા જીવવાના ? પરલોક કેવો મળશે ? આનો ગંભીર વિચાર કરો, મન પર આને ગંભીરપણે લો તો તુચ્છ હાસ્યની, ખેદની, ભયની, દુર્ધ્યાનની વગેરે લાગણી અટકાવવાની સાવધાની રહેશે.

સુજ્યેષ્ઠા જેવી મહાન શ્રાવક ચેડા મહારાજાની સુપુત્રી અને શ્રાવકધર્મ પાળનારી, પણ પૂર્વના મોહસંસ્કારને પરવશ પડી જૈન નહિ એવા શ્રેણિક રાજાની છબી જોઈ એના પર મોહી પડી. દાસી દ્વારા વેપારી બનીને દુકાન માંડી બેઠેલ અભયકુમારને પૂછાવે છે : 'આમનો કોઈ રીતે અહીં ભેટો થઈ શકે ?'

દાસીએ આવીને અભયકુમારને વાત કરી. અભયકુમાર કહે છે : 'હું તપાસ કરાવું છું. પણ માનો કે કદાચ ભેટો થાય તો કુમારીનો વિચાર શો છે ? કેમકે તપાસમાં મારે કદાચ મહારાજા સાહેબ પૂછે, તો શું કહેવું ?'

દાસી વળી પાછી સુજ્યેષ્ઠાને પૂછી લાવી કહે છે : 'અરે ! કુંવરી સાહેબને તો છબી જોઈને ભારે આકર્ષણ થયું છે. તેથી જો શ્રેણિક રાજા લઈ જવા તૈયાર હોય તો એ સાથે જવા અને એમને પરણવા તૈયાર છે.'

અભયકુમાર કહે : 'તો ભલે હું જલ્દી તપાસ કરાવું છું.'

દાસી કહે : 'પણ જો જો હોં, આ વાત બહાર ન જાય. માત્ર કુંવરી સાહેબ, હું, તમે અને મહારાજા સાહેબ જ જાણે.'

'હા હા હા, એ માટે બેફિકર રહેજો. બીજા કોઈને હું નહિ જાણવા દઉં.'

બસ, અભયકુમારે તાબડતોબ જઈને પિતા શ્રેણિક રાજાને ખબર આપી. રાજા ખુશ થાય છે. કહે છે : 'હવે કેમ કરશું ?'

સુજ્યેષ્ઠાને ઉઠાવવાની યોજના :

અભયકુમાર કહે : 'હવે એક આપણા સીમાડાથી વૈશાલીના સીમાડા સુધી સુરંગ ખોદાવવાની, એમાં થઈને આપે ત્યાં પધારવાનું. એનો સમય હું સુજ્યેષ્ઠાને આપી દઈશ એટલે એ સમયે એ સુરંગના નાકે આવી

ગઈ હોય. આપે એને લઈને રથ મારી મૂકવાનો, એમાં વિલંબ ન થવો જોઈએ. કેમકે આ તો ચેડા રાજાનું કામ છે. એમને ખબર પડી જાય તો એમનું બાણ એટલે અમોઘ. ગુપ્ત સુરંગ હું ખોદાવી લઉં છું. આપ નિશ્ચિંત રહો. આપે નાગરથિકના જવાંમર્દ અને વફાદાર ૩૨ પુત્રોને સાથે રક્ષણમાં રાખવાના.'

બસ, અભયકુમારે એ યોજના મુજબ થોડા જ દિવસમાં ગુપ્ત સુરંગ તૈયાર કરાવી દીધી. અહીં સુજ્યેષ્ઠાને ખબર આપી દીધી કે મહારાજા શ્રેણિક અમુક સમયે નગર બહાર અમુક સ્થળે આવશે. તમારે ત્યાં વહેલા જઈને ઊભા રહેવાનું, જેથી આવે એટલે એમને રાહ ન જોવી પડે ને તરત તમને લઈ રવાના થાય. નહિંતર જો તમારા પિતાજીને ખબર પડે તો અમારું કામ ન થાય અને એમના બાર વાગી જાય. સુજ્યેષ્ઠાએ બહુ આભાર માન્યો ને સમયની રાહ જોતી બેઠી છે.

માબાપોએ સાવધાન રહેવા જેવો આજનો ગોઝારો કાળ છે :

આ ગુફતેગુની ચેડારાજા કે બીજાને શી ખબર પડે ? ગંધ પણ ન આવે. માણસના દિલની કે છુપી પ્રવૃત્તિની ખબર નથી પડતી. આજે કેટલાય માબાપ અંધારામાં રહે છે અને એમના છોકરા-છોકરી ખાનગી ચલાવ્યે જાય છે. નથી એમના દિલની ખબર પડતી કે નથી એમની ગુફતેગુ પ્રવૃત્તિની. છતાં કેટલાક માબાપ વળી ફાંકો રાખે છે કે 'અમારા છોકરા-છોકરી અમારા કહ્યામાં છે, અમારી આમન્યામાં છે, અમને પૂછ્યા વિના કશું ન કરે.' એ તો જ્યારે એકાએક ભાંડો ફૂટે ત્યારે ચોંકે કે 'હાય ! આ તો ક્યાંક પરણી બેઠા... યા ભાગી ગયા... અથવા કેટલાય વેપાર સોદા કરી મોટી ખોટ ઊભી કરી.... કે છોકરીને ગર્ભ રહી ગયો અથવા છોકરો દુશ્મન સાથે બેસી ગયો... કે હવે એકાએક જુઆરું કરવાનું કહે છે....' એવો એવો ધડાકો બહાર પડે ત્યારે ફાંકો ઊતરી જાય.

ખરી વાત એ છે કે છોકરા-છોકરી પર અતિ વિશ્વાસ મૂક્યા વિના, ખાનગી ધ્યાન રાખવું પડે કે એ ક્યાં જાય-આવે છે ? બેસે-ઉઠે છે ? શું શું કરે છે....? એના બોલ ચાલ રંગ-ઢંગ કેવા છે...? એ શું શું ખાનગીમાં વાંચે છે...? શેનો શેનો સંગ્રહ કરે છે....? આ

બધું ખાનગીમાં તપાસતાં રહેવું પડે. આજના કેટલાક છોકરા સ્ત્રીઓના નગ્ન બિભત્સ ચિત્રો રાખે છે, કેટલીક છોકરીઓ સંતતિ-નિરોધના સાધન રાખે છે, પ્રેમ પત્રો ચાલે છે. એ તો સી.આઈ.ડી.ની જેમ ખાનગી તપાસ લો, તો ખબર પડે કે એની પેટીમાં, કબાટમાં, બેગમાં, ડાયરીમાં, પુસ્તકમાં શું શું એવું સંગૃહીત છે. ટપાલીને પૂછવું પડે કે 'એ કોઈ ટપાલ ખાનગીમાં છોકરા છોકરીને આપી તો નથી દેતો ?'

સારાંશ : આજના ગોઝારા કાળે અંધારામાં રહેવા જેવું નથી, વિશ્વાસે રહેવા જેવું નથી. ભલેને છોકરા છોકરી આમ સારા વર્તાવવાળા દેખાતાં હોય પણ મોહના ઉદય વિચિત્ર છે. ક્યારે કેવા જાગે, શી ખબર? એમાં નિમિત્ત કામ કરી જાય છે. આજના ખોટા નિમિત્ત એમને ભુલાવે, અને ભૂલેલા એમના દિલની અને ખાનગી પ્રવૃત્તિની તમને આમ ખબરે ય ન પડે.

બીજી એક મહત્ત્વની વાત એ છે કે વિશ્વાસમાં તણાયા ખબર ન પડે અને પાછા ફાંકો રાખ્યો હોય કે 'મારા સંતાન મારી આમન્યામાં જ છે.' ત્યાં અચાનક ભાંડો ફૂટે, ન ધારી ન કલ્પી ગંભીર બાબત બની ગઈ બહાર પડે, પછી કેમ ? એવા વિશ્વાસઘાતી સંસાર પર, એવા ફાંકો તોડનારા સંસાર પર, એવું સાવ અઘટતું કરાવનાર દેખાડનારા સંસાર પર વૈરાગ્ય આવે ખરો ? ના, **ત્યાં પાછા બોઘા ! તે સંસારી વિશ્વાસઘાતિતા, અપમાનકારિતા અને અઘટિતકારિકાની ગમ જ ન પડે.**

રાગમૂઢ જીવો ઉપદેશને અયોગ્ય :

ત્યારે **'ઉપદેશરત્નાકર'** શાસ્ત્રમાં શ્રી મુનિસુંદરસૂરિજી મહારાજ કહે છે કે 'એવા રાગમૂઢ જીવો ધર્મ પાળવાને અયોગ્ય છે, તેથી એવાને ધર્મનો ઉપદેશ આપી પળાવવાની નિષ્ફળ મહેનત માથાફોડમાં ઊતરવું જ નહિ.' આવશ્યક સૂત્રનિર્યુક્તિમાં પણ શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજી મહારાજ પણ એ જ કહે છે.

અંતરમાં તપાસજો કે સંસારમાં તમારે કોઈ ભારી વિશ્વાસઘાતનો પ્રસંગ નથી બન્યો ? કોઈ એવા મજબૂત ફાંકા રાખેલા નથી તૂટ્યા? ને અપમાન નથી થયા ? કોઈ અણચિંતી, વણકલ્પી ભારી અઘટતી

ઘટના બની નથી ? તો શું એથી સંસાર પર પાકા પાયાનો વૈરાગ્ય જાગ્યો ? ઘૃણા-ગ્લાનિ થઈ આવી ખરી કે 'આવો સંસાર ?' વૈરાગ્ય-ઘૃણા-ગ્લાનિ નહિ, તો બુદ્ધિમાન કે અજ્ઞાન ? સમજુ કે રાગમૂઢ ?

પ્ર.- સંસાર હાલ કાંઈ છૂટે એમ નથી તો પછી સંસાર પર વૈરાગ્ય કરીને શું કરવાનું ?

સંસારમાં રહ્યા વૈરાગ્યની શી જરૂર ? :

ઉ.- લ્યો, આવો, એમ કહે છે કે 'સંસારમાં રહેવું જ છે તો પછી રાગ રાખીને જ રહેવું જોઈએ ને ?' કેમ વારું ? પછી એવા સંસાર તરફથી લાત પડે એટલે પોક મૂકીને રોવાની મજા આવે ને ? સંસાર પર વૈરાગ્ય હોય તો સમજીને જ રહેવાય કે આ સંસારનો જરા ય ભરોસો નહિ કે આપણા પક્ષમાં જ કામ કરે. અવસરે એ તો ફરી બેસવાનો. બહુ હેતના સવાસલા કરનાર માબાપ પણ વિશ્વાસપાત્ર નહિ. તેથી કાલે ઊઠીને કદાચ એ મારા ભાઈનું વધારે તાણે, તો મારે આશ્ચર્ય નહિ પામવાનું, ખેદ નહિ કરવાનો. કેમકે 'વિશ્વાસપાત્ર નહિ' એ એમ જ કરે.

માતાપિતાએ મને હોંશથી પરણાવેલી વહુ ઉપર કાલે ઊઠીને મા શિરજોરી કરે, તો આશ્ચર્ય કે ખેદ નહિ કરવાનો. કેમકે 'વિશ્વાસપાત્ર નહિ' એ એમ જ કરે. માટે એવા પ્રસંગે મારે ભાઈને સન્માની લેવાનો ને હૈયાને સમજાવી દેવાનું કે પુણ્યાનુસાર ચલાવી લે. એમ માતાને સંભાળી લેવાની ને વહુને સંસાર સમજાવી દઈ નભાવવાનું શીખવી દેવાનું.' આમ સંસાર પર વૈરાગ્યથી જીવનમાં શાંતિ રહે.

સાસુને પજવનારી પત્નીને શું સમજાવવું ? :

એવી રીતે સંસાર પર વૈરાગ્ય હોય તો સગી પત્નીના પ્રેમના ટાયલા પર આંધળાં મોહિત ન બનાય, વિશ્વાસ ન મૂકાય. પછી જ્યાં એ આપણા ઉપકારી ગુણિયલ માતાપિતા સામે બકવાદ, ઉદ્ધતાઈ કરતી દેખાય, એમનું હલકું ઘસાતું બોલતી દેખાય, ત્યાં ઝટ મનને થાય કે 'સંસાર આવો જ છે.' માટે માબાપને ભૂલીને આના પ્રેમના સવાસલા માન્ય કરવા જેવા નથી. એને કહી દઉં કે :

'તને તારા માબાપ ગમે છે ?'

'હાં, ગમે છે ?'

'તો એમને તારા ભાઈની વહુ કનડે તો તને દુઃખ થાય ?'

'હાં, થાય.'

'તો પછી મને મારા માબાપ ગમતાં હોય ને તું એમને કનડે તો મને દુઃખ ન થાય ? અને તને તારી કનડનારી ભોજાઈ પર દુઃખ થયા પછી એના પર તને પ્રેમ ન રહે, તો પછી મને દુઃખ થયા પછી કનડનાર તારા ઉપર મને પ્રેમ શી રીતે રહે ?'

આમ સમજાવો તો એ સમજી જાય. ન સમજે તો નોટિસ દઈ દેવાય કે જો પરણીને મેં ઘર નથી બદલ્યું, પણ તેં તો ઘર બદલ્યું. એટલે હવે મારા બા-બાપુજી; એ તારે તારા બા-બાપુજી જ સમજવાના. એ નહિ સમજે અને એમને પજવશે, તો હું તારો નહિ. બહારનો વ્યવહાર ચાલશે, પણ મારા દિલમાં તું નહિ તો પછી તારે આધાર કોનો ?'

એને એમ પણ સમજાવાય કે 'તું આવી સારી સ્ત્રી મને મળી, એમાં મૂળ ઉપકાર તારા માતાપિતાનો ખરો ને ? એમણે તને જન્મ આપી ઊછેરી કરી સારી સંસ્કારી બનાવી, એ એમનો ઉપકાર તું સમજે છે. એમ મારે પણ તારા માતાપિતાને ઉપકારી સમજી એમને પ્રત્યે મારે સદ્ભાવ બહુમાન રાખવું જોઈએ, એવું તું ઈચ્છે ને ? એવી રીતે હું પણ તને ઠીક લાગતો મળ્યો, એમાં મારા બા-બાપુજીનો મૂળ ઉપકાર ખરો ને ? એમણે મને સારો ઘડ્યો ન હોત તો તને મનગમતો ક્યાંથી લાગત ? હું મળવામાં મૂળ ઉપકારી એવા મારા માતાપિતાનું મહાઅહેસાન તારે શું ન માનવું જોઈએ ? એ માને ને તું પણ એમના પર ભારે પ્રેમ, સદ્ભાવ, બહુમાન રાખે એવું હું ઈચ્છું; એ સહજ જ છે ને ? આ શૈલીએ વિચારીને મારા માબાપ પર તારા દિલમાં બહુમાન, સદ્ભાવ, આદર લાવીશ, તો એમના કડવા પણ બોલ પર તારે ઝઘડવાનું કે મન બગાડવાનું નહિ રહે.'

આમ પત્નીને સમજુતી અને એ ન સમજે તો ધમકી પણ આપવાનું કોણ કરી શકે ? જેને એના પર આંધળો રાગ ન હોય, જે અંધ વિશ્વાસ

ન મૂકે, એ જ ને ? એવું એકાંત વિશ્વાસ મૂકવાનું ક્યારે ન બને ? દિલમાં વૈરાગ્ય હોય ત્યારે. તો બોલો, સંસારમાં રહ્યા છતાં પણ વૈરાગ્યની જરૂર ખરી કે નહિ ? વૈરાગ્યની જરૂર લાગતી હોય તો એવો પ્રશ્ન ન ઊઠે કે સંસારમાં રહેવું છે તો વૈરાગ્ય રાખીને શું કરવાનું ?

વૈરાગ્ય એટલે અંધરાગ-વિશ્વાસ-હુંફ ન હોવા એ. દુનિયાના સગા અને દુનિયાની ચીજ વસ્તુ પર આસ્થા, વિશ્વાસ ન હોય તો આંધળો રાગ, પ્રેમ, મોહ થાય નહિ ને આંધળી હુંફ રખાય નહિ. તેથી (૧) આંધળા રાગથી થતી અનુચિત પ્રવૃત્તિ અટકે (૨) અંધ રાગથી પોષાતાં દોષ-દુર્ગુણ ન પોષાય એમ દોષ - દુર્ગુણ તથા અનુચિત પ્રવૃત્તિથી આગળ પર સર્જાતાં દુઃખોથી બચી જવાય.

એક દિવસ મરવાનું નિશ્ચિત છે, એ જાણવા છતાં માણસ કેમ સુખે મરી શકતો નથી ? કારણ કે મળેલા દુન્યવી સંયોગો પર આંધળો રાગ રાખી બેઠો હતો અને હવે એ બધું ખોવાઈ જતું દેખાય છે; તેથી શાંતિ ક્યાંથી રહે ? દુઃખ-સંતાપ-રુદન જ આવે.

ત્યારે માણસ, જીવવાનું હાથમાં છે ત્યાં સુધી કેમ સુખે જીવી શકતો નથી ? એનું ય કારણ આ કે મળેલ સંયોગો પર ‘આ સારા મળ્યા, મને સુખ આપશે, સારા ટકશે.....’ વગેરે અંધ વિશ્વાસ ધારી આંધળા રાગ કરે છે. પણ પુણ્ય દૂબળાં છે, તેથી એ સારા અને ટકાઉ માનેલામાં ફેરફાર થાય છે, એટલે દિલ દુભાય છે. જગતમાં પરિવર્તન ચાલું છે. એ થતાં આંધળા રાગવાળાને દુઃખ કેમ નહિ થાય ?

ત્યારે જો વૈરાગ્યથી એવા અંધ-વિશ્વાસ ન મૂક્યા હોય ને પહેલેથી જ સમજી રાખ્યું હોય કે આ ઈષ્ટ યાને મનગમતાં સંયોગ અચાનક જવાના, અગર સારા મટી નરસા થવાના; તો એના ભરોસે ન ચલાય, એના પર અંધરાગ ન કરાય. પછી જીવતાં ય એના પરિવર્તનથી દુઃખ નહિ લાગે અને મરતાં ય એ છૂટી જવાનું દેખી દુઃખ નહિ થાય. કોઈની વસ્તુ કામચલાઉ વાપરવા લઈ આવ્યા ત્યાં ખબર છે કે ધણી આ ગમે ત્યારે પછી લઈ જાય, તો તેમ થતાં ક્યાં દુઃખ થાય છે? માટે કહો,

દુઃખનું કારણ વસ્તુનો વિયોગ કે પરિવર્તન નહિ, પણ આંધળો રાગ, આંધળો વિશ્વાસ છે ને વૈરાગ્ય એવા રાગને, વિશ્વાસને રોકે છે. માટે વૈરાગ્ય; એ દુઃખ રોકવાનો ઉપાય છે.

એમ વૈરાગ્યથી જગતની વસ્તુ મળ્યા પર આંધળી હુંફ ન રાખી હોય, તો એ વસ્તુ બરાબર કામ ન આપતાં કે ચાલી જતાં દુઃખ નહિ થાય. મહેમાન આવ્યા પર એ ક્યાં હુંફ રહે છે કે 'એ કામ આપશે?' પછી એ કામ ન આપે યા ચાલી જાય તો દુઃખ નથી થતું. **હુંફ જ દુઃખ આપે છે. હુંફ માનવી મૂકી દો, દુઃખ ગયું. વૈરાગ્ય આ હુંફ નથી માનવા દેતો. માટે વૈરાગ્ય દુઃખને રોકે છે.**

સુલસાના જેવું સમ્યગ્દર્શન જોઈએ છે ? તો આવો વૈરાગ્ય કેળવો.

સમ્યગ્દર્શન વૈરાગ્ય વિના ન આવે. માટે સમ્યગ્દર્શન જોઈતું હોય તો આ વૈરાગ્ય એટલે કે અનાસ્થા, અવિશ્વાસ જોઈએ. સંસારની એક પણ આઈટમ પર, એક પણ બાબત ઉપર, આસ્થા નહિ કે 'આ મારું લીલું વાળશે, આ મારું ભલું કરશે.' સંસારની બાબત એટલે પૈસા-પરિવાર, ઘર-દુકાન, માલ-સામાન, માન-સન્માન, ખાન-પાન અને યાવત્ પોતાની કાયા કે પોતાના મદ અહંત્વ તેમ કામ-ક્રોધ-લોભ વગેરે; એ કશા ઉપર વિશ્વાસ નહિ કે 'આ સદા મારા થઈને રહેશે કે મારું ભલું કરશે. મને દગો નહિ દે. મારાથી અણધાર્યા છૂટા નહિ પડે, નાશ નહિ પામે યા દુઃખ નહિ દે, ચિંતા-સંતાપ નહિ કરાવે.' આવો કશો ભરોસો, કશી નિરાંત, નિશ્ચિંતતા ન રખાય. એથી એના પ્રત્યે શાન્તિ યા રાગ આંધળો ન રહે.

શોધી વળજો દુનિયામાં, કે સંસારની કોઈ પણ બાબતે યાને પૈસાએ, પરિવારે, ઘર-દુકાને, માલ-સામાને, વટ-આબરૂએ કે ખાનપાન-મોજે કે કાયાએ કોઈનું ભલું કર્યું છે ? કોઈની સાથે એ કાયમી રહ્યા છે ? કાયમી સુખ-નિશ્ચિન્તતા આરામ આપ્યા છે ? શોધી વળો, ઈતિહાસ તપાસી જુઓ, આંખ સામેની દુનિયા જોઈ જુઓ, કે સંસારની વસ્તુએ કોઈનું ભલું કર્યું હોય તો. છતાં આ ઠસતું નથી. મનને લાગ્યા કરે છે :

પ્ર.- કેમ પૈસા ભલું નથી કરતાં ? પૈસાથી ઘર ચાલે છે. વેપાર ભલું નથી કરતો ? વેપારથી પૈસા આવે છે. કાયા ભલું નથી કરતી? કાયા પછી બધા સંસારના કામ થાય છે.

ઉ.- સાચું પણ આમાં તો વેપારે પૈસાનું તિજોરીનું ભલું કર્યું, પૈસાએ ઘરનું ભલું કર્યું, ને કાયાએ સંસારનું ભલું કર્યું, તમારું ભલું શું કર્યું ? તો કહો,

પ્ર.- કેમ વારું ? અમને સુખ આપ્યું ને ?

ઉ.- તો દુઃખ ટળી ગયું ? એ સુખ મળ્યા પછી કશી પીડા ન રહી ? કોઈ ચિંતા સંતાપ અશાંતિ ન ઊભી થઈ ?

પ્ર.- એ તો સંસાર છે એટલે હોય. એમાં ગભરાવાનું શું ?

ઉ.- છતાં તમને એવા સંસાર પર અથાગ વિશ્વાસ ? કૂતરાને કોઈ એકેક લાડુનો ટૂકડો નાખતો જાય, ને ૪-૪ લાત લગાવતો જાય, છતાં એ કૂતરો લાડૂના ટૂકડા નાખનાર ઉપર વહાલ કરે છે ! કોઈ ચાટુડાને શેઠ ૨-૫ રૂપિયા આપતો જાય અને ૪-૪ ગાળ ચોપડાવતો જાય, છતાં એ ચાટુડો શેઠ પર અથાગ વહાલ કરે, ભારે વિશ્વાસ મૂકે, એ ડાહ્યો બુદ્ધિમાન માણસ ? કહો, લાતો ખાઈને લાડુ મળે, એમાં વિશ્વાસ વહાલ ઉભરાવનારી જાત કૂતરાની. ગાળો વહોરીને રૂપિયા ચાટવા મળે; એમાં વહાલ વિશ્વાસ રાખનારી જાત ચાટુડાની. તો પછી ચિંતા-સંતાપ -બળતરા, ભય-પીડા-આપત્તિ, અશાંતિ-અજંપો-અપમાન... વગેરે સંસારની લાતો ખાઈને પણ સંસારના સુખના લાડુના ટૂકડા ચાટવા મળે; એમાં અથાગ વહાલ વિશ્વાસ મૂકનારી જાત કોની ગણવી ? શાણા બુદ્ધિમાન માનવની કે અજ્ઞાન મૂઢ કૂતરાની ? સ્વમાની માનવની કે ચાટૂડા પામરની? આપણે કઈ જાતમાં મૂકાવું છે ?

આત્મા મજૂર :

વસ્તુસ્થિતિ વિચારજો, તો દેખાશે કે વેપાર પૈસાનું-તિજોરીનું ભલું કરે, પૈસા ઘરનું ભલું કરે, ઘર તમારી કાયાનું ભલું કરે, કાયા સંસારના કાર્યોનું ભલું કરે; પણ એ બધામાં મજૂરી કરનાર મજૂર તમારો આત્મા. એને એ બધે ચિંતા-ભય-શંકા, અશાન્તિ-હાયવોય-અજંપો કરવો પડે!

છતાં તમે માનો કે મને આ બધાથી સુખ મળ્યું. આ બધા મારા બહુ ઉપકારી, ભલું જ કરનારા. એ બધા પર હૈયે હેત ઊભરાવો, વિશ્વાસ ધરો, એ કંઈ અક્કલનું કામ ? આ બધાના મજૂર જ બન્યા રહેવાનું ?

માણસને શેઠની ગાળો-અપમાન-ટોણામેણાં ખાઈને પણ નોકરી બજાવી રૂપિયા મેળવવા પડે, એવા જ સંયોગ હોય અને પોતાની નબળાઈ માની એમ કરવું પડતું હોય છતાં એ શેઠને કેવા માને ? બહુ સારા માણસ ? શું એમના પર અથાગ વહાલ અને અપરંપાર વિશ્વાસ ધરે ? ખાનદાન ન ધરે. એ તો ખાનદાન વિનાનો નોકર હોય કે જે પોતાના માબાપ, બાયડી પર શેઠની ગાળો ખાઈને પણ પૈસા મળે છે ને, માટે પૈસા દેનાર એવા શેઠને બહુ સારા માને, શેઠ પર અંતરના હેત ઊભરાવે, અથાગ વિશ્વાસ ધરે.

બસ, **વૈરાગી આત્મા એટલે ખાનદાન આત્મા.** સંસારમાં રહેવું પડ્યું છે, માટે લાચારીથી વેપાર-પૈસા-પરિવાર, ઈજ્જત-આબરૂ, કાયા-ખાનપાન વગેરે સાથે સંબંધ રાખવો પડતો હોય, પોતાની નબળાઈથી એના સુખ લેવા પડતા હોય, છતાં એમાં જે ચિંતા-ભય-શંકા-સંતાપ વગેરે આવ્યા કરે છે, એને પોતાનું અપમાન દેખે, સંસારશેઠની ગાળો સમજે, તેથી એવા સંસાર પર એને વહાલ ન વરસી જાય, એ વિશ્વાસ ન ધરે. આનું નામ ખાનદાની. **વૈરાગ્ય એટલે ખાનદાની, એ સંસારની વસ્તુ પર હેત, વહાલ, વિશ્વાસ ન ઊભરાવા દે.**

કહે છે સંસારમાં વૈરાગ્ય એટલે ખાનદાની, એ સંસારની વસ્તુ પર હેત, વહાલ, વિશ્વાસ મૂકવા ન દે. એથી જાગતો રહે. ખોટો ન દબાય, દબાવું પડે તો પોતાની નબળાઈ સમજી એ નબળાઈને કાઢવા પ્રયત્ન કરે. જાગતો હોય એટલે ધોખામાં ન ફસાય. આંધળા વહાલ વિશ્વાસ ન હોય એટલે વિવેકથી વર્તે; કદાચ પોતાના ગણાતાં તરફથી દ્રોહ થાય, અપમાન થાય કે ધનમાલ પર આફત યા શરીર પર રોગ આવે, ત્યાં વિહ્‌વળ ન થાય, આકુળ વ્યાકુળ ન થાય.

વિરાગીએ તો પહેલેથી સમજી રાખ્યું હોય કે 'આ સંસારના જડ, ચેતન કશાનો વિશ્વાસ નહિ કે એ ક્યાં સુધી અનુકૂળ રહે.'

એ પોતાની રાગદશાની નબળાઈ સમજતો હોય, એટલે આપત્તિમાં કે પ્રતિકૂળમાં એ બીજા જીવનો વાંક ન જોતાં યા ચીજ-વસ્તુનો વાંક ન જોતાં પોતાની નબળાઈ યાને પોતાની રાગદશાનો વાંક જુએ. સમજે કે રાગદશા છે, માટે દુઃખ લાગે છે. તેમ બીજાનો વાંક ન જુએ એટલે એની સાથે સંબંધ ન બગાડે, બખાળા ન કાઢે, વૈર-વિરોધ ન રાખે. તેથી દિલને ભારે શાંતિ અખંડ ચાલ્યા કરે.

વૈરાગ્યની બલિહારી છે. એ માણસને મોભાદાર, ખાનદાન, વિવેકી બનાવે છે અને ચિંતા, સંતાપ, શંકા, ભય વગેરેથી બચાવે છે. એને અશાંતિ હોય તો એ માત્ર પોતાની અમૂલ્ય માનવક્ષણો રાગદશામાં વેડફાઈ જતી હોવાની હોય; એથી અશાંતિ હોય એ પોતાની રાગદશાની નબળાઈની. એટલે એ નબળાઈ, એ રાગ દશા ઓછી કરતાં જવા તરફ એનું લક્ષ હોય. ચક્રવર્તી ભરત મહારાજાને આ હતું. તેથી એમાં ક્રમશઃ આગળ વધતાં વધતાં અંતરની રાગદશાને મોળી પાડ્યે જતાં અરિસાભવનમાં સહેજ વાતમાં રાગદશાને તદ્દન નિર્મૂળ કરી વીતરાગ બન્યા અને કેવળજ્ઞાન પામી ગયા.

વાત આ હતી કે માણસના દિલ અને ગુપ્ત પ્રવૃત્તિની બીજાને ખબર ન પડે, સગા મા બાપ કે બાયડી, છોકરાને ય ખબર ન પડે. સુજ્યેષ્ઠાએ રાજા શ્રેણિક સાથે અભયકુમાર દ્વારા એવી સંતલસ ગોઠવી છે, એની પિતા ચેડા મહારાજાને શું કે બીજાને શું કોઈને ગંધ નથી આવવા દીધી. પરંતુ નાની બેન ચેલ્લણાને કાંઈક લાગ્યું એટલે સુજ્યેષ્ઠાને એ પૂછે છે : 'બહેન ! કેમ કાંઈક તું વ્યાકુળ દેખાય છે ?'

સુજ્યેષ્ઠા કહે : 'ના, મને કાંઈ ચિંતા નથી.'

'શું કામ છૂપાવે ? મારાથી છૂપાવીશ ? તને મારા પર વહાલ નથી ? વિશ્વાસ નથી ?'

સુજ્યેષ્ઠાને એના પર હેત સારું હતું, તેથી અંતરની વાત કહી દીધી. ત્યારે ચેલ્લણા કહે છે : 'ઓહો ! આટલી બધી તૈયારી છે ? સારું સારું.' કહ્યું તો આટલું, પણ ચેલ્લણાના દિલમાં ય ખળભળાટ થયો. તે એવો કે પછી ચેલ્લણાએ એની સાથે ચાલવાની-ભાગવાની

તૈયારી બતાવી છે. તે કેમ બન્યું હશે ? ભૂલશો નહિ, બંને બેનો મહાન શ્રાવકની દીકરીઓ છે, તેમ પોતે મહાન શ્રાવિકા છે, મહાન સતી છે; તો કદાચ એમાંની એક ભૂલે અને અજૈનને પરણવા તૈયાર થાય પણ સાથે બીજી ય એમ ભૂલાવામાં પડે ? પરંતુ સંભવ છે કે બંનેને આવો કાંઈ સંવાદ થતો હોય.

સુજ્યેષ્ઠા ચેલ્લણાનો સંવાદ : જૈન પણ સત્ત્વહીન સાથેના સંબંધમાં રોદણાં મળે :

ચેલ્લણા કહે : 'પણ તને ખબર છે ને કે શ્રેણિક રાજા જૈન નથી ?'

સુજ્યેષ્ઠા કહે : 'જૈન નથી તેથી શું ? જૈન હોય, પણ સત્ત્વહીન હોય એવાના સંબંધમાં જિંદગીભરના રોદણાં. રાજા શ્રેણિક જૈન નહિ, પણ સાત્ત્વિક છે. એવાને પતિ કરવામાં આપણી શોભા છે.'

ત્યારે ચેલ્લણા કહે : 'પણ જે જૈન નથી, એવાને પરણીને તારો ધર્મ શી રીતે સાચવીશ ?'

સુજ્યેષ્ઠા કહે : 'કેમ ? એમાં શો વાંધો આવે ?'

'અરે ! એ તો પુરુષજાત, ને વળી મોટા રાજા. એટલે આપણે બાઈમાણસને દબાયા રહેવું પડે ને એમાં કદાચ અજૈન એવા એના દબાણથી ધર્મ ચૂકવાનું થાય.'

સુજ્યેષ્ઠા કહે છે : 'ઘેલી રે ઘેલી ! જરા એ તો જો કે જે આવી મોટી સુરંગ ખોદાવીને લઈ જવા માટે આવવા ઈચ્છે છે અને તે પણ પિતાજીના અતુલ પરાક્રમની સામે સાહસ કરીને, તે આપણા પ્રત્યે કેટલું બધું આકર્ષાયો હોય ? એ તે વળી આપણને દબાયેલી રાખે કે આપણી આરતિ ઉતારે ? શું આ દુનિયામાં જોતી નથી કે આકર્ષિત મોહિત લટ્ટુ બનેલા માણસો સામાની કેવી ગુલામી ઉઠાવે છે ? એમાં વળી આપણે આકર્ષક સ્ત્રીજાત, તે એક આંખના મટકાથી, એક પ્રેમના કાલા બોલથી સામાને મહાત કરી શકીએ. એવા આપણને મુંઝવણ શી?

વળી ચેલ્લણા ! તું એ જો કે જેમ કામલુબ્ધ સ્ત્રીઓ મોહિત કામાંધ પતિને ફાવે તેમ નચાવી શકે છે, મદારીના માકડાની જેમ એની

પાસે ધાર્યા ખેલ ખેલાવી શકે છે, તો પછી આપણે વળી આકર્ષિત પતિને આપણો ધર્મ ન પમાડી શકીએ ? કામલંપટ સ્ત્રી પતિને કામમાં અંધ બનાવી દે, તો ધર્માત્મા નારી સ્વામીને ધર્મમાં રાગી કરી દેનારી બની શકે.'

ચેલ્લણા કહે : 'પણ માન કે કદાચ એને ગાઢ મિથ્યાત્વનો ઉદય હોય ને એ ધર્મ ન પામે તો ?'

'તો ય શું બગડ્યું ? આપણે આપણો ધર્મ સાચવીને સંતોષ માનવાનો. આપણામાં ધર્મ જો સલામત, તો બીજાની ચિંતા શું કામ કરવી ?'

'અરે ભોળી ! ભૂલી, એ તો મેં તને પહેલાં જ કહ્યું કે એ જ્યારે આટલો બધો આકર્ષિત થઈને લેવા આવે એ પછીથી આપણાં રૂપરંગ અને હોંશિયારી જુએ, વિશેષમાં આપણો એના પર સ્નેહ-સદ્ભાવ આદર-બહુમાન દેખે એટલે આકર્ષણ કેટલું વધી જાય ? આપણી લાયકી, આપણા ગુણો અને એના પ્રત્યેના આપણા સ્નેહ આદરભર્યા વર્તાવમાં એ તાકાત છે કે એથી પતિ એવો મુગ્ધ બન્યો રહે કે આપણને પ્રિય ધર્મમાં એ અંતરાય તો ન નાખે, પણ ઊલટું અનુકૂળતા કરી આપે. જરા દુનિયાના માણસોના રંગઢંગ જો.'

સુજ્યેષ્ઠા આગળ ચલાવે છે : 'દુનિયામાં જે કેટલેક ઠેકાણે એવું દેખાય છે કે પતિ ધર્મમાં અંતરાય કરનારા ઊભા થાય છે, એમાં તો કેટલીકવાર તો એ ધર્મ કરનારાના કોઈ એવા અનુચિત વર્તાવ કારણભૂત હોય છે. એનાથી સામાના દિલમાં અસદ્ભાવ ઊભા થયો, પછી એ અંતરાય કરે તે બનવા જોગ છે. એટલે સામા તરફથી ધર્મમાં અંતરાય ન ઊભો થવા દેવો હોય, તો ધર્મી જીવે પહેલાં પોતાની લાયકી વધારવી જોઈએ. કોઈ જ અનુચિત બોલ નહિ, વર્તાવ નહિ, જરાય તામસીપણું નહિ. સૌમ્ય મુદ્રા, સૌમ્ય સ્વભાવ, સૌમ્ય વાણી અને નિખાલસતા તથા સામા પર માન આદર વગેરે ખૂબ સાચવવું પડે.'

ચેલ્લણા કહે : 'આમ છતાં માન કે સામામાં તીવ્ર મિથ્યાત્વ હોય, તો ધર્મમાં અંતરાય કરવા તૈયાર થાય એવું ન બને ?'

સુજ્યેષ્ઠા કહે : 'બની શકે, પરંતુ હું તો માનું છું કે તે તો સત્ત્વહીન માણસો હોય કે જે જાતે ય ધર્મ ન કરે ને બીજાને ય ધર્મ ન કરવા દે. બાકી આ રાજા શ્રેણિક તો સાત્ત્વિક પુરુષ છે. સાત્ત્વિકને વરીને તો આપણે અવસરે ધર્મની જાહોજલાલી કરી શકીએ.'

ચેલ્લણા પણ તૈયાર :

બસ, સુજ્યેષ્ઠાના આ સમજાવવા પર તો ચેલ્લણા ય શ્રેણિક પ્રત્યે આકર્ષાઈ ગઈ. એમાં વળી એને મોટીબેન સુજ્યેષ્ઠાની લાયકી સદ્‌ગુણો તથા લોહીના સંબંધથી ભારે પ્રેમ હતો, એટલે કહે છે : 'બેન ! એમ છે તો હું પણ તારી સાથે જ ચાલીશ. તારો પતિ એ મારો પતિ.'

સુજ્યેષ્ઠા કહે : 'એમ ? બરાબર સમજીને બોલે છે ?'

'હા હા વળી, મશ્કરી થોડી જ કરું છું ? સમજીને બોલું છું.'

સુજ્યેષ્ઠા કહે : 'તો તો એકથી બે ભલા. અરસપરસને ધર્મ સાધવામાં સહારો રહેશે ને આપત્તિમાં હુંફ રહેશે.'

થયું ! ચેલ્લણા પણ તૈયાર થઈ ગઈ. મુકરર કરેલા દિવસ અને સમયે બંને જણ નગરની બહાર નિશાનવાળા સ્થાને જઈને ઊભી. એમાં હવે જુઓ, ભવિતવ્યતા શું કામ કરે છે ? બંને માટે હોં, સુજ્યેષ્ઠા માટે અને આપણી વાત ચાલે છે એ સુલસાના ૩૨ પુત્રો માટે પણ ભવિતવ્યતાનો ચમકારો જોવા જેવો છે.

સુજ્યેષ્ઠા અને ચેલ્લણા બંને જઈને નગર બહાર ઊભા તો ખરા, પરંતુ ત્યાં શ્રેણિક હજી આવેલ નથી. એમાં સુજ્યેષ્ઠાને પોતાના હીરા-માણેકના દાગીનાનો ડબ્બો યાદ આવ્યો. ચેલ્લણાને એ કહે : 'બેન ! તું અહીં ઊભી રહે, હું મારો ઘરેણાનો ડબ્બો ભૂલી ગઈ છું તે હજી રાજા આવ્યા નથી, તો એટલામાં લઈને આવું. ડબ્બો તૈયાર જ કાઢીને મૂક્યો છે, તે જલ્દીથી લઈને આવું છું, વાર નહિ લાગે. કદાચ રાજા સાહેબ આવી જાય તો ક્ષણભર રોકજે. હું આ આવી.' કહીને એ ગઈ ડબ્બો લેવા.

સુજ્યેષ્ઠાની જેમ ભવાભિનંદી તુચ્છના લોભમાં ગુમાવે :

જુઓ, રાધાવેધ જેવો સમય સાધવાનો છે, ત્યાં એને ડબ્બો લેવા

જવાનું મન થયું. ભલી ભોળીને એ ખબર નથી પડતી કે 'મગધ દેશના જે મહાસમૃદ્ધ રાજાની પ્રિય પટ્ટરાણી બનવાનું મળશે, એ રાજા એને ઝવેરાતથી મઢી દેવામાં કમી રાખશે ? એવા રાજાને મહારાણીને આટલું દેવા નહિ મળે ?'

સંસારી ભવાભિનંદી જીવ પણ આમ જ ભૂલે છે. તે કંઈક ધર્મસાધના કરીને તુચ્છ ફળ માગે છે, ઈચ્છે છે. ભોલાને એ ખબર નથી પડતી કે જે સમૃદ્ધ ધર્મ સ્વર્ગ-મોક્ષના સુખ આપવા સમર્થ છે, એને આવા તુચ્છ-પૈસા-પ્રતિષ્ઠા વગેરે આપવા નહિ મળે ? પછી એને માગવાનું શું કામ ? પરંતુ અજ્ઞાન અને લોભ દશા એ મંગાવે છે. આમ કાચો સોદો કપાવાથી તુચ્છ ફળના લાભમાં સોદો સમાપ્ત થયે, પરિણામે પેલા મહાફળ ગુમાવે છે.

ભવિતવ્યતાનો પ્લોટ કેવો ? :

સુજ્યેષ્ઠાને આવું જ બને છે. અજ્ઞાન અને લોભદશાથી તુચ્છ ઘરેણાંનો ડબ્બો લેવા ગઈ, તો એની અપેક્ષાએ મોટા લાભરૂપ મગધદેશના પટ્ટરાણી પદનો લાભ એણે ગુમાવ્યો. અલબત્ત; એ આગળ પર જોજો કે એ એને શ્રેષ્ઠ લાભ માટે થાય છે. પરંતુ અત્યારે તો આ લાભ ગુમાવી રહી. કારણ કે એવું થયું કે જેવી એ ગઈ એટલામાં રાજા શ્રેણિક આવી ચડ્યો. ભવિતવ્યતા કેવી ? ચેલ્લણાને જોતાં, એ સુજ્યેષ્ઠાની બરાબર રૂપાળી, તે એને જ સુજ્યેષ્ઠા સમજી રથમાં લઈ લીધી ને તરત જ એણે ચેડારાજાના ભયથી રથ પાછો મારી મૂક્યો. આ એટલું બધું ઝડપથી બની ગયું કે ચેલ્લણાને કહેવું છે કે 'જરાક ઊભા રહો, મારી બેન સુજ્યેષ્ઠા ઘરેણાંનો ડબ્બો લેવા ગઈ છે, તે આવે છે.' એ કહેવાને અવસર રહે એટલામાં તો રથ એને લઈને ઉપડી ગયો. પવન વેગી ઘોડા તે રથને પવનની જેમ પૂરપાટ ખેંચી જાય છે.

ચેલ્લણા કેમ ન બોલી શકી ? :

સુરંગ બે રથ ચાલે એટલી પહોળી છે, તે શ્રેણિકના રથની પાછળ સાથે જ આવેલા ક્રમબદ્ધ સુલસાના ૩૨ પુત્રોના રથ. હવે વળી વળીને શ્રેણિકના રથની પાછળ એમજ એકેકની પાછળ બીજો પૂરપાટ દોડે છે.

આ ઘોડાઓની ચારે પગે ફટાંગ ફટાંગ દોડનો અને રથનો હલકારો એટલો બધો મોટો છે કે એના અવાજમાં ચેલ્લણા એના કોમળ અવાજથી કહેવા જાય, એ રાજાને સંભળાય જ શાનું ? રસ્તા પર પડઘમની સાથે મોટું બેન્ડ વાગતું હોય ત્યાં પાસે જ ઊભા રહીને કોઈને કાંઈ કહો જો, એ બેન્ડના હલકારામાં પેલાને સંભળાય ખરું ? કાનમાં કહેવા ય જાઓ તો ય ન સંભળાય. પાસે પડઘમિયા બેન્ડના અવાજથી કાનના પડદા સણસણી ઊઠ્યા હોય. ચેલ્લણાને કહેવાનું મનમાં જ રહી ગયું.

કેટલા લોભમાં કેટલું બધું ગુમાવ્યું ? :

બોલો, સુજ્યેષ્ઠા ડબ્બો લેવા ગઈ છે, એનું હવે શું ? હવે રાજા શ્રેણિક એને તેડી જઈ પટ્ટરાણી બનાવનાર મળે ? અલબત્ત; જેવો અહીં રથ ઉપડી ગયો એવી એ તરત જ આવી છે, પરંતુ અહીં તો રાજાનો તો શું, પણ બત્રીસેના ય રથ પાછળ પાછળ પવનવેગથી ઊપડી ગયા છે, તે એકે ય રથ ત્યાં ઊભેલો કે ઊપડતો જોવા શાનો મળે ? એક ઘરેણાંના ડબ્બા જેટલા ઝવેરાતના લોભમાં એના કરતાં કેટલાગુણા ઝવેરાતભર્યું મહાન સમ્રાટ્નું પટ્ટરાણીપદ ગુમાવ્યું ? તે ય માત્ર એટલું વિશાળ ઝવેરાત જ નહિ, પણ સાથે મોટી મહેલાત, ઠકુરાઈ, ઊંચા ભોગ-વિલાસ વગેરે કેટકેટલું ગુમાવ્યું ?

ત્યારે શું નથી લાગતું કે ધર્મ ચૂકીને આ દુનિયાની તુચ્છ લક્ષ્મી-લલના-દુકાન-પરિવારના જ મોહમાં ફસ્યો રહેનાર મહાન સ્વર્ગ મોક્ષના સુખ ગુમાવે છે ? જેમ ત્યાં મગધદેશના પટ્ટરાણીપદમાં કેટલાય વૈભવ, વિલાસ, માનપાન વગેરેના સુખ ભરેલા છે, એમ અહીં દયા-દાન-શીલ-તપ-દેવગુરુભક્તિ આદિ ધર્મથી મળતી ઊંચી સદ્ગતિમાં કેટલા સુખ ભરેલા છે ? કહો, પેલા કરતાં ય કેઈગુણા. એમાં વળી શુદ્ધ નિરાશંસ ધર્મ સાધનાના ફળમાં તો સાથે ધર્મની ઊંચી લેશ્યા મળે, એટલે આંતરશાંતિનો પાર નહિ. પણ આ ક્યારે મળે ? ધર્મ આવે તો ને ? મોહ-મૂઢતામાં ધર્મ આવે નહિ; એટલે સુખ મળે નહિ. **વો દિન કહાં કે મિયાં કે પાંવ મેં જૂતી ?**

મિંયાભાઈ બીબી પર ખૂબ ગુસ્સે થયા, તે એને તડકાવે છે :

'બેઠ બેઠ બોલનેવાલી ! જુતા માર મારકે તેરા સિર તોડ ડાલૂંગા.' ત્યારે બીબી કહે : 'પહેલે જુતા તો લાઈએ, પીછે સિર ફોડને કી બાત.' તાત્પર્ય મિંયા પાસે જોડા જ નથી, તે શું જોડો લગાવે ?

એટલે કહેવત પડી કે 'વો દિન કહાં, કે મિયાં કે પાંવ મેં જુતી?' મિયાંની દરિદ્રનારાયણ કંગાળ દશામાં જુતી લાવે ક્યાંથી કે કકળાટિયા બીબીનું શિર ફોડે ?

એમ,

જીવની તુચ્છ પદાર્થની મોહઘેલછાભરી કંગાળ દશામાં ધર્મ લાવે ક્યાંથી કે એને એના દ્વારા ઊંચી સદ્‌ગતિના સુખ મળે ? અને દુર્ગતિની પાપરાશિનું શિર ફોડે ?

સમજાય છે કાંઈ ? તુચ્છ લક્ષ્મીના લોભમાં રાતના ધંધો કરી રાત્રિભોજન ત્યાગનો મહાન ધર્મ ચૂકીને કેટલું જોખમ માથે ઊભું કરી રહ્યા છો ?

તુચ્છ આરામીના લોભમાં ફસી જિનપૂજા-ભક્તિનો કેટલો અથાગ સુંદર ધર્મ ચૂકી કેવા મહાન પુણ્યાનુબંધી પુણ્યની કમાઈ ચૂકો છો ?

તુચ્છ રસના સ્વાદમાં ફસીને અભક્ષ્યભક્ષણ કરી એના ત્યાગનો કેવો અદ્‌ભુત ધર્મ ચૂકી રહ્યા છો ?

તુચ્છ ધનસંગ્રહના લોભમાં પકડાયા અનંત ઉપકારી જિનેન્દ્રદેવની પૂજાભક્તિ તથા ધર્મક્ષેત્રોમાં ખરચવાનું ભૂલી કેટલા અથાગ લાભ ચૂકી રહ્યા છો ?

તુચ્છ વિષયસુખમાં વરસો ગયા છતાં હજીય લંપટ બન્યા રહી કેવા અદ્‌ભુત ફળોથી ભરેલો બ્રહ્મચર્ય ધર્મ ભૂલી રહ્યા છો ?

તુચ્છ આંખને ઠારવામાં છાકટા વેશવાળી પરસ્ત્રીઓના અંગોપાંગ જોતાં રહી નરકમાં આંખોમાં પરમાધામીના કેટલા ભાલાની ઘેંચાઘોંચ કરી રહ્યા છો ?

તુચ્છ સ્વાર્થના લોભમાં સગાભાઈ જેવાના ય દુઃખ જોતાં રહી એની સેવા અને બીજા પરમાર્થ પરોપકારના કેવા મહાફળદાયી ધર્મને ચૂકી રહ્યા છો ?

બૈરીને તુચ્છ રાજીપો કરવામાં સગા માબાપની સેવા ચૂકી કૃતજ્ઞતાનો કેવો મહાન પાયારૂપ ધર્મનો ભંગ કરી રહ્યા છો ?

તુચ્છ પૈસાની મમતામાં છળ-કપટ અને ઘરાક વગેરેનો દ્રોહ કરી જન્મોજન્મ ઊજાળે એવા ન્યાય, નીતિ, પ્રામાણિકતા કેટલા સુંદર ધર્મને ચૂકી રહ્યા છો ?

આ બધું સમજાય છે ? સુજ્યેષ્ઠાનો ઘરેણાના ડબ્બાનો લોભ જે ખોટ ઊભી કરનારો બન્યો, એના પરથી વિચાર કરો તો સમજાય એવું છે.

આંખ મીંચી દેવા માત્રથી પરલોક રદ નહિ થાય, પરલોકના કારમા દુઃખથી બચવાનું નહિ મળે.

બિલાડી પારેવા પર તરાપ મારે, ત્યારે પારેવું આંખ મીંચી દે છે; કસાઈના ટેબલ પર ઘેટું પટકાય, ત્યારે એ ઘેટું આંખ મીંચી દે છે; પણ તેથી બંનેયને ફેંદાઈ, રેંસાઈ જવાનું દુઃખ અટકે ? એમ ઘેટા-પારેવાની જેમ પાપમાં આંખ મીંચી રક્ત રહો, તેથી પરલોકના ભયંકર ત્રાસ રિબામણ અટકે ખરા ? નજર સામે શિકારી, પારધી, માછીમાર, કસાઈ, માંસાહારી વગેરેના હાથે ચડેલા હરણ-સસલા-પંખેરા-માછલા-બકરા-પાડા-મરઘા આદિના ત્રાસ જુઓ છો ને ? ડી.ડી.ટી. છાંટનારના હાથે રીબાઈ રીબાઈને મરતાં મચ્છર-માખી-માંકણ-કીડા-કીડી વગેરેની વેદના દેખાય છે ને ? શાથી એ ? કહો, પૂર્વજનમમાં એ જીવોએ પાપમાં પરલોક સામે આંખ મીંચીને એવા ડી.ડી.ટી. યા મહાહિંસાજન્ય વસ્તુઓ વાપરવી છે ને સુખ શાંતિ અનુભવવી છે, તો એવો પરલોક રદ થશે ?

સુજ્યેષ્ઠાની બૂમરાડ :

સુજ્યેષ્ઠા આવીને જુએ છે તો રથ ઊપડી ગયો છે. એને લાગ્યું કે ચેલ્લણાને એકલીને લઈને શ્રેણિક રાજા ચાલી ગયો છે, તો હવે પિતાજી કદાચ જડતી લે કે 'ચેલ્લણા ક્યાં ગઈ ?' તો શો જવાબ દેવો ? આવો એને ભય લાગવાથી યા શ્રેણિકનો વિશ્વાસઘાત લાગવાથી કે ચેલ્લણા પ્રત્યે રોષ થવાથી; ગમે તેમ પણ ત્યાં જ એણે બૂમરાડ કરી મૂકી કે 'દોડો, દોડો, ચેલ્લણાને કોઈક ઉઠાવી જાય છે.' એને એમ

પણ લાગ્યું હોય કે 'ચેલ્લણા મને મૂકીને એકલી જાય નહિ, તેમ એ રાજાને કહ્યા વિના રહી ન હોય કે 'બહેન આવે છે.' છતાં રાજા એને પરાણે એકલીને ઊપાડીને લઈ ગયો. તો ચેલ્લણા હવે મારા વિના એકલી કેમ રહી શકશે ? એનું દિલ ભારે દુભાતું હશે. આવું ય લાગે એટલે સહેજે એને પાછી વાળવાનું મન થાય.

ચેડા રાજા દોડે છે :

ગમે તે, પણ સુજ્યેષ્ઠાએ ચેલ્લણાને કોઈક ઉપાડી જવાની બૂમરાડ કરી મૂકી એટલે સિપાઈઓ તો દોડ્યા, પણ ખુદ ચેડા મહારાજા ય દોડતાં આવ્યા અને સુરંગમાં પૂંઠે પડવા જાય છે ત્યાં એમનો ખાસ શબ્દવેધી મહારથી માણસ કહે : 'મહારાજા ! આપ ખમો. હું જ જાઉં છું.' એ રથમાં પૂરપાટ ઉપડ્યો. કાંઈક નજીક થતાં એણે બાણ માર્યું.

સુલસાના ૩૨ પુત્ર મરે છે :

બસ, ખલાસ ! છેલ્લા રથમાં બેઠેલો સુલસાનો પુત્ર ઘવાયો, મર્યો ને એના મરતાંની સાથે બાકીના એકત્રીસે ય પુત્રો ત્યાં જ મડદુ થઈને ઢળી પડ્યા. હવે પેલો મહારથી ધીરેધીરે બત્રીસે રથ વટાવી આગળ જાય, તે પહેલાં તો રાજા શ્રેણિક સુરંગની બહાર નીકળી પોતાની હદમાં દાખલ થઈ ગયો. મહારથી પાછો વળ્યો. હવે ચેલ્લણાને શ્રેણિક કહે છે :

'સુજ્યેષ્ઠા ! હવે ગભરાઈશ ના, આપણી હદમાં આવી ગયા છીએ.'

ચેલ્લણા કહે : 'હું સુજ્યેષ્ઠા નહિ, પણ સુજ્યેષ્ઠાની નાની બેન ચેલ્લણા છું. અમે બંને બેનો આપને વરવા સુરંગના નાકે આવેલી, પણ સુજ્યેષ્ઠા ઝવેરાતનો ડબ્બો ભૂલી ગયેલી તે લેવા ગઈ એટલામાં તો તમે આવી મને એકલીને ઉપાડી ચાલ્યા, તે એ બિચારી રહી ગઈ.'

શ્રેણિક કહે : 'એમ ! ખેર બન્યું તે બન્યું, હવે મારે તો તું જ સુજ્યેષ્ઠા.' બસ, ચેલ્લણાને લઈ જઈ પરણ્યો, એને પટ્ટરાણી બનાવી.

કર્મ પુરુષાર્થ અને ભવિતવ્યતાનો વિવેક :

ચેલ્લણાને આ પટ્ટરાણીપદ મળ્યું, એ પોતાના પુણ્યથી અને કાંઈક પોતાના પુરુષાર્થથી. પુરુષાર્થ ન હોત તો ઘરે બેસી રહી હોત, પુણ્ય ન હોત તો શ્રેણિક આવ્યો ન હોત, યા વહેલો મોડો પડ્યો હોત કે

પોતે જ વહેલી મોડી પડત. સુજ્યેષ્ઠાને એ પુણ્ય નહિ, તેથી પુરુષાર્થ છતાં આ પટ્ટરાણી પદ અને મનગમતો પતિ ન મળ્યો.

મયણાસુંદરીનું પુણ્ય હતું તો પુરુષાર્થ સિદ્ધાન્ત રક્ષાનો હતો અને એમાં કોઢિયારૂપે શ્રીપાળ પતિ મળ્યો. સુરસુંદરીનું પુણ્ય નહિ, તેથી પુરુષાર્થ છતાંએ પતિ ન મળ્યો.

હવે ભવિતવ્યતાનો ઘાટ જોઈએ, તો કેવો કે સુજ્યેષ્ઠા તરફ રાજા શ્રેણિક જ આકર્ષાય, ને સુજ્યેષ્ઠા ચેલ્લણાને વાત કરે, એ પરિસ્થિતિમાં જ ચેલ્લણાને આ પુરુષાર્થ અને પુણ્યોદય બની આવે; એ ચોક્કસ અમુક પ્રકારની પરિસ્થિતિ કોણે સર્જી ? ભવિતવ્યતાએ. પુરુષાર્થ સ્વતંત્ર કામ કરે, ચેલ્લણાને કરવો હોય તો જ થાય, ન કરવો હોય તો ન થાય. એમ પુણ્ય સ્વતંત્ર વસ્તુ, પહેલેથી પડેલું છે. એ ન હોય તો ઉદય ન થાય. છતાં પુરુષાર્થ, પુણ્યોદય; બંનેને થવા માટે અમુક જ પ્રકારની પરિસ્થિતિ બની આવી, એ ભવિતવ્યતાને લીધે.

એમ, સુજ્યેષ્ઠાને ઠેઠ સુધી ઘાટ બની આવ્યો અને એક ડાબડો લેવા જાય, એમાં શ્રેણિક આવીને ચેલ્લણાને લઈને ચાલ્યો જાય, ત્યાં સુજ્યેષ્ઠાને અંતરાય કર્મ ઉદયમાં આવે; એ ઉદયની પૂર્વ ભૂમિકામાં છેવટના સમયે જ આવી ડાબડો લેવા જવાની ભૂલની અમુક જ પ્રકારની પરિસ્થિતિ સર્જાણી, તે ભવિતવ્યતાના લીધે.

એમ, સુલસાના ૩૨ પુત્રોને મૃત્યુની અશાતા આવીને ઊભી તે તો પોતાના કર્મના હિસાબે; પરંતુ આ અમુક પ્રકારના સંયોગોમાં કે સુજ્યેષ્ઠા પાછળથી કોલાહલ કરી મૂકે અને ઝટપટ મહારથી પૂંઠે લાગી બાણ છોડે – આવા સંયોગોમાં મૃત્યુની અશાતાનું કર્મ ઉદયમાં આવે, એ સંયોગો કોણે બનાવ્યા ? ભવિતવ્યતાએ.

આમ ત્રણેયના પુરુષાર્થ અને કર્મ સ્વતંત્ર, એ કાંઈ ભવિતવ્યતાએ નહિ સર્જેલા. ભવિતવ્યતાએ તો માત્ર અમુક પ્રકારની પરિસ્થિતિ સર્જી દીધી, પછી એ બંનેએ પોતે સ્વતંત્ર કામ કર્યું. ભવિતવ્યતા કર્મફળને કે પુરુષાર્થને સર્જતી નથી, પરંતુ જીવ કર્માનુસાર જેવો ઉદય ભોગવે, યા સ્વેચ્છાએ જેવો સત્-અસત્ પુરુષાર્થ કરે, એને નિયત યાને ચોક્કસ

પ્રકારના સંયોગ મેળવી આપે છે, તેમજ ક્યારેક એવા વિચિત્ર કાર્ય કરે છે, એટલું જ. એમ ભવિતવ્યતા કર્મને ય સર્જતી નથી; પરંતુ જીવ સ્વાધીન પુરુષાર્થથી જેવા કર્મ સર્જે, તેમાં અમુક જ પ્રકારના નિમિત્ત યા સંયોગ બનાવી આપે છે.

ભવિતવ્યતાનું ક્યાં ક્યાં સ્થાન નથી ? :

ત્યારે જુઓ કે કર્મ બંધાવામાં કારણ તરીકે શ્રી **તત્ત્વાર્થ મહાશાસ્ત્રે** મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ અને પ્રમાદ; એ પાંચ કારણ બતાવ્યા અને એમાંના પ્રમાદનો બાકીના ચારમાં સમાવેશ ગણી **કર્મગ્રંથ શાસ્ત્રે** કર્મબંધના મિથ્યાત્વાદિ ચાર કારણ બતાવ્યા; તો **યોગશાસ્ત્રે** કષાય અને યોગ; એ બે જ કારણ બતાવી મિથ્યાત્વ અને અવિરતિનો એમાં જ સમાવેશ ગણ્યો, પરંતુ આ એકેય શાસ્ત્રે ક્યાંય એમ ન કહ્યું કે 'જેવી ભવિતવ્યતા હોય એવા કર્મ બંધાય, એવા કર્મ ઊભા થાય.' ત્યારે કર્મના ઉદય યાને ફળ માટે પણ એમ ન કહ્યું કે 'જેવી ભવિતવ્યતા હોય તેવો કર્મનો ફલભોગ થાય.' એના માટે પણ એમ કહ્યું : 'કર્મની સ્થિતિ પાકે એટલે કર્મ ઉદયમાં આવે.' સાથે,

કર્મપ્રકૃતિ શાસ્ત્રે એમ પણ કહ્યું કે 'જીવના શુભ-અશુભ અધ્યવસાય યાને રાગાદિ સંકલેશ કે વિશુદ્ધિ એટલે કે સંક્લિષ્ટ અધ્યવસાય અને એ રાગાદિને દબાવવા રૂપ વિશુદ્ધિ અર્થાત્ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયને અનુસારે કર્મોમાં સંક્રમણ, ઉદ્વર્તના, અપવર્તના, ઉદીરણા, ઉપશમના વગેરે થાય.' આમાં પણ ક્યાંય એમ ન કહ્યું કે 'જેવી ભવિતવ્યતા હોય એ પ્રમાણે કર્મોના સંક્રમણ, ઉદ્વર્તના, ઉદીરણા વગેરે થાય.'

શ્રી પન્નવણા સૂત્રે કહ્યું : કર્મના ઉદય બે પ્રકારે : (૧) એક સનિમિત્તક, અને (૨) બીજા અનિમિત્તક. આમાં 'સનિમિત્તક' એટલે નિમિત્ત સેવો તો કર્મ ઉદય-વિપાક-ફળભોગ દેખાડે એ. દા.ત. મહેનત કરીને ગોખ્યું, તો એમાં તો એટલા જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી જ્ઞાન પ્રગટ્યું. પણ હવે જો એ ભણેલા વિષયનું પુનરાવર્તન ન કર્યું, એને સંભાળવામાં પ્રમાદસેવનનું નિમિત્ત આપ્યું, તો જ્ઞાનાવરણકર્મ ઉદયમાં આવે અને ફળ દેખાડવા રૂપે ભણેલું ભૂલાવી દે.

એમ, મીઠાઈ વધુ પડતી ખાઈ નાખવાનું નિમિત્ત અપાય, તો અશાતા વેદનીય કર્મ ઉદય દેખાડી અશાતાનો પીડાનો અનુભવ કરાવે. એ નિમિત્તને ન સેવો અને ઉણોદરી રાખો, તો વધુ ખાવા નિમિત્તની અશાતા ન આવે.

એવી રીતે બજારમાં દિવાળી જોવા જવાનું કે પિક્ચર જોવા જવાનું નિમિત્ત સેવો, તો મોહનીય કર્મ ઉદયમાં આવી ફળમાં રાગ-દ્વેષ દેખાડે. પણ જો એવું નિમિત્ત ન સેવો, તો નહિ. બેના ઝગડામાં માથું મારો, જોવા ઊભા રહો તો રાગદ્વેષ થાય. જોયા વિના ચાલ્યા જાઓ તો કાંઈ નહિ.

કર્મ ઉદય ભવિતવ્યતાથી નહિ :

આમ, ભવિતવ્યતા પર ન છોડ્યું કે 'જેવી ભવિતવ્યતા હોય એ પ્રમાણે કર્મ ઉદયમાં આવે અને ફળભોગ થાય.' ના, એ તો નિમિત્ત સેવવા પર છોડ્યું કે **જેવું નિમિત્ત સેવો, એ પ્રમાણે એ સનિમિત્તક ઉદયવાળા કર્મ ઉદય દેખાડે.** સ્ત્રીના અંગોપાંગના કે વિવિધ કામ ક્રીડાના વિચારમાં ચડો તો એ નિમિત્ત સેવ્યું કહેવાય. એથી વેદમોહનીય કર્મ ઉદયમાં આવે અને કામવાસનાને ઉત્તેજિત કરે. એના બદલે અરિહંત ભગવાનના ચોત્રીસ અતિશય, પાંત્રીસ વાણી ગુણ, એમણે કરેલ અઢાર દોષોનો નાશ, સમક્તિના ૬૭ વ્યવહાર વગેરેનો કે કોઈ તીર્થયાત્રા યા મહાપુરુષના ઉત્તમ જીવન પ્રસંગોની વિચારણા કરો, તો વેદમોહનીય કર્મ ઉદય ન દેખાડે, વાસના ઉત્તેજિત ન થાય, વાસના ઊઠી હોય એ પણ શાંત થઈ જાય. આમાં પણ 'ભવિતવ્યતા હોય એમ બને.' એવું ન રહ્યું. આ સનિમિત્તક કર્મોદયની વાત થઈ.

(૨) બીજી જાતના કર્મ અનિમિત્તક ઉદયવાળા, એટલે કે નિમિત્તની અપેક્ષા રાખ્યા વિના ઉદયમાં આવનારા. દા.ત. આરોગ્યના નિયમથી જીવન જીવવા છતાં કોઈ એવો રોગ થઈ આવ્યો યા સુશીલ વર્તન છતાં અપયશ આવ્યો, દા.ત. સીતા ઉત્તમ પવિત્ર જીવન જીવતી હતી અને અપયશનામકર્મનો ઉદય આવ્યો, અથવા શ્રી મહાવીર પ્રભુને છેલ્લા ભવે નીચગોત્રકર્મ ઉદયમાં આવ્યું, આ અનિમિત્તક કર્મોદય. ત્યાં પ્રભુને દેવાનંદાની કુક્ષિમાં જવું પડ્યું, કે સીતાને કલંક-અપયશ વહોરવો પડ્યો. એમાં

ભવિતવ્યતા કારણભૂત ન કહી, પણ એમના કર્મના ઉદયને કારણ તરીકે બતાવ્યા. પ્રભુ કેમ દેવાનંદાની કુક્ષિમાં જન્મ્યા ? તો એમ ન કહ્યું કે 'જેવી ભવિતવ્યતા હોય એવું બને, માટે ભવિતવ્યતાએ એમ બન્યું.' આવું ન કહેતાં એ જ કહ્યું કે 'પ્રભુને મરીચિના ભવે બંધાયેલ નીચગોત્ર કર્મ કાંઈક ભોગવવાનું બાકી રહી ગયેલું, તે ઉદયમાં આવવાથી ત્યાં જનમવું પડ્યું.'

આમ, કર્મ બંધાવામાં મિથ્યાત્વાદિના અસત્પુરુષાર્થને જવાબદાર કહ્યા અને વિવિધ ફળભોગમાં કર્મના ઉદયને જવાબદાર કહ્યા, પણ ભવિતવ્યતાને જવાબદાર ન કહી. આ સમજ્યા વિના બધું ભવિતવ્યતાથી જ થવાનું કહે, એ કેવી અજ્ઞાન દશા !

રાગદ્વેષ વગેરે કેમ થયા કરે છે ? ભવિતવ્યતા એવી છે માટે નહિ, પરંતુ આ અયોગ્ય દર્શન, અયોગ્ય શ્રવણ, અયોગ્ય સ્મરણ, વિચારણા, અનુચિત વાંચન, અભક્ષ્ય ભોજન, રસમય ખાનપાન, સુંવાળા સ્પર્શ વગેરે નિમિત્ત સેવો છો, માટે સનિમિત્તક કર્મોદય થઈ રાગાદિ ભાવ કરાવે છે. એ સેવવા બંધ કરો, પછી જુઓ કે, રાગાદિમાં કેટલો બધો હ્રાસ થઈ જાય છે ! 'મારી ભવિતવ્યતા એવી કે મને બહુ રાગ, દ્વેષ, કામ, ક્રોધ, લોભ થઈ આવે છે.' આવો અજ્ઞાન બચાવ કર્યે શું વળશે ? જેનું જે ખરેખર કારણ હોય તે તપાસવું જોઈએ અને એને દૂર કરાય તો એ કાર્ય અટકે. ઘણાં આવા રાગમોહનીય કર્મ, દ્વેષમોહનીય કર્મ, વેદમોહનીયકર્મ સનિમિત્તક ઉદયવાળા હોય છે, એને ઉદયમાં આવવાના નિમિત્ત ન સેવો તો એવા રાગ-દ્વેષ-કામના ફળભોગ ન આવે. તો એ સ્થિતિ પાકેલા કર્મોનું શું થાય ? એ કર્મો એમ જ ફળભોગ વિના પ્રદેશોદયથી ચાલ્યા જાય, ક્ષય પામી જાય, ક્ષય પામી બીજા મૃદુ કર્મમાં ભળી એના ભેગા ભોગવાઈ જાય, પોતાનું વિશિષ્ટ ફળ ન દેખાડે.

હવે જો 'ભવિતવ્યતામાં લખ્યું હોય એમ થાય.' એવો નિર્ણય બાંધી અસત્ નિમિત્ત સેવ્યા કરે, તો કે દિ' ઊંચો આવે ? એનાથી તો રાગ-દ્વેષ વગેરે મલિન ભાવો થયા કરવાના ને એથી ફરી નવા રાગાદિમોહનીય કર્મ ઊભા થવાના, એ વળી આગળ ઉપર પોતાના ભાવ

દેખાડ્યા કરશે... એમ સંસારધારા અસ્ખલિત ચાલ્યા કરવાની. લ્યો, ભવિતવ્યતા પર ખોટો આધાર રાખ્યે શો સાર કાઢ્યો ? એના બદલે જો નિમિત્ત અને સનિમિત્તક કર્મોદયનો કાર્યકારણ ભાવ સમજી અસત્નિમિત્ત સેવવાનું બંધ કરે, ઓછું કરી નાખે તો રાગાદિ ભાવ અટકવાથી કેટલો બધો બચી જાય ? કેવોક ઊંચો આવે ?

કર્મબંધ-કર્મોદય અને પુરુષાર્થમાં ભવિતવ્યતા કારણ નહિ :

શાસ્ત્રે (૧) કર્મબંધના કારણ તરીકે મિથ્યાત્વાદિને કહ્યા, પણ ભવિતવ્યતાને ન કહી, એમ (૨) સનિમિત્તક કર્મના ઉદયમાં પણ એને કારણભૂત ન ગણાવી. એ જ સૂચવે છે કે 'કર્મબંધ-ઉદય જેવી ભવિતવ્યતા, તેવો થાય.' એવું નથી. ત્યારે પુરુષાર્થમાં પણ એને કારણભૂત ન ગણી. એમ ન કહ્યું કે 'જેવી ભવિતવ્યતા હોય, તેવો પુરુષાર્થ થાય.' એવું નથી. કેમકે શાસ્ત્રોમાં ઠામ ઠમઠોક સત્પુરુષાર્થ કરવાનું અને અસત્પુરુષાર્થ બંધ કરવાનું કહ્યું, એ કેમ કહ્યું ? એટલા જ માટે કે જીવો આ ઉપદેશ સાંભળી મન પર લે કે 'આ આ કર્તવ્ય... આ આ ત્યાજ્ય.' ને પછી એને છાજતી પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિનો પુરુષાર્થ કરે. જો ભવિતવ્યતા જ પુરુષાર્થ કરાવતી હોય, તો પ્રભુને આ ઉપદેશ કરવાનો કશો અર્થ જ ન રહે. તેમજ જીવ અસત્માર્ગમાંથી નીકળી સન્માર્ગ સત્પુરુષાર્થમાં આવવા સ્વતંત્ર જ ન રહે. ભવિતવ્યતા જ બધું કરી લેતી હોય પછી શાસ્ત્રની ય શી જરૂર ? અને પ્રભુને શાસન સ્થાપવાની ય શી જરૂર ? તેમ જીવને સાધવાનું વિચારવાની ય શી શી જરૂર ?

પ્ર.- શાસ્ત્રની એટલા માટે જરૂર કે પુરુષાર્થ કઈ વિધિએ કરવો એની ખબર પડે ને ?

ઉ.- ના, શાસ્ત્ર તો નીચેથી ઊંચી કક્ષા સુધીના ધર્મપુરુષાર્થની જુદી જુદી વિધિ બતાવે છે, એમાંથી કઈ વિધિ લેશો ? કેમકે ભવિતવ્યતાની ખબર નથી કે એ કઈ કક્ષાનો પુરુષાર્થ આપે છે, ને એ ખબર વિના કઈ ચોક્કસ વિધિ કામે લગાડાય ?

પ્ર.- પોતાની શક્તિ માપીને એના પર પુરુષાર્થની કક્ષા નક્કી કરી એની વિધિ શાસ્ત્રથી લેવાય ને ?

ઉ.- તો છેવટે ભવિતવ્યતામાંથી જીવન શક્તિ ઉપર આવવું પડ્યું ને ? 'ભવિતવ્યતા માપીને' એમ કહ્યું, ત્યાં કોને ખબર ભવિતવ્યતાની ગણતરી જુદી જ હોય તો ? સારાંશ; બધું ભવિતવ્યતા પર છોડવા જતાં શાસ્ત્ર નિરૂપયોગી ઠરશે ! અગર શાસ્ત્રની જરૂર લાગે છે, તો શાસ્ત્રો તો ઠામ ઠામ યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવાનું કહે છે, પણ નહિ કે યથાભવિતવ્યતા. આનું રહસ્ય આ જ, કે

(૧) જીવ કાર્ય માટે પોતાની શક્તિ માપી શકે છે, ભવિતવ્યતા ન માપી શકે; તેમજ

(૨) શક્તિ માપીને પુરુષાર્થ કરવામાં જીવ સ્વતંત્ર છે, પણ ભવિતવ્યતાનો દબાયેલો નથી.

ત્યારે શાસ્ત્રને જો સત્ય માની એણે કહેલી વિધિ આદરવી છે, તો તો પછી શાસ્ત્ર જ ભવિતવ્યતા જોવા ન બેસતાં શક્તિ જોઈ સત્પુરુષાર્થ કરવાનું કહે છે, તો એ કથન કેમ માન્ય નથી ?

અનંતા તીર્થંકર ભગવાન આટલા માટે જ શાસન સ્થાપતાં આવ્યા કે જીવો ભવિતવ્યતા ન જુએ, પણ સ્વયં અસત્ પુરુષાર્થને બંધ કરે અને સત્ પુરુષાર્થ આદરે.

જો પુરુષાર્થ પર ભવિતવ્યતાનું જ તંત્ર હોય, તો ભવિતવ્યતાની ઉપર તો કોઈનું ય તંત્ર ચાલે નહિ, ભવિતવ્યતામાં કોઈની ય દખલ નભે નહિ, પછી શાસનનું શું ઊપજે ? ત્યારે ભવિતવ્યતા આગળ એવા નિર્બળ શાસનની, અકિંચિત્કર શાસનની સ્થાપના કરનાર ભગવાન જ્ઞાની ઠરે ?

આ બધું કહેવાનો સાર આ છે કે જેમ જીવના કર્મ સ્વતંત્ર, એ કર્મ કાંઈ ભવિતવ્યતાએ સર્જેલા નહિ, પણ પોતાના કારણોએ ઊભા થયેલા. એમ પુરુષાર્થ પણ સ્વતંત્ર, એ પુરુષાર્થને કાંઈ ભવિતવ્યતા ઊભો ન કરે; એ તો જીવનું જ્ઞાન, ગરજ, ઈચ્છા વગેરેથી ઊભો થાય. માટે આ સમજો કે સત્પુરુષાર્થ ધારશો તો કરી શકશો. એ કરી લેવા માટે જ આ માનવભવની મોટી કિંમત છે, વિશેષતા છે. ભવિતવ્યતા પર બધું ઢોળશો તો ઠગાશો.

ભવિતવ્યતા શું કરે છે ? :

પ્ર.- તો શું ભવિતવ્યતા કશું કરતી નથી ?

ઉ.- કરે છે. ભવિતવ્યતા અમુક ચોક્કસ પ્રકારના સંયોગ પરિસ્થિતિ સર્જે છે. દા.ત. પુણ્ય હોય એટલે સારા કુળમાં જન્મ મળે, એટલું જ. પરંતુ તે સારા અમુક જ માતા પિતાને ત્યાં જન્મ પમાડવાનું કોણ કરે? એ ભવિતવ્યતા કરી આપે છે. અગ્નિશર્માના જીવને પછીના ભવોમાં પુણ્યયોગે સારા કુળમાં જન્મ મળે છે, પરંતુ સમરાદિત્યના જીવના સંબંધમાં આવે, એવા જ કુળમાં જન્મ કેમ થાય છે ? કહો ભવિતવ્યતના યોગે. એમ પાપના યોગે દુર્જનનો સંપર્ક મળે, પરંતુ સમરાદિત્યને અગ્નિશર્માના જીવનો જ સંયોગ કોણ કરાવી આપે છે ? એ જ ભવિતવ્યતા એ કરાવી આપે છે. બસ, ભવિતવ્યતાના યોગે ભવે ભવે એ બે અધમ અને ઉત્તમ જીવોનો જ સંબંધ બની આવે છે.

એમ, રાજા શ્રેણિકને સારી રાણી મળવાનું પુણ્ય હતું, તો પછી એ ચાહે સુજ્યેષ્ઠા મળો કે ચેલ્લણા મળો, સરખું જ છે. પરંતુ એણે ધારેલી સુજ્યેષ્ઠા; યત્ન એના માટે; પણ મળી ચેલ્લણા ! એમાં કહેવાય કે ભવિતવ્યતા કામ કરી ગઈ. એમ ચેલ્લણાને સારો પતિ મળવાનું પુણ્ય હતું, તો એ કર્મ તો ગમે તે સારો પતિ મેળવી આપીને ચરિતાર્થ થઈ જાય, પરંતુ સુજ્યેષ્ઠાના પ્રયત્ન પોતાને શ્રેણિક મળે એ માટેના છતાં ચેલ્લણાને શ્રેણિક પતિ મળ્યો, એમાં પ્રભાવ ભવિતવ્યતાનો.

એમ, સુલસાના ૩૨ પુત્રોને સારી આજીવિકા મળવાનું પુણ્ય હતું, તો એ ગમે ત્યાંથી મળી રહેત, પરંતુ શ્રેણિકને ત્યાં જ એ મળવાનો યોગ બન્યો તે ભવિતવ્યાથી. એ જ ભવિતવ્યતાએ એવો ઘાટ ઘડ્યો કે સુજ્યેષ્ઠાને લેવા જનાર શ્રેણિકના બચાવ માટે આ બત્રીસને જ જવાનું થયું ને એમાં એમનું મૃત્યુ થયું. મોતની અશાતા તો અશુભ કર્મના પ્રભાવે આવી, પણ એ બીજા સંયોગમાં નહિ ને આ સંયોગમાં જ આવી, એ ભવિતવ્યતા યોગે.

સુજ્યેષ્ઠાએ શું કર્યું ? :

થયું ? સુજ્યેષ્ઠા બધી તૈયારી છતાં શ્રેણિકથી લઈ જવાયા વિના

ઘરે રહી ગઈ, તો હવે એને બીજો પતિ કરવા લાલસા છે ? ના, એ ધરાઈ ગઈ, પરણવાની અને સંસારસુખની લાલસા જ મૂકી દીધી. સવાલ થાય કે કેમ મૂકી દીધી ? શ્રેણિકનું ચિત્ર જોઈને અને શ્રેણિકની સાત્ત્વિકતા જાણીને કામવિહ્વળ તો થઈ જ હતી, માટે તો એને પરણવા ગુપ્તેગો ઊભી કરી હતી ? તો એ મોહના કર્મ અને કામવાસના ક્યાં ગયા ? કહો, વૈરાગ્યથી એને દબાવી દીધા. કર્મ દબે ? વાસના દબાય? હા, વૈરાગ્ય સતેજ કરવાથી દબે, પ્રબળ વૈરાગ્યથી દબાય.

કર્મ નડતાં હોય તો વ્રત લેવાય ? :

એટલે જેને એમ લાગે છે કે 'ગઈકાલ સુધી તો મને વાસના સતાવતી હતી, એટલે મારા કર્મ જ એવા છે. પછી 'આજે ગુરુ-ઉપદેશ ભલે સારો લાગે છે, પણ આજે જ વ્રત કેમ લેવાય ?' આવું જેને લાગે છે, એ અજ્ઞાન છે. એ આ સમજતાં નથી કે **વૈરાગ્ય સતેજ કરવાથી વાસના ય દબાય અને કર્મ પણ દબાય.**

માટે તો પૂર્વના મહાપુરુષોએ પ્રભુનો કે જ્ઞાની મહાત્માનો હમણાં ઉપદેશ સાંભળ્યો ને હમણાં ચારિત્ર લેવા તૈયાર થઈ ગયા. કારણ ? વૈરાગ્ય સતેજ થઈ ગયો.

જંબૂકુમારે આઠ અપ્સરા જેવી કન્યાઓ સાથે સગાઈ કરવામાં સંમતિ આપી હતી એટલે મોહનીય કર્મ અને વાસના તો ખરી જ ને ? પરંતુ સુધર્માગણધર મહારાજની એક જ દેશના સાંભળી વૈરાગ્ય સતેજ જાગી ગયો, તો ત્યાં જ જીવનભરનું બ્રહ્મચર્ય લઈ પછી જ ઘરે ગયા.

પ્ર.- તે એમને તો તરત ચારિત્ર લેવું હતું એટલે વ્રત લઈ શકે ને?

ઉ.- પરંતુ એમને માતાપિતાના આગ્રહે પરણવું પડ્યું અને આઠે ય રૂપરંગથી છલબલતી ગોરી ગુલાબી સુંદરીઓ સામે આવીને ઊભી ત્યાં કર્મ અને વાસના જોર ન કરી જાય ? મનને એમ ન થાય કે, આ રૂપાળા બદન વદન જોતાં બ્રહ્મચર્ય ક્યાં પળે ? પણ ના, એમણે વૈરાગ્ય એટલો બધો જ્વલંત રાખ્યો હતો કે આ ગોરા શરીર ને મોઢા કૂચા લાગે છે, રેશમી થેલીઓ પણ વિષ્ટા ભરેલી દેખાય છે, આઠેના મીઠા બોલ અને હાવભાવ એ દારૂ પીધેલાના બકવાદ તથા ચાળા લાગે

છે. પછી કર્મ અને વાસનાની શી મજાલ કે એ જોર કરી જાય ? મૂળમાં વૈરાગ્યનો પુરુષાર્થ ભારી.

ત્યારે તમે અલબેલીની સુંવાળી કાયા રૂપાળું મોઢું અને મીઠા બોલ જોઈ એમાં લેવાઈ જાઓ છો, એટલે એમ લાગ્યા કરે છે કે આપણા ભોગાવલી કર્મ બળવાન એટલે વ્રત શી રીતે લેવાય ? બ્રહ્મચર્ય કેમ પળે ? ખરું જોતાં જ્વલંત વૈરાગ્યનો ધરખમ પુરુષાર્થ જ ક્યાં છે? એ કરવા જેવો પણ ક્યાં લાગે છે ? નહિતર અમારા વ્રતના ઉપદેશની સામે હિંમતથી પણ 'સાહેબ ! મોહનીય કરમ બળવાન હોય ત્યાં શું થાય ?' એવા બાણ ઠોકો ખરા ? કે ઉપદેશ સાંભળીને જાતની પશુ ગદ્ધા કૂતરા જેવી કંગાળ દશા પર રોવું ન આવે ? વૈરાગ્યનો પુરુષાર્થ ન કરવાની ધિઠ્ઠાઈ પર તિરસ્કાર ન છૂટે ? કર્મ અને વાસનાનો વાંક માનશો નહિ, વાંક વૈરાગ્યનો પુરુષાર્થ નહિ, એનો માનજો.

પુરુષાર્થથી વૈરાગ્ય ઝળહળાવીને અનંતા આત્માઓએ કર્મ અને વાસનાને કચડી નાખ્યા, ચારિત્ર અને બ્રહ્મચર્ય પાળીને મોક્ષે સિધાવી ગયા. તમે શું કામ બાદ રહી જાઓ ?

તમારા આત્મામાં ય અનંત પુરુષાર્થ શક્તિ ભરેલી છે, એને બહાર કાઢો, અને પહેલા નંબરમાં દિલ વૈરાગ્ય ઝળહળાવવામાં એનો ઉપયોગ કરો.

વૈરાગ્ય વિનાના દાનાદિમાં અનર્થ :

સમજી રાખો, વૈરાગ્યના પુરુષાર્થ વિનાનો દાનનો પુરુષાર્થ, શીલનો પુરુષાર્થ, તપનો પુરુષાર્થ કરવા જતાં ભળતી લાલસાઓ પેસશે. જેવી કે 'હું બીજા દાતારને હેઠો કેમ ન બેસાડું ? યા દાનના બદલામાં મને પૈસાનું પુણ્ય મળે, નામના મળે, તકતી મળે....' જીવનમાં ઠેઠ સુધી સંસાર સુખ માણી શકું, એટલા માટે અત્યારે થોડું શીલ કેમ ન પાળી શકું ? તપથી જો વાહ વાહ મળે છે, તો તપ કરી ભૂખ્યા રહેવામાં શું કષ્ટ હોઈ શકે ? દાનની શીલની અને ભૂખ્યા રહી શકવાની પુરુષાર્થ શક્તિ અંદરથી બહાર પ્રગટ તો કરી, પરંતુ મોહ વધારવા માટે કરી, વિષય કષાય પોષવા માટે કરી. પરિણામ ? એથી જ ભવભ્રમણમાં વૃદ્ધિ. માટે આ વાત છે કે વૈરાગ્યનો પુરુષાર્થ પહેલો ચકાવો.

પ્ર.- તો પછી શું પહેલાં દાન ન દેવું ? શીલ વ્રત ન પાળવા? તપ ન કરવો ?

ઉ.- અરે ! એ બધું તો ખાસ કરવું, પણ એ વૈરાગ્યના પુરુષાર્થ તરીકે જ કરવું જોઈએ. મનને એમ થાય કે 'હું દાન દઈને પૈસાનો આંધળો રાગ તોડું, શીલવ્રત પાળીને વિષયોનો આંધળો રાગ તોડું, તપ કરીને આહાર સંજ્ઞાને અને ભોજનના આંધળા રાગને તોડું. એવા લક્ષ્મી, વિષયો અને ખાઉં ખાઉંના આંધળા રાગ ન કેમ તૂટે ? વારંવાર દાન-શીલ-તપ સાધતો રહીશ, તો જરૂર એ ધીમેધીમે તૂટવા માંડશે.'

વૈરાગ્યના વિવિધ પુરુષાર્થ :

(૧) વૈરાગ્યનો આ એક પ્રકારનો પુરુષાર્થ છે કે દાનાદિ ખૂબ કરવા.

(૨) બીજા પ્રકારે પુરુષાર્થ આ કે જિનભક્તિ અને સાધુસેવા એ ઉદ્દેશથી ખૂબ વધારવા; તે પણ વિવિધ રીતે વધારવા. પ્રભુના ખૂબ દર્શન-પૂજન-અંગરચના-સ્તુતિ-ગુણગાન-જાપ-ધ્યાન-યાત્રા વગેરે, એમ મુનિઓના સમાગમ-વાણીશ્રવણ-ભક્તિ-વેયાવચ્ચ-ગુણગાન વગેરે. પણ બધું શા માટે ? સંસાર ખારો લાગે, કડવો લાગે, લક્ષ્મી-વિષયો વગેરે ભૂંડા ખતરનાક લાગે એ માટે. મતલબ, વૈરાગ્ય ઝળહળાવવા માટે. અને વીતરાગ તથા વૈરાગી મુનિઓના બહુ પડખાં સેવવાથી એ ઝળહળે.

(૩) ત્રીજો ઉપાય આ કે દુનિયાના જેટલા પદાર્થ અને પ્રસંગના સંપર્કમાં આવવાનું થાય, ત્યાં જો એ મનગમતાં હોય તો ઝટ હરખાઈ ન જતાં, કે અણગમતાં હોય તો ઝટ ઊકળી ન ઊઠતાં, એને આત્માના હિત અહિતની દૃષ્ટિએ જોવા વિચારવા કે -

(i) એ કેવા ચીકણા રાગ-દ્વેષ, કામ-ક્રોધ-લોભ, મદ-મમતા વગેરે કરાવે ?

(ii) એ વિષયો કેટલા અસંખ્ય સ્થાવર જીવો અને સંખ્યાબંધ કીડી કીડા વગેરે જીવોની હિંસામાંથી ઊઠનારા છે ? અને આગળ પણ કેટલી હિંસાને પોષનારા છે ? તેમજ

(iii) કેવા એ સગા વચ્ચે પણ રગડા-ઝઘડા-કુસંપ કરાવનારા, વૈર વિરોધ ઊભા કરાવનારા, અને

(iv) કેવી એ જૂઠ-ચોરી-અનીતિ-દુરાચારની બુદ્ધિ કરાવનાર છે. એમ જ,

(v) કેવા એ સુકૃતને, ધર્મક્રિયાને, ધર્મસાધનાને, ખાનદાનીને, સહિષ્ણુતાને, ઉદારતાને તથા દેવ-ગુરુ-સંઘને અને સંયમ તથા પરલોકને ભૂલાવનારા છે ? પરલોકને કેવા બગાડનારા અને દુર્ગતિમાં પટકનારા છે ? આ બધું વિચારતાં રહેવું, એ પણ વૈરાગ્ય જગાવવાનો પુરુષાર્થ છે.

(૪) વળી વૈરાગ્યનો એક પુરુષાર્થ આ કે અધ્યાત્મના અને વૈરાગ્ય પોષક શાસ્ત્રો એમાંય જિનવચનના શાસ્ત્ર ખૂબ વાંચતાં રહેવું.

વૈરાગ્ય ખપે છે ? જોઈએ છે ? સંસારને પૂરેપૂરો નિર્ગુણ દેખી મનને એના પર નફરત છૂટે, ગ્લાનિ વરસે, એવું ખપે ? જોઈએ ? તો આ ચાર ઉપાય એ માટે બરાબર સેવતાં રહો. એ જ વૈરાગ્યનો પુરુષાર્થ. અંતરમાં અનંત શક્તિ છૂપાયેલી પડી છે; એમાંથી આ ઉપાયોની પુરુષાર્થશક્તિ બહાર કાઢો. એથી પછી એ દાનાદિ વગેરે બધું કરતાં રહેવાશે. એથી સાચો વૈરાગ્ય પ્રગટ થશે ને એના પર જ આત્માનું ઓજસ ખીલશે.

વૈરાગ્ય વિના આત્માનું ઓજસ નહિ.

એ ઓજસ વિનાના પછી ચારિત્ર પણ પાળે કે મોટા તપ કરે યા લાખોના દાન દે, તો ય મુડદાલ ગુલામમાં ઓજસ શા ?

સુજ્યેષ્ઠાએ એ ચાર પૈકી પ્રસંગને હિતાહિતની દૃષ્ટિએ વિચારવાનો ઉપાય સાધ્યો; સામે આવી ઊભેલા લગ્નજીવનના અવસર પર હિતાહિત વિચારવાનું કર્યું. જિનવચનથી એ ભાવિત મતિવાળી હતી. એટલે જિનવચન જાણે એને કહી રહ્યા છે કે :

જિનવચન સુજ્યેષ્ઠાને શું કહે છે ? :

''હે ભાગ્યવતી ! ભૂલી ના પડીશ. જોઈ લીધો ને તે શ્રેણિકનો પ્રેમ ? ચેલ્લણાનો પ્રેમ ? જોયો ને ધારણાનો ભરોસો ? કેટલા ટક્યા

એ ? ભરોસો કેવો ભાંગીને ભુક્કો થયો ? બધું ઠેઠ સુધી ગોઠવાઈને તૈયાર થઈ ગયેલું, એ બે-પાંચ ક્ષણના વિલંબે તારા માટે ઊંધું વળ્યું ને ? તો કાળનો ય શો ભરોસો ?

હે વિચક્ષણા ! ત્યારે હવે પાછી એવા જ કોઈ દુન્યવી પતિ શોધી ફરીથી પ્રેમભંગ, વિશ્વાસભંગ વહોરવા છે ? કાળથી ઠગાવું છે? ‘ના, એ તો જેમ એ મને લઈ ગયા હોત, તો તો પછી હવે મારા કબજામાં જ હતાં, એમ બીજો પતિ મળી ગયા પછી તો એ મારા કબજામાં જ રહેશે; એવો ખોટો સવાસલો ધરવો છે ? શા સારૂ એ ધરે ? તને તારા દૌર્ભાગ્ય, ભોગાંતરાય, અપયશ નામકર્મ વગેરે છૂપાં કર્મની ખબર છે કે એ નહિ જ હોય ? ઉદયમાં નહિ જ આવે ? એવું એકાદ કાંક બન્યું, ત્યારે તું કેવા લોહી બાળીશ ?

હે સદ્ગુણા ! એમ પણ તારા દિલને કદાચ લાગે કે છૂપા કર્મોની તો ખબર નથી, પરંતુ મારે હજી વાસનાનું જોર છે, તેથી કોઈ પતિ તો કરવો પડશે. પરંતુ સાથે એ વિચારજે કે બીજો પતિ ક્યાં પછી તારા કુલીન દિલમાં એ ખટકો રહેશે કે જેને મેં એક વાર પતિ તરીકે મારા મનમંદિરે ધાર્યા, એને ઉઠાડીને હવે બીજાને પ્રતિષ્ઠિત કરવાનું મેં કર્યું ? એ મારા જેવી કુલીન બાળાને કેવું શરમભર્યું ! રાજીમતીએ નેમિકુમાર તોરણેથી પરણ્યા વિના જ પાછા વળી ગયા, તો એણે સખીઓના બીજો પતિ કરવાના વચન ઉપર શું કહેલું ? અને પોતે હૃદયમંદિરના માલિક તો એક વખત જે ધાર્યા તે ધાર્યા, હવે બીજો માલિક નહિ; એવો કેવો સરસ દૃઢ નિર્ધાર રાખેલો ? તો પછી તું બીજો પતિ કરવા જતાં શું તારા સદ્ગુણી દિલને આ ખટક્યા વિના રહેવાનું છે ? શા સારૂ જીવનભરનું એવું શલ્ય ઊભું જ કરે ? **શલ્ય તો બહુ ભૂંડી ચીજ છે; ગૃહસ્થ જીવનના શું કે સાધુજીવનના શું, બધા જ આનંદને કલુષિત કરી નાખે છે.**

તો પછી બીજો પતિ કરી વાસનાના નિર્ભેળ આનંદ તું ક્યાંથી માણી શકશે ?

તો હે સદ્બુદ્ધિશાલીની ! શું વાસના રોકવી હોય, દબાવવી હોય

તો એ દબે નહિ એવી જ હોય છે ? ના, ભૂતકાળમાં અનંતી મહાસતીઓએ એને દબાવી છે. જગતના પરિભ્રમણમાં પડેલા જીવોમાં એમાં તો વાસનાના કર્મ અને સંસ્કાર કોને નથી હોતાં ? બધાને હોય છે. એ જો ભોગવીને જ પૂરા કરવાના હોય, તો તો ભોગવટામાં વળી નવા કર્મ અને નવા કામ સંસ્કાર ખડા થવાના. પછી એને આગળ પર ભોગવવા પડે, તો પછી જીવનો ઉદ્ધાર ક્યારે ? ખરી રીતે એવું નથી.

વિશુદ્ધ વિચારો, વિશુદ્ધ ભાવનાઓ અને વિશુદ્ધ વર્તાવથી તથા શાસ્ત્રસ્વાધ્યાયમાં જ મનને પરોવી દેવાથી એ વાસનાના કર્મ અને સંસ્કાર ઠેકાણે પડી જાય છે.

અને એમ જ અનંતા મહાપુરુષો અને અનંતી મહાસતીઓએ આજીવન બ્રહ્મચર્ય, સંયમ અને તપ દ્વારા એને ઠેકાણે પાડી અનંત સુખમય નિર્વાણ પદને સાધ્યું છે.

વાસનાના પોષણમાં જોખમો :

ત્યારે હે સમ્યગ્દર્શન-ધારિણી ! વાસનાને વિષય ભોગથી મહેંકાવવામાં તો આ મોટા જોખમ છે કે :

(૧) એમાં નથી ને ક્યારેક જો તીવ્ર આનંદની લાગણી થઈ આવી, તો એ રૌદ્ર પરિણામ રૂપ થશે, એમાં તો નરકગતિને યોગ્ય કર્મો બંધાશે. એમાં જો નરકનું આયુષ્ય બંધાઈ ગયું, તો પછી નરકમાં ગયે, ત્યાં અસંખ્ય વર્ષો સુધી કેવી જાલિમ વેદનામય દુર્દશા ? ને જીવ જ્યારે ચાહીને જ એવા વિષયસુખ માણવા જાય છે, તો એવા તીવ્ર ચિત્ત-પરિણામ ન જાગવાની ખાતરી શી ?

(૨) આવા કર્મબંધ ઉપરાંત વિષયભોગથી વાસનાના સંસ્કાર વધતાં જશે, એનું શું ? અહીં આટલા ઉત્તમ દેવ-ગુરુ-ધર્મના સંયોગ મળવા છતાં જો વાસનાને દબાવવી-કચરવી નથી, તો ભવિષ્યમાં જ્યાં એવા ઉત્તમ સંયોગ નહિ હોય, ત્યાં આ વધારી મૂકેલ બેફામ વાસનાના સંસ્કારો જીવને કેટલા પાગલ, કામાંધ અને નીચ બનાવશે ? ત્યારે દેવ-ગુરુ-ધર્મના સંયોગ કદાચ મળશે, તો પણ

જ્યારે અહીં વાસના દબાવવી કઠિન લાગે છે, તો તગડી બનેલી એ ભવિષ્યમાં શેં દબવાની ?

(૩) વળી, વાસના પોષવામાં જોખમ આ કે સાંસારિક પતિ કરવા જતાં, આ માનવભવે પરમાત્માને એક્લાને જ હૃદયના માલિક બનાવવાનું જે કાર્ય; એ કેટલું બધું મુશ્કેલ ? કેમકે,

અનંતા કાળના વિષયલંપટ ચિત્તને એ વિષય સુખ પૂરા પાડવા જતાં ચિત્ત ઉન્માદી બનવાનું અને વિષયસુખ પુરું પાડનાર સંસારી પતિને બહુ માનવાનું. ત્યાં પરમાત્મા એકલા તો શું, પણ પેલાની હારોહાર યાને સમાન કક્ષાએ પણ મીઠાં ક્યાંથી લાગવાના ? એકલા કામવાસનાના જ વિષયમાં નહિ, પણ ચક્ષુના, રસનાના ને શ્રોત્રના... વગેરે પાંચે ઈંદ્રિયોના વિષયમાં એને ભોગવવા જતાં આ જોખમ છે.

(૪) વળી, વાસનાવશ બનવામાં એક જોખમ આ કે જીવનના ઊંચા ઉદ્દેશ ભુલાશે કે જીવ ઊંચા માનવ અવતારે આવ્યો, એ શું કરવા આવ્યો ? શું સાધવા આવ્યો ? (૧) જે બીજા કોઈ ભવમાં ન સાધી શકાય એવા સર્વ પાપત્યાગને સિદ્ધ કરવા માટે ? કે બીજા અનેક ભવે બની શકે એવા પાપ સેવનને કરવા માટે? (૨) નિર્મોહી વીતરાગ મહાપવિત્ર પરમાત્માને જ એક હૃદયનાથ બનાવવા માટે ? કે મોહમૂઢ, વિકારી, અશુદ્ધ, સાંસારિક જીવને હૃદયનાથ બનાવવા માટે ? (૩) ભવના ફેરા વધારવા માટે? કે ઘટાડી નાખવા અને ચાલે તો તેની પૂર્ણાહુતિ કરવા માટે? (૪) ઊંચા માનવ અવતારે આવ્યો તે દિલને એ જ તામસી કાળી મોહલગનથી અંધકારમય રાખવા માટે ? કે વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય સાથે સંપૂર્ણ ત્યાગભાવ અને નિર્મળ જ્ઞાનપ્રકાશથી ઉજ્જવલિત કરવા માટે ? વાસનાના માર્ગે જવામાં આ ઉચ્ચ જીવનના ઉચ્ચ પવિત્ર ઉદ્દેશ સાધવાનું ગુમાવી દેવાનું મોટું જોખમ છે.

(૫) હે મહાન આકાંક્ષાવાળી ! એ વાસનાના માર્ગે આ પણ એક જોખમ છે કે વાસનાના નાચથી શરીર સંપત્તિ તો કશી વધતી

નથી, પણ આત્મસંપત્તિ ય કશી વધતી નથી. ઊલટું જીવને નિર્વિકાર દશા અને નિત્ય તૃપ્તિની ધન્ય ઘડીથી વધુ છેટા પાડવાનું થાય છે. જીવ ભલે તુચ્છ અને ગલીચ વિષયસુખની લંપટતામાં આ વાત મન પર ન લે, કિન્તુ લંપટતામાં ઉચ્ચ જનમ અને ઉચ્ચ સર્વજ્ઞશાસન મળ્યું છતાં આત્મસંપત્તિ કમાઈ લેવાનું ગુમાવે છે અને એમ સોનેરી તકને બરબાદ કરી રહ્યો છે. અનાદિની ખણજને વિકરાળ બનાવી રહ્યો છે, જાલિમ દુર્ગતિ પરંપરા સર્જવાનું જોખમ વહોરી રહ્યો છે. પાછું આ જ જીવનના અંત તો બધા ય વાસનાના નાચ પડતાં મૂકવા પડવાના, બહુ વહાલા કરેલાં સંસાર સુખદાતાથી જુદું પડવાનું, અંતકાળે ચિત્તને જીવનનું શું સારું સરવૈયું નહિ જોવા મળવાનું અને ત્યારે ખેદ, સંતાપ અને અસમાધિનો પાર નહિ રહે.

હે વિદુષી ! શા સારૂ વાસનાના માર્ગે જઈ આ જોખમો ઉઠાવવા? ટૂંકા માનવ અવતારને હવે તો નિર્વિકારતાના માર્ગે કાં ન ચડાવી દેવું? જીવનમાં મહાન ઉદય કાં ન સાધી લેવો ?''

સુજ્યેષ્ઠા કેમ ચારિત્રમાર્ગે ? :

સુજ્યેષ્ઠાના દિલમાં (૧) જિનવચનના આ નાદ બજવા માંડ્યા હશે, (૨) સંસારમાં વાસનાવિવશ જીવોની કરુણ દશા નજર સામે તરવરતી થઈ ગઈ હશે, (૩) મોહના ભરણાં સનેપાતના ચાળા કે દારૂ પીધેલાના ઉન્માદ જેવા દેખાઈ રહ્યા હશે ને એનું ચિત્ત ઘરવાસ પરથી ઊઠી ગયું, ઉત્તમ પ્રકારના ચિંતનનો પુરુષાર્થ વૈરાગ્યનો પુરુષાર્થ બની ગયો, એનો વૈરાગ્ય વધી ગયો, અને પરિણામે એણે સંસારત્યાગ કરી ચારિત્રજીવન અપનાવી લીધું અને સુજ્યેષ્ઠા મહાસાધ્વી બની ગયા.

દિલમાં ધર્મપરિણતિને વિકસાવવામાં આવે તો એ (૧) જીવને કેવી મહા આશીર્વાદભૂત થાય છે ? (૨) જીવને કેટલો બધો ઉંચો ચડાવે છે ? ને એના શોક દિલગીરીના પ્રસંગને કેવા મહાન આનંદદાયી પ્રસંગમાં પલટાવી દે છે ? એ સુજ્યેષ્ઠાના જીવન પરથી દેખાય છે.

ઠેઠ સુધી આવેલા મનગમતાં શ્રેણિક રાજાને જરાકશી ગફલતમાં

ગુમાવવાનું થવું; એ મહાન શોકનો પ્રસંગ બન્યો કહેવાય, પરંતુ દિલમાં ધર્મપરિણતિનો, તત્ત્વચિંતનનો અને ઉચ્ચ માનવભવના ઉચ્ચ ઉદ્દેશની વિચારણાનો વિકાસ કર્યો, તો એ જ પ્રસંગને વૈરાગ્યવૃદ્ધિનો પ્રસંગ બનાવી દીધો !

ત્યારે એમ માનશો નહિ કે એ તો મહાવિદેહના જીવ, ચોથા આરાના જીવ, મહાવીર પ્રભુના હયાતિ કાળના જીવ એટલે ધર્મપરિણતિને એવી વિકસાવી શકે, અમારાથી એ શેં બને ? આવું માનતાં નહિ. કેમકે એ આ જ ભરત ક્ષેત્રના જીવ હતાં, ચોથા આરાના છતાં પાંચમાં આરાની અત્યંત નિકટ કાળના જીવ હતાં, ભલે આજે મહાવીર પ્રભુ અહીં હયાત નહિ, પણ આપણને જે મહાવીર શાસન મળ્યું છે; એ જ શાસનને એ પામેલા હતાં ને જીવનમાં એ જ શાસનને ઉતારીને કલ્યાણ સાધનારા જીવ હતાં. તો આપણી પાસે એમના કરતાં શી કમી છે ?

શી શી સાધના શક્ય છે ? :

કદાચ નિર્બળતાના યોગે એકદમ ચારિત્ર ન લઈ શકો તો પણ

(૧) ધર્મપરિણતિ તો દિલમાં રમતી ખીલતી બનાવી શકો ને ? એના યોગે મોહમૂઢતા, પૈસાનો અંધરાગ, એની પાછળ છળકપટ-જૂઠ-અન્યાય, મહાપાપના ધંધાની વૃત્તિ અને એના પર પ્રશંસા મલકાવાનું તો ઓછું કરી શકો ને ?

(૨) એમ વિષયલંપટતા અને એની પાછળ અભક્ષ્યભક્ષણ, ચા-પાણી-ચેવડાનાં રાત્રિભોજન, પવિત્ર પર્વતિથિએ પણ યથેચ્છ ભોજન, સિનેમામાં અને બહાર પરસ્ત્રીદર્શન, ભાઈ-ભાઈના રગડા, હસા-મશ્કરી, નિંદા-કૂથલી વગેરે વગેરે તો છોડી શકો ને ?

(૩) સુજ્યેષ્ઠાના વૈરાગ્યનો અધિકાર સાંભળી શું લેશો ? ચારિત્ર નહીં સહી, પણ ભરપૂર જિનભક્તિ, એમાં પોતાના કિંમતી દ્રવ્યનો સદુપયોગ, જિનાજ્ઞાનું અને આત્મકલ્યાણનું મહત્ત્વ-મૂલ્યાંકન, સળગતી આત્મચિંતા, સાધુસેવા-સાધુસમાગમ, રોજ જિનવાણી શ્રવણ, વ્રત-નિયમ-સામાયિક-પ્રતિક્રમણ, શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય, ત્યાગ-તપસ્યા વગેરે વગેરે તો આદરી શકો ને ? પણ મૂળમાં દિલમાં

ધર્મપરિણતિ વિકસ્વર થાય, તો જ એ બનવાનું છે. એકલી મોહની પરિણતિ દિલમાં રમાડતાં રહેવાય, તો એ ક્યાંથી બને ? અલ્પાંશે બનાવાય તો ય તે દુનિયાના સુખની આશંસાએ, અહંત્વના પાપે, લોક સન્માનની ભૂખના કારણે. અસ્તુ.

હવે જુઓ; નાગરથિક સુલસાના ૩૨ પુત્રો એક સાથે મરી ગયા. ત્યાં એ બંનેની શી પરિસ્થિતિ થઈ ?

પુત્ર મરણ પર નાગરથિકને શોક :

નાગરથિકને તો કલ્પાંતનો પાર નથી. બધાય પુત્રો એકી સાથે જતાં, પુત્રો મેળવવા કરેલ તલસાટ અને એના પર પુત્ર મળી જતાં હૃદયમાં ઊછળી રહેલ ઊછરંગ બધા ય જમીનદોસ્ત થઈ ગયા અને એક મૃત્યુ એવી ચીજ છે કે મરેલાનો વિયોગ થયો તે થયો, હવે એ કાંઈ જિંદગીભર પાછો મળે નહિ. કદાચ દેવ થઈને દર્શન દેવા આવે તો પણ પૂર્વ સ્વરૂપના સગા તરીકે હવે એની સાથે વ્યવહાર થાય નહિ.

માણસના અભિમાન અને હરખના ઉન્માદ વહાલાના મૃત્યુ પર ઓસરી જાય છે.

હું આવા સારા અને આજ્ઞાબદ્ધ દીકરાનો બાપ, હું આવી રૂપાળી અને આજ્ઞાંકિત સ્ત્રીનો ધણી કે હું આવા ક્રોડપતિની પત્ની વગેરે વગેરે અભિમાન ક્યાં સુધી ? એ જીવંત છે, ત્યાં સુધી જ ને ? એના મર્યા પછી હવે કરે જો એવું અભિમાન ? એમ, એ મન માન્યો સંયોગ પામ્યા પર દિલને હરખ હરખ લાગ્યા કરતો હોય, એ હરખના ઉન્માદમાં બીજા એવા પુણ્ય નહિ પામેલાને તુચ્છ તરીકે જોવાતાં હોય ને હરખના ઉન્માદમાં આત્મચિંતા અને દેવ-ગુરુ-ધર્મને ભૂલી સો મણની રૂની તળાઈમાં સુવાનું કરાતું હોય, પણ હવે એ સગાના મરી જવા પર એ રીતે સૂઈ રહે જો ? શું રાખ સૂઈ રહે ? હવે શું ધૂળ બીજાને તુચ્છકારે ? હવે તો મોતિયા મરી ગયા.

જગતના સગા કે જગતની સંપત્તિ ઉપરના અભિમાન અને હર્ષોન્માદ ભૂંડા છે. જીવનો એ મહાન અપરાધ છે, તેથી જ કર્મ જાણે એના પર વૈર વાળે છે ! કર્મ જાણે કહે છે જીવને, 'તેં મારી આપેલી ચીજ

પર ખોટા અભિમાન કરેલા ? હરખના ઉન્માદ કરેલા ? એ કરવાનો તારો શો હક્ક હતો ? બસ, બિનહક્કના અભિમાન અને હર્ષમૂઢતા મનઘરમાં ઘાલી દીધેલા, તે હવે એ મનઘરમાં શોક-કલ્પાંતની આગો સળગાવું ?'

અભિમાન ને હર્ષોન્માદભર્યા મનમાં જ પછીથી શોકની આગ સળગે છે.

નાગરથિકને સંતાપ ભારી છે, શોકમય કલ્પાંતની અવધિ નથી. સમજાય છે ? પુણ્યે જગતની ચીજ મળે ખરી, પરંતુ એના પર અભિમાન અને અતિ હરખ કરવાનો હક્ક નથી. એ કરવા એ કર્મનો ગુનો કરવા જેવું છે. પછી એના પર કર્મ વૈર વાળે, એમાં નવાઈ નથી. અરે ! **પુણ્યે ચીજ મળી. છતાં એ ભોગવવામાં અભિમાન અને હરખ તો શું, પણ ભોગવવાનો હક્ક માનવો, એ પણ ગુનો છે.**

પ્ર.- પોતાના પુણ્યે મળ્યા પર ભોગવે એમાં ગુનો શો ?

ઉ.- હક્ક માનીને ભોગવવા જાય, ત્યાં રાગ, આસક્તિ જોરદાર રહેવાના. એ પછી કેટલાય કષાયને જરૂરી મનાવશે, આચરાવશે, કેટલાંય પાપ આચરાવશે, ધર્મ ભૂલાવશે, જ્ઞાનીઓએ બતાવેલ હિતમાર્ગની સામે બખાળા કઢાવશે, મનમાં ખોટા ઉઠાવા ઊભા કરાવશે. શું આ બધું કરાવનાર હક્કની માન્યતા; એ ગુનો નહિ ?

એક સામાન્ય દાખલા તરીકે જુઓ કે આજે મનપસંદ ભોજન પામવાનું પુણ્ય મળ્યું છે, એના પર મનને એના ભોગનો હક્ક લાગે છે, તો ખુશમિશાલ હૃદયે રાત્રિ ભોજન કરાય છે ને ? અભક્ષ્યભક્ષણ વિના સંકોચ કરાય છે ને ? પર્વતિથિએ પણ લીલોતરી, શાકફળ આરોગાય છે ને ? એ શું સમજીને ? આ જ કે એમાં વળી બહુ મોટું પાપ શું ? અલ્યા ! પણ જ્ઞાનીઓએ શ્રાવકને રાત્રિભોજન, અભક્ષ્યભક્ષણ, અને પર્વતિથિએ લીલોતરી શાક-ફળના ભોજનનો ત્યાગ કહેલો છે, એનું શું ? આવો પ્રશ્ન આવે ત્યાં એના મનને આવું જ કાંઈક થવાનું કે, 'જ્ઞાનીઓએ કહેલું તે એ વખતના જુદા દેશ-કાળના હિસાબે, આજે તો દેશ-કાળ ફરી ગયો એટલે એ પાપ શાનું ?

આવું કહેનારને પૂછો કે તો પછી આજે સરકારી ખુરશી પર બેસી

લાંચ વગેરે દ્વારા કે વેપારીની ગાદી પર બેસી ગોલમાલ કરવા દ્વારા લોકોના ગળાં રેંસવાનો કાળ આવી લાગ્યો છે. તો હવે આપણે પણ બીજાના ગળાં રેસવામાં પાપ નહિ ને ? શો જવાબ દે આનો ?

દેશકાળ ફર્યા કે દી' ફર્યા ? પાપમાં પ્રેરનાર દેશ-કાળ જોવાની આજની વાતો વાહિયાત છે.

અનીતિથી બીજાના ગળાં રેંસવા; એ પણ પાપ છે અને રાત્રિભોજન, અભક્ષ્યભક્ષણ તથા પર્વતિથિના આચારભંગ; એ પણ પાપ છે. દેશ-કાળ ફરવાથી આ પાપ કાંઈ ધર્મ ન બની શકે.

આ તો કેમ જાણે જ્ઞાનીઓ વર્તમાન દેશ કાળના જ્ઞાતા નહોતાં, એમ જ્ઞાનીઓને 'અજ્ઞાની' ઠરાવાય છે. પછી પાપને પાપ જ ન માનવા એટલે પાપમાં અફસોસીનો ડંખ જ ઉડાવી દેવાય છે. ઊલટું, એને કર્તવ્યમાં ખપાવાય છે. આનું પરિણામ ? જ્ઞાનીઓની સામે બળવાનું. વળી બીજું પરિણામ શું ? ભવિષ્યમાં ભવોના ભવો સુધી જ્ઞાનીઓ ન મળે, જ્ઞાનીનું શાસન યાને જૈન ધર્મ જ જોવા ન મળે.

જ્ઞાનીઓની સામે બળવાનું કારણ આ છે કે પુણ્યે પૈસા કમાવવાની અને મનમાન્યા ભોગ-ભોજન કરવાની સગવડ સામગ્રી આપી છે, એના પર ધનાર્જન અને ભોગવટાનો હક્ક માની લીધો છે. એ છે, તેથી જ નિઃસંકોચ અન્યાય, અભિમાન, દબામણી અને શ્રાવકપણાને કલંક લગાડનારા વિષયભોગ તથા રાત્રિભોજન વગેરે ખુશમિશાલ કરાય છે.

પુણ્ય સગવડ મળવા છતાં એ ભોગવવાનો હક્ક ન માન્યો હોત, તો મનને થાત કે ભલે પુણ્યે પૈસા મળી શકે છે, પરંતુ મેળવ્યે જ જવાનો મારો હક્ક નથી, કિન્તુ ગુનો છે. તેથી અન્યાયથી, છળ-કપટથી ગરજુ ઘરાક, નોકરો કે ભાગીદાર યા દલાલને દબડાવીને તો પૈસા ન જ મેળવું, કિન્તુ ન્યાયસર જ મેળવું. તે પણ વધુ પડતા પૈસા ન મેળવું. પુણ્ય છતે પણ પૈસા મેળવવા એ ગુનો છે, હક્ક નહિ, ત્યારે પૂછો,-

પુણ્ય છતાં પૈસા મેળવવાનો હક્ક કેમ ન મનાય ? :

પ્ર.- તો પછી પુણ્ય મળ્યાનો અર્થ શો ? ઉપયોગ શો ?

ઉ.- અહીં જ ભૂલો છો. પુણ્ય પૂર્વજીવનમાં જે સુકૃત કરવા

પર ઊભું થયું છે, એ સુકૃત કરવાનો ઉદ્દેશ શો હતો ? એ તપાસો. શું સુકૃતથી પુણ્ય ઊભું કરવા દ્વારા પૈસા મેળવવાનો ઉદ્દેશ હતો ? એવો જો ઉદ્દેશ હોય તો તો એ સંસારમાં ભટકવાનો ઉદ્દેશ થયો. એટલે અહીં એ મેળવવાનો હક્ક માનીને મેળવ્યે જવામાં સંસારભ્રમણ જ ઊભું કરવાનું થાય અને એ ભવભ્રમણ ખપતું હોય તો કશું કહેવાનું નથી. જ્ઞાનીઓ આવા જીવોને ઉપદેશની બહાર ગણે છે, ઉપદેશને અયોગ્ય ગણે છે.

પરંતુ જો પુણ્યોપાર્જન પાછળના પૂર્વસુકૃતનો ઉપદેશ પૈસા મેળવવાનો નહિ, પોતાના જીવને સંસારના કત્લખાનાને હવાલે કરવાનો અને જનમ-જનમ મોત પામતા રહેવાનો નહિ, કિન્તુ જીવને ભવચક્રમાંથી છોડાવવાનો અને એ માટે સર્વપાપત્યાગની દશાએ પહોંચવાનો ઉદ્દેશ હોય, તો પછી ભલેને સુકૃતથી પુણ્ય ઊભું થઈ ગયું, પરંતુ મનને એમ થાય કે એ પુણ્યથી પૈસા મેળવવાના પાપનો જરાય હક્ક ન માનું, સર્વ પાપત્યાગ ઉદ્દેશનો એમાં ભાંગીને ભુક્કો ન કરું.

એવી રીતે ભલે પુણ્યે ભોજન અને ભોગસાધનો મળ્યા, પરંતુ મનને થાય કે એ ભોગવી લેવાનો હક્ક ન માનું, કિન્તુ ગુનો માનું. કેમકે પુણ્ય ઊભું કરી આપનાર સુકૃતનો ઉદ્દેશ સર્વપાપત્યાગનો છે અને અહીં ટેસથી ખાઈ ભોગવી લેવામાં પાપસેવન થાય છે, તો એ કરવાનો હક્ક શાનો માનું ? એ તો ગુનો જ કહેવાય.

આમ હક્ક ન માન્યો હોય, પણ ગુનો માન્યો હોય, પછી અન્યાય છળકપટથી પૈસા લેવાનું કે શ્રાવકાચારને ઓળંગવાનું શાનું થાય ? કદાચ સંયોગવશ પાપ કરવું પડતું હોય તો ય હૈયે પારાવાર દુઃખ હોય કે ‘આમ કરવામાં મને કાંઈ કર્મ તરફથી બચાવ નથી મળવાનો. પાપસેવનથી કાળા પાપ બંધાવાનો ત્રિકાળાબાધ્ય સિદ્ધાન્ત તો કામ કરવાનો જ છે, તો હું મારા જ હાથે મારું કેવું ભવિષ્ય સર્જી રહ્યો છું ? ક્યાંની તૈયારી કરી રહ્યો છું ? કઈ ગતિની ટિકિટ કઢાવી રહ્યો છું ? ક્યાંનું રીઝર્વેશન કરાવી રહ્યો છું ? ત્યાં પછી અહીંના પૈસા કે ભોગ-ભોજન મને બચાવવા નહિ આવે.’ આમ હૈયે પારાવાર દુઃખ હોય.

ધનોપાર્જન ને ભોગ-ભોજનમાં હક્ક માનવા છે, અભિમાન કરવા છે, અતિહરખ માનવા છે; એ આજની કમનસીબી નિષ્ઠુરપણે અને માપ રાખ્યા વિના પાપ આચરાવી રહી છે. પરિણામે શોક, કલ્પાંત અને સંસારયાત્રા સર્જાય છે.

નાગરથિકને પારાવાર શોક છે. જેવો પૂર્વે અતિહરખ થયો હતો, તેવો હવે ભારી શોક થાય, પોક મૂકીને રુવે છે કે 'અરે દૈવ ! આ તેં શું કર્યું ? જગતને પ્રિય એવા આ મારા રતન એકી કલમે મારી નાખ્યા ? આવું જોવાનો અવસર આવે, એ પહેલાં તેં મને કેમ મારી નાખ્યો નહિ ?... હે ભગવાન ! હવે હું ક્યાં જાઉં ? શું કરું ?...' એવું કરુણ રુવે છે કે બીજાઓને પણ રોવરાવી નાખે છે. સુલસાને પણ પુત્રમરણ સાથે પતિના કલ્પાંતનું દુઃખ જોઈ લાગી આવે છે, એને ય રોવું આવી જાય છે.

આ શોકમાંથી કોણ છોડાવે ? કવિ કહે છે :

''માયા મોહિનીએ મોહ્યો, કોણ રાખે રણમાં રોયો,
આ નરભવ એળે ખોયો, ...વિવેકી વિમલાચલ વસીએ.''

માયા એટલે કે મમતા કરાવનારું પરમાત્ર, પૈસા ટકા, પરિવાર, વિષયો વગેરે. એની મોહિનીમાં મોહિત થઈ ગયેલાને એમાં આઘું પાછું થતાં રોવાનો પ્રસંગ આવે છે, ત્યારે એને કોણ છાનો રાખે ? સહરાના રણમાં કે કોઈ અરણ્ય વચ્ચે રુદન કરે, એને શાંત કરનાર કોણ મળી આવે ? કેમકે એ એકલો પડી ગયો હોય. એમ અહીં સંસારના જીવનમાં માયામાંથી કશું ખોવાઈ ગયું, નાશ પામી ગયું અને ત્યાં મોહાંધ જીવ રુદન કરે છે, ત્યાં જીવ એકલા જેવો પડી જાય છે. એને ગમતું કરી આપી શાંતિ આપનાર કોઈ નથી. મરેલાને જીવાડી આપનાર કોઈ નહિ, ફૂટેલાને સાંધી આપનાર, સળગી ગયેલાને યથાવત્ કરી દેનાર, ગુમાવેલા ધનના ઢેરને પાછો લાવી આપનાર કોઈ દેખાતું નથી. બસ, આવા એકલા અટૂલા પડી જવું પડે છે, અરણ્યરુદન કરવું પડે છે.

કવિ કહે છે : માયામાં મોહ્યા એકલા રોવું પડે છે, તો એવા અરણ્યરુદન કરાવનારી માયાને જ સંભાળવામાં આખો મનુષ્યભવ ગયો,

એ એળે ગયો. કેમકે છેવટે પોતાના મૃત્યુ વખતે અરણ્યરુદન કરવાનો અવસર આવી ઊભો. માટે 'હે વિવેકી ! ચાલો જઈને વિમલાચળ મહાતીર્થમાં વસીએ.' અનંતા આત્માઓને માયાના મોહ મૂકાવી અરણ્યરુદનમાંથી બચાવી લેનાર અને મુક્તિ અપાવનાર તીર્થાધિરાજ શ્રી સિદ્ધાચલજીનો આશરો લઈએ, એમ કવિનું કહેવું છે. કારણ ? એથી એ માયા મોહનીનો મોહ જ છૂટી જવાથી રોવાના અવસર જ ન આવે. **ભૂલશો નહિ; દીકરાનું મોત કે ધનની ખોટ નથી રોવરાવતાં, પરંતુ એનો મોહ રોવરાવે છે.** મોહ નથી, તો સાવકી મા સાચું નથી રોતી, શેઠને ખોટ થવા પર નોકર નથી રોતો. મોહ છે, તો રોવાનું છે ને એ રુદનને કોણ મિટાવી શકે?

અહીં સુલસા નાગરથિકને ૩૨ પુત્રોના એક સાથે થયેલા મરણ પર શોક થયો, એ કોણ મિટાવે ? બીજાઓ તો એટલું જ કહે કે 'ભાઈ! ભાગ્ય આગળ આપણું ચાલે છે ? ના, માટે હવે શાંતિ રાખો. પરંતુ એથી કાંઈ શાંતિ થાય ? ત્યાં તો એમ થાય છે કે તો પછી ભાગ્યે દીકરા આપ્યા જ શા સારૂ ? અને કહેનારાને પોતાને ઘેર આવું કાંઈક થાય, તો એને કેટલું યાદ આવે છે કે 'ભાગ્ય આગળ આપણું ચાલે છે ?' વાત કરવી સહેલી છે, અહીં તો અમે મરી રહ્યા છીએ. આમ એવા આશ્વાસન પર શોક શી રીતે અટકે ? ત્યારે 'શોક શી રીતે મટે?' એ જુઓ :

અભયકુમારનું અદ્ભુત આશ્વાસન : જીવન વિકૃતિ, મૃત્યુ પ્રકૃતિ :

નાગરથિક અને સુલસાનો શોક જોઈને અભયકુમાર એમના ઘરે આવે છે અને આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપે છે :

'હે મહાનુભાવ ! સાંસારિક ભાવનાવાળા છતાં તમે તો જૈન સિદ્ધાન્તના પદાર્થને સમજનારા છો. એવા તમારે અવિવેકી માણસોની જેમ શોકસાગરમાં પડવું યોગ્ય નથી. કારણ કે જૈન સિદ્ધાન્ત આ વિવેક આપે છે કે સંસાર તો ઈંદ્રજાળ, મેઘધનુષ્ય, હાથીના કાન ને સંધ્યાના રંગની જેમ અતિચંચળ છે. પવનના ઝપાટે રૂના પૂમડાં ઝાલ્યા રહે ? એમ કાળના ઝપાટે જીવન ઝાલ્યા રહે ? ગ્રીષ્મઋતુમાં નીર જેવા દેખાતાં

ઝાંઝવાના નીર સાચે જ નીરદાયી હોય ? એ જ રીતે કાળચક્રમાં સ્થિર જેવા દેખાતાં જીવન ખરેખર સ્થિર હોય ? સમુદ્રના તરંગની જેમ જીવન સહજ રીતે ઓસરી જનારી જ વસ્તુ છે.

હે ભાગ્યવાન ! ભૂલશો નહિ કે જીવ જે મૃત્યુ પામે છે તે તો પ્રકૃતિ છે, સહજભાવની વસ્તુ છે. ત્યારે જીવ જે જીવન પામે છે, એ વિકૃતિ છે. જીવન તો અશરીરી આત્માને શરીરમાં બંધાવારૂપ વિકાર ચીજ છે. મૃત્યુ એ વિકારમાંથી છોડાવનાર પ્રકૃતિ કહેવાય. એટલે સદ્‌ગતિ પુત્રોને જો નવા અસ્થિર જીવનરૂપી વિકૃતિમાં જવું પડ્યું હોય તો શોક એનો થાય, કિન્તુ અહીંના મૃત્યોનો શોક શો ? અને જો એમને કોઈક સ્થિરતાનો લાભ થયો હોય, તો એ લાભ ઉપર શોક કરાય ? ત્યારે અહીં તો દેહ અને આયુષ્ય પત્ર પરના બિન્દુ કે પાકી ગયેલ પાંદડા યા પાણીના પરપોટાની જેમ ક્ષણિક છે, એ નિશ્ચિત વાત છે. એટલે જીવને હાથી-ઘોડા-રથ, નોકરો-યોદ્ધા કે મજબૂત ભરપૂર સાધનો યા સગા મૃત્યુથી બચાવી શકતાં નથી.'

જિનમત પામ્યા પર શોક ન શોભે :

દુનિયાના આશ્વાસન કરતાં અભયકુમારનું આશ્વાસન જુદું છે. એ તો કહે છે : 'તમે જિનમત, જિનવાણીએ કહેલા પદાર્થને જાણનારા સમજનારા. તમે જાણો છો કે જિનમતે તો **'અનિત્યાઃ સર્વસંયોગાઃ'** બતાવ્યું છે. જગતમાં બનનાર સંયોગમાત્ર અનિત્ય છે. એ શાશ્વત કાળ ટકી શકે નહિ. એટલે આપણે તો સંયોગને ઊભો થતાં જ ઓળખનારા હોઈએ કે 'આ અનિત્ય છે. ટકનારી, સ્થિર રહેનારી ચીજ નહિ.' એ ઓળખાણ; એ વિવેક. સંયોગ થતાં જ હોય; પછી એ સંયોગ જવા પર શોક શો થાય ? ઈંદ્રજાળ, મેઘધનુષ્ય, સંધ્યાના રંગ, પાણીનો પરપોટો, સમુદ્રનું મોજું વગેરે થતાં જ એની અસ્થિરતાની ખબર છે, તો એ વિખરાઈ જવા પર શોક ક્યાં થાય છે ? આમ કહીને અભયકુમારે એ સૂચવ્યું કે સંયોગની નાશવંતતા બતાવનાર જિનમતના જાણકાર તમારે પુત્રસંયોગનો નાશ થવા પર શોક ન કરવો જોઈએ. એવું કરો તો જિનમત લાજે, જિનમત પામ્યાને કલંક લાગે.

બીજી મહત્ત્વની વાત આ કરી કે આત્મા માટે જીવન એ કોઈ ઘરેણું નથી, સૌંદર્ય નથી, શોભા નથી, પરંતુ વિકૃતિ છે, વિકાર છે. આત્મા તો અરૂપી છે, નિર્બંધ છે, પણ જીવન એ શરીરનું બંધન ઊભું કરે છે. ત્યારે મૃત્યુ તો એ બંધનથી છોડાવનાર, એ બંધનરહિત પૂર્વના જેવી સહજ સ્થિતિ કરનાર પ્રકૃતિ છે.

મૃત્યુ એ બીજી રીતે પ્રકૃતિ આમ કે મરેલાને સહેજે જનમવું જ પડે; એવો નિયમ નથી, પરંતુ જન્મેલાને તો અવશ્ય મરવું જ પડે, એ નિયમ છે. એટલે મૃત્યુની પાછળ જનમ સહજ નહિ, ત્યારે જનમની પાછળ મૃત્યુ સહજ છે, સ્વાભાવિક છે, પ્રાકૃતિક છે. જેમ કર્મ બાંધવાનું સહજ નહિ, પણ બંધાયેલાને ભોગવવું પડે. અર્થાત્ કર્મભોગ, કર્મવિપાક એ સહજ તો જૈન મતના કહેલા આ પદાર્થને સમજનાર માણસ કર્મભોગ કર્મવિપાકમાં મુંઝાતો નથી. એમ સહજ એવા મૃત્યુ પર શું કામ મુંઝાય?

અભયકુમારે જિનવચનોક્ત તત્ત્વની સમજનો માથે ભાર યાદ કરાવ્યો, તેથી સુલસા જે મહાવીર પ્રભુ પર અથાગ રાગવાળી હતી, પ્રભુના વચન પર સર્વેસર્વા શ્રદ્ધાવાળી હતી, એ તરત સાવધાન થઈ ગઈ કે 'હું તો પ્રભુના વચનને સમજનારી; મારાથી શોક કેમ કરાય ? વળી મૃત્યુ પુત્રોનું જ શું, મારું પણ સહજ અવશ્યભાવી છે. તો પુત્ર મરણ પર શોક શો ? દીકરાઓ આ જનમમાં આવી પ્રભુની, પ્રભુના ધર્મની જે યત્કિંચિત્ આરાધના કરી ગયા, એની અનુમોદના જ રાખું. મૃત્યુનો શોક કરવા બેસતાં આ સુકૃત-અનુમોદના ભૂલી જવાય છે. શોકમાં કમાવાનું કાંઈ નહિ, ઊલટું સમાધિ ગુમાવવાની થાય. એવું શા માટે કરું ?'

સુલસાએ તરત મન વાળી લીધું. એ અભયકુમારને હાથ જોડીને કહે છે : 'તમારી વાત તદ્દન સાચી છે. હું એને માથે ચડાવી તમારો ઉપકાર માનું છું.' બસ, અભયકુમારના મનને સંતોષ થયો, ત્યાંથી વિદાય લીધી. નાગરથિકના મન પરથી પણ શોકનો ભાર ઓછો થઈ ગયો. કાંઈક રહ્યો સહ્યો હશે, તે સુલસાએ સમજાવીને કઢાવી નાખ્યો. નાગરથિકને સુલસાના પહેલાના શબ્દ યાદ આવ્યા કે પુત્રની લાલસા કરો છો, પણ કોને ખબર કે પુત્ર કેવા પાક્યા અને એના ક્યારે કેવા વિયોગ થાય? બસ, એણે પણ મન વાળી દીધું.

અહીં આ જોવા જેવું છે કે અભયકુમાર બુદ્ધિના નિધાન છે, કેઈ તર્ક-દલીલ ગોઠવી શકે, પરંતુ એમણે તો જિનવચનની સમજનો ભાર યાદ કરાવ્યો. એ બતાવે છે કે પોતાની પાસે અથાગ બુદ્ધિ, અક્કલ, હોંશિયારી હોવા છતાં અભયકુમારે પોતે શરણ જિનવચનનું રાખેલું છે, જેમ બાળક માતાના વચનનું શરણ રાખે એમ.

કેમ પોતે બુદ્ધિનિધાન છતાં આવી બાળક જેવી પરાધીન શરણાગતિ?

કારણ એ, કે લોકાલોકના અનંતાનંતકાળના પદાર્થોને પ્રત્યક્ષ જોનાર જિનેશ્વરદેવનું જ્ઞાન ક્યાં ? ને એની આગળ સમુદ્રમાં બિન્દુ તુલ્ય આપણી બુદ્ધિ ક્યાં ? સુલસાને પણ એ જ **'જિનવચનં શરણં'** ની મુખ્યતા મહત્તા ઉપર બત્રીસે પુત્રોના એક સાથે મૃત્યુ પરનો શોક શાંત થઈ ગયો. બંનેના દિલમાં **જિનવચન પર જે અથાગ માન છે, એનો માથે જે ભાર છે, હૈયે જે મહત્ત્વ છે; એ એક ઊંચી ધર્મપરિણતિ છે.**

જિનેશ્વરભગવંત આગળ પોતાનું અભિમાન ઓસરી જાય, જિનવચનની સામે પોતાની બુદ્ધિનું અભિમાન ઓસરી જાય; એ ધર્મ પરિણતિ છે.

ત્યારે આ ધર્મપરિણતિમાં દીનતા આવે છે, સુસ્તી આવે છે, એમ સમજતાં નહિ. એમાં તો સત્ત્વ ખીલે છે, મસ્તી આવે છે. ઈંદ્રભૂતિ ગૌતમ પંડિતને મહાવીર પ્રભુ પહેલ વહેલા જોવા મળતાં અને પ્રભુના શ્રીમુખેથી પોતાના દિલનો સંશય પ્રગટ થતો સાંભળવા મળતાં એવા પ્રભુની ને પ્રભુના વચનની સામે એમને પોતાનું અને પોતાની પંડિતાઈનું અભિમાન ઓસરી ગયું, એને શું કહેશો ? શું ઈંદ્રભૂતિ દીન બન્યા ? કાયર, નિઃસત્ત્વ બન્યા કહેશો ?

બહુ બુદ્ધિ ઉપર પણ અભિમાન થતું રોકવા માટે સત્ત્વ જોઈએ છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ; એ ચારે કષાયોને વશ થવું; એ તો નિઃસત્ત્વતા છે, ક્ષુદ્ર જન્તુ પણ એમાં ફસાય છે. સત્ત્વ તો એ કે એને રોકવા, દબાવવા, નામશેષ કરવા પ્રભુનું અને પ્રભુના વચનનું શરણું લેવાથી એ બને ને એમ બનાવવું; એ તો સત્ત્વ છે, સાત્ત્વિકતા છે.

પ્રભુના શરણથી કષાયો કેમ શમે ? :

આ રીતે શમે કે એ વિચારવાનું કે :

(૧) મારા વીર પ્રભુને કેટલા બધા ઘોર ઉપસર્ગ આવ્યા ? છતાં એમણે શાંતિ રાખી તો મારા પર એવા તે શા ઉપસર્ગ, ઉપદ્રવ છે કે હું ઊકળી ઊઠું ? ક્રોધ કરું ?

(૨) પ્રભુ પાસે અનંતજ્ઞાન અનંતસમૃદ્ધિ-સન્માન હતાં, એની આગળ મારી પાસે કેટલી બુદ્ધિ ? કેટલી સમૃદ્ધિ-સન્માન ? શાનું અભિમાન રાખું ?

(૩) પ્રભુને બધું અપૂર્વ ! જ્ઞાન અપૂર્વ, બળ અપૂર્વ, સમૃદ્ધિ, પુણ્યાઈ... બધું અપૂર્વ; છતાં પ્રભુ તદ્દન સરળ નિખાલસ રહ્યા, તો મારી પાસે તો કેટલું છે ? ને અલ્પપુણ્યવાળી મને એવા તે ક્યાં સામ્રાજ્ય મળે એમ છે કે હું માયા પ્રપંચ કરું ?

(૪) પ્રભુની સેવામાં મહા દેવતાઈ તાકાતવાળા ઈંદ્રો અને દેવતાઓ હાજર છતાં પ્રભુએ એમની પાસે કશું કરાવી લેવાનો કે મેળવી લેવાનો લેશમાત્ર લોભ ન કર્યો, તેમ ઈંદ્રો પણ મારા ભક્ત એવી મમતા ન કરી. તો મારી પાસે સેવામાં એવો એક પણ દેવતા ય ક્યાં છે ? કે ધાર્યું ક્યું વિશાલ સુખ, વિશાળ સગવડ મળી જવાના છે તે હું લોભ કરું ? કે એવું તે ક્યું સુખ મળી જવા પર પરિવાર ઉપર મમતા કરું ?

આ વિવેકથી કષાયને દબાવવા એ સત્ત્વ છે, એ જિન અને જિનવચનનું શરણું લેવાથી બને. સુલસામાં એ શરણભાવ હતો, એટલે એ સત્ત્વ હતું, સાત્ત્વિકતા હતી. એણે પુત્રમરણનો શોક દબાવી દીધો. આ શરણભાવ એ એક ઉત્તમ ધર્મપરિણતિ છે અને એના પર સત્ત્વ વિકસે છે. આપણે સાત્ત્વિક બનવા ઈચ્છીએ છીએ ? સત્ત્વ ખીલવીએ તો સાત્ત્વિક બનાય. 'સત્ત્વ' એટલે જેનાથી આપત્તિમાં ધૈર્ય, નિર્ભયતા રહે, પ્રતિકૂળમાં સૌમ્યતા, અ-વિહ્વળતા રહે, અનુકૂળમાં અતિ હરખ નહિ, રાગમૂઢતા નહિ.

મોહની, કષાયોની લાગણીઓથી પકડાઈ ન જવાય એવું સામર્થ્ય તે સત્ત્વ.

સહેલું નથી આ લાખ રૂપિયા ખોયા ને મન દીન દુઃખિયારું ન બને, લાખ કમાયા ને મનને આનંદ આનંદ ન થાય, ચોર આવ્યા ને ગભરામણ ન થાય, આ કાંઈ સહેલું નથી. પરંતુ પ્રભુનું શરણ લેનારને એ સહેલું થઈ જાય છે. પૂછો :

પ્ર.- પ્રભુનું શરણું લેવાથી સત્ત્વ સહેલું કેમ બને ?

ઉ.- આ રીતે બને કે દુન્યવી લાભાલાભ કરતાં શરણભૂત અરિહંત પરમાત્માને મહત્ત્વના માન્યા. દુન્યવી લાખો રૂપિયાનો લાભ કિંમતનો નથી, મારા અરિહંત પરમાત્મા કિંમતી છે. એ પ્રભુ જ અંતકાળે શાંતિ આપે છે, પરભવે શરણ રક્ષણ આપે છે; એટલે મારે એમનું જ શરણું હો, એ જ મારા જીવન આધાર. આમ માન્યું પછી આત્મામાં એવું સામર્થ્ય ઊભું થાય છે કે જે પેલા દુન્યવી લાભમાં અંધરાગથી લહેવાઈ ન જવા દે. એમ દુન્યવી આપત્તિમાં પણ પ્રભુની ઓથ ઉપર કરમાવા દે નહિ. જો મારે મારા પ્રભુ સલામત છે, તો દુન્યવી આપત્તિમાં મારે કશું ગયું નથી. આમ વિશ્વશ્રેષ્ઠ પ્રભુ આધાર મળ્યા પર મસ્તી રહે છે. એ એવું સામર્થ્ય આપે છે કે આપત્તિમાં દ્વેષ-દીનતાદિ ન કરવા દે.

સુલસામાં પ્રભુશ્રી મહાવીર ભગવાન પ્રત્યે આ શરણભાવ હતો. તેથી એનામાં સત્ત્વ હતું. એટલે દેવપરીક્ષામાં એ સત્ત્વથી ધર્મપરિણતિ અખંડ જાળવી રાખી અને એના પુત્રો બત્રીસે એક સાથે મરવા પર પણ અભયકુમારના એક ઈશારે એ સ્વસ્થ બની ગઈ.

હવે જુઓ કે સત્ત્વભરી ધર્મપરિણતિ પર અંબડ પરિવ્રાજકની પરીક્ષામાં એ કેવી પાર ઊતરે છે ?

આ અબંડ નામનો પરિવ્રાજક યાને સંન્યાસી હવે તો માત્ર વેશથી પરિવ્રાજક છે, બાકી તો એ ભગવાન મહાવીર દેવથી સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રાવકના વ્રતો પામેલો છે.

ચંપાનગરીમાં ભગવાન શ્રી મહાવીર પરમાત્મા બિરાજમાન છે. ત્યાં અંબડ પરિવ્રાજક વિદ્યાના બળે શ્રી શત્રુંજયાદિ તીર્થની યાત્રા કરતો કરતો આવે છે. અહીં ભગવાન શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામીજીના પાંચે કલ્યાણક પ્રસંગ બનેલા છે. એટલે પ્રભુના મહાન તીર્થની સ્પર્શના કરીને ભગવાન

શ્રી મહાવીર પ્રભુ પાસે આવી પ્રભુની વંદના ઉપાસના કરે છે. પછી આગળ તીર્થની યાત્રાએ જવું છે, તેથી પ્રભુને કહે છે :

'ભગવાન્ ! હું રાજગૃહી જાઉં છું, કોઈ આજ્ઞા ?'

ત્રિલોકનાથ ચોવીસમાં તીર્થપતિ કહે છે : 'ત્યાં રાજગૃહીમાં સુલસાને અમારા વતી ધર્મલાભ કહેજો, ધર્મપ્રવૃત્તિના ખબર પૂછજો.'

અંબડને આ સાંભળતાં આશ્ચર્ય થાય છે કે 'એવડી મોટી રાજગૃહીમાં પ્રભુને ઉચ્ચ કોટિના આત્મા તરીકે એક સુલસા જ જડી ? તે એને સંદેશો કહેવડાવે છે ? અને એક ગૃહસ્થ બાઈ ઘર સંસારના ષટ્કાયજીવોના સંહારખાનામાં બેઠેલી, એને આવા મોટા પ્રભુ, ઈંદ્રોના પૂજ્ય અને ગણધર ભગવંતોના ગુરુ સંદેશો કહેવડાવે ?' પરંતુ આ ગમે તેટલું આશ્ચર્ય થતું હોય, છતાં શું પ્રભુને એવો સવાલ કરાય ખરો કે 'હે પ્રભુ ! તે એ જ કેમ આપને જડી ? બીજા કોઈને સંદેશો નહિ ? એનામાં શું દૈવત છે ?....' ઈત્યાદિ કશું પૂછી શકાય ? ના, પ્રભુ સર્વજ્ઞ વીતરાગ છે, વળી આપણા સ્વામી છે. એમના આદેશ ઉપર પ્રશ્ન ન કરાય.

ગુરુકથન સામે પ્રશ્નમાં ઘમંડ કેમ ? :

પ્રભુ તો સર્વજ્ઞ છે, પણ અસર્વજ્ઞ ગુરુ હોય તો ય શું ? એમના આદેશ પર તર્ક-વિતર્ક ન કરાય. એમ કરવામાં પોતાનું ઘમંડ, અભિમાન પોષાય છે. ગુરુ માટે એક હલકો ભાવ ઊભો થાય છે ને એ એવા થવામાં અંતરમાં અભિમાન છે કે 'હું વધારે સમજદાર છું ને ગુરુ આટલું નથી સમજતાં લાગતાં, તેથી પૂછવા દે.'

પ્ર.- પરંતુ રહસ્યની જિજ્ઞાસાથી ન પૂછાય ?

ઉ.- પૂછાય. પરંતુ,

ગુર્વાદેશ પર પ્રશ્ન પહેલાં (૧) આદેશને સાંગોપાંગ આદર અને આનંદ સાથે વધાવી લો, (૨) ગુરુનો આદેશ મળવા પર અહોભાગ્ય અને ઉપકાર માનો, (૩) અને આદેશનો અમલ કરી આવો, પછી રહસ્ય પૂછજો.

આદર અને આનંદ સાથે આદેશ વધાવવો, સ્વીકારી લેવો; એટલે મનને એમ થાય કે 'અહો ! ગુરુદેવની કેવી અપરંપાર કરુણા ! અને

મારા કેવા અહોભાગ્ય કે એઓશ્રીએ મને આ આદેશ ફરમાવ્યો.' દા.ત. 'પ્રભુની સુલસા ઉપર પણ કેટલી બધી કૃપાદૃષ્ટિ કે એને આ સંદેશો ફરમાવે છે ! બીજાને નહિ, અને માત્ર એને આ સંદેશો ફરમાવે છે. એમાં કેવું ગહન રહસ્ય રહેલું હશે ! મારા ગુરુ તો અગાધ જ્ઞાની, અનુભવી. એમની આગળ હું કૂપમંડૂક, કૂવાના દેડકા જેવો. એઓશ્રીના કોઈ ગંભીર હેતુને હું સમજી શકું ? ગુરુ મારા દરિયાવ દિલના છે...' આવું આવું મનને થાય, એ ગુરુ પ્રત્યે અનહદ આદર બહુમાન જાગતું કહેવાય, આનંદ ઉભરાયો ગણાય. ગુરુની પ્રત્યે સચોટ શ્રદ્ધા જાગતી છે, એમ મનાય. ત્યારે પૂછો :

પ્ર.– અહીં તો ગુરુ શ્રી મહાવીર ભગવાન સર્વજ્ઞ છે, વીતરાગ પરમાત્મા છે, એટલે એમાં વચન પર તો કશું વિચારવાનું જ ન હોય, છતાં અંબડને આશ્ચર્ય થયું તો શું એનામાં પ્રભુ પ્રત્યે ઓછી શ્રદ્ધા હશે?

ઉ.– અંબડ પરિવ્રાજક પણ એક મહાન આત્મા છે, એનામાં ઓછી શ્રદ્ધા કે વધારે ? એ વિચારવાનું કામ આપણું નહિ. આપણે પહેલાં આપણી શ્રદ્ધા મજબૂત કરો, આપણા આત્માની એવી ચિંતા મુખ્ય રાખો અને આપણું શું કર્તવ્ય છે ? એ જ વારંવાર મુખ્યપણે વિચાર્યા કરો. બાકી જે અંબડ પરિવ્રાજક આગળ પર સુલસાને સંદેશો કહેતાં પહેલાં ચકાસે છે, એમાં સુલસાનું જે એ સત્ત્વ જોવા પામે છે તથા સંદેશો સાંભળતાં સુલસાની જે અદ્‌ભુત લાગણી જોવાનું એને મળે છે, એમાં કોને ખબર પ્રભુને અંબડની શ્રદ્ધા વધુ મજબુત કરવાનો આશય હોય તો ? માટે **આપણું કર્તવ્ય : (૧) ગુરુના આદેશને અતિ આદર અને આનંદ સાથે વધાવી લેવાનું અને (૨) એનો નિઃશંક અમલ કરવાનું.**

અંબડે પ્રભુના વચનને બે હાથ જોડી 'તહત્તિ તથાસ્તુ' કરી લીધું. આવ્યો એ રાજગૃહીમાં સુલસાના આંગણે. જેવો એ એની દૃષ્ટિમાં ઘરના બારણે જઈ ઊભો રહે છે કે તરત સુલસા એના તરફથી બીજી બાજુ મોં ફેરવી લે છે.

સુલસાએ કેમ મોઢું ફેરવી લીધું ? :

એટલા જ માટે કે એને સંન્યાસીરૂપે જોઈ મનમાં ભય થાય છે

કે રખે ને કુગુરુ સામે દૃષ્ટિ નાખું ને મારું અનંતકાળે પણ પામવું દોહિલું સમ્યક્ત્વરત્ન મેલું થાય તો ? એમાં સમકિત મેલું થાય ? હાં, સમકિત એટલે સુદેવ-સુગુરુ-સુધર્મ પર અનન્ય શ્રદ્ધા, બહુમાન, આદર, પ્રીતિ. (૧) શ્રદ્ધા એટલી બધી કે એ જ તરણતારણ લાગે, બીજા કુદેવાદિ ય નહિ ને જગતના વિષયો પણ નહિ. (૨) બહુમાન, આદર એટલો બધો કે જોવા લાયક, સંગ કરવા લાયક, વાત કરવા લાયક ને સત્કારવા, સન્માનવા, પૂજવા લાયક એ જ લાગે. કુદેવાદિ પ્રત્યે સહેજ પણ આદરની, બહુમાનની દૃષ્ટિ નહિ. એમનું કશું મૂલ્યાંકન-મહત્ત્વ નહિ. ત્યારે (૩) પ્રીતિ સુદેવાદિ ઉપર એટલી બધી હોય કે હાલતાં ને ચાલતાં એ યાદ આવ્યા કરે, એમનામાં અથાગ સૌંદર્ય દેખાય. જેમ બાળકને માતા ઉપર, જેમ નવોઢા પત્નીને મન મનગમતાં પતિ ઉપર, એમ સમકિતીને સુદેવ સુગુરુ ઉપર અનહદ પ્રેમ ઉભરાયા કરે, કલેજુ એમાં જ ઠરે, આંખ એમાં જ લીન થઈ જાય, એમના વિના બીજે ફાવે નહિ...

સુલસા જુએ છે કે પરિવ્રાજક સંન્યાસી સામે દૃષ્ટિ સહેજ નાખું એમાં નથી ને જરાક એના પર આદર આવી ગયો કે 'આ ય એમ તો ત્યાગી છે ને ?' તો સમકિત મલિન થાય.

પ્ર.- કુગુરુની માત્ર સામે જોવામાં બગડી જાય ?

ઉ.- હા, સામે જોવામાં સંભવ છે. પોતાના દાક્ષિણ્ય સ્વભાવને લીધે, કોમળ પ્રેમાળ સ્વભાવને લઈને, સામે આવેલા કુગુરુ પ્રત્યે સહેજ પણ દાક્ષિણ્યની સત્કારની દૃષ્ટિ પણ બને, તો એ સમ્યક્ત્વની શ્રદ્ધાને આંચ લગાડનાર બને છે.

કુગુરુ સામે જોવામાં સમ્યક્ત્વ કેમ મેલું થાય ? :

સમ્યક્ત્વની શ્રદ્ધા એટલે સત્ તત્ત્વનો અભિનિવેશ, આગ્રહ. એ આગ્રહ હોય પછી મિથ્યા તત્ત્વનું, મિથ્યા તત્ત્વનો ભેખ લઈ ફરનાર કુગુરુનું જરાય સન્માન ન થાય. જેમ સત્યના આગ્રહવાળો જૂઠનું ને જૂઠનો ભેખ લઈ ફરનારનું જરાય સન્માન ન કરે. જો એ કરે, તો સત્યનો આગ્રહ ક્યાં રહ્યો ? દેશપ્રેમના આગ્રહવાળો અગર દેશદ્રોહીનું, દેશ વિરોધીનું સન્માન કરે, તો એને દેશ પ્રેમનો આગ્રહ શાનો ? બસ,

એવી રીતે જેને સર્વજ્ઞકથિત તત્ત્વ પર અને સુદેવ-સુગુરુ-સદ્ધર્મ પર આગ્રહ છે, એ મિથ્યાજ્ઞાની કથિત મિથ્યા તત્ત્વ કે એ તત્ત્વના ભેખવાળાને સહેજ પણ શાનો આવકારે ? કુગુરુની સામે જોવામાં, એનું ભાષણ સાંભળવામાં કે એની સાથે વાત પણ કરવામાં સંભવ છે આપણી આંખના એક ખૂણા પર પણ દાક્ષિણ્યની, પ્રેમની, સત્કારની સહેજ છાયા પણ આવી જાય, ત્યાં સમ્યક્ત્વનો આગ્રહ-અભિનિવેશ ઘવાય. માટે કહો, સહેજે જોવામાં પણ બગડી જાય.

ત્યારે સુલસા તો સમજે છે કે આ સત્ તત્ત્વની શ્રદ્ધા, અભિનિવેશ, આગ્રહરૂપ સમ્યગ્દર્શન મિથ્યાતત્ત્વથી ખચ ભરેલા આ સંસારમાં અનંતા કાળે પણ પામવું ક્યાં સહેલું છે ? ત્યારે,

જીવની કિંમત દિલ પર છે :

બહારમાં ધનના ઢગલા મળ્યા કે, મોટા રાજપાટ કે દેવતાઈ વિમાન મળ્યા યા અપ્સરા જેવી રમણીઓ કે દુનિયાની મોટી ખ્યાતિ યા સન્માન મળ્યા, એના પર જીવની કિંમત નથી. અથવા દિવ્ય રૂપ સૌંદર્યવાળી કે ભારે વિદ્વત્તા પંડિતાઈવાળી કાયા મળી, એના પર જીવની કિંમત નથી. કેમકે એ કોઈ જીવને રોગ, આપત્તિ, અકસ્માત આવે, મૃત્યુ આવે, ત્યારે કશી શાંતિ-સમાધિ-સાત્ત્વિકતા આપી શકે નહિ. એ તો બચાવનાર સમ્યગ્દર્શનવાળું દિલ છે, વૈરાગ્યભાવવાળું દિલ છે. એવા દિલ વિનાનો કદાચ મોટી તપસ્યા પણ કરે કે દાન દે યા શીલ વ્રત, ચારિત્ર પણ પાળે, તો ય એને રોગ, આપત્તિ, અંતકાળ અને પરલોકમાં શાંતિ, સમાધિ, સ્વસ્થતા મળી શકે નહિ. પછી દિલ વિનાના ઉગ્ર તપ-દાન-ચારિત્રની પણ કિંમત ક્યાં રહી ? માટે કહો, જીવની કિંમત દિલ પર છે, સમ્યક્ત્વવાળા કે સમ્યક્ત્વની સન્મુખ કરનારા શુદ્ધ વૈરાગ્યવાળા દિલ પર જીવની કિંમત છે. એવા દિલ વિનાના જીવને તો કર્મસત્તા એક ઈંટના રોડાની જેમ ઠેબે ચડાવે છે. કુવિકલ્પો ફાવે તેમ જીવને સતાવે છે. માટે આ જીવનમાં મુખ્ય કામ શુદ્ધ દિલ બનાવવાનું કરો.

કિંમત સમ્યગ્દર્શનવાળા દિલની. એને બરાબર અખંડ સાચવી લેવા માટે સુલસા સજાગ છે. તેથી એને એ સમ્યગ્દર્શનને, સત્તત્ત્વના આગ્રહને

સહેજ પણ ખંડિત મલિન કરનાર કુદેવદર્શન, કુગુરુસન્માન કે મિથ્યાધર્મના ઉત્સવાદિનું દર્શન ખપતું નથી. સંન્યાસીના વેશમાં આવેલ અંબડની સામેથી પોતાની દૃષ્ટિ તરત જ બીજી દિશામાં વાળી દીધી.

અંબડ હવે સાધુના વેશે :

ત્યારે હવે અંબડ પરિવ્રાજક સાધુનો વેશ કરીને આવે છે, તો સુલસા આવકારે છે. પરંતુ જ્યાં એ અનુચિત, અકલ્પ્ય વસ્તુની માગણી કરે છે કે તરત સુલસા વહેમાય છે કે 'આ બનાવટી સાધુ યા પતિત સાધુ લાગે છે.' એટલે તરત જ મોં બગાડી, આદર ઉઠાવી લઈ કહી દે છે કે 'પધારો, સાધુ છો કે કોણ છો ? આવું મંગાય શું, ઈચ્છાય પણ નહિ. ફોગટ ભગવાનના પવિત્ર વેશને લજવો છો ? ને ભોળાને ઠગો છો ? જાઓ, અહીંથી' એમ કહીને પોતે પોતાના કામમાં વળગી.

અંબડે જોયું કે સુલસા છે તો પક્કી, પણ આવા મોટા ત્રિભુવનગુરુ મહાવીરપ્રભુએ શું સમ્યક્ત્વની આટલી જ મક્કમતા પર એને સંદેશો કહેવરાવ્યો હશે ? કે આથી ય વિશેષ મક્કમતા પર ? લાવ, જરા એ જોઉં કે લૌકિક દેવની ચમત્કારિક ઘટના જોવાનું એને કૌતુક થાય છે કે નહિ ? ચમત્કારમાં જીવ સહેજે આકર્ષાય, માટે એવો ચમત્કાર બતાવું.

અંબડનો ચમત્કાર :

બસ, હવે અંબડે આ ઘાટ ઘડ્યો, અંબડ પોતે વિદ્યાઓનો જાણકાર છે, વિદ્યાથી નવનવા રૂપ કરતાં આવડે છે. તેથી નગરના એક દરવાજા બહાર એણે જીવતાં જાગતાં ચતુર્મુખ બ્રહ્માનું રૂપ બનાવ્યું. આકાશમાંથી ઊતરે છે, એ જોતાં જ લોકો 'આ શું ? આ શું ?' એમ આશ્ચર્ય પામતાં જોવા દોડે છે. નગર બહાર કમળ ઉપર બ્રહ્મા ગોઠવાઈ જાય છે. એક શરીર અને ચાર મોંઢા ચારે બાજુ વાણી રેલાવે છે. લોકોના ટોળે ટોળાં આવે છે, જોઈ જોઈને ચકિત થઈ જાય છે. બ્રહ્માએ આસન બહુ ઊંચું રાખ્યું છે, એટલે એ રૂપમાં અંબડ જોઈ શકે છે કે નગરમાંથી કોણ કોણ આવેલ છે ? આવનારમાં ક્યાંય સુલસા દેખાય ? ભગવાન ભગવાન કરો, એ શાની દેખાય ? અંબડ ઘણા ય ફાંફા મારે છે, પણ સુલસા જોવા નથી મળતી.

જોઈને જનારી પાડોશણો સુલસાને કહે છે : 'અલી બાઈ ! જા જા, શું અહીં બેસી રહી છે ? આજ તો બ્રહ્માજી સાક્ષાત્ પધાર્યા છે. મોડું કરીશ તો કોને ખબર, આ તો ભગવાનના કામ, તરત અલોપે ય થઈ જાય; તો જોવા રહી જશે.'

પણ સુલસાનું રુંવાડું ય ફરકતું નથી. એને રુંવાડે ય કૌતુક નથી કે 'લાવ, જોઉં કેવાક હશે એ ?' એ કહે છે : 'મારે કાંઈ નથી જોવા.'

'અરે ! પણ આ તો આખા જગતના સર્જનહાર. આપણને પણ માતાના પેટમાં એમણે ઘડેલા.'

સુલસા કહે : 'ખોટી વાતો ન કરો. તો પછી કેમ બધાને રૂપાળા ન ઘડ્યા ?'

'તે સૌ સૌના કરમ તો કામ કરે ને ?'

'તો પછી એમ જ કહોને કે આપણને કર્મે ઘડ્યા. કર્મ આગળ બ્રહ્માનું ય ચાલે નહિ, તો પછી ઘડનાર કર્મ જ કહેવાય, બ્રહ્મા શાના?'

'અરે ! કર્મ પ્રમાણે શરીર તો મળે, પણ જેમ માટી પ્રમાણે ઘડો બને, છતાં બનાવનાર કુંભાર જોઈએ, એમ અહીં બનાવનાર, બ્રહ્મા ન જોઈએ ?'

'ના, માટીનો તો પોતાનો જ ઘડો આકાર બને છે, એટલે એ બનાવવા કુંભાર જોઈએ. પણ કર્મનું પોતાનું શરીર નથી બનતું. શરીર તો અન્નાદિ પદાર્થનું બને છે. ત્યાં બનાવનાર કોઈ જોઈએ અને એ જ કર્મ. કેમકે એ સ્વતંત્ર છે. માટે કર્મ એ જ બ્રહ્મા, એ જ બનાવનાર. જો બીજા બ્રહ્માને બનાવનાર માનીએ તો એમને પાછું કુંભારના જેવું શરીર જોઈએ. એ શરીર વળી ક્યા બ્રહ્માજી બનાવે ? ત્યારે જો એ શરીર સૂક્ષ્મ હોય તો આપણું શરીર એ કેમ ઘડી શકે ? ત્યારે જો શરીર સ્થૂલ હોય તો માતાના પેટમાં પેસે કેવી રીતે અને પેટમાં માય ક્યાં ? માટે બ્રહ્મા સર્જનહાર; એ બધી વાત ખોટી.'

પેલી પાડોશણો બિચારી શો જવાબ આપી શકે ? ચૂપ થઈને ચાલી ગઈ.

હવે અંબડે એ રૂપ સંકેલી લીધું અને એ નગરના બીજે દરવાજે

જઈ ઉપરથી શંકરજીનું રૂપ ઉતારે છે. લોકો નગરમાંથી એ જોવા દોડ્યા એ દરવાજા તરફ.... તમાશાને તેડું નહિ. ધર્મના કામ માટે આમંત્રણ પત્રિકા મોકલવી પડે, તો ય એટલું લોક ન આવે. પણ કોઈ ભવાઈ કે જાદુગરના ખેલ થતાં હોય તો લોકને ખબર પડે એટલી વાર ! ત્યાં વગર આમંત્રણ પત્રિકાએ દોડ્યા આવે.

ત્યારે આના પરથી જીવનો અનાદિનો રસ જોવા જેવો છે કે રસ કૌતુક, તમાશાનો કેટલો અને ધર્મનો કેટલો ? ધર્મનો રસ અનાદિનો છે નહિ, ને મોક્ષાર્થી જીવે એ ઊભો કર્યા વિના ચાલે એમ નથી...કેમકે

ધર્મનો રસ હોય તો જ જીવ ધર્મમાં દિલથી જોડાય. દિલથી જોડાયા વિના ભાવ ન જાગે. ભાવ વિનાનો ધર્મ મોક્ષ ન સાધી આપે.

સંસારમાં ય જુઓ, દિલ વિનાનું કામ લુખ્ખું, ભાવ વિનાનું. ભાવ વિનાની ક્રિયાની કિંમત કેટલી ? આજે કોઈ શેઠિયાની પૂજા હોય તો સારા સારા ઘણા માણસો પૂજામાં આવે છે. શું એ પૂજાના રસથી આવે છે ? ના, એ તો પેલા પૂજાવાળા શેઠિયાનું મોંઢું સાચવવા આવે છે. રસ છે મોંઢું સાચવવાનો, પછી પૂજામાં દિલ ક્યાંથી ભળે ? તમાશો હોય તો દિલથી જોવા જાય, દિલથી જુએ, કેમકે રસ છે. ત્યાં આમંત્રણ તો નહિ, કિન્તુ જાતે દોડીને, ઉપરથી ખીસ્સાના પૈસે ટિકિટ ખરીદીને જાય. તો ય ટિકિટની ખરીદીમાં પડાપડી ! આજે સિનેમાની ટિકિટમાં કાળાબજાર ચાલે છે ને ? ક્રિકેટ મેચ જોવાની ટિકિટો ભારે રકમ ખર્ચીને ખરીદાય છે ને ? વર્ષભરના એવા ખર્ચના ચોથા ભાગનો ખર્ચ પ્રભુભક્તિમાં ખરો ? સંઘભક્તિમાં ? શાસ્ત્ર લખાવવામાં ? ધર્મસાહિત્ય ખરીદવામાં? ના, કેમ નહિ ? 'કહો, પેલા સિનેમા વગેરે વિષયનો રસ છે. અહીં ધર્મનો રસ નથી. આ જો પરિસ્થિતિ હોય તો,

જાલિમ વિષયરસની સામે ધર્મરસ જગાવવા માટે કેટલી મહેનત જોઈએ ? કેટલો ભોગ આપવો પડે ? કેટલું સહન પણ કરવું પડે?

ઉદ્યોગ, મહેનત રસ જગાવે છે. એક કાર્યની પાછળ સતત મહેનત કરો એટલે એનો રસ જાગવા માંડે. દાન દેતાં દેતાં દાનનો રસ જાગે છે, સેવા કરતાં કરતાં સેવાનો, તપ કરતાં કરતાં તપનો, ત્યાગ કરતાં કરતાં

ત્યાગનો રસ જાગે છે. અલબત, લક્ષ જોઈએ કે મારે દુનિયાની વસ્તુના દુન્યવી ક્રિયાના રસ ભૂલી આ ધર્મના જ રસ જગાવવા છે, માટે સાધના કર્યે જાઉં. અનંતા આત્માઓને એ જ રીતે રસ જાગ્યા છે. કોઈને પહેલાં અનાદિ કાળથી ધર્મના રસ હતાં જ નહિ. એ તો ધર્મનો ઉદ્યોગ, ધર્મસાધના સતત ચલાવ્યે રાખી, એથી ધર્મના રસ નવા જાગ્યા, તો મારે પણ એ જ રીતે ધર્મરસ જગાવવાનો. આવું ધર્મના રસ જગાવવાનું લક્ષ રાખીને ધર્મપ્રવૃત્તિઓ કર્યે જવાય, તો એ શું કામ ન જાગે ? ને રસ જાગ્યા પછી તો ધર્મ દિલથી થવા માંડે. રસ જાગ્યે એટલે નોંતરાની અપેક્ષા ન રાખે કે દા.ત. વ્યાખ્યાન સાંભળવાનું નોંતરું મળે તો જ જાઉં, ઉત્સવમાં જોડાવાનું આમંત્રણ મળે તો જ જોડાઉં. ના, વગર આમંત્રણે જવાશે.

સુલસા કેમ ન દોડી ? :

લોકને તમાશાનો રસ છે, તેથી જ્યાં ઊંચે આકાશમાંથી ઝનઝન અવાજ સાથે શંકરજી નીચે એક દરવાજા બહાર ઊતરતાં દેખાય કે લોક દોડ્યું એ દરવાજાની બહાર વગર આમંત્રણે હોં, પરંતુ સુલસા દોડી ? ના, શું ખબર નથી પડી એને ? ખબર તો પડી હોય. ન પડી હોય તો અંબડ ગમે તે રીતે ખબર પાડે એવો છે. એનું પારખું કરવા માટે તો આ બધો તાયફો કરી રહ્યા છે. એ એને ગમે તે પ્રકારે ખબર પાડ્યા વિના રહે ? એટલે સુલસાને ખબર તો પડી, તો પછી એ શું કામ ન દોડી ? કહો, એને તમાશાનો રસ નહોતો. એના દિલમાં ધર્મની પરિણતિ એટલી સજ્જડ જામેલી હતી કે એને રસ ધર્મનો છે. શુદ્ધ ધર્મના રસ જાગે પછી તમાશાના રસ ઊડી જાય. કારણ ?

ધર્મનો રસ જીવને ગંભીર અને ઉમદાગામી બનાવે છે, તમાશાના રસમાં છીછરાપણું રહે છે, તુચ્છતા રહે છે. ગંભીરતા આવે ત્યાં છીછરાપણું ન રહે, તમાશા જેવી છીછરી વાતો ન ટકે.

આટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે તમાશો જોવાનું મન થયું યા તમાશો કરવાનું દિલ થયું, તો ત્યાં સ્વભાવ તુચ્છ બન્યો હશે. સ્વભાવ ઉમદા જાળવી રાખવો હોય તો તમાશાના રસ કાઢી નાખવા પડે. ત્યારે અહીં સવાલ થાય કે

પ્ર.- તો પછી મોટા ચરિત્રકારો કથામાં ક્યારેક તમાશો ગોઠવે છે, તો શું એમના સ્વભાવ તુચ્છ બનેલા ?

પ્ર.- ના, એ કાંઈ પોતાના રસથી નથી કરતાં, કિન્તુ બાલ જીવોને ધર્મની કથા અને ઉપદેશ વાંચવા, સાંભળવામાં રસ જળવાઈ રહે, એ માટે માંહી તમાશો ગોઠવે છે. એટલા માટે તો ઉપદેશની કથાઓના ચાર પ્રકાર બતાવ્યા : આક્ષેપિણી કથા, વિક્ષેપિણી કથા, સંવેદની કથા અને નિર્વેદીની કથા. એમાં આક્ષેપિણી કથા જીવોના આર્વજન-આકર્ષણ માટે હોય છે. જીવોને તમાશાની વાત કહેવાથી એ વક્તા કે ગ્રંથ તરફ આકર્ષાય, એટલે પછી એને ધર્મ અંગે ધાર્યું કહી શકાય.

કુમારપાળ રાજાને તમાશો જોવા મળે છે :

રાજા કુમારપાળને મિથ્યાદૃષ્ટિ જોગી દેવબોધિએ કુમારપાળના પિતા તથા શિવજી દેખાડી પિતાને એમ બોલતાં બતાવ્યા કે 'જો કુમારપાળ! આ અમે મહાદેવજીની પૂજાથી સ્વર્ગમાં ચડી ખૂબ આનંદમાં છીએ, માટે તું આપણા કુળધર્મને અને આ મહાદેવજીની જ પૂજાને છોડતો નહિ.'

કુમારપાળ આ જોઈ સાંભળીને એમ તો શાના આકર્ષાય ? જૈનધર્મની પાકી શ્રદ્ધાવાળા બનેલા છે. પણ પછીથી એ ગુરુશ્રી હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજ પાસે જઈ આ વાત કરીને પૂછે છે : 'હે પ્રભુ ! આ દેવબોધિ જોગીએ બતાવ્યું, એનો અર્થ શો ? આ સાચું કે ખોટું ?'

હવે ગુરુ જુએ છે કે 'કુમારપાળ શ્રદ્ધાળુ, છતાં એને આટલો ય પ્રશ્ન ઊઠ્યો, એનું કારણ એના દિલમાં લેશ પણ તમાશા ચમત્કારનું મૂલ્યાંકન થયું છે. તેથી હવે એને તત્ત્વ સમજાવ્યું સીધું જ ગળે ન ઊતરે, તેમ તમાશાની અસર તદ્દન ભૂંસાઈ ન જાય. માટે હવે તો પહેલાં એને એથી ય મોટો તમાશો બતાવવો.' એમ વિચાર કરીને બીજે દિવસે કુમારપાળને બોલાવી અંદરના ઓરડામાં લઈ ગયા. ત્યાં તો પેસતાં જ જે જોયું તેથી કુમારપાળ આભા જ બની ગયા. શું જોયું ?

કુમારપાળ જુએ છે તો ત્યાં ૨૪ તીર્થંકર ભગવાન સિંહાસન પર બિરાજમાન છે અને પોતાના પૂર્વજોની પરંપરા ભગવાનની પૂજા કરી રહી છે. ભગવાન પોતે કુમારપાળને કહે છે : 'જો કુમારપાળ ! આ

તારા પૂર્વજો જૈનધર્મના પાલનથી કેટલા બધા સુખી છે ? પૂછ એમને જૈન ધર્મનો મહિમા.' કુમારપાળ તો જોઈને સ્તબ્ધ જ થઈ જાય છે. એના મનને એમ થાય છે કે આ ક્યાં ? અને પેલા દેવબોધિનું ધતિંગ ક્યાં ? મેં ક્યાં એને મન પર લીધું ?

તમાશા પર શું વિચારવું ? :

ત્યાં ગુરુ કહે છે : 'જો રાજન્ ! પેલી ય માયાજાળ અને આ પણ માયાજાળ. બંને દેખાય એ બનાવટી. સાચી તીર્થંકર ભગવાનની વાણી અને સાચા ભગવાને કહેલા તત્ત્વ. આ તો તારું પેલાના ચમત્કાર તમાશા પર મન સહેજ મુંઝવણમાં પડ્યું એટલે તને આ તમાશો બતાવવો પડ્યો. બાકી તો તારે પેલાનો ચમત્કાર જોતાં એ જ વિચારવા જેવું હતું કે ભગવાનના ત્રિકાળાબાધ્ય ટંકશાળી તત્ત્વ શું કહે છે ? જિનેન્દ્ર ભગવાને બતાવેલ ત્રિકોટિ પરિશુદ્ધ કષ-છેદ-તાપની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ મોક્ષમાર્ગ કેવો છે ? ચમત્કારથી શું તત્ત્વમાં કાંઈ ફરક પડે ? શિવજી અને પિતા સાક્ષાત્ દેખાયા અને પિતા જે બોલતાં દેખાયા, એથી સર્વજ્ઞ કથિત મોક્ષમાર્ગમાં કાંઈ ખામી આવે ? ના, આસ્રવ, સંવર, બંધ, નિર્જરા વગેરે તત્ત્વ તો જે જિને કહ્યા છે, એ એમ જ રહેવાના. એમ, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અણુવ્રતાદિ દ્વાદશ શ્રાવકધર્મ અને ક્ષમાદિ દશવિધ સાધુધર્મરૂપી મોક્ષમાર્ગમાં કશું ખોટું ઠરવાનું નહિ. પછી, ચમત્કાર પર શું મોહવાનું ? ચમત્કારને શું મહત્ત્વ આપવાનું ?'

આવો વિચાર કર્યો હોત ને ચમત્કારનું કશું મૂલ્ય જ ન આંક્યું હોત, તો કુમારપાળને ચમકવાનું ને ગુરુ સુધી પૂછવા આવવાનું રહેત નહિ. પૂછવા આવ્યા, એ પરથી ગુરુએ માપ કાઢ્યું અને સામે એથી ય કેટલોય ઊંચો ચમત્કાર બતાવવો પડ્યો. તેમજ પછીથી 'આ પણ ચમત્કારની કશી કિંમત નથી.' એમ ખુલાસો કરવો પડયો ને કહેવું પડ્યું કે કિંમત જિનોક્ત તત્ત્વ અને જિનોક્ત મોક્ષમાર્ગની, માટે એ તત્ત્વ અને મોક્ષ માર્ગનું જ મૂલ્યાંકન કરી એને જ વળગી રહેવાનું, પણ જાદુ કળાબાજી વગેરેમાં નહિ ખેંચાવું.

હવે કહો, અહીં ગુરુએ તમાશો દેખાડ્યો, એમાં ગુરુનો તુચ્છ સ્વભાવ

ખરો ? ના, એ તો માત્ર કુમારપાળના સહેજ વિહ્વળ થયેલા મનને શાંત કરવાના ઉદ્દેશથી દેખાડેલો, પણ પોતાની કશી હાસ્યવૃત્તિ, કૌતુકવૃત્તિથી નહિ કે સામાને માત્ર ચમકાવવા માટે નહિ. એટલે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ તરફનું અલ્પાંશ આકર્ષણ ઉડાડ્યા પછી તરત કહ્યું કે 'એ ય ખોટું અને આ પણ ખોટું. સાચા સર્વજ્ઞકથિત તત્ત્વ અને મોક્ષમાર્ગ.'

આ પરથી આપણે પણ સમજવા જેવું છે કે :

'જીવનમાં જો નવ તત્ત્વ અને રત્નત્રયીનો મોક્ષમાર્ગ જ મહત્ત્વનો લાગી જાય, તો ન બીજાના તમાશા, ચમત્કાર, ભભકામાં લેશ પણ અંજાવાનું થાય કે ન આપણને કશા હાસ્ય, મજાક, તમાશા કરવાનું મન થાય.

આજે સિનેમા, સરકસ, જાદુ વગેરે તમાશા જોવાનું દિલ કરો છો ને ? શું એ વખતે વિચાર આવે કે મને ભરચક તત્ત્વો અને વિસ્તૃત મોક્ષમાર્ગ મળ્યા, એમાં સંતોષ નથી તે ફતવા જોવા વિચારવાની ફુરસદ મળે એમ છે ? ફતવા, તમાશા જોવા કરવામાં સ્વભાવ તુચ્છ બને છે. અલબત, શું હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ કે શું બીજા આચાર્યભગવંતો, એમણે જે કૌતુક ચમત્કાર દેખાડ્યા, એ પોતાના કોઈ તુચ્છ સ્વભાવના કારણે નહિ, કિન્તુ એવા કોઈ જીવવિશેષને માર્ગમાં લાવવાના, માર્ગમાં સ્થિર કરવાના અને માર્ગની પ્રભાવના કરાવવાના ઉમદા આશયથી.

બાકી, આવો કોઈ ઉદાર, ઉમદા આશય ન હોય અને રમુજ કરવાનું મન થાય, બે ઘડી મોજ કરી લેવાનું મન થાય અને એ માટે જે કૌતુક, તમાશો, ચમત્કાર કરવાનું યા જોવાનું કરાય, એ તુચ્છ સ્વભાવના લીધે. શ્રાવક વીતરાગ ભગવાનનું શાસન પામ્યો એટલે તો બહુ ઊંચા આશયવાળો બની ગયો, ઉમદા સ્વભાવવાળો બન્યો. તેથી એને ખેલ-તમાશા જોવા કરવાના હોય નહિ, કેમકે એ જોવા-કરવાનું મન પણ થાય, એમાં આશય અને સ્વભાવ તુચ્છ બની જાય.

સુલસા પ્રભુની શ્રાવિકા છે, ઉદાર ઉમદા આશયવાળી છે, એટલે એને તમાશો, ચમત્કાર જોવાનું કૌતુક નથી. તેથી સાક્ષાત્ બ્રહ્મા, મહાદેવ ઊતર્યાનું લોક કહે છે, લોકો એ જોવા દોડે છે. પરંતુ એને પોતાને

જોવા જવાનું મન પણ થતું નથી. સુલસાના હૈયે કેવીક ધર્મપરિણતિ હશે ? ના ગઈ એ, અંબડે ઘણા ય ફાંફા માર્યા કે સુલસા જોવા આવી? પણ શાની જોવા મળે ?

અંબડના મનને વળી એમ થાય છે કે 'ઠીક છે. સુલસા શ્રાવિકા છે, એટલે મોજ માટે આવા તમાશા જોવાનું મન ન કરે. પરંતુ ગૃહસ્થ બાઈ છે, એટલે પૈસાની જરૂર તો એને હોય. તેથી હવે લક્ષ્મીજીના જ દર્શન કરાવું, જોઉં એ જોવા આવે છે કે નહિ ? એમ વિચારી શિવજીનું રૂપ અદ્રશ્ય કરી ત્રીજે દરવાજે એણે વિષ્ણુ અને લક્ષ્મીજીના રૂપ ઊતાર્યા. લોક વળી હવે એ તરફ જોવા દોડ્યું. સુલસાને તો આ ય જોવું નથી, એટલે નિરાંતે ઘરમાં બેઠી છે. પાડોશણોને ખબર પડી એટલે જોવા જવા માટે ઝટપટ નીકળી સુલસા પાસે આવીને કહે છે : 'અરે સુલસાબેન! લ્યો, હવે તો સાક્ષાત્ વિષ્ણુ ભગવાન અને લક્ષ્મીજી પધાર્યા છે. એમના દર્શને તો ચાલશો ને ?'

સુલસા કહે છે : 'ના, મારે કાંઈ જોવું નથી.'

પેલીઓ કહે : 'અરે બાઈ ! આ તો લક્ષ્મીજીના દર્શન. એ દર્શન કરીએ તો ઘરે લક્ષ્મીજીના ભંડાર ભરાય. આવી તક શા માટે ચૂકો? જિંદગીમાં આ ક્યાં જોવા મળ્યું છે ? અને ઘર લઈ બેઠા એટલે પૈસા વિના ચાલે છે ?'

સુલસા કહે : 'ફોગટ ફાંફાં શું કામ મારો ? પૂર્વ જીવનમાં આડા અવળા વેતરણ કર્યા હોય એટલે ધાર્યા પૈસા ન મળતાં હોય, તે હવે શું લક્ષ્મીજી દર્શનમાત્રથી એ પૂર્વના દુષ્કૃત્ય માફ કરી દે અને વરસી જાય એટલા બધા મૂર્ખ છે ? જીવની અહીં પણ છળકપટ, જૂઠ, સ્વાર્થાંધતા જોતાં હોય, એમાં એને પોષવા માટે પૈસા વરસાવી દેવાનું કરે એવા એ મૂઢ છે ?'

પેલીઓ કહે : 'તો પછી સુલસાબેન ! આજે પાપીઓના હાથમાં પૈસા કેમ દેખાય છે ? એમાં લક્ષ્મીદેવીની મૂઢતા નહિ ?'

સુલસા જવાબ દે છે : 'માટે જ બેનો ! તમારે સમજવા જેવું છે કે લક્ષ્મીદેવી કાંઈ આ ધંધો લઈને ન બેસે કે અમુકને પૈસા આપવા

ને અમુકના પડાવી લેવા, તે પણ આંખ મીંચીને. નહિંતર અનાડીઓ, કસાઈઓ, ચોર, બદમાશો પાસે પૈસા દેખાય અને ગરીબ ધર્માત્માઓ પાસે ન દેખાય યા લૂંટાઈ ગયા દેખાય, એ જો લક્ષ્મીજીનું કામ હોય તો તો એમણે આંધળિયા અવિવેક જ કર્યો ગણાય. પરંતુ ખરી રીતે આ કામ એમનું નથી, પણ જીવના શુભાશુભ કર્મનું છે. જીવ પૂર્વભવે જેવા સારા નરસા કર્મ કરીને આવ્યો હોય, એ કર્મ પરિપાક પામતાં અહીં એ એના પ્રમાણમાં પૈસાની છત કે તંગી બતાવે છે. એમાં લક્ષ્મીદેવીની વ્યવસ્થા કે દખલની જરૂર નથી. તેમ જો જીવના પૂર્વ કર્મ પ્રમાણે જ લક્ષ્મીદેવી વ્યવસ્થા કરતાં હોય, તો આપણાં અશુભ કર્મ છતે એમને જોવા કે પૂજવા માત્રથી કશું વળવાનું નહિ, તેમજ શુભ કર્મ છતે એમને ન પૂજીએ, તો ય પૈસા મળી રહેવાના.'

પેલી બાઈઓ કહે : 'અરે ! પણ તમે ભગવાનને જોવા તો ચાલો.'

સુલસા કહે છે : 'જે ભગવાન હોય એમને જોવાના કે ભગવાન ન હોય એમને ? તમે જ કહો, બાયડી સાથે રાખીને ફરે, એને ખોળામાં બેસાડે, તે પણ લોકોના દેખતાં, એ સત્પુરુષોની પંક્તિમાં ય આવે ? ભગવાન તો વીતરાગ પુરુષોત્તમ છે, એ કાંઈ એવો ધંધો કરે નહિ. બાકી આપણે ભગવાનને સ્વાર્થની માયાવશ અમુક જ સમય જોવાનું શું ? હું તો નિઃસ્વાર્થભાવે ભગવાનને આખો દિવસ યાદ કરું જ છું. છતાં ભગવાન પધાર્યા હોય, તો તો જરૂર દર્શન વંદન માટે આવું.' પાડોશણો થાકી, ઉઠીને ગઈ જોવા.

મિથ્યાત્વના ઘરની જડસુસ માન્યતાનો પ્રભાવ કેવો કે સુલસાનું તર્કબદ્ધ પ્રતિપાદન સાંભળવા છતાં ખોટું છૂટે નહિ. અરે ! છૂટવાની વાત તો પછી, પણ ખોટું ય ન લાગે ?

પેલો અબંડ પરિવ્રાજક ફાંફા મારે છે કે ક્યાંય સુલસા દેખાય? ન દેખાઈ એટલે વિષ્ણુ, લક્ષ્મીનું રૂપ સંકેલી લીધું. હવે એ જુએ છે કે 'આ બાઈ દુનિયાની માયાને તુચ્છ ગણનારી અને વીતરાગ ભગવાને જ સારભૂત માનનારી એમ કાંઈ દોડી આવે નહિ. માટે હવે એ જોવા

દે કે એ વીતરાગ ભગવાનને માનનારી એમના સિદ્ધાંતને પૂરેપૂરા માને છે કે નહિ ?' આ વિચારથી અંબડે ચોથે દરવાજે ૨૫માં તીર્થંકરનું રૂપ પ્રગટ કર્યું, ગામમાં વાત વહેતી થઈ ગઈ કે પચીસમાં તીર્થંકર આવ્યા છે. પાછી પેલી પાડોશણો સુલસા પાસે જઈ કહે છે :

'લે બાઈ ! હવે તો જોવા આવીશ ને ? તું તો કહેતી હતી ને કે સાચા ભગવાન પધાર્યા હોય, તો તો જરૂર દર્શનવંદન માટે આવું. તો લે, આ તો ખુદ તારા તીર્થંકર ભગવાન જ પધાર્યા છે.'

સુલસા ચમકીને પૂછે : 'કોણ ? મહાવીર ભગવાન ?'

'ના, એ કાંઈ ખબર નથી... આ તો ૨૫માં તીર્થંકર ભગવાન આવ્યાનું કહે છે.'

સુલસા કહે : 'તો તો એ બનાવટી. ૨૫માં તીર્થંકર હોય નહિ. ભરતક્ષેત્રમાં તો સદાને માટે યુગે યુગે ચોવીસ જ તીર્થંકર ભગવાન થાય. બનાવટી જોવાનું મારે કામ નથી.'

પેલી કહે : 'અરે ભલી રે બાઈ ! હાથ ન જોડજે, પણ કાંક નવું જોવામાં શું જાય ?'

સુલસા જવાબ કેવો દે છે, એ જુઓ. એ કહે છે : 'બેનો ! મારા વહાલા વીર ભગવાનમાં જોવા, ચિંતવવાનું એટલું બધું છે, કે એ જોવા, ચિંતવવામાંથી પરવારું, તો કાંઈ કૌતુક જોવાની ફુરસદ મળે ને ? ફુરસદ જ નથી. અને કૌતુક જોવાનો રસ જાગે, એનો તો અર્થ એ છે કે સારું નક્કર જોવામાં કંટાળો આવ્યો, થાક લાગ્યો એટલે કૌતુક જોવાનું મન થયું. પણ મને તો મારા વહાલા મહાવીર ભગવાનનું જોવા, વિચારવાનો રસ એટલો છે કે કંટાળાની તો વાતે ય શી, પણ ધરાતી જ નથી. ભગવાનનું ઘણું ય જોઉં, વિચારું પણ તૃપ્તિ જ થતી નથી, તેમ એ જોવા, વિચારવાનું ખૂટતું ય નથી. અને આપણે તે, બેનો ! શું ઘણું જોનારા વિચારનારા ? મોટા ધુરંધર જ્ઞાની ગણધર મહારાજો અને અસંખ્ય વરસોના આયુષ્યવાળા શ્રેષ્ઠ અનુત્તરવાસી દેવતાઓ પણ જીવનભર ભગવાનનું જુએ, વિચારે છે, એ ય માત્ર અનંતમાં ભાગનું. એમના જેવાને ય જીવનભર જોયેલા, વિચારેલા કરતાં અનંતગણું જોવાનું,

વિચારવાનું બાકી રહી જાય છે. ભગવાન એવા અનંત ગુણો, અનંતો ઉપકાર અને અનંત પ્રભાવ ધરાવે છે. જિંદગીભર જોઈએ, વિચારીએ તો ય ખૂટે નહિ. ને એ જોવા, વિચારવાનો રસ જ એવો છે કે તૃપ્તિ જ થાય નહિ, કંટાળો જરાય આવે નહિ. આવું મજેનું જોવા, ચિંતવવાનો સુંદર માનવ અવતાર મળ્યા પછી કૌતુક કચરામાં શું મન ઘાલવું'તું ? બસ, માફ કરો, મને બીજું જોવાનો રસ નથી ને ફુરસદ નથી. તેથી મારે એ કાંઈ જોવા આવવું નથી.'

સુલસાની આ માન્યતા બહુ વિચારવા જેવી છે. તીર્થંકર અરિહંત ભગવાનમાં જોવા, વિચારવા જેવું અનંત છે અને એ જોવા, વિચારવાનો રસ હોય તો એમાં જીવ ધરાય નહિ ને બીજું કૌતુક વગેરે જોવા વિચારવાનું મન જ થાય નહિ.

પ્ર.- ભગવાનમાં એવું અનંત શું જોવાનું ?

ઉ.- તે એ અમારી પાસે કહેવરાવવા માગો છો ? જુઓ, મોટા કેવળજ્ઞાની સર્વજ્ઞ પણ એ તીર્થંકર ભગવાનના અનંત ગુણ અને અનંત વિશેષતાઓ જાણવા છતાં કહી શકતાં નથી, પછી અજ્ઞાની એવા અમારું એ કહેવાનું શું ગજું ? જાણવાના જ ફાંફા, ત્યાં કહેવાનું શું ? છતાં સ્વલ્પાંશે જાણવા માટે આ રીત છે કે :

અરિહંત ભગવાનમાં શું શું વિચારવાનું ? :

(૧) આત્માના જે જે ત્રણ ગણાય છે, દા.ત. (૧) સહજમલ ક્ષય પામીને ચરમાવર્ત કાળમાં આવેલા જીવના ગુણ ત્રણ : ૧. દુઃખી પર અત્યંત દયા, ૨. ગુણવાન પર અ-દ્વેષ, અને ૩. ઔચિત્ય. (૨) અપુનર્બંધક અવસ્થાના ત્રણ ગુણ : પાપમાં ઉગ્રતા નહિ, સંસાર પર બહુમાન નહિ અને ઉચિત સર્વના આદર. (૩) માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણઃ ન્યાયસંપન્નતાદિ. (૪) યોગની પહેલી ચાર દૃષ્ટિના ગુણ : તત્ત્વનો અદ્વેષ વગેરે. (૫) યોગપૂર્વ સેવાના ચાર ગુણ : દેવ-ગુરુભક્તિ વગેરે. (૬) યોગના પાંચ બીજના ગુણ : જિનેન્દ્ર નમસ્કારાદિ. (૭) સમ્યક્ત્વના ૬૭ ગુણ : ચાર સદ્દહણા વગેરે. (૮) શ્રાવકયોગ્ય ૨૧ ગુણ :

અક્ષુદ્રતાદિ. (૯) ભાવશ્રાવકના ક્રિયાગત-ભાવગત લક્ષણો. (૧૦) ચારિત્ર પ્રાપ્તિને યોગ્ય ૧૬ ગુણો. (૧૧) ભાવ સાધુના લક્ષણ વગેરે વગેરે ગુણો.

અરિહંત પ્રભુના આત્મા કેવા કેવા વિકસ્વર પામેલા ને ઉત્કૃષ્ટતાએ પહોંચેલા, એનો એકેક ગુણ લઈને એ દૃષ્ટિએ પ્રભુ પરમાત્માનું ચિંતન થાય.

(૨) એમ દાન-શીલ-તપ-ભાવના રૂપ ધર્મ, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ ધર્મ, અહિંસા-સંયમ-તપરૂપ ધર્મ અને સાશ્રવ-નિરાશ્રવ ધર્મ યાને શુભાસ્રવ સંવર-નિર્જરા રૂપ ધર્મ કેવા કેવા વિકસી ઊઠેલા. અને એ દૃષ્ટિએ પ્રભુની વર્તમાન કેવી સર્વોત્કૃષ્ટ અવસ્થા? એ એકેક ધર્મ લઈને વિચારાય.

(૩) એવી રીતે અનિત્ય, અશરણ વગેરે ૧૨ ભાવના, મૈત્રી, પ્રમોદ આદિ ૪ ભાવના, મહાવ્રતની ૨૫ ભાવના, શ્રાવકને રાત્રિમાં જાગી જતાં કરવા યોગ્ય ૧૦ પ્રકારના ચિંતન, ૧૦ પ્રકારના ધર્મધ્યાન વગેરેનો એકેક મુદ્દો લઈ એના આધારે પરમાત્માનું ચિંતન થઈ શકે કે એમનામાં એ કેવા વિકસેલા.

(૪) એવી રીતે અરિહંતના ૩૪ અતિશય, ૩૫ વાણીના અતિશય, ૧૪ સ્વપ્ન, ૮ પ્રાતિહાર્યોના રહસ્ય, નમુત્થુણંમાં બતાવેલ વિશેષણો... વગેરે પૈકીના એકેકને લઈને પણ અરિહંત પ્રભુ પર ચિંતન થઈ શકે.

(૫) એમ જિનભક્તિના સ્તવન, સ્તોત્રો, સ્તુતિઓની એકેક ગાથા લઈને પ્રભુનું ચિંતન થાય. એમાં પણ ખાસ કરીને એક ગાથાની પછીની બીજી ગાથાના ભાવનું પૂર્વની ગાથાના ભાવ સાથે અનુસંધાન શું? પૂર્વના ભાવ પછી આ ભાવ કહેવામાં સંબંધ શો ? એ વિચારાય.

(૬) જગતના જીવોમાં જે દોષો, દુષ્કૃત્યો, ખામીઓ, અવગુણો દેખાય છે, એ દરેકના સમૂહ નાશથી કેવી અવસ્થા ઊભી થાય ? એનું પરમાત્મામાં ચિંતન થાય. ૧૮ પાપસ્થાનકના અભાવથી પ્રભુમાં કેવા કેવા ઉચ્ચ ધર્મસ્થાનક આવે ? એ દૃષ્ટિએ ચિંતન થાય.

(૭) એવી રીતે પ્રભુએ કેવા કેવા જીવાદિ તત્ત્વ કહી તેમજ સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગ બતાવી, કેવી કેવી એકેક સમકિતી ચર્યા, શ્રાવકચર્યા અને સાધુચર્યા સમજાવીને કેવા કેવા ઉપકાર કર્યા? એનું ચિંતન થઈ શકે. દા.ત. પ્રભુએ શ્રાવકને માટે ભોગોપભોગ પરિમાણવ્રત. એકેક ભોગ ઉપભોગ પર અંકુશ બતાવ્યો, તો એથી શ્રાવકને શા શા અવ્વલ લાભ થાય ? એમાં તે તે ઉપકાર પ્રભુનો માર્ગદર્શનનો. એ રીતે ચિંતન થઈ શકે.

આમાં એમ ચિંતવાય કે પ્રભુ આપે રાત્રિભોજન ત્યાગ કેવો સુંદર બતાવ્યો કે જેમાં સ્વ-પર જીવની હિંસા અટકે ! દા.ત.

પેલી બ્રાહ્મણ કન્યાએ શ્રાવિકા સખીની સાથે સાધ્વીજી પાસેથી રાત્રિભોજન ત્યાગનો નિયમ લીધેલો અને પછી લગ્ન બાદ સાસરે રહેતાં સાસુએ ધમધમાટ કર્યો, છતાં એણે રાત્રે ખાવાની ઘસીને ના પાડી, તો એને બાપના ઘરે પાછી મૂકવા ચાલ્યા. એમા રસ્તામાં એક ગામમાં એનો સસરો વગેરે રાત્રે ઓળખીતાને ત્યાં રોકાયા અને સર્પના ઝેરવાળો દૂધપાક ખાતાં મરવા જેવા થઈને પડ્યા. ઘરધણી વગેરે પણ ભેગા જ ખાઈને મોતના કિનારે થઈ ઊભેલા, પણ આ બ્રાહ્મણ કન્યા રાત્રે ન ખાતાં સ્વસ્થ રહેલી, તે એણે વૈદને બોલાવી બધાને ઊલટી ઝાડા કરાવી મોતથી બચાવ્યા અને ત્યાં બધા અંતે જૈનધર્મ પર શ્રદ્ધાળુ અને રાત્રિભોજન ત્યાગવાળા બન્યા. પ્રભુ ! આ ત્યાગ બતાવવામાં તમારો કેટલો બધો ઉપકાર ! અહીં કેવા બ્રાહ્મણીનો અને બીજા બધાના જીવ બચ્યા !

(૧) રાત્રે ભોજન બનાવવામાં કેટલા બધા રાત્રિંચર જીવો મરે?

રાત્રે ખાવામાં કેટલા રાત્રિંચર ઊડતાં જીવો ભોજન પર આવી પડી ખવાતાં મરે ? રોજનું એ; પછી એમાં જીવનના હજારો દિવસના કેટલાય હજારો, લાખો જીવો જીવતાં બળી મરે ! કચરાઈ પીસાઈ જાય! જીવતાં ચવાઈ જાય ! એ બધી અપાર હિંસાથી આ રાત્રિભોજન ત્યાગમાં બચી જવાય. એમ એ હિંસાના પાપોથી પરલોકમાં જાલિમ દુઃખો, વેદના, રિબામણ આવત, એથી પણ બચવાનું થાય. એવી રીતે એ આ રાત્રિભોજનથી બિલાડી, ઘુવડ વગેરેના ભવ મળતાં ઉંદર મારવા વગેરે

જે ઘોર પાપાચરણ ચાલત અને એથી જે દુઃખમય તથા પાપમય દુર્ગતિના ભવોની પરંપરા ચાલત, એ બધાથી બચી જવાય. પ્રભુ ! આવા બધા એકેક ત્યાગમાં આપના કેટલા બધા ઉપકાર !

અરિહંત પરમાત્મામાં અનન્તું તે એવું શું શું છે ? એ જોવું, વિચારવું છે ને ? આ ૫-૭ મુદ્દા બતાવ્યા છે, એ દરેક પર વિચાર કરો, ઢગલો વિચારવાનું મળશે. ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પ્રભુને સ્તુતિ કરતાં કહે છે :

'પાર ન આવે સમરતાં, તુમ ગુણ-ઉપકાર,
મેર સાહિબ તુમ હી હો, જીવન આધારા.'

પ્રભુ ! તમારા ગુણો અને ઉપકારો એટલા બધા છે કે એને યાદ કરતાં, એના પર વિચાર કરતાં પાર જ ન આવે, જીવન ખૂટે પણ એ વિચારવાનું ન ખૂટે. અને જીવનનો આ એક ઉત્તમ વ્યવસાય અંતે પરમાત્મા બનાવનારો. આ વ્યવસાય આપના વિના કોણ બતાવે ? કોણ કરાવે ? બીજા કોના આવા અપરંપાર ગુણો અને પાર વિનાના ઉપકારો જોવા મળે ? માટે 'મેરે સાહિબ તુમ હી હો, જીવન આધારા' મારે તો તું જ નાથ છે, તું જ જીવનનો આધાર છે.

ધર્મપરિણતિવાળી સુલસા પાસે મહાવીર ભગવાનનું એટલું બધું વિચારવાનું હતું કે એને ન તો એમાંથી બીજું જોવા, વિચારવા ફુરસદ હતી કે ન એમ પ્રભુનું જોતાં, વિચારતાં એ ધરાતી હતી.

શું ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીજીનું જોવું, વિચારવું હોય તો ઓછું છે ? એમણે જે એકેક ભયંકર ઉપસર્ગ વેઠ્યા છે, એકેક જે ઉગ્ર પરીષહ સહ્યો છે, એની સામે બહુ મામૂલી, નહિવત્ સહવાનું આપણે આવે, ત્યાં કેવા વ્યાકુળ થઈએ છીએ ? કેવા કેવા કષાય-કુવિકલ્પ અને દુર્ધ્યાન કરીએ છીએ ? સહવામાંથી બચવા માટે કેવા ખોટા આચરણ કરીએ કરાવીએ છીએ... અને પ્રભુએ એમાંનું કશું ન કર્યું... એ વિચારવા બેસીએ તો ય કેટલું બધું વિચારવાનું છે ?

પ્રભુનો આલંબન બનવાનો ઉપકાર :

ત્યારે પ્રભુએ જાતે સહર્ષ સહીને આપણને સહવા માટે કેટલું સુંદર

આલંબન આપ્યું ? આપણે સહવાનું આવે, ત્યાં પ્રભુના પરીષહ ઉપસર્ગ સહવાને ધ્યાન પર લઈએ તો સહવાનું કેટલું બધું બળ મળે ? એમ પ્રભુએ ક્ષમાદિ દશ પ્રકારના ધર્મની, ત્યાગ-તપ-સંયમની, વિવિધ નિયમ અભિગ્રહોની, ઉગ્ર વિહાર, ધ્યાનસ્થ અવસ્થા, અને તત્ત્વ રમણતા સ્વરૂપ રમણતા, આત્મ રમણતા વગેરેની સાધનાઓ વિચારી શકાય. એ ધ્યાન પર લઈને આપણાં જીવનમાં એ ક્ષમાદિની સાધના ઉભી કરી શકાય, સાધના બળવાન અને દૃઢ કરી શકાય. એમાં આલંબન બનવાનો અર્થાત્ એ સાધનાઓ પ્રભુને નજર સામે રાખી ઊભી કરી એને દૃઢ કરીએ, એમાં પ્રભુનો કેટકેટલો ઉપકાર, એ વિચારી શકાય.

ત્યારે આપણે પ્રાર્થના, સ્તુતિ, ગુણાનુવાદ, દર્શન, વંદન, પૂજા, ભક્તિ, જાપ, સ્મરણ, ધ્યાન વગેરે બધું બીજા કોઈ સરાગી અજ્ઞાન દેવનું નહિ, પણ શ્રી વીતરાગ સર્વજ્ઞ અરિહંત પરમાત્માનું કરીએ, તો જ અચિંત્ય ફળ આવે. એટલે એ બધી સાધનામાં આલંબન તો પ્રભુ જ બન્યા, કોઈ સરાગી દેવ કે મોહમૂઢ રાજા-શ્રીમંત વગેરે નહિ. આમ વીતરાગ દેવાધિદેવના આલંબને જ એ બધું સાધીએ, તો જ એ ઉત્કૃષ્ટ અચિંત્ય ફળ આવે. એ જોતાં (૧) પ્રભુનો આલંબન આપવા તરીકે પણ અપરંપાર ઉપકાર ગણાય અને (૨) પ્રભુનો એ દ્વારા ફળદાતા બનવાનો ય અનન્ય ઉપકાર ગણાય.

આ એકેક સાધનામાં પ્રભુનો આલંબન તરીકેનો ઉપકાર વિચારી શકાય, એમ પ્રભુના ઉપકારો એટલા બધા છે કે એ વિચારવામાં કાળના કાળ પસાર થઈ જાય, પણ વિચારવાનું ખૂટે નહિ.

બોલો ત્યારે, સુલસા પાસે શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું વિચારવાનું ખૂટે એવું છે ? પ્રભુના ગુણો અને ઉપકારો અનંત અનંતા થાય કે નહિ ? પછી એ સુલસા પેલી પાડોશણોને કહે કે : 'બેનો ! મારા મહાવીર પ્રભુનું જોવા, વિચારવામાંથી નવરી પડું, તો બહારનું જોવા સમય મળે ને ? મારી પાસે એવો સમય જ નથી, ફુરસદ જ નથી.' એ શું ખોટું કહે છે ?

બાઈઓ ગઈ. પેલો અંબડ પરિવ્રાજક પણ જુએ છે કે 'રાજગૃહી

નગરી ઊમટી, પણ સુલસાના દર્શન દુર્લભ છે.' હવે શું કરે એ ? માયાજાળ સંકેલી લેવી પડી. એના મનને નિર્ધાર થઈ ગયો કે 'ભગવાને સુલસામાં જે ઝવેરાત દેખ્યું છે, એ યથાર્થ છે... હવે પારખું કરવું રહેવા દે, એમાં કાંઈ વળે નહિ. હવે તો જઈને પ્રભુનો સંદેશો કહી દેવા દે.' પણ હવે જાવું શી રીતે ? પરિવ્રાજક સંન્યાસી તરીકે તો એને સુલસા આવકારે નહિ, પછી સંદેશો સાંભળવાની તો વાતે ય શી ?

એટલે અંબડે હવે શ્રાવકનો વેશ કર્યો અને પહોંચ્યો એ સુલસાને ત્યાં. કપાળમાં તિલક છે, મર્યાદાભરી ચાલ છે. એ જોઈ સુલસાને લાગ્યું કે આ કોઈ પરદેશી શ્રાવક છે, તેથી ઝટ બારણે આવી સ્વાગત કર્યું, 'પધારો.'

જેમ મિથ્યાદૃષ્ટિ કુગુરુનો આવકાર કરે તો સમકિત ઘવાય, એમ શ્રાવકનો આવકાર ન કરે તો ય સમકિત ઘવાય,

એવું સુલસા સમજે છે, એટલે શ્રાવકનો આવકાર કરવાનું શાનું ચૂકે ? આવકારીને ઘરમાં લાવી ગાદી પર બેસાડે છે. નાસ્તા-પાણીનો વિવેક કરીને પૂછે છે : 'ક્યાંથી પધારવું થયું ?'

અંબડ સુલસાનો વાર્તાલાપ :

અંબડ જુએ છે કે બાઈ ધર્મી પ્રત્યે વિવેકમાં પાક્કી છે ! પ્રભુએ એનું સમ્યગ્દર્શન જોયું હોય તે એનામાં ખામી શાની હોય ? એ કહે છે : 'હું તીર્થયાત્રાએ નીકળેલો, શત્રુંજય વગેરે તીર્થ કરીને ચંપાપુરી જવાનું થયું. ત્યાં તીર્થપતિ ત્રિલોકનાથ પ્રભુ મહાવીરદેવના દર્શન વંદન થયા, જીવન ધન્ય બન્યું. ત્યાંથી અહીં તીર્થદર્શને આવવાનું થયું.'

સુલસા કહે : 'અહો ! તમે તો ખરેખરા ભાગ્યશાળી ! પ્રભુના સાક્ષાત્ દર્શન પામ્યા. કહો, પ્રભુ સુખશાતામાં છે ને ?'

અંબડ કહે છે : 'પ્રભુ ખૂબ સુખશાતામાં છે. હું મારી નજરે જોઈને આવું છું.'

એ સાંભળતાં સુલસાનો હરખ માતો નથી. આંખ મીંચી બે હાથ જોડી બોલે છે : 'વાહ મારા નાથ ! આપને સુખશાતા એટલે જગતને સુખશાતા, આપને શાતા એટલે મારે આનંદની દિવાળી.' બોલતાં બોલતાં

આંખમાં હર્ષના પાણી આવી જાય છે. મનને એમ થાય છે કે 'પ્રભુની સુખ શાતાના સમાચાર આપનાર આમને હું શું પહેરામણી આપી દઉં!'

અંબડને પૂછે છે : 'આપ ભલે અહીં તીર્થદર્શને પધાર્યા, અમારા સરખો કોઈ સેવાનો લાભ ? પ્રભુની સુખશાતા નજર જોયાના સમાચાર આપો છો, એટલે તો આપનું જેટલું સ્વાગત કરીએ એટલું ઓછું છે. અમને કોઈ સેવાનો લાભ આપો.'

અંબડ કહે : 'મા ! તમારી પાસે સેવા કરાવવાની મારી તો શી લાયકાત ? તમે તો બહુ ઊંચા સ્થાને છો.'

સુલસા કહે : 'આમ કેમ બોલો છો ?'

અંબડ જવાબ દે છે : 'માઈ ! સમજીને બોલું છું. તમને તો પ્રભુએ આખી રાજગૃહીમાં એક પરખ્યા છે, એટલે તો હું અહીં આવતાં પ્રભુને કહેવા ગયેલો કે 'ભગવન્ ! હું રાજગૃહી જાઉં છું. મારા યોગ્ય કોઈ આજ્ઞા ?' ત્યારે સ્વામીએ આપને કહેવાના બે બોલ આપ્યા. આખી રાજગૃહીમાં આપને એકને જ પ્રભુ બે શબ્દ કહેવરાવે, ત્યારે આપનું કેટલું બધું ઊંચું સ્થાન અમારે સમજવું જોઈએ ?'

સુલસા સાંભળીને ચમકારો પામી જાય છે, કહે છે : 'હેં હેં મને રાંકડીને પ્રભુએ બે બોલ કહેવડાવ્યા છે ?' બોલ સાંભળવા અધીરી થઈ જઈ પૂછે છે : 'બોલો બોલો, મારા તારણહાર નાથે શા બે બોલ મોકલ્યા છે ?'

અંબડ કહે છે : 'પ્રભુએ તમને 'ધર્મલાભ' કહેવરાવી કહ્યું : સુલસાના ખબર પૂછજો.'

સુલસા આ સાંભળીને ક્યાં ઊભી રહે ? એ તો ગાંડી ને ઘેલી થઈ જાય છે. 'અહો ! અહો ! જગદ્ગુરુએ મને દૂર બેઠે ય ધર્મલાભ કહેવરાવ્યા ? અસંખ્ય ઈંદ્રોના સ્વામી મારી ખબર પૂછાવે છે ?' એના શરીરે રુવાટાં ખડા થઈ ગયા, મોં પર લાલી તરી આવે છે. ઝટ ઊભી થઈને ચંપાપુરીની દિશા તરફ મોં કરી પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવા રૂપે હાથ જોડી અંજલિને પોતાના મોંઢાની ચારે બાજુ ત્રણવાર ઘુમાવે છે, પછી ત્રણ ખમાસમણાં દે છે અને ઘુંટણીએ પડી મન પર પ્રભુના અનહદ

ઉપકારનો ભાર લાવીને આંખમાં ઝળઝળિયાં સાથે પ્રભુ પ્રત્યે સ્તુતિના ભવ્ય બોલ બોલે છે.

સુલસાની પ્રભુસ્તુતિના ભવ્ય બોલ :

સુલસા શ્રાવિકા પ્રભુને ખમાસમણાં આપીને આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરે છે : 'હે મોહમલ્લના બળને તોડી નાખવામાં વીર ! હે પાપકીચડને પખાળી નાખવામાં નિર્મળ નીર ! હે કર્મરજ ઉડાડી મૂકનારા સમીર (પવન)! હે જિનેન્દ્ર ભગવાન મહાવીર ! તમે જયવંતા વર્તો. પ્રભુ ! આપ તો દેવ દાનવ માનવોના રાજાઓથી પણ પૂજાઓ છો. આપે અચલ એવા મેરુ પર્વતને પણ ડોલાવી નાખેલો. ત્યારે આજે આપ કેવળજ્ઞાનથી સમસ્ત વિશ્વના સાક્ષાત્ દ્રષ્ટા છો. આપના રૂપ-લાવણ્ય-સૌંદર્યે ત્રણે જગતને જીતી લીધા છે. ત્રણે લોકમાં કોઈ એવા સૌંદર્યને ધરતો નથી કે જે આપનાથી વધી તો શું જાય, પણ હરોળમાં ય ઊભો રહી શકે.

હે વર્ધમાનસ્વામી ! મારા નાથ ! લોકોને પવિત્ર બનાવવા દ્વારા આપ ખરેખરા લોકનાથ છો, આપના ચરણે મોટા ઈંદ્રો ય લોટી પડે છે.

હે પ્રભુ! મારા મસ્તક-ઘરમાં આપના ચરણકમળનો દિલના ખૂબ રંગ સાથે સંગ કરાવું છું.

હે ત્રિભુવનભૂષણ ! આપને નમસ્કાર કરવા દ્વારા આપના ચરણરજથી જે પોતાના લલાટપટ્ટને અંકિત કરે છે, તેને આ સંસાર સંઘરી રાખી શકતો નથી.

હે નાથ ! આપના ચરણકમળ એટલે તો જાણે મોક્ષનો કિનારો; એમાં જેનું મસ્તક સતત આળોટતું રહે છે, એ જગતના જીવોના મસ્તકોથી વંદાતું બને છે.

હે ત્રિલોકબન્ધુ ! જે આપની આગળ ચામર ઉલાળે છે, એની આગળ પછી જગત ચામર વીંજતું બને છે.

હે પૂજ્યોના પણ પૂજ્ય ! જે ભવ્યાત્માઓ પ્રભાતે આપનું પૂજન કરે છે, એની જગત અહીં અને પરલોકમાં પૂજા કરતું થઈ જાય છે, વિશેષે મોટા રાજાઓને પણ એ પૂજ્ય બને છે.

હે ત્રિશલાનંદન ! આપના સર્વથા દોષ રહિત ચરણકમળને જે મસ્તકે ધારણ કરે છે, પછીથી એમના મસ્તક પર દેવતાઓ છત્ર ધરે છે.'

સુલસાના દિલમાં પ્રભુનું કેટલું બધું ઊંચું સ્થાન હશે કે એના દિલમાંથી પ્રભુના અને પ્રભુને નમસ્કારાદિના અજબ પ્રભાવના ગુણગાન નીકળી પડે છે. એનું મન ઉછાળા મારે છે કે 'અરે ! મને ને આવા લોકોત્તમ પ્રભુ મળી ગયા ? આવા અનન્ય સ્નેહી, અનન્ય ઉપકારી પ્રભુ ક્યાં મળી ગયા ? હેં ! આવા પ્રભુએ મારા પર સંદેશો મોકલ્યો ? એ ઘુંટણીએ પડીને બોલે છે :

સુલસાના પ્રભુ પ્રત્યે કૃતજ્ઞતાના બોલ :

'અહો ! મારા પ્રાણાધાર ! આપની આટલી બધી આ રાંક સેવિકા પર કૃપા ? વિષય કષાયના કીચડમાં ખૂંચેલા અને કર્મની ગુલામડી હું ક્યાં ? અને વીતરાગ સર્વજ્ઞ જગતના નાથ આપ ક્યાં ? તે આપે મને યાદ કરી ! આપની આજ્ઞાનું પાલન એટલું ક્યાં છે મારામાં, છતાં નાથ ! મને ધર્મલાભના આશિષ કહેવરાવો છો ! કેટલી ગજબ દયા ! કેટલી ગજબ કરુણા મારા પર ! આપને તો મોટા મોટા ઈંદ્રો સેવક, મોટા ગણધર અને શ્રુતકેવલી મહારાજો શિષ્ય, એમની આગળ હું કાંઈ વિસાતમાં નહિ, છતાં આપ મારી ખબર પૂછાવો છો ! આ રાંક જીવ પર કેટલી બધી અપરંપાર અનુકંપા !

ઓ નાથ ! આપને તો શી કમીના છે ? પણ આ રાંક જીવ પર સંદેશો પાઠવવાનું જે આપે કષ્ટ ઉઠાવ્યું, એને મારા કોટિ કોટિ ધન્યવાદ છે, મારા પર તો અમૃતના મેહ વરસાવ્યા ! મુજ ઘટે અષ્ટ મહાસિદ્ધિ ને નવ નિધાન ઉતાર્યા ! આપે સેવિકાને અનંત સુખ ભર્યા મોક્ષની ચિટ્ઠી ફાડી આપી ! ધન્ય અવતાર મારો પ્રભુ ! આપનો હું અનંત અનંત ઉપકાર માનું છું...' એમ કહેતી વારંવાર જમીન પર માથું અને અંજલિ નમાવી નમસ્કાર કરે છે.

અંબડ તો આ જોઈને આભો જ બની જાય છે. 'અરે ! આના દિલમાં પ્રભુ માટે કેટલો બધો થનગનાટ હશે કે આ એના આ ઉદ્‌ગાર ! આ કૃતજ્ઞભાવ ! આ રોમાંચ સાથે ગદ્‌ગદતા ! પ્રભુ તો ક્યાંય બિરાજે

છે, છતાં આને જાણે સામે સાક્ષાત્ ન હોય એમ આના પ્રભુને કેવા ઉદ્‌બોધન ! કેવા નમસ્કાર !'

સુલસા નીચે બેસી અંબડને કહે : 'પ્રભુનો સંદેશો લાવી તમે મારા પર ખૂબ ઉપકાર કર્યો.'

સંદેશો અંબડ માટે કેમ ? :

અંબડ જવાબમાં કહે છે : 'મા ! ઉપકાર હું શું કરું ? ઉપકાર તો પ્રભુએ અને આપે મારા પર કર્યો.'

સુલસા કહે : 'પ્રભુનો ઉપકાર સાચો, પણ મારો શાનો ઉપકાર ?'

અંબડ જવાબ દે છે : 'આપનો ઉપકાર એ રીતે કે આપે મને સાચા સમ્યગ્દર્શનના દર્શન કરાવ્યા અને પ્રભુનો ઉપકાર એ રીતે કે આ દર્શનના દર્શનને કરવાની તક ઊભી કરી આપી. તારક પ્રભુએ મારામાં બનાવટી સમ્યગ્દર્શનની ખુમારી ભ્રમણા જોઈ હશે, તે 'સાચું સમ્યગ્દર્શન કેવું હોય ?' એનું દર્શન કરાવી મારો મદ મૂકાવવા માટે આ તમને સંદેશો કહેવડાવવાનો પ્રસંગ ઊભો કરી આપ્યો. આપનું સમ્યગ્દર્શન જોતાં તો મને લાગે છે કે પ્રગટ સંદેશો તો આપને કહેવરાવ્યો, પણ ગર્ભિત સંદેશ મને આપ્યો કે 'સમ્યગ્દર્શનની ભ્રાન્તિ શી રાખી રહ્યો છે ? જા, સાચું સમ્યગ્દર્શન જોવું હોય તો સુલસાનું સમ્યગ્દર્શન જો. એટલે તને ખબર પડે કે યથાર્થ સમ્યગ્દર્શન કેવું હોય.' એટલે પ્રભુએ આપની પર શું, પણ મારી પર દયા કરી. આ તક ગોઠવી આપીને મહાન ઉપકાર કર્યો અને આપે પણ મારા પર ઉપકાર કર્યો કે 'સુદેવાદિની શ્રદ્ધા, તત્ત્વની શ્રદ્ધા અને પરમાત્મા પર અથાગ પ્રેમ કેવો હોય ?' તેનું દર્શન કરાવ્યું.

આપને તો કદાચ ખબર નહિ પડી હોય, પરંતુ પહેલાં બનાવટી સાધુ બનીને હું આવેલો ને નગરના ચારે દરવાજે બ્રહ્મા વગેરેના દેખાવ મેં કરેલા, કિંતુ એ બધામાં આપનું લેશમાત્ર આકર્ષણ જોયું નહીં. કેટલી ગજબ તત્ત્વ શ્રદ્ધા ! અહીં પણ પ્રભુ પ્રત્યે આપનામાંથી મને આજે ઊંચું શિક્ષણ મળ્યું. 'આપનો મહાન ઉપકાર' બોલતાં બોલતાં અંબડ પરિવ્રાજકની આંખમાંથી પણ પાણી વહે છે.

સુલસાના પ્રસંગમાંથી શું શીખવાનું ? :

સુલસાની ધર્મપરિણતિ દિલમાં સાગરની ભરતીની જેમ કેટલા ઉછાળા મારતી હશે, ત્યારે અંબડની પરીક્ષામાં એ પહેલા નંબરે અને સોએ સો ટકા માર્કથી પાસ થાય છે ! તથા અંબડને પ્રત્યક્ષમાં પણ પ્રભુના સંદેશ પર એના અલૌકિક અવનવા પ્રભુપ્રેમ બહુમાન જોવા મળે છે.

આ પ્રસંગોમાંથી બહુ શીખવા જેવું છે. આજે વિજ્ઞાનના આકર્ષણમાં તણાઈ જવાય છે, મનને 'ઓહો !' થઈ જાય છે, ત્યાં સુલસા ચમત્કાર જોવા જરાય ન આકર્ષાઈ, એ નજર સામે લાવવા જેવું છે. ત્યારે પ્રશ્ન થશે :

પ્ર.- પણ ત્યાં તો ચમત્કાર; એ ઈંદ્રજાળ હતી. બ્રહ્મા દેખાયા, પણ ઘડી પછી કાંઈ નહિ. જ્યારે અહીં તો પ્રત્યક્ષ રેડિયો, ટેલીવિઝન વગેરે નક્કર દેખાય છે, પછી આકર્ષણ કેમ ન થાય ?

ઉ.- આનું ય આકર્ષણ એટલા માટે ન થાય કે એ વિચારાય કે ભલે પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ રેડિયો વગેરે નક્કર દેખાડ્યું ખરું, પણ એ દેખાડીને જગતનું ભલું શું કર્યું ? વિજ્ઞાનની આજની સિદ્ધિઓ પછી જગતમાં શાંતિ-સંપ, પ્રમાણિકતા, દયા, વિશ્વાસપાલન વગેરે આજે વધારે છે કે વિજ્ઞાનના કાળ પૂર્વે વધારે હતાં ? આજે યંત્રો, એન્જિન, મોટર, ટેલિફોન, એરકન્ડીશન, રેડિયો વગેરે સગવડો વધવા પર ધનની તૃષ્ણા, લાંચ, રૂશ્વત, બેઈમાની, માલમાં ઘાલમેલ, ભોગની લંપટતા કેટલા વધ્યા ? હડતાલ, ખૂન, બદમાશી વગેરે કેટલા બધા વધી ગયા છે ? આવા ગોઝારા યુગને સર્જનાર વિજ્ઞાન પર ઓવારી જવાનું હોય ? આકર્ષાવાનું હોય ?

માણસના દિલમાં હેવાનિયત પેઠી છે, એનું ગંભીરપણે કારણ વિચારશો તો દેખાશે કે,

વિજ્ઞાને ક્યાં ક્યાં પતન કરાવ્યા ? :

વૈજ્ઞાનિક શોધોએ જ ભૌતિક સગવડો ઊભી કરી છે, એથી માણસ હેવાન બન્યો છે.

ગેસના ચૂલા, ચક્કી, કૂકર વગેરે સગવડના હિસાબે રસોઈમાં સમય બચ્યો, પછી નવરી પડેલી બાઈના દિલમાં માણસાઈ રહે કે હેવાનિયત આવે ? 'નવરો પડ્યો નખ્ખોદ વાળે.' An idle mind is a

devil's house - 'નવરું મન શેતાનનું ઘર' એ ખબર છે ને ?

હાથ કારીગરીના બદલે મિલો થઈ, કારખાના ફાલ્યા ફૂલ્યા, એથી થોડા માણસે ઉત્પાદન ઘણું થવા માંડયું, પછી બચેલા બેકાર માણસમાં માણસાઈ રહે કે હેવાનિયત આવે ?

રેડિયો, સિનેમા, છાપા સસ્તા થઈ ગયા પછી માણસ શું ગીત સમાચાર સાંભળે, પિક્ચર જુએ કે પરમાત્માના ગુણગાન અને સત્સંગ કરે ? એ સાંભળવા, જોવામાં માણસાઈ વિકસે કે હેવાનિયત ?

જલ્દીથી ટ્રેન-મોટર-વિમાનમાં પ્રવાસ કરવો સહેલો થઈ ગયો એટલે વેપારનો, કમાવવાનો ને મોજશોખનો લોભ વધે કે સંતોષ વધે ? એ લોભ વધવામાં માણસાઈ વધવાનું બને કે હેવાનિયત વધવાનું બને?

બહુ બહુ વિચારવા જેવું છે કે વિજ્ઞાનની ચમત્કારિક શોધોએ માણસના દિલમાંથી આસ્તિકતા અને આત્મદૃષ્ટિ તથા પરમાત્મ શ્રદ્ધા-પ્રીતિને કાઢી નાખી, નરી ભૌતિકતાને ઠાંસીને ભરી દીધી છે. બહુ સગવડે જરૂરિયાતો અને ઈચ્છાઓ બહુ વધારી દીધી. લાઈટ-ફેન-રેફ્રિજરેટર વગેરે બહુ સાધનોએ અને સસ્તા પ્લાસ્ટિક ટેરેલિન આદિ આકર્ષક વિષયોએ ભોગ વિલાસની વૃત્તિઓને મહેકાવી દીધી, ત્યાં પછી ત્યાગ અને સંયમ, સંતોષ અને વ્રતનિયમ તો સુકાઈ જ ગયા. રેડિયો ને છાપાથી આંતરરાષ્ટ્રીય સમાચારો બહુ સુલભ થતાં જીવન રાજકથા-સ્ત્રીકથા, કૌતુક, તમાશા અને કલહ, જિજ્ઞાસા વગેરે અનર્થ દંડના પાપોથી ભરચક બની ગયા, ત્યાં પછી સત્કથા, ધર્મકથા, જિનવાણી-શ્રવણ, શાસ્ત્રસ્વાધ્યાય તથા તીર્થંકર પરમાત્મા અને મહાન આત્માઓના જીવનચરિત્રના વારંવાર પરિશીલન ક્યાં ઊભા રહે ?

વિચારો આજે જીવનમાં શુ વધ્યું અને શું ઘટ્યું ? ધર્મ વધ્યો ને પાપ ઘટ્યા કે પાપ વધી ગયા ને ધર્મ ઘટી ગયો ? આજે રાત્રિભોજન કેટલું બધું ફેલાઈ ગયું છે ? તે ય ધંધા-નોકરીના નામ હેઠળ. કદાચ રાત્રે ભાણે બેસીને એક જ બેઠકે ખાઈ લેતા હોત, તો તો હજી ય મનમાં ન છૂટકાનું માનતાં હોત ને અફસોસી હોત, પણ એના ઓઠા હેઠળ રાત્રે ચા-પાણી, નાસ્તા અને રવિવાર રજા છતાં ય ખુશમિશાલ રાત્રિભોજન હોંશથી

કરાતું હોય ત્યાં અફસોસી શાની ? ત્યારે **જે પાપ પર અફસોસી જ નહિ, એ પાપ મિથ્યાત્વમાં જ લઈ જાય ને ?** આમાં ય વિજ્ઞાન જવાબદાર છે. વિજ્ઞાને એવા ડેઝલિંગ લાઈટ, ઝગારા મારતાં પ્રકાશ આપ્યા કે એમાં પછી મનને કાંઈ રાત્રિ જેવું, કાંક અંધારા જેવું લાગે જ નહિ, તેથી કશો સંકોચ, અરેકારો, અફસોસ રહે નહિ.

ત્યારે ઠેઠ દારુ અને ઈંડા વગેરે સુધીના અભક્ષ્યના ભક્ષણ કેટલા વધી ગયા ? બટાટા એટલે તો જાણે સાધારણ વસ્તુ થઈ ગઈ ! વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિના કોલ્ડ સ્ટોરેઈજ અને પેક ડબાઓમાં આવતા વાસી અભક્ષ્યનો વિચાર જ ન રહ્યો. આજે મોટી ચોરીઓ, ધાડ વગેરે વૈજ્ઞાનિક સગવડ ઉપર ફાલીફૂલી.

વિજ્ઞાનને ખંભોળવાથી શું નીકળવાનું ? જગતને શું આપ્યું એણે ? અસત્ય, અનાચાર, હેવાનિયત, ભ્રષ્ટતા વગેરે જ ને ? કહે છે :

પ્ર.- એમાં વિજ્ઞાનનો બિચારાનો શો દોષ ? વિજ્ઞાને તો સાધનો ઊભા કરી આપ્યા. હવે એનો કેવો ઉપયોગ કરવો ? એ તો માણસના વિવેકની વસ્તુ છે ને ?

ઉ.- ભળતાં સાધન-સગવડોની પ્રચુરતા-બહુલતાથી વિવેક કેવો ઠેકાણે પડી જાય, એ તમને ખબર નહિ હોય ? સદાચારીનો મહોલ્લો બહુ વસ્તીવાળો ન હોય ને ત્યાં આવીને વેશ્યા-ગણિકાઓ રહેતી થઈ જાય, તો એ સદાચારીઓનો સદાચાર કેટલો ટકે ? આજે એવા પહેરવેશમાં બાઈઓ ફરતી થઈ ગઈ પછી પુરુષોની દૃષ્ટિ અને એમના માનસની દશા જુઓ છો ને ? એમ ટ્રેન, મોટર, ટેલિફોન વગેરે સાધનો વધ્યા, પછી એનો ઉપયોગ કરી કરી ભૌતિક પ્રવૃત્તિઓ વધ્યા વિના રહે ? ત્યારે એનું આકર્ષણ થયા વિના રહે ? માટે સાવધાન રહેવાની આ વાત છે કે જેવી રીતે સુલસા ચમત્કાર તરફ ન આકર્ષાઈ, એમ આજના વૈજ્ઞાનિક ચમત્કારો તરફ જરાય આકર્ષાવા જેવું નથી.

જૈન શાસનના આશ્રવ-સંવર તત્ત્વ બરાબર નજર સામે રહે તો આ વિજ્ઞાનના આકર્ષણથી બચી શકાય, એને મહત્ત્વ ન દેવાય.

વિજ્ઞાને આસ્રવોને ફાલ્યા-ફૂલ્યા કરી દીધા છે. ઈંદ્રિયોના વિષયોની લગન, કામ, ક્રોધ, લોભ, રાગ-દ્વેષ આદિ કષાયોની લાગણીઓ, અવ્રત-અવિરતિમાં નિરાંત અને આરંભ-સમારંભાદિ પાપ પ્રવૃત્તિઓ; આ બધા

આશ્રવો સારા વધી ગયા, નિઃસંકોચ નિર્ભયપણે સેવાતાં થઈ ગયા, પરલોકના પરિણામનો વિચાર જ જાણે ઊડી ગયો. પણ આ જો ધ્યાનમાં લેવાય તો વૈજ્ઞાનિક શોધ-સગવડોને જરાય મહત્ત્વ દેવાનું મન ન થાય.

એક વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખજો; વિજ્ઞાનની સિદ્ધિઓ બધી જૂઠી છે, એમ આપણે નથી કહેવું. પ્રત્યક્ષ સાબિત થયું હોય એ 'જૂઠું છે' એમ કહેવું મૂર્ખતામાં ખપે. પરંતુ કહેવું એ છે કે,

સાચી પણ વિજ્ઞાનની સિદ્ધિ કર્યાનું પરિણામ શું ? જીવની વિષયવૃત્તિ અને કષાયવશતામાં વધારો કે ઘટાડો ?

પરલોક તરફ દૃષ્ટિ અને પાપના ભય જાગતાં થયા કે પ્રત્યક્ષસિદ્ધિના અંજામણમાં એનો વિચાર વાહિયાત લાગવા માંડ્યો ? આજે તો વિજ્ઞાનવાળાઓ જાતિસ્મરણ વિના ટેલીપથી, કલેરવોયન્સ, ઈન્ટયુઝન વગેરેથી આત્મતત્ત્વ જેવું કાંઈક હોવાનું માનવા તરફ જાય છે. પરંતુ એ માનીને ય પાપનો ભય અને જીવનમાં પરલોક દૃષ્ટિ ઊભી થઈ? જ્યારે આ જીવનની પછી પણ આત્મા ઊભો જ છે, એને ભાવી અનંતો કાળ લેવાનો જોવાનો છે, તો અહીંના જીવન વખતે એ ભાવી અનંતકાળનો વિચાર મુખ્ય રાખવાનો ખરો ? એ હિસાબે નાશવંત પદાર્થોના મોહ ઓછા કરવાની વાત ખરી ? એમ મોટા આરંભ-સમારંભ, કત્લખાના, વિલાસી રંગરાગ વગેરે પરલોક દૃષ્ટિએ ભયજનક લાગ્યા ખરા ?

વિજ્ઞાનની સિદ્ધિઓ ભલે જુઠી ન હોય, પરંતુ એ કરવાના ઉદ્દેશમાં, એ સિદ્ધિઓ થયાના પરિણામમાં જીવન જો (૧) પરલોકપ્રધાન, (૨) પાપના ભયવાળું અને (૩) આરંભ-સમારંભાદિની ઘૃણાવાળું તેમજ (૪) જડ વિષયોના ધીરે ધીરે પણ ત્યાગવાળું બનાવાનું ન દેખાતું હોય, તો એ વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધિઓ પર શુ મુગ્ધ થવું ?

જ્યાં ઉદ્દેશ શુદ્ધિ નથી એવા જ્ઞાનને જૈનશાસન મિથ્યાજ્ઞાન કહે છે. 'સમકિત વિણ નવ પૂરવી અજ્ઞાની કહેવાય' બોલો છો ને? એટલે શું ? મિથ્યાત્વીના ૯ પૂર્વના જ્ઞાનને બહુ નહિ માનવાનું ને ? એના પર મોહિત, આકર્ષિત નહિ થવાનું, તે કેમ વારુ ? એનામાં સમ્યક્ત્વ નથી, ઉદ્દેશબુદ્ધિ નથી. એટલે બધું એ જ્ઞાન મેળવે છે, તે લૌકિક કીર્તિ-માનપાન કે સ્વર્ગાદિના સુખ લેવાના ઉદ્દેશથી.

ઉદ્દેશ શુદ્ધ નહિ, પછી વિશાળ જ્ઞાનની ય કિંમત નહિ અને કડક ચારિત્ર્યની પણ કિંમત નહિ.

આ માનો છો ને ? માન્યા વિના છૂટકો નથી. છોકરો કોલેજમાં આગળ આગળ વધતો જતો હોય, પરંતુ મનમાં એને જો એમ હોય કે મોટી ડિગ્રી, મોટું સ્થાન મેળવી લઈને મારે માબાપની ગુલામીથી દૂર રહેવું છે ને એ રીતના એના લક્ષણ દેખાતાં હોય તેમ પછીથી એ રીતે માબાપથી તદ્દન જુઆરું લેતો હોય, તો માબાપ એના ઊંચા ભણતરની કેટલી કિંમત આંકે ? તમે જ એની કેટલી કિંમત આંકો ? અરે ! જુદો રહીને થોડો ઘણો ત્યાગી અને સંયમી પણ બનતો હોય, તો ય એની શી કિંમત આંકો ?

ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારથી માંડીને આટલો તૈયાર થયો, ત્યાં સુધી જે મા-બાપે એના પર અપરંપાર ઉપકાર કર્યા છે, બાળકની તો નાજુક અવસ્થા; એ અવસ્થામાં એના પર માબાપે જે કાળજી લીધી છે, ચિંતા રાખી છે, એવા માબાપને તરછોડવાના ઉદ્દેશવાળું વિશાળ ભણતર પણ મહત્ત્વનું નહિ અને સંયમવાળો વર્તાવ પણ મહત્ત્વનો નહિ. એ શું સૂચવે છે ? આ જ ને કે ઉદ્દેશની શુદ્ધિ વિનાના જ્ઞાન, ચારિત્ર્યની કિંમત નહિ ? તો પછી ઉદ્દેશની શુદ્ધિ વિનાના વિજ્ઞાનની મોટમોટી સિદ્ધિઓ પર શું મોહિત થવાનું ?

પરદેશીઓ અહીંથી ઘણું સાહિત્ય લઈ ગયા, એના પર અધ્યયન સંશોધન પણ કરે છે, કિન્તુ ઉદ્દેશની શુદ્ધિ કરી ?

'નાશવંત વિષયોની કશી કિંમત નથી, અવિનાશી આત્મતત્ત્વની મોટી કિંમત છે. માટે વિષયો તરફ વિરક્ત બની સ્વાત્માની ચિંતા મુખ્ય હોય એવું જીવન જીવવું જોઈએ.' આવો ઉદ્દેશ, આવો આશય એ લોકોને આવ્યો ખરો ? તો એ ઉદ્દેશની, આશયની શુદ્ધિ કરી ગણાય ? પણ ના, 'બસ, આગળ આગળ ખોજ કરો, શોધ કરો.' એ જ એક ધૂન છે. થોડા પણ લાધેલા જ્ઞાનમાંથી વિષયોની નિર્ગુણતા, અનર્થકારિતા જોવી નથી, શીલ-સદાચાર-બ્રહ્મચર્યને આત્મોન્નતિકારક તરીકે અપનાવવા નથી, આત્મચિંતા મુખ્ય બનાવવી નથી, ત્યાં ઉદ્દેશ શુદ્ધિ, આશયશુદ્ધિ ક્યાં રહી ? તો એ વિનાના ચમત્કારિક ઢગલો જ્ઞાનની કિંમત શી ?

સુલસા અંબડના ચમત્કારને, જનસમૂહને આકર્ષનારા પ્રયોગ પર જરાય આકર્ષાઈ નહિ, કેમકે એને મન કિંમત ઉદ્દેશ શુદ્ધિની હતી, કેવળ કોરા

જ્ઞાનના ઢગલાની કે ચમત્કારિક સિદ્ધિની નહિ. એ જ હિસાબ નજર સામે રાખીને, એ અંબડનો તાયફો તમાશો જોવા ન ગઈ, જોવાની ઈચ્છા સરખી ન કરી; ત્યારે તો શ્રી મહાવીર ભગવાને એની કિંમત કરી છે ને ?

ભગવાને અંબડનું સમ્યક્ત્વ નિર્મળ કરવા માટે સુલસાને એના દ્વારા ધર્મલાભ કહેવરાવ્યો. તે કેવી સુલસાને ? ચમત્કાર તમાશો જોવા દોડે એવી ? એનું મહત્ત્વ આંકે એવી સુલસા પર સંદેશો કે ચમત્કાર કળા-હોંશિયારી વિજ્ઞાન કરતાં ઉદ્દેશની શુદ્ધિને મહત્ત્વ આપે એવી સુલસા પર ? ભગવાનના જ્ઞાનમાં પાસ થયેલી સુલસાનો ઊંચો નંબર સુલસાની કોઈ વિદ્વત્તા પંડિતાઈ પર નથી, કિન્તુ જીવનના પવિત્ર ઉદ્દેશ પર, ઉદ્દેશની શુદ્ધિ ઉપર છે, ઉદ્દેશશુદ્ધિ મુજબના યથાશક્તિ વર્તાવ પર છે. માટે તો અંબડે પાછળથી શ્રાવકવેશે આવી પોતે ખુલાસો કર્યો કે એ ચમત્કાર પોતે સર્જેલો, તો સુલસા એના પર ઓવારી ન ગઈ, પણ એ તો અંબડે લાવેલા વહાલા વીરપ્રભુના સંદેશા ઉપર ઓવારી ગઈ, આ શું સૂચવે છે ? આ જ કે,

સુલસાને જીવનના ઉદ્દેશ પ્રભુ અને પ્રભુના તત્ત્વ તથા પ્રભુના માર્ગ સાથે શક્ય એટલું એક થવાનો હતો. જીવનમાં ઉદ્દેશશુદ્ધિ, આશયશુદ્ધિની બહુ મોટી કિંમત છે.

જ્ઞાનીઓ અવસરે જ્ઞાનની મોટી કિંમત ઉપદેશે છે, ત્યાં પણ આ જ સમજવાનું છે કે ઉદ્દેશની પવિત્રતા ઉપર જ જ્ઞાનની કિંમત છે, આશયની નિર્મળતા, વિશાળતા ઉપર જ જ્ઞાનની કિંમત છે. માટે તો એ જ જ્ઞાની ભગવંતો અમુક અમુક શાસ્ત્ર જે તે સાધુને ભણાવવાની ના કહે છે. સાધુની પાત્રતા ઘડાવા મુજબ શાસ્ત્રો ક્રમશઃ આપવાનું ફરમાવે છે, ત્યારે શ્રાવકોને તો કેટલાય શાસ્ત્રો માટે યોગ્ય ગણ્યા જ નથી.

કેમકે વારું આ બધું ? 'જો એકલા જ્ઞાનની બહુ કિંમત છે, તો કક્ષા બહારના મુનિઓ કે શ્રાવકોને પણ એવા શાસ્ત્રો આપો ને ? એના જ્ઞાનથી એનું ભલું થશે.' ના, એમ ભલું ન થાય. **સમર્થ શાસ્ત્રકાર આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજે કહ્યું કે 'અયોગ્યને, અપાત્રને એવું જ્ઞાન દેવાથી એ એના લાભ માટે નહિ, પણ ઊલટું અનર્થ માટે થાય. 'અપાત્ર' એટલે આશયની તેવા પ્રકારની નિર્મળતા અને વિશાળતા વિનાનો.**

સાધુને આચારાંગ વગેરે શાસ્ત્ર ક્રમશઃ આપવાના કહ્યા. અમુક અમુક ચારિત્રપર્યાય થતો જાય, તેમ તેમ આપવાના કહ્યા. એની પાછળ આ જ હેતુ છે કે જીવનમાં જેમ જેમ શુદ્ધ ચારિત્ર પળાતું જાય, તેમ તેમ અંતરાત્મા ઘડાતો જાય, અંતરાત્માના આશયની નિર્મળતા અને વિશાળતા વધતી જાય, એવા ઊંચા ઊંચા બનેલા વિશાળ શુદ્ધ આશય પર તે તે શાસ્ત્રોની ગંભીર વાતોને પચાવી શકે, ત્યાં પછી એને એમ ન થાય કે પ્રભુએ શાસ્ત્રમાં આ આવું કેમ કહ્યું ? જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે ને એમાં જ શંકા કુશંકા કરે, તો સાધુવેશ બાજુએ રહી જાય અને જીવ સમ્યગ્દર્શનથી પણ ભ્રષ્ટ થાય. ત્યાં જ્ઞાન પચ્યું કે ફૂટી નીકળ્યું ? ત્યારે ત્યાં એમ થાય કે 'આ ન ભણ્યો હોત તો સારું હતું, સમ્યગ્દર્શન-સમ્યક્ચારિત્રમાં રહેત.' એકલા જ્ઞાનની ક્યાં કિંમત રહી ?

કિંમત મોટી આશયશુદ્ધિની, આશયની વિશાળતાની છે.

માટે ભણ્યા હો કે ન ભણ્યા હો, અંતરાત્માના આશયને પવિત્ર અને વિશાળ બનાવતાં જાઓ.

પ્ર.- પણ એ માટે ય જ્ઞાન તો જોઈએ ને ?

ઉ.- જરૂર જોઈએ, કિન્તુ એવું શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન નહિ કે જે મનને મહેકાવી મૂકે, ઉન્મત્ત અને અભિમાની બનાવે, ચારિત્ર કરતાં જ્ઞાનને ઊંચું મનાવરાવે. આજે પંડિત બનેલા કેટલાક શ્રાવકોની દશા જુઓ. એમ ઘરે બેઠા ઊંચા શાસ્ત્રોના ભાષાંતર વાંચી લીધેલા કેટલાક શ્રાવકોની દશા જુઓ. શું એ એટલું નહિ ભણેલા કે અભણ જેવા પણ સાધુ સાધ્વીને દેખી પાણી પાણી થઈ જાય છે ? શું એમાં મનને એમ થાય છે કે 'અહો ! આ પૂજ્યો તો તરી ગયા અને હું ડૂબી ગયો. ક્યાં વિષયસુખો અને લક્ષ્મીને ઠોકરે મારવાનું આમનું ભવ્ય પરાક્રમ ? અને ક્યાં મારી વિષયસુખો અને લક્ષ્મીની ગુલામી ? ક્યાં આમનો જિનાજ્ઞા સર્વાંશે પાળવાનું સ્વીકારી લેવામાં ઉચ્ચ પ્રભુપ્રેમ અને પ્રભુ વફાદારી ? ત્યારે ક્યાં મારો તુચ્છ પ્રભુપ્રેમ અને વિશાળ પરિવારપ્રેમ ?' આવું આવું આજના કેટલાય બહુ જાણી-ભણી લીધેલાને થાય ખરું ? જ્ઞાનથી આશય નિર્મળ બને એ સાચું, પરંતુ આશય નિર્મળ અને વિશાળ બનાવવા ઉપયોગી થાય અને પચી શકે એવા ને એટલા જ

જ્ઞાન દ્વારા એ બને, એ પણ જોજો. સાથે જીવનમાં ચારિત્ર્ય આચરણ માગે છે. માટે તો પવિત્ર પંચાચાર પૈકી જ્ઞાનાચારમાં શાસ્ત્ર ભણવા સમજવાના પરિશ્રમનો આચાર બતાવવા પહેલાં **'काले विणए बहुमाणे उवहाणे'** કહ્યું. એટલે ? ભણજે ખરો, પરંતુ કાળે ભણજે, સંધ્યાદિ અકાળે નહિ. ગુરુનો વિનય બહુ કરજે, ગુરુ પર અથાગ બહુમાન ધરજે, જેથી બાહ્યથી પણ એમની સારી સેવા શુશ્રૂષા કરાય. એમ ઉપધાન યાને તપ પણ કરજે. શું સમજ્યા ? આ બધો જ્ઞાનનો આચાર. એ પાળવા સાથે સૂત્ર-અર્થ ભણવાનો ઉદ્યમ કરવાનો. એનું શું રહસ્ય સમજાય છે ? આ જ કે વિનયાદિથી આત્મા ઘડાતો આવે, તો જ જ્ઞાનથી અંતરાત્માનો આશય નિર્મળ અને વિશાળ બનતો આવે. બોલો;

કિંમત કોની વધી ? પાયાના તેવા પવિત્ર આચાર-ચારિત્ર અને આશયશુદ્ધિની કે પાયા વિનાના જ્ઞાનની ?

'જ્ઞાન ભણો, જ્ઞાન ભણો, ભણ્યા વિનાનું બધું નકામું છે.' એમ બોલો છો, પરંતુ 'જ્ઞાનના આચાર પહેલાં પાળો, આચરો, યોગ્ય કાળ, વિનય, સેવા, બહુમાન ખૂબ સાચવો, એ વિનાના જ્ઞાનની ફૂટી કોડી જેટલી ય કિંમત નથી.' એમ બોલો છો ખરા ? મનમાં ય એ આવે છે ? દીકરા માટે માસ્તરની ફરિયાદ આવે કે લેસન બરાબર નથી કરી લાવતો તો દીકરા પર ધૂંઆપૂંઆ થાઓ છો, પણ દીકરો માસ્તરનો, માતાનો વિનય નથી સાચવતો, માતાની સેવા નથી કરતો, સામા બોલ બોલે છે, એના પર ધૂંઆપૂંઆ થાઓ છો ખરા ? કહોને કે આનો વિચાર જ કોણ કરે છે ? પછી એ દીકરા ભણી ભણીને કેવા તૈયાર થયા ? માબાપને આશીર્વાદરૂપ કે શ્રાપરૂપ ? મહા ઉપકારી માબાપનું જે લીલું ન વાળે એ બીજાનું શું ભલું કરવાનો ? સાધુ પણ જો જ્ઞાનના આચારને ભૂલી એકલું ભણનારા બન્યા, તો એ પણ પછી ગુરુને કેટલા વળગ્યા રહે ? ગુરુને શાતા આપનારા બને કે અશાતા આપનારા ?

જ્ઞાનના અને દર્શનના આચારોનો ભંગ કરનારા જ્ઞાનને અને દર્શનને પચાવી શકે નહિ.

બસ, આ જ વાત છે કે પાયામાં અંતરાત્માનો આશય નિર્મળ અને વિશાળ બનાવતાં ચાલો અને એ માટે પવિત્ર આચારોનું પાલન કરતાં રહો,

એ જ ઉદ્દેશબુદ્ધિ અને સચ્ચારિત્ર્ય. જો આ લક્ષ પર નહિ લેવાય, જીવનમાં એને સક્રિય નહિ બનાવાય, તો જીવન એળે જશે. વીતરાગ અરિહંત પરમાત્મા મળ્યાની કિંમત હોય, કદર હોય ને ઉચ્ચ માનવભવ પામ્યાની જો કિંમત હોય, તો સમજી રાખો કે એની બહુમૂલ્યતા દિલના આશય વિશુદ્ધ વિશુદ્ધ અને વિશાળ વિશાળ કરવાની તથા સચ્ચારિત્ર્ય બનાવવાની શક્તિ આપવામાં છે. અર્થાત્ પ્રભુએ ને માનવ અવતારે તમને આ અલૌકિક સામર્થ્ય આપ્યું છે. પૈસા કમાવાનું અને વિષયો ભોગવવાનું સામર્થ્ય તો અનાર્ય મ્લેચ્છોના અને કીટ પશુના અવતારે ય મળે છે. **આ વિશુદ્ધિ અને સચ્ચારિત્ર્યનું સામર્થ્ય માનવ અવતારે અને વીતરાગ દેવાધિદેવની પ્રાપ્તિ થયે મળે. માટે એની ઊંચી કદર જોઈએ.**

સુલસા એ કાર્ય કરી રહી છે. વીતરાગ પરમાત્મા શ્રી મહાવીરપ્રભુ મળવા પર એને મન એમની એટલી ઊંચી કિંમત છે કે એ વારંવાર પ્રભુમાં શરણ લઈને એ પોતાના દિલના આશયને, ભાવને વધુ ને વધુ નિર્મળ કરી રહી છે અને એથી જ પોતાના આચારને આરાધનાને અધિકાધિક વિકસિત કરી રહી છે.

અંબડની ભોજનાદિથી સારી ભક્તિ કરી, બાદ અંબડ ગયા પછી પોતાના જીવનને પ્રભુના ઉપકારથી અતિ ધન્ય માનતી રહે છે અને નિત્યકર્મ : ઊભયકાળ આવશ્યક પ્રતિક્રમણ, ત્રિકાલ જિનભક્તિ, સાધુસેવા, સુપાત્રદાન, જિનવાણી શ્રવણ, સામાયિક, સ્વાધ્યાય વગેરે અધિકાધિક ભાવભર્યા આચરે છે. પર્વતિથિએ તપસ્યા, પોષધ વગેરે પણ કરતી રહે છે. એમાં અરિહંત, પ્રવચન વગેરે વીસ સ્થાનકની યથાશક્તિ વિશિષ્ટ આરાધના પણ કરતી રહે છે. ભગવાનના અલબેલા જીવન સ્વરૂપ અને ઉપકારોને રોમાંચ ખડા કરીને ચિંતવતી રહી પોતાની આત્મદશાનો વારંવાર ખ્યાલ કરે છે. આ બધું કરતાં રહેવામાં એના ચિત્તના આશય એટલા બધા નિર્મળ અને વિશાળ બનતા રહે છે કે 'જગતના જીવોને કેમ પ્રભુ શાસનના રસિક બનાવી દઉં, કર્મવિટંબણાનો કાયમી અંત કરનારા મોક્ષમાર્ગે ચડાવી દઉં, એવી ભાવકરુણા પ્રગટે છે.' આ બધામાં એ તીર્થંકર બનવાનું પુણ્ય ઉપાર્જે છે. તીર્થંકર ભગવાનનું આવું શરણ લે, એ કેમ તીર્થંકર ન બને ?

મહાવીર પ્રભુનું એવું શરણું લેવરાવનાર કોણ છે ? દિલની ધર્મપરિણતિ. એ જ મહાવીર પ્રભુએ ભાખેલો ધર્મ સુલસાએ એવો રોમ રોમ અને રગરગમાં પરિણમાવ્યો છે કે એથી એનું સમ્યગ્દર્શન ઝળઝળી રહ્યું છે, આશયની ભવ્ય નિર્મળતા અને વિશાળતા થઈ રહી છે, આરાધના અને પ્રભુશરણનો સ્વીકાર જાજ્વલ્યમાન આરાધાઈ રહ્યા છે. ક્યારે 'સંયોગ મળતાં સર્વ જીવોનો પણ ઉદ્ધાર કરું ?' એવો વીર્યોલ્લાસ ઝગારા મારી રહ્યો છે. આ બધું અંતરની ધર્મપરિણતિના પ્રભાવે.

આવી ધર્મપરિણતિવાળી સુલસાને હવે જ્યારે અંતકાળ નિકટ લાગે છે, ત્યારે એ ગુરુ મહારાજ પાસે દસે પ્રકારની અંતિમ આરાધના કરે છે. સમસ્ત દુષ્કૃત્યોની ગર્હા-નિંદા, પશ્ચાત્તાપ, સમ્યકત્વની અને વ્રતનિયમોની વિરાધનાની ગર્હા તથા સમ્યકત્વાદિનો પુનઃસ્વીકાર, સમસ્ત જીવરાશિ પ્રત્યે ક્ષમાયાચના, ચતુઃશરણસ્વીકાર, સુકૃતાનુમોદન, નમસ્કાર મહામંત્રની રટણા, તીર્થ સ્મરણ-વંદન વગેરેમાં ચિત્ત પરોવી દે છે.

અંતરની ધર્મપરિણતિ એવી છે કે સુલસાને જીવનનો સાર આ આરાધનામાં દેખાય છે. એમાં તન્મય થઈ પંચપરમેષ્ઠિ સ્મરણ અને મહાવીર પ્રભુના શરણમાં આયુષ્ય પૂર્ણ કરી દેવલોકમાં સિધાવે છે. ત્યાંથી અહીં અવતરી એ આવતી ચોવીશીમાં ૧૫માં 'નિર્મમ' નામના તીર્થંકર થશે.

એક બાઈ માણસ તીર્થંકર થવાનું પુણ્ય ઉપાર્જે ? હા, બાઈ ય ઉપાર્જે અને ભાઈ ય ઉપાર્જે. ધર્મપરિણતિ દ્વારા અંતરની તેવી આશયની જ્વલંત નિર્મળતા અને વિશાળતા કરવા પર એ બની શકે. માટે આ વાત છે કે ક્રોધને દબાવવો હોય, તો ધર્મપરિણતિનું વારંવાર આલંબન લો. એટલું વિચારો કે જે આ બાહ્યનું વાંકુચૂંકુ અને મનને અણગમતું થઈ રહ્યું છે, એની શી કિંમત છે ? શી વિસાત છે ? જો મારા અંતરની ધર્મપરિણતિ સલામત છે ! મારે તો સાચું અને મારું ધન અંતરની ધર્મપરિણતિ છે. **બહારના નુકશાનમાં હું શા સારૂ આ આંતર ધર્મપરિણતિને નુકશાન પહોંચાડનારો ક્રોધ કરું ?**

Coming soon

ધર્મશ્રદ્ધા - Hindi

ધર્મશ્રદ્ધા - English

અમીચંદની અમીદૃષ્ટિ - English

સાત્ત્વિક સાહિત્યનું સરનામું

Address for happpiness via right reading

કાળ જ્યારે કરવટ બદલી રહ્યો છે,
ધરતી ઉપર જીવતું "માનવી" નામનું પ્રાણી
Mobile, Internet, Email & Facebook ની
દુનિયામાં જીવે છે ત્યારે આજનો
માનવી Real Happiness ને ગોતી રહ્યો છે.
આ Global Village માં Stress free life
જીવવા જરૂરી છેઃ
સાત્ત્વિક સાહિત્ય, માર્મિક ઉપદેશ અને તાત્ત્વિક
જિન વચનો. આ બધું વાંચવા, જાણવા અને
Real wisdom અને
Happiness મેળવવા માટે આપની સમક્ષ
આપની દુનિયાનું પાનું એટલે
www.jainonline.org
આજે જ Website visit કરીને
Reserve you real Happiness.

વસાવો...વાંચો...વિચારો
પ્રત્યેક ઘરમાં શાંતિ તથા સમાધિ સર્જક
અને જિનવચનનું મર્મોદ્‌ઘાટક

તારક જિનાજ્ઞા માસિક

સંઘહિતચિંતક પૂજ્ય આ. **શ્રી ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજા** તથા
ગીતાર્થ ગચ્છાધિપતિ પૂજ્ય આ.**શ્રી જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજા** આદિના
વૈરાગ્યવર્ધક, સાત્ત્વિક, તાત્ત્વિક અને માર્મિક શાસ્ત્રીય ચિંતનો,
શંકાઓના સચોટ સમાધાન, શાસન પ્રભાવક સમાચારોને
પ્રકાશિત કરતા જિનાજ્ઞા માસિકના આજીવન સભ્ય બનો...

સભ્ય બનવા સંપર્ક સ્થાનો

કુમારપાળભાઈ વી. શાહ
૩૯, કલિકુંડ સોસાયટી, ધોળકા, જિ.અમદાવાદ – ૩૮૭૮૧૦.
ફોન : (૦૨૭૧૪) ૨૨૫૪૮૨.

મયંકભાઈ પી. શાહ
૪૦૧-૪૦૬,કે બિલ્ડિંગ, ૨૪, વાલચંદ હીરાચંદ માર્ગ
બેલાર્ડ એસ્ટેટ, સી.એસ.ટી મુંબઈ – ૪૦૦ ૦૦૧
ફોન : (૦૨૨) ૨૨૬૬૬૩૬૩

ભુવનભાનુ એન્સાઈક્લોપીડિયા ભાગ-૧ થી ૭૫ ની વિગતો

ભાગ - ૧ થી ૧૦ અગ્રલેખામૃત
ભાગ - ૧૧, અગ્રલેખામૃત + દિવ્યદર્શન + ગણધરવાદ
ભાગ - ૧૨, સાધર્મિક ભક્તિ + જીવનના આદર્શ + અનંતના પ્રવાસે
ભાગ - ૧૩/૧૪, શ્રી યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય
ભાગ - ૧૫, શ્રી યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય + નિશ્ચય અને વ્યવહાર
ભાગ - ૧૬, અનાથી મુનિ + મદનરેખા + કલ્યાણમિત્ર + નમિરાજર્ષિ
ભાગ - ૧૭, સંસારની જડ + જીવનમાં દિશાનું પરિણામ + સંસારના ત્રિવિધ તાપ
ભાગ - ૧૮, ગૃહસ્થ ધર્મ કેમ દીપે ? + દર્શનની ષડ્વિધ કલા + અરિહંતની ઓળખાણ + જૈન શાસનમાં ભાગવતી દીક્ષાનું સ્થાન + સંસ્કૃતિના સંરક્ષણ
ભાગ - ૧૯, ધ્યાન અને જીવન
ભાગ - ૨૦, ધ્યાન અને જીવન + ચિંતાના પ્રકારો
ભાગ - ૨૧ થી ૨૫, સમરાદિત્ય કથા
ભાગ - ૨૬, સમરાદિત્ય કથા + અમિચંદની અમીદષ્ટિ + મહાસતિ દેવસિકા + રૂપસેન અને સુનંદા
ભાગ - ૨૭,પર્યુષણ પર્વના પ્રવચનો
ભાગ - ૨૮/૨૯, આત્માનો વિકાસ અને મહાસતી સીતાજી
ભાગ - ૩૦, લલિત વિસ્તરા + સતી દમયંતી
ભાગ - ૩૧, શ્રી શાંતિનાથ ભવ - ૧ થી ૪
ભાગ - ૩૨, શ્રી શાંતિનાથ ભવ - ૪ થી ૬
ભાગ - ૩૩, શ્રી શાંતિનાથ ભવ - ૬ થી ૮
ભાગ - ૩૪, શ્રી શાંતિનાથ ભવ - ૮ થી ૧૦
ભાગ - ૩૫, શ્રી શાંતિનાથ ભવ - ૮ થી ૧૦ + પ્રારબ્ધ પર પુરુષાર્થનો વિજય + ઉબ્બક્કો મા પુણો નિબ્બુક્કિજ્જા
ભાગ - ૩૬, શાંતસુધારસ અને ઋષિદત્તા-૧,
ભાગ - ૩૭, શાંતસુધારસ અને ઋષિદત્તા-૨
ભાગ - ૩૮, વીસસ્થાનક - અરિહંતપદ - દેવપાલની સાધના + તામસભાવના તાંડવ
ભાગ - ૩૯, વીસસ્થાનક - સિદ્ધપદ - હસ્તિપાલની સાધના + રાગદ્વેષ કરાવે ક્લેશ
ભાગ - ૪૦, રાગદ્વેષ કરાવે ક્લેશ + નરસિંહની કથા + દાનધર્મ
ભાગ - ૪૧/૪૨, શ્રી કુવલયમાળા-ચરિત્ર વ્યાખ્યાન ૧-૨
ભાગ - ૪૩, શ્રી કુવલયમાળા-ચરિત્ર વ્યાખ્યાન ૩ + કષાય રોકોઃ છુટવાનો મોકો
ભાગ - ૪૪, કષાય રોકોઃ છુટવાનો મોકો
ભાગ - ૪૫, શ્રી પંચસૂત્ર ભાગ - ૧
ભાગ - ૪૬, શ્રી પંચસૂત્ર ભાગ - ૨ + ભવાભિનંદી જીવના ૮ દુર્ગુણ + જીવનસંગ્રામ
ભાગ - ૪૭, સંદેશો પ્રભુવિરનો + કામલતાની કરૂણ કહાની
ભાગ - ૪૮, સુલસાચરિત્ર + ભોગોપભોગ પરિમાણવ્રત
ભાગ - ૪૯, તરંગવતી-૧
ભાગ - ૫૦, તરંગવતી-૨ + અસંખયં જીવિયં મા પમાયઅ
ભાગ - ૫૧/૫૨, રુક્મિરાજાનું પતન અને ઉત્થાન-૧/૨
ભાગ - ૫૩, રાજપુત્ર આર્દ્રકુમાર
ભાગ - ૫૪, આનંદઘનજી કૃત સ્તવન રહસ્યાર્થ ૧ થી ૫

ભાગ – ૫૫, આનંદઘનજી કૃત સ્તવન રહસ્યાર્થ ૬ + ઉપા. યશોવિજય કૃત ચોવિશી રહસ્યાર્થ ૧ થી ૭
ભાગ – ૫૬, ઉપા. યશોવિજય કૃત ચોવિશી રહસ્યાર્થ ૮ થી ૧૫
ભાગ – ૫૭, પરમતેજ સારોદ્ધાર
ભાગ – ૫૮, અરિહંત-સિદ્ધ-આચાર્યપદ પૂજા
ભાગ – ૫૯, ઉપાધ્યાય + સાધુપદ પૂજા + માર્ગાનુસારી જીવન + ષોડશક + ગણધરવાદ (૨ થી ૧૧)
ભાગ – ૬૦, ધ્યાનશતક + શ્રી તત્ત્વાર્થ ઉષા + નમસ્કાર ગ્રંથનો ઉપોદ્ઘાત
ભાગ – ૬૧, ઉચ્ચપ્રકાશના પંથે
ભાગ – ૬૨, શ્રી ભગવતીસૂત્ર વિવેચન ભાગ-૧ + ઉપદેશમાલા
ભાગ – ૬૩, ધર્મ કેમ અને કેવો આરાધ્ય ? + પ્રકરણ દોહન + પળમાં પાપને પેલે પાર + પ્રકીર્ણ પ્રસાદ
ભાગ – ૬૪, શ્રધ્ધાંજલી-૧
ભાગ – ૬૫, શ્રધ્ધાંજલી-૨
ભાગ – ૬૬, સમાચાર-૧
ભાગ – ૬૭, સમાચાર-૨
ભાગ – ૬૮, સમાચાર-૩
ભાગ – ૬૯, સમાચાર-૪
ભાગ – ૭૦, સમાચાર-૫
ભાગ – ૭૧, શાસન પ્રભાવના-૧
ભાગ – ૭૨, શાસન પ્રભાવના-૨
ભાગ – ૭૩, શાસન પ્રભાવના-૩
ભાગ – ૭૪, શિબિર-૧
ભાગ – ૭૫, શિબિર-૨
ભાગ – ૭૬, પ્રકીર્ણ પ્રસાદ

* આચાર વિનાની તત્ત્વચર્ચા, એ અધ્યાત્મ કે ઢોંગ ?
* પુત્ર થવા પર ધર્મ વધે કે પાપ ?
* વધુ શું ગમે, પ્રભુના દર્શન કે દેવોના ચમત્કાર ?
* પરમાત્મા પાસે યાચવામાં માંગવાનું પાપ કે પ્રભુ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા ?
* તકતી લગાવવામાં ભાવના શું, 'હું ભગવાનનો દિકરો' એ કે 'હું શેઠ' એ ?
* સાચી ધર્મ શ્રદ્ધામાં વિષય - કષાયો થાય ખરા ?

ધર્મક્રિયા અને ધર્મશ્રદ્ધાના પરિણામને બદલતું પુસ્તક એટલે

ધર્મશ્રદ્ધા